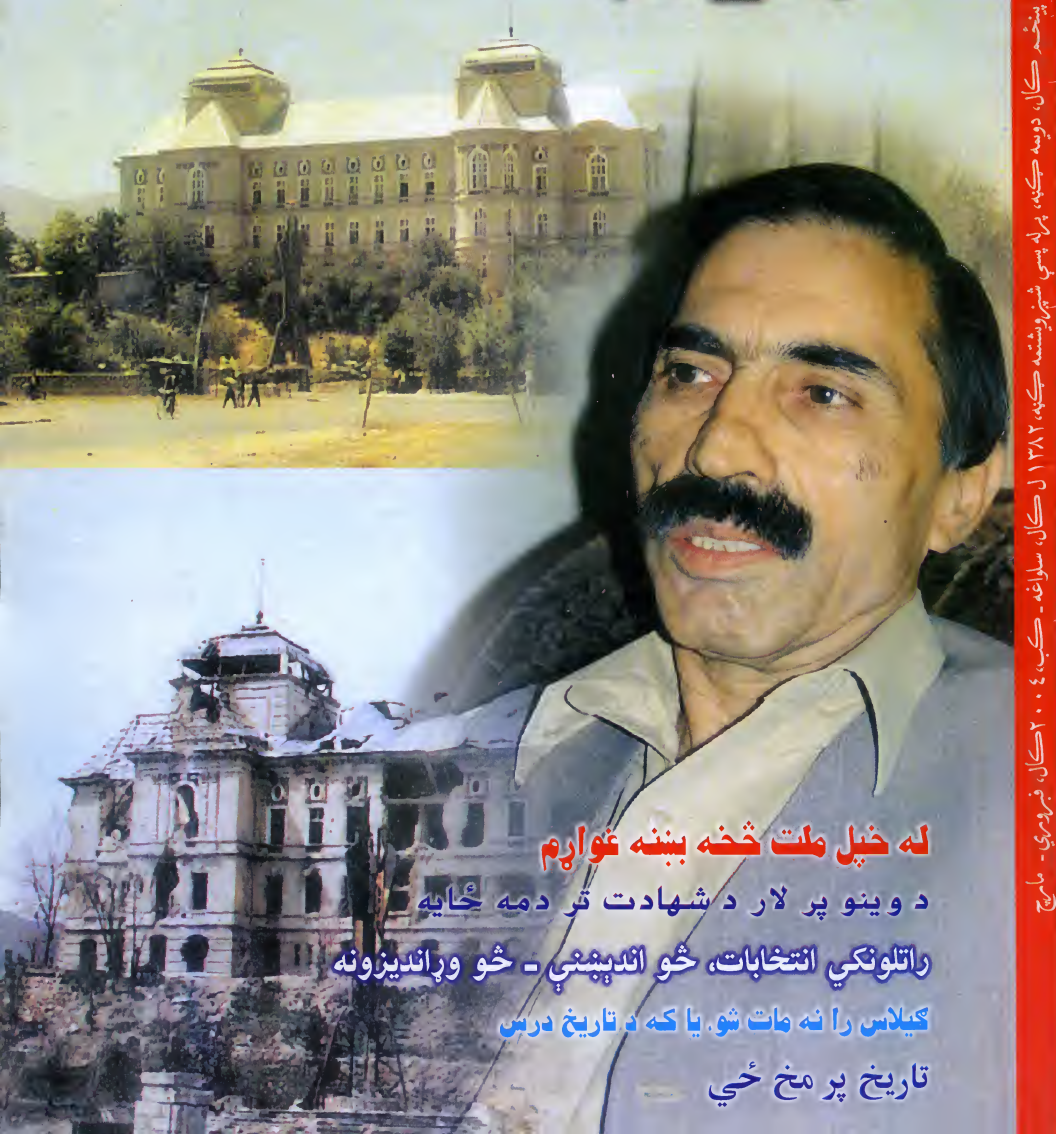

گوربت

له خپل ملت خڅه بسنه غواړم

د وینو پر لار د شهادت تر دمه ځایه

راتلونکي انتخابات، څو اندېښنې - څو وړاندیزونه

گیلاس را نه مات شو، یا که د تاریخ درس

تاریخ پر مخ ځي

نيوليل

- سړليک
- مخ
- ۱ - راتلونکې ټاکنې او ستونزې
- ۲ - گوربت
- ۳ - د وينو پر لاره د شهادت تر دمه خايه
- ۷ - دا بيت د چا دی؟
- ۸ - گيلاس را نه مات شو، يا که د تاريخ...
- ۹ - اسلام او علوم
- ۱۲ - تاريخ پر مخ ځي...
- ۱۲ - بېړه وکړه اساسي قانونه...
- ۱۸ - راتلونکي انتخابات، څواند پېښې څو وړانديزونه
- ۲۲ - له خپل ملت څخه بښنه غواړم
- ۳۵ - عراق، د پراخې بربادۍ وسلې، جگړه او توره طلا
- ۴۰ - شکور گلونه
- ۴۲ - جادوگر
- ۴۳ - پنځوس مېليونه
- ۴۷ - ته د مېلو په ورځ کې راشه
- ۴۹ - د کمکيانو گوربت
- ۵۵ - د نړۍ په زړه پورې معلومات
- ۵۲ - هغه مهال چې احمد الکساندر و
- ۵۹ - ملا جيانې نه وو خو نهه کسان نور مو ونيول
- ۶۰ - د سپنې ماڼۍ چغار
- ۶۴ - د برخليک ټاکنې حق
- ۶۷ - خپله مياشت خپل برخليک
- ۶۹ - جوړ پخیر
- ۷۱ - يو ځنگل د کلمو
- ۷۲ - "يک بام" او "دو هوا"
- ۷۳ - عراق، د نن انځور د تېر په هېنداره کې
- ۷۵ - افريقا د نړۍ په هېنداره کې

د امتياز خاوند : گوربت فرهنگي ټولنه

د ټولنې مشر : محمد اصف وردگ

گوربت دوه مياشتينۍ خپرونه

مسوول مدير : حفيظ الله غښتلی

مرستيال : احمد ويس وردگ

پتې:

Gorbat

کابل

P.O. Box# 278

Kabul Afghanistan

Tel: 0093 (0) 70 290 589

http://www.gorbat.org

Gorbat

پېښور

G.P.O Box # 388

Peshawar - Pakistan

http://www.gorbat.org

E-mail: -gorbatco@yahoo.com

M. Asif Wardag

اروپا

Hauptstr 119d

41372 Niederkruchten

Germany

Tel/Fax: 0049 02163 571 616

Mobile: 0049 0172 262 3500

د پښتۍ تصويرونه:

لومړۍ مخ: شهنواز تنی، د دارالامان ماڼۍ

څلورم مخ: باميان

د گډون کلنۍ بيه:

افغانستان : ۲۵۰ افغانۍ

پاکستان : ۳۰۰ روپۍ

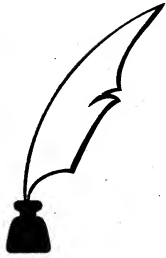
نور اسيايي هېوادونه : ۵۰ امريکايي ډالره

اروپا : ۵۰ يورو

امريکا او استراليا : ۲۰ امريکايي ډالره

د يوې گڼې بيه : ۲۰ افغانۍ يا ۲۵ روپۍ

د اسلامي څانګې

راتلونکې ټاکنې ستونزې او وېره

د لويې جرګې له ترسره کېدو وروسته دا دی د راتلونکې لمريز کال په غبرگولي کې د ټاکنو لپاره چمتوالی ښودل کېږي او تياري ورته نيول کېږي. افغانستان دغه پړاو ته نوی وړتوخي، نو ځکه افغانان ورسره ګردسره نااشنا دي. لومړی يې ځينې پر بشپړ مفهوم نه پوهېږي او بيا يې ځينې په طريقې نه پوهېږي او داسې کسان هم شته چې په دواړو يې سر نه خلاصېږي او نه يې هم اهميت ورته څرګندېږي، د دې تر ټولو تر څنګ د حکومت مخالفين د ټاکنو مخالفت کوي او له دې سربېره په افغانستان کې د نالوستو کچه ډېره لوړه ده، نو ځکه به ډېر کار او وخت ته اړتيا وي چې د خلکو سر پرې خلاص شي.

تر اوسه چې په کوم ډول او طريقه د چمتووالي بهير روان دی او که دا بهير همداسې دوام وکړي، نو گومان نه کېږي چې ټاکنې دې پر وخت ترسره شي او بيا که ترسره هم شي، نو له ټاکلې اندازې څخه به ۴۰ په سلو کې هم ونډه په کې وانخلي. په ټولو سيمو کې تبليغاتي کمپاين په يو ډول پر مخ نه بيول کېږي. تر اوسه د ټولو ولايتونو په مرکزونو، ولسواليو، علاقه داريو، کليو او بانډو کې د ټاکنو لپاره د نوم ليکلو مرکزونه نه دي جوړ شوي، يوازې په کابل او ځينو نورو لويو ښارونو کې جوړ شوي دي. په کار خو دا وه چې هم مهال د ټول هېواد په کچه دا مرکزونه پرانېستل شوي وي او ورسره د جوماتونو له ملا امامانو، قومي مشرانو، مخورو او د نفوذ له خاوندانو څخه په دې برخه کې مرسته غوښتل شوې وي. ځکه اوس چې دا ګوندونه او حزبونه جوړ شوي او حزبونو ته هم د جلب او جذب لړۍ روانه ده او کارډونه وېشل کېږي، اکثر خلک د ټاکنو د کارډ ترلاسه کول د يوه حزب د کارډ د ترلاسه کولو په مانا انگېري او په هېواد کې د حزبونو د کړنو له مخې هېوادوال نه غواړي چې کارډونه ترلاسه کړي. ځينې کسان په نورو فکرونو کې دي او گومان کوي چې دا کارډونه به د ټاکنو پر وخت وپلوري. دا ټولې هغه ستونزې دي چې واکمنو ورته پاملرنه نه ده کړې.

د ټاکنو لپاره د نوم ليکلو مسوولين بايد دې برخې ته جدي پاملرنه وکړي، د افغان ملت ذهني کچه په پام کې ونيسي او د همغې له مخې خپل پروګرامونه پر مخ بوځي. زيات وخت ويل کېږي چې اوس افغانان ډېر بيدار شوي، که دا په مطلق ډول ومنو، نو دا ځان ته د تېبنتي لار پرانيستل، ځان ته دوکه ورکول او پر حقيقتونو سترګې پټول دي.

د هغو دوو څېرو له مخې چې گوربت يو تيم د هېواد په بېلا بېلو ولايتونو کې ترسره کړې، په ډاګه ترې څرګندېږي چې هېوادوال په دې اړه په لويه کچه ناخبره دي.

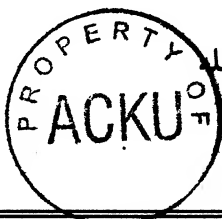
هيله ده چې د ټاکنو کمېسيون د هر ولايت په کچه ژر تر ژره ګروپونه جوړ کړي، تر څو کلي پر کلي او کور پر کور وګرځي، له ملا امامانو، قومي مشرانو او مخورو څخه مرسته وغواړي. او له دې سره هيله لرو چې په راتلونکو ټاکنو کې ټول افغانان ونډه واخلي او خپل برخليک په خپله وټاکي.

يادو شويو ستونزو په پام کې نيولو سره وېره ده چې ټوپکسالازان به واکمن شي، نو دا د ټولو افغانانو دنده ده چې د ځان غوښتونکيو، د ځاني ګټو پالونکيو او هغه چې په تېر وخت کې تجربه شوي، بيا قدرت ته د رسېدو مخه ونيسي او بيا يې تجربه نه کړي، ځکه د ازمويل شوي بيا ازمويل يوه تېروتنه ده.

له همداسې تېروتنو څخه د يوه خوندي افغانستان په هيله

په درناوي

اداره

گوربت Gorbati

پوهاند اکاډمېسين استاد عبدالشکور رشاد

تر میري خېلو، برگوټ بري دی

د خای د نامه په توگه:

پیدا کېږي (۲) د هندوستان په خورا زړه جنگنامه مهابهارت کې هم د دغه افسانوي مرغه نوم garvada راوړی او د مرغانو پاچا یې بللی دی. د اپ نیشاد په ۳۲۹ مخ کې هم garvada د مرغانو پاچا بلل شوی دی او دا یې زیاته کړې ده چې "گروده" د مارانو دښمن دی.

علامه البیروني (۳۶۲ - ۴۴۰ هـ.ق) په کاب التحقیق ماللهند کې لیکلي دي:

کشپ دوی ماینې درلودې، یوه کدرو نومېدله چې د مارانو مور وه بل یې بنته نومېدله چې د مرغانو مور وه. د مرغانو مور چې د مارانو له مور سره شرط تړلی و، هغه شرط یې ویايله او د کدرو مینځه شوله.

د وینتا یو زوی guruad نومېده. گرو د هغه شرط د مور لپاره وگاته او مور یې د بنې له مینځتوبه څخه خلاصه کړله. دی د مور په دعا د مرغانو پاچا شو.

د هندي اساطیرو له مخې داسې ښکاري چې دېر پخوا د گوربت نوم "گورو" (gurvad) او د گوربت غره "گورو دگيري" نومېده.

۱- د حمید مومند په هغه دیوان کې چې په لاهور کې چاپ شوی دی، گوربت کلمه "بروت" کښلې ده. خو حاشیه لیکونکي (ملا عبد الغفار کندهاري) په گوربت اصلاح کړې او مانا یې عقاب ورته لیکلې ده.

د حمید د دیوان په بمبایي چاپ کې دغه غزل راغلې ده، خو دغه بیت یې نه دی راوړی. د حمید د پېښور چاپ دیوان په ۸۵ مخ کې دغه کلمه برگوټ لیکلې ده. په کابل چاپ دیوان کې هم برگوټ لیکلې ده.

۲- د هندوستان په ځینو زرو کتابونو کې Gurvad په سیمرغ هم مانا شوی دی.

گوربت کلمه اوس هم د پښتنو د نارینه وو د نامه په توگه کارېږي، زما په یاد دي چې د ارواښاد ارسلا سلیمي وردگ (۱۳۵۷ هـ.ل م) د زوی نوم گوربت و.

د گوربت مانا

په پښتو فرهنگونو کې گوربت په عقاب مانا شوې ده. چې په انگرېزي ژبه یې Eagle او په روسي ژبه یې Opel بولي. ښاغلی سعد الدین شپون په "پرخه پر ترخه" کې ویلي دي: بیا مې شو گذر لکه گوربت په لوی سالنگ وېرې مې وزرې وې په څوک پسه گرنگ

۱۰۲ مخ
په پښتو کې د گوربت کلمې مونث گوربت ده چې په روسي ژبه یې Opulla بولي. د گوربت مقلوب "برگوټ" د حمید مومند تر ۱۱۴۸ هـ.ق پورې ژوندی، په دیوان کې داسې راغلي دي: دا چې نن بړه بړه په زرکه ناست دي دغه باز به کار گوربت بڼه بڼه (۱)

میرزا خان اورمې (۱۰۴۰ هـ.ق م) تر حمید مومند تقریبا سل کال پخوا دغه مقلوبه کلمه داسې کار کړې ده: دا پاچا پر لاس څر هر مرغه خای نه وي د شهباز پر خای به څو کښېنې برگوټ "د ترکي لغت" د لومړي ټوک په ۱۷۶ مخ کې لیکلي دي:

په چغتایي ترکي کې بورگوټ عقاب ته ویل کېږي. دا یو ښکاري مرغه دی چې سوبان په نیسي.

په تاتاري ترکي ژبه یې بیرکیت Birkit بولي. په الغیوري ترکي کې garvada ته لیکلي دي: یو افسانوي مرغه دی چې په هندوستان کې

د وردگو د سید آباد جنوب لوېدیځ ته یو غر پروت دی چې د سیمې خلک یې گوربت بولي. گوربت غر له شماله څخه جنوب ته غزېدلی دی. دغه غر په شمال کې له "ونځي" څخه پیل او په جنوب کې د جغتو هغې لارې ته رسېږي چې د کابل - غزني له لویې لارې بېلېږي. گوربت غر د کابل او غزني د لویې لارې لوېدیځ ته تقریبا موازي پروت دی. توره څوکه او جېدلک څوکه یې مشهور غاښي دي. د گوربت د غره په ختیځه لمن کې سرکول، باغک، چونگی، بلن کڅ، بودکک او په لوېدیځه لمن کې یې کچ غو، څلگري، گونده کول او کمکی ریاو لوی کلي دي.

د لوگر د خروار په جنوبي سیمه کې هم د "گوربت" په نامه یو کلی شته، په دغه نامه کې د T پر خای D ویل کېږي.

د سړیو د نامه په توگه:

د هندوستانی لیکوال هادي حسن د مقالو په مجموعه ۳۴ مخ کې کښلي دي: د کوشانیانو هغه پاچا چې په ۲۶۰ ع کال د فارس د ساساني پاچا دویم شاپور ۲۷۹ ع مړ چې لوی شاپور هم بلل کېږي په مرسته ورغی او ده د Amida د ښار په نیولو کې یې د لوی شاپور ملاتړ وکړ. Gru(m)bat نومېده. د پښتنو په خټکو کې یوه عشیره برگوټ نومېږي چې د گوربت د مقلوبه شکل به وي.

په ظفر اللغات کې لیکلي دي چې د دغې عشیرې مشر نیکه برگوټ نومېده. د پښتو ژبې نامتو شاعر خوشال خان خټک (۱۰۲۲-۱۰۰۰) هـ.ق ویلي دي:

چې څه په کار دی، خټک تري دی

د غازي محمد جان خان وردک د دوو نورو تاريخي ليکونو په حاشيه کې

د وينو په لاره د شهادت تر څپه

دويمه برخه

هزار نکته باريکتر ز مو اينجاست
نه هر که سربتر اشد قلندری داند
حافظ بزرگ

کرانو او خوږو لوستونکو او ليکوالو!

موږ غواړو چې د غازي محمد جان خان په اړه د هغو اسنادو په رڼا کې چې تر اوسه د انگرېزانو په ارشيفونو کې وو او نه دي خپاره شوي، يو لړ معلومات د کوربت له لارې خپاره کړو. په دې خاطر چې نوموړي معلومات نور هم په سمه او موثقه توګه راغونډ او سمبال شي، تر هغو پورې له تاسو ټولو درنو دوستانو څخه هيلو کوو چې دغه مواد د ليکوال او کوربت فرهنگي ټولنې له اجازې پرته په خپلو مقالو کې ونه کاروئ.

رشید

د نولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې دى يوازينى غازي و چې د هغه وخت په محدودو شرايطو او اسانتياوو سره يې د افغانستان د ټولو خلکو او سيمو د واحد عکس العمل لپاره عملي گام پورته کړ. له وردگو او غزني رانيولې بيا تر پکتيا، تنګرهار، کوهستان، کندهار او سوات پورې يې د ايمان او عقيدې په يارانو پسې منډې وکړې، هغوى يې د افغانستان د ملي برخليک ټاکلو داعيې ته د انګريزي يرغلګرو په وړاندې راوبلل او هغوى ته يې د خپلو بريو تلپاتې ډمامې او هنگامې په وياړ سره وغږولې.

محمد جان خان په تاريخي لحاظ په داسې شرايطو کې سر را اوچت کړ چې له يوې خوا کينه ناک او مات شوي انګرېزان پر افغانستان راوبلو سېدل او کابل يې د انتقام او غچ اخېستنې په نامه په خپلو منګولو کې ونيو او له بلې خوا په کورنۍ سويه په داسې بدمرغ چاپېريال ورمخه شوى و چې شهزاده گانو له ځانونو د واورو داسې لېوان جوړ کړي چې

سترو او تاريخي پښتنو مشرانو په شخصيتونو او کړو وړو کې ليدل کېږي. يوه له دغو ځانګړتياوو څخه دا ده چې د ده په شخصيت کې د ځان غوښتنې او امتياز څرک ګرد سره نه ليدل کېږي. تل په دغه ټکي ټينګار کوي چې قوم يې په څه ډول يو موى او يولاس کېږي. هغه بايد د ټولو له خوا ترسره شي.

نامتو او فرهنگپالې پښتون واکمن سلطان بهلول لودي (۱۴۵۱-۱۴۸۹) د هغه نوميالي زوى سلطان سکندر لودي (۱۵۱۷-۱۴۸۹)، د اسيا او د هند وياړ سوري شېرشاه (وفات ۱۵۴۵)، خوشال خټک (۱۱۰۰مې)، ميرويس نيکه او لوى احمد شاه بابا (۱۷۴۷-۱۷۷۳) همدغه ځانګړنې درلودې. همدا وه چې ده هم د هغوى په پله گام اوچت کړ او ځان يې د خلکو، هېواد او عقيدې په وړاندې له امتياز څخه لرې وساته او رښتيني پښتني تګلاره يې له خپلو خلکو، هېواد او عقيدې سره اړونده په پوره يووالي او ازادۍ کې وليدله.

لکه چې په تېر بحث کې مو هم اشاره وکړه، غازي محمد جان خان، د هوډ او ارادې په لحاظ د افغانستان د تاريخ د نولسمې پېړۍ په وروستيو کې يو اسطوره يي اتل رامنځ ته شو. وده يې وکړه او په پاى کې د خپل هوډ د قربانۍ په تلپاتې سفر روان شو. د افغانستان د دغه نامتو بچي ډېرې کارنامې تر اوسه هم لا تر خاورو لاندې پرتې دي، ډېر داسې اسناد چې بايد د افغانستان د ملت مخې ته را واپستل شي او دغه نوميالى انسان چې دم او قدم يې د ازادۍ او محسورۍ په خاطر وو تر اوسه هم چا ونه لوستل. همدا ده چې د ده په اړه تر اوسه هم د تاريخي اسنادو په رڼا کې ليکنې ډېرې لږې دي. محمد جان د تاريخي او اسطوره يي کارنامو يو داسې سمبول دى چې د ده په شخصيت کې د يوه رښتيني افغان ټول ملي او تاريخي ارزښتونه په دقيقه توګه مطالعه کېدای شي. جالبه خبره دا ده چې دغه نامتو جنرال د شخصيت په لحاظ د داسې تاريخي ځانګړتياوو لرونکى دى چې هغه د

په دغه ترڅ کې او د داسې تمايلاتو په چورليځ کې د محمد جان خان غوندي هوډ يالو پښتنو لپاره د يوې وياړنې او ملي تگلارې غوره کول څه اسانه خبره نه وه. يو څو دا خبره ده چې له ځينو کسانو څخه د يوه هېواد په تاريخ کې په مصلحتي توگه يو څه جوړېږي او په غير مستحق ډول يې د ملي څېرو په کتار کې دروي. مگر واقعيت بيا د داسې مصلحتونو ضد عمل کوي، که چېرې د محمد جان خان په اړه د دښمنانو ليکنې هم ولولو، په هغو کې زموږ د ناسمو مصلحتونو ضد ډېر داسې اسناد شته چې پر هغو باندې زموږ قضاوتونه او تمايلات غير علمي ښکاري. له ملا دين محمد او محمد جان څخه پرته انگرېزان په دې اعتراف کوي چې له نورو سره خبرې کول او راضي کول اسانه خبره ده (مانا دا چې اکثرو له دوی سره پټ او ښکاره اړيکې درلودل او يا دا چې د دوی د واکمنۍ يعنې برېتانوي هند په ځينو برخو کې يې پناه اخيستې وه، لکه د مستوفي کورنۍ او انډيوالان يې او يا هم د مير پچه کورنۍ او ياران يې).

مانا دا چې محمد جان خان او مشک عالم له مصلحتونو څخه وتلي ملي اتلان دي چې د عمر تر پايه دوی له خپل هوډ څخه له خپل قام، هېواد او عقيدې څخه را په شا نه شول د محمد جان په باب چې کله د عقيدې خبره کوو، د دې مانا دا ده چې دی پر هغې باندې د زړه له کومې استوار پاتې دى او دا هغه ميراث دى چې د ده د اند و ژوند اصلي موخه په تېره بيا په معنوي لحاظ څرگندوي دا چې دی په خپل عصر کې د خپلې مبارزې په بهير کې "مرد ميدان" شو. يو دليل يې همدا و، معمولاً هغه لارښوونکي چې د عملي ژوند په لارښوونه کې د معنويت پر اساساتو باندې عمل او حرکت کوي. د هغو عمل او حرکت په خپل ذات کې د يوه بريالي او تلپاتې عمل او حرکت په توگه له يوه پښت څخه بل ته په خپله وړتيا سره لېږدول کېږي.

محمد جان خان سربېره پر دې چې په اسلامي علومو او حديثو کې د مطالعې

درلوده، زه په مستقيم ډول پاچا شوم، له تاسې سره مې د سولي د مشورې تگلاره راپيل کړه، دوی پر ما راوپارېدل. اوس زه له دوی لاس په سر يم او لېوال يم چې له افغانستان څخه د تل لپاره ووځم. خو دا داسې نه ده چې گواکې زه دا هېواد اداره کولای نه شم. ما پخوا د دوی لارښوونه کړې په راتلونکي کې هم د دوی د لارښوونې توان لرم، خو زه پر دغو خلکو د واکمنۍ هيله نه لرم، له تاسې څخه هيله کوم چې ما ته د وتلو لپاره رخصت راکړئ، که برتانيايي دولت وغواړي، زه حاضر يم چې د دغه دولت د خادم په توگه، تر هغو چې زما زوی (۱) زما د ځای ناستي جوگه شي. د دغه دولت رضا د امير په توگه

ظاهراً له نظره نه لوبدل او باطناً دوی وو چې په خپلو ټولو وياړنو او تېرو اتلوليو يې د بطلان کړنې را ايستي او د پرغلگرو ځواکونو په وړاندې يې په ناځوانۍ سره د تسليمۍ او پښېمانۍ توبې ايستلې. يعقوب خان چې يو وخت يې د انگرېزانو په وړاندې په جگړو او قهر مانيو کې د "زمري" وياړ تر لاسه کړی و، اوس يې د رابرت په وړاندې دا چيغې وهلې چې:

"زه خداى او قرآن او ټول هغه څه چې يو مسلمان يې سپېڅلې گڼي په شهادت نيسم، چې زما يوازينۍ هيله دا ده چې ازاد شم او دا پاتې عمر په ازادۍ کې تېر کړم. زه له دې خلکو په بشپړه توگه بېزار شوى يم. ما تل

ياد شم، زه به دا خبره بې قيد و شرط ومنم، خو تاسې بايد په دې پوه شئ چې دغه کار به زما د باطني احساس خلاف کار وي. زه د زړه له کومې هيله کوم چې ما ته د وتلو اجازه راکړئ." (۲)

دوی ته د ښکرغۍ هڅې کولې او باور مې پرې درلود. تاسې وگورئ چې دوی ما ته د هغو په مقابل کې څه راکړل؟ تر هغه وخته چې هلته او دلته ورته جنگېدم، همدغو خلکو زه ستايلم او له ما سره يې د زړه له کومې مينه

خاوند و. ده د خپل هېواد او خلکو د وياړن تاريخ په اړه هم ژوره مطالعه درلوده، په دغه ليک کې چې تاسې ته يې د دغې لنډې ليکنې په ترڅ کې وړاندې کوم، د دغه نوميالي مجاهد تاريخپوهنه په روښانه توگه محسوسولای شئ:

ليک:

”د پاک الله په مرسته موږ پر انگرېزي پوځ باندې بده ورځ راوستې ده. انگرېزي پوځونه په بې انصافۍ او ظلم سره پر غزني يرغل وکړ. خو موږ دوی مات او تښتې ته مو ناچار کړل. همدارنگه موږ په چاراسيا کې هم مېړانه او بری د ځان کړل. عبدالرحمن خان هم د انگرېزي حکومت د برلاسیۍ په وړاندې سرخوږي را ايجاد کړې، موږ دا تفاهم تر لاسه کړی او موږ په گډه د انگرېزي واکمنۍ غندنه کړې ده. په هر ډول موږ د بارکزيو په باره کې فکر نه کوو. څه چې زموږ لپاره د پاملرنې او فکر کولو وړ دي هغه دا دي چې موږ خپل سرونه د اسلام په لار کې په خپلو لاسونو کې نيولي دي.

محمد حسين خان د چهار اسيا په جگړه کې داسې مېړانه وکړه چې موږ يې خوشاله او وينځولو. مسلمانانو په مېړانې سره خپلې تورې په دغه ډگر کې وکارولې. موږ محمد حسين خان له دوو پليو غونډونو او زرو (۱۰۰۰) سپرو سره ننگرهار ته واستاوه. کله چې ژمی پای ته رسېږي، له تاسې څخه هيله کېږي چې دغه ليک او اسناد د سوات او نورو علاکو په اوسېدونکو باندې وويشئ او هم پر مسلمانانو غږ وکړئ چې دوی بايد د جهاد لپاره ځانونه تيار کړي او د خپل سر او مال په قربانۍ سره د اسلام وياړ وساتي. ځکه چې شهيدان د تلپاتې وياړ او مقام خاوندان دي. د کوهدامن او کوهستان استوگن هم د جگړې لپاره تيارې نيسي، که چېرې تاسې د وسلو لپاره اړ وئ په دې اړه موږ په بشپړه توگه خبر کړئ. تاسې بايد دا در په ياد کړئ، چې احمد شاه غازي اووه ځله د هند په لوري له دوولس زرو کسانو سره وخوځېد او دغه هېواد يې تابع کړ. په داسې حال کې چې زموږ شمېر

اوس شلو لکو ته رسېږي. هغه هم په داسې حال کې چې د يوه مذهب او يوې عقيدې وروڼه هم يو. دا به ډېره د افسوس خبره وي چې دارن انگرېزي هنديان د خراسان د لټې د نيولو فکر وکړي. د هېواد بې شمېره وگړي د دې لپاره تيار دي چې له خپل ژونده د خدای په لاره کې تېر شي. بايد د خپل خدای پابند وي او د هغه رضا تر لاسه کړي. هغه څه ته بايد اهميت ورکړئ او پاملرنه ورته وکړئ لکه چې د شرعې پيروانو ويلي دي:

”يهود او نصارا له منځه يوسی“ د دغه امر اطاعت وکړئ او د اسلام تورې مو له ټيکې راوباسئ. دغه خبرتيا موږ تاسې ته د مذهبي لارښوونو پر بنسټ درولېږله.“ (۳)

يو ټکی په دغه اړه د يادونې وړ دی. هغه دا چې: امير عبدالرحمن خان په ناځوانۍ او دوه رنگۍ سره د محمد جان خان په وړاندې لاس په کار شو، لکه چې په ليک کې هم څرگنده ده، محمد جان د دې پلوی نه و، چې گواکي يعقوب خان تر عبدالرحمن خان ښه دی. هغه بايد پر تخت کېنول شي. بلکې هغه د دې پلوی و چې هېواد بايد د پرديو انگرېزانو له ښکېل څخه ازاد شي. محمد جان په دې پوهېده چې په کابل کې عملا انگرېزي جنرال رابرت واکمن دی او پر افغانانو باندې يې يو وحشيانه ناتار راپيل کړی دی. د کابل د ښاريانو وژنه، زنداني کول او د خلکو پر دودونو باندې تېری دا ټول هغه کارونه وو چې د کابل په زړه کې روان وو.

په دغه حالت کې محمد جان او ملي پالو مشرانو هم پر کابل يرغلونه کول او هم يې د هېواد له گوټ گوټ سره د غزا د پراختيا په خاطر اړيکې پراخول. عبدالرحمن خان تر هغو چې قطغن ته نه و را رسېدلی. په دې پوهېده چې په هېواد کې د سردارانو خپل منځي جگړې پای ته رسېدلي. د هغوی زياتره يا مړه شول او يا هم د انگرېزانو د واکمنۍ په ارامو ښارونو کې په مزو او چرچو بوخت دي. هغه په دې هم پوهېده چې اصلي ځواک همدغه خلک دي چې د محمد جان خان او ملا دين محمد پر شاوخوا راټول شوي دي. ځکه يې له دوی سره

اړيکې کلک کړل او دوی ته يې ډاډ ورکړی و. چې دی به له ملي مجاهدينو سره د دوی له خوښې سره سم په ملي جگړه کې برخه اخلي. خو دا چې دی له قطغن نه و رارسېدلی، انگرېزانو بيا د هغه د هرکلي تيار ونيو او د واک د پوره سپارلو زېږي يې د شايېو جانې (۴) په لاس ترده پورې ورسول. عبدالرحمن خان له همدغه وخت، بيا له ملي پالي دريځ څخه په پردي پالي دريځ کې ودرېد، چې کله د شمالي زمې ته را ورسېدل او هلته يې له انگرېزي مامور گريفن سره کتنه وشوه، په دې نه پوهېده چې د انگرېزانو په وړاندې څه ډول پاليسي غوره کړي، همدا وه چې د زمي لوظنامه يې هم له گريفن سره په پټو سترگو ومنله، د زمي لوظنامه لومړنۍ لوظنامه وه چې له ده يې يو بېواکه، زړه نازړه او ډارن واکمن جوړ کړ. دا چې د ده د واکمنۍ پيل په همدغه لوظنامه وشو، د عمر تر پايه پورې يې بيا داسې لوظنامه لاسليک نه کړه چې په هغې به ده خپل هېواد او خلکو ته د مېړتوبه څه تر لاسه کړي وي.

محمد جان خان او ملي مبارزين تر دغه مهال پورې ده ته سترگې په لار وو، دوی فکر کاوه چې کېدای شي عبدالرحمن په دغه تاريخي شېبه کې هغه دنده ترسره کړي، چې د افغان - انگرېز لومړۍ جگړې د بري په پای کې غازي محمد اکبر خان ترسره کړې وه. خو کله چې عبدالرحمن خان خان انگرېزانو ته حواله کړ، دا د دې سبب شو چې محمد جان خان او نور ملي پالي مشران دې مخ ترې واړوي او يو ځل بيا دې په څرگنده د انگرېزانو په وړاندې مجادلې ته دوام ورکړي. که د کابل پر شاوخوا کې پر انگرېزانو باندې ملي مجاهدينو او په تېره بيا محمد جان بده ورځ نه وای راوستې، دوی به هېڅکله هم عبدالرحمن خان ته داسې چا ته چې د روسيې له قلمرو څخه افغانستان ته راغلی و، واک سپارلو ته زړه نه و ښه کړی. که رابرت د محمد جان خان او ملي مجاهدينو له منگولو د کابل په لوبډيز کې په تصادفي توگه ژوندي شېرپور ته نه وای رسېدلی. که پوځونه يې په

دون لیدلي د بنې خوانۍ خاوند و، انگرېزي جامې يې ډېرې خوښېدې او د لوېديز فېشن لېوال شهزاده پاتې شوی دی.

۲- مارشال رابرت، يو څلوېښت کاله په هند کې (فارسي ژباړه) ۱۳۷۸ نوی ډیلی، ۲۱۷ مخ.

۳- دغه ليک د هند د ملي ارشيف د باندنۍ څانگې په ۹۵ شمېره کې خوندي دی. او ۱۸۸۰ کال دمی د مياشتې په ۱۱ نېټه ملاخېل، محمد صادق خان او نورو د خبرتيا په خاطر استول شوی دی.

۴- شا بسوچانه د امير عبدالرحمن خان خور او د تره د زوی سردار محمد عزيز خان مېرمن وه. د امير او انگرېزانو تر منځ يې د منځگړيتوب دنده په تېره بيا په هغه مهال کې چې عبدالرحمن خان لاقطفن ته نه ورا رسېدلی. شاه بسوچانه د عجيب کرکتر لرونکې مېرمن وه، کله چې امير عبدالرحمن خان واکمن شو، دې يې په سياسي ژوند کې مداخله ورکوله. همدا وجه وه چې عبدالرحمن خان دا هم له خپل خاوند سره هندوستان ته واستوله او هلته يې له انگرېزانو څخه دې ته د هر ډول مرستې او معاش غوښتنه وکړه. امير خپله هم ځانگړې تنخوا ورته ټاکلې وه. خو زيات تېک يې هلته و نه شو او پوه شوه چې امير له دې څخه ځان خلاص کړی دی.

بېرته کابل ته له خپل خاوند سره راستنه شوه. د سردار محمد عمر جان له مور سره يې چې عبدالرحمن خان ته ډېره گرانه وه دښمني کوله او د حبيب الله په لوري په دربار کې خپله پلوي اعلان کړې وه. امير د همدغو کورنيو شخړو له امله دا هند ته واستوله. ويل کېږي چې په درباري مېرمنو کې يې په دغه عصر کې ځانگړې ستاينې او درباري وړتيا او صلاحيت درلودل چې انگرېزانو هم د دې دغه پياوړتيا په خپلو اسنادو کې منلې ده. (د پوهنملي رحيمې د څېړنې پر بنسټ، ناچاپ).

۵- دغه ليک د هند د ملي آرشيډ باندینۍ څانگې د ۱۸۸۰ کال اسنادو په ۱۰۱ شمېره کې خوندي دی.

توگه څارل، لومړنۍ رپورټ چې دوی ته د محمد جان خان د هغې ارادې په اړه چې گواکي ده نور د عبدالرحمن خان له ملاتړ څخه لاس واخيست د ۱۸۸۰ کال د اکتوبر پر ۱۵ نېټه له ډېره اسماعيل خان څخه انگرېزي استخباراتو د هند د حکومت باندینۍ څانگې ته په لاندې مضمون استولی دی:

ليک: "يو استخباراتي رپورټ په لاندې ځانگړتياوو: د مسودو د قام مشر ملک عمر خان ته يو ليک له غزني څخه جنرال محمد جان را استولی او په هغه کې يې ده ته خبرداری ورکړی چې بېلا بېلو قومونو (هغوی چې په افغانستان کې استوگن دي) هوډ کړی چې عبدالرحمن خان د کابل له تخت څخه راوغورځوي او پر ځای باندې يې محمد يعقوب خان او يا د هغه زوی د هغو د ځای ناستي په توگه وټاکي. او هم يې له هغه څخه غوښتنه کړې چې دوی دې د انگرېزانو پر ضد له دښمن څخه په ظاهره ډډه وکړي. يوازې د خپل قام خلک دې وهڅوي چې له افغانانو سره لاس يو کړي او د هغې موضوع په فکر کې دې اوسي. هغه چې د دوی په زړونو کې ده. مسودو اوس هوډ کړی چې په دې اړه يوه جرگه راوبولي او په دغه ليک باندې وغږېږي." (۵)

اخځونه او يادونې:

۱- دا هم هغه موسی جان و چې محمد جان او ملي مبارزينو هغه وليعهد وټاکه او د ده او پلار يعقوب خان په اميد يې تر خپله وسه د انگرېزانو په مقابل کې ډغري ووهلې، خو له بده مرغه چې نه له ده څخه ملي اتل جوړ شو او نه يعقوب خان بيا د افغانستان د دغو ملي مبارزو خيال وساته او نه د واکمنۍ په فکر کې شو.

شهزاده موسی جان يې هم هند ته ور وغوښت او هلته يې د انگرېزانو تر سرپرستۍ لاندې، زده کړې وکړې، هلته لوی شو، زوړ شو او د عمر په يوه مرحله دا تور هم پرې ولگېد چې گواکي "عيسوی شوی". ما چې د ده کوم عکسونه د ده له اروڼدانو سره په دهره

دې توانېدلی وای چې کابل دې وساتي، دا ناشوني وه چې دوی به له افغانستان څخه وتلو ته زړه ښه کړي وای. مقاومت، ملي مقاومت او هغه د جنرال محمد جان په مشرۍ د دې سبب شو چې انگرېزانو بله لاره نه درلوده، پرته له دې چې د ځان لپاره د اوږو پزه کېږدي او له افغانستان څخه ووځي. خبره دا ده چې له انگرېزانو سره يې بخت په دې ياري وکړه چې په ډېرو سختو حالاتو او ترينگلو شېبو کې د دوی د خوښۍ او د دوی لاس پوځی سردار په لاس ورغی. هغه يې په خپلو شرايطو په تخت کېښناوه او هغه مادي او پوځي اسانتياوې چې انگرېزانو په واک کې درلودې، هغه يې د ده په گټه او پياوړتيا په ټول افغانستان کې وکارولې. د انگرېزانو زياتره پټ اسناد دا خبره په گوته کوي چې که عبدالرحمن خان راغلی وای او که نه. دوی په افغانستان کې د پاتېدو نيت نه درلود، دوی په يعقوب خان دا باور نه درلود چې هغه به د دوی هيلې او غوښتنې پوره کړي، ځکه د يعقوب خان په گټه اوس محمد جان او نور ملي مشران د عمل په ډگر کې درېدلي وو. د انگرېزانو يوه غوښتنه دا وه چې هر څوک په افغانستان کې د دوی په مرسته واک ترلاسه کوي، هغه بايد ملي مجاهدين او مشران له منځه يوسي چې پر هغوی باندې د جهاد او غزا ستنې ولاړې دي. يعقوب خان دا کار نه کاوه، ځکه نو انگرېزانو ټول زور او پاملرنه پر عبدالرحمن خان او شا بسوچانه راوڅرخول او په دغه برخه کې تر ډېره حده کامياب هم شول. په هر ډول عبدالرحمن خان ته انگرېزانو هر کلۍ ووايه او د خپلو پوځونو په بدرگه يې کابل ته ورساوه. ملي مجاهدين چې د انگرېزانو په دغه ساز و باز باندې پوه شول. خپلې ليکې يې بيا سره ټينگې کړې او د بېلا بېلو قومونو د ذهنيت د روښانولو په خاطر يې د دغې لويې او تاريخي توطيې د خبرداري هنگامې هرې خوا ته خورې کړې. انگرېزان د دغه نوي پرمختگ په ترڅ کې په جدي توگه د حالاتو څارونکي وو. دوی د ټولو ملي مشرانو په تېره بيا د محمد جان خان کره وړه په جدي

دا بیت د چا دی؟

استاد محمد آصف صمیم

مه شه پېښ چاته د خور ولور عیب
حادثې دي په جهان کې گوناگونې
یارې دا ده نهایت بده بدغونې
که د لور په زېږه څوک ژاړي ښايي
که یې مرگ چېرې له خدايه غواړي ښايي
خصوصا په دا فساد زمانه کې
چې یې پاتې نه شواب په دردانه کې
هسې چارې په اشراف د کاندې یاره
چې یې نه کړي چوهارې له شرم و عاره
نن د گاند خیر عار، شرافتخار شو
د گاونو دوولړ، دوو د خار شو
د دې مثنوي ورپسې (یا اووه) بیت دا دی:
زمانه د رذاله وو په طرف شوه
ځکه بره پایه کوزه د شرف شوه

زه چې دې وروستي بیت ته راغلم، نو د میا شرف د پښتو عروض
د پلتنې او سپرنې په برخه کې هغه بیت چې رایاد شو، چې پوهاند
رشتین د ارواښاد سیال مومند له خولې (په ډېر لږ توپیر او بدلون) د
میا شرف بللی و. ما ته د ارواښاد سیال مومند دا تېروتنه او گومان
له دې راولاړ شوی ښکاري. چې "شرف" ویی په کې د مانا نوم (مجرد
اسم) پر ځای معرفه او هغه میا شرف گڼل شوی دی.

۱- پښتو عروض، د میا شرف، پوهاند رشتین په کتنه او سپرنه
۱۳۴۴، پښتو ټولنه، د پلتنې او سپرنې مخ.
۲- د عبدالحمید مومند فرهنگ، د احسان خېرنديې ټولنې له خوا
په ۱۶۳ مخو کې پر ۱۳۸۱ کال خپور شوی دی.

د پښتو عروض د مولف (میا شرف) (د احمد شاه بابا ۱۱۸۶-۲۲۵ هـ)
(همعصر) په پېژندنه کې پوهاند رشتین (د پښتو عروض) د پلتنې
او سپرنې په برخه کې یو ځای کښلي دي:
«د میا شرف نور شعرونه د پښتو عروض په دغه کتاب کې د
مثال په توګه راغلي دي چې یو بیت یې په خانله بحر او غزل پورې
اړه لري».

د میا شرف دغه لاتدې یو بیت د خلکو په خولو کې مشهور دی:
زمانه د رذاله وو په طرف شوه
ځکه هسکه پای ته تپته د شرف شوه

پرته له دې څخه د میا شرف نوا شروزمونږ گوتو ته نه دی
راغلی» (۱).
دې بیت ته پوهاند رشتین په پایلیک کې کښلي دي:

«د ښاغلي سیال روایت»

دغه بیت رښتیا هم لکه پوهاند رشتین چې کښلي، د اولس په
خوله کې په همدې بڼه میا شرف ته اړوند او دومره دود شوی، چې د
چا خبره متل ګرځېدلی دی، خو دا اټکل او هواله هغه مهال
پوښتنې او ټکنې شو چې څه وخت ما د ۱۳۷۹ل په اوږدې کې د حمید
مومند (تر ۱۴۸ هـ ژوندی پر فرهنگ کار کاوه) (۲) او څېړنه مې روانه
وه، نو د آثارو د لوستونو په لړ کې مې د حمید بابا منظومه ژباړه
(نیرنگ عشق هم تر لوست او کار لاتدې وه، د دې څېړنې او ژورې
لوستنې په ترڅ کې مې یوه گټه دا هم وکړه چې د یوه نوي ور په
پرانستورانه یوه نوي برسېرونه هم وشوه او هغه دا چې د نیرنگ
عشق په ۱۷۷ مخ کې مې دا یو سرلیک ولوست:

استول د شاهد، د بودی مکارې د هغې جنی ته او وتل د هغې د
پلار له کوره په شاهد پسې تر دې سرلیک وروسته پخپله دغه ۹۱
بتیزه مثنوي پیلېږي، چې د ۱۹۹ مخ یو څه بیته مې داسې دي:

په پاکۍ د هغه خدای عالم الغیب

گيلاس را نه مات شو

يا

د تاريخ سنجي

نجيب منلی، فرانسه

خو بيا به هم په ټوليز شکل د ډېرو ډېرو وي او د لږو به لږ.

د جگړې شرايط داسې وو چې نن، که څه هم احصايه نه شته، په زغرده ويلاي شو چې بنسټي په افغانستان کې تر نيمايي ډېرې دي. له څو اوونيو را په دې خوا چې د انتخاباتو لپاره د نوم ليکلو بهير شروع شوی، داسې ښکاري چې په راتلونکيو ټاکنو کې به د بنسټو ونډه چندان غوښته نه وي او کتونکي وايي چې په بنسټني سيمو کې به دغه ونډه له نشت سره برابره وي. د دې وضعې د علتونو په هکله ويل کېږي چې بنسټني دودونه بنسټ ته اجازه نه ورکوي چې له کوره بهر ووځي. هلته نو سړي ته شک پيدا کېږي چې دا دنيا کله داسې به بل مخ واوښته؟ د بنسټنو په څوزه کلن تاريخ کې وږي چا ټولول؟ منگي چا چلول؟ څاروي چا سمبالول؟ بيا د روسانو د يرغل پر وخت د ملي خپلواکۍ لپاره د ملي جهاد پر وخت څومره بنسټني مېرمنې په غرونو واوښتې را واوښتې؟ څومره بنسټني د بمونو او مايونو خوراک شوي؟ څومره بنسټني پس له هغه چې کونډې، بورې، واورې شوې په پردي ټاټوبي کې دروېزې ته اړ شوې؟ څومره درنو پاک لمنو بنسټنو مېرمنو ته په سپکه سترگه وکتل شول؟

پاتې په ۵۸ مخ کې

واخلي.

د بن په تړون کې د بنسټنو برخه خواره وه، هر چا پر دغه بېعدالتۍ گواهي ويله، خو چاره نه وه. کله چې د نورو له خبره په هېواد کې د بدلون باد راولگېد، بيا هم په زرگونو بنسټني کورنۍ وځپل شوې، ورټل شوې، سپکاوی ورته وشو او له کوره بهر کوره شوې او لا تر اوسه د بنسټنو ماشومان تر بمونو لاندې مري. خو بيا هم موږ سره په يوه خوله يو او له پرديو څخه گيلې کوو چې موږ ته د ناسکه په سترگه گوري. د دې زړې مشورې له راسپړلو څخه زما موخه دا نه ده چې پر او وړ معلوم کړم. د تاريخ په کچه به دا کار تاريخ پوهانو ته پاتې وي او که خدای توفيق راکړ، زموږ په ژوند به پرې چېرې کومه نړيواله محکمه هم غور وکړي، نو له تېرو به تېر شو او د سبا په لور به نظر واچوو.

ښه وو که بد وو، پر حقه وو که په ناحقه وروستي ځل چې گيلاس را نه مات شونو له دريو لسيزو وروسته زموږ په هېواد کې هم يو ځل بيا د ديموکراسۍ نوغې په را ټوکېدو شو او بله ورځ به افغانان هم د رايو له لارې د خپل برخليک په اړه فيصله کوي. که څه هم د دې خطر شته چې په انتخاباتو کې به اخوا دېخوا درغلۍ وشي

کله سړی يوه نيمه داسې خبره واورې چې کلونه پرې واورې، بيا هم په مغزو کې هماغسې تازه پاتې وي. ښايسته ډېر عمر کېږي چې له يوه پېرنګي دوست سره مې د بنسټو پر اصطلاحاتو خبرې کولې او هغه راته په خندا وويل: "بنسټانه هم عجيب بېگناه خلک دي". کله مې چې د دې ناڅاپي خبرې په هکله ترې تفصيلات وغوښتل، نور اته ويې ويل چې بنسټانه وايي «گيلاس را نه مات شو» او ډېر کم څوک به ووايي چې «گيلاس مې مات کړ». مانا دا چې يوروغ گيلاس و. يوزه وم اوس گيلاس مات دی خو په دې کې زما څه قصور نه شته، دا د گيلاس گناه ده چې ځان يې راباندې مات کړ!

زما ملګري خو ټوکه کوله خو خبره يې زما د زړه پر تخته ليک شوه او بې شماره کلونه وشول، چې زه د دې خبرې رښتياوالی د عمل په ډګر کې ازمېم.

لرې به نه څو، د خپل هېواد دا پېنځه وېشت کلن ناورين به وگورو. له هر چا څخه چې د هر څه په هکله پوښتنه وکړې، بس همدا يوه خبره به واورې چې «راباندې تحمیل شو». داسې هېڅوک پيدا نه شو چې په خپل مسووليت اعتراف وکړي او له تېرو تجربو څخه د راتلونکي لپاره درس

اسلام او علوم

Islam and Sciences

قاضي عصمت الله روحاني

کړل شي.
د اسلام له
نظره د علم
زده کړه په ټول
ژوندانه کې په
کار ده، لکه
چې په حديث
شريف کې
ويل شوي،
«اطلب العلم
من المهد الى
اللد» د علم
په زده کړه
بسي له زانگو

څخه تر لحه (مرگه) پورې هڅې وکړي).
د علم زده کړه چې په هر ځای کې ممکنه
وي، بشپړې سفر ورپسې وشي، لکه په حديث
شريف کې چې ويل شوي دي: «اطلب العلم
ولو بالصين». علم زده کړئ که څه هم په چين
کې وي. سربېره په دې د اسلام مېين دين
لارښوونه کوي چې غير ناطق حيواناتو ته دې
هم روزنه، ښوونه ورکړل شي، لکه د مائدي د
مبارک سورت په څلورم ايت کې يې چې
څرگندونه شوې ده: «اي مومنانو! تاسې نورو
ساکينو (غير ناطقو حيواناتو او مرغانو) ته
ښوونه او روزنه ورکړئ، په هغه ډول سره چې
الله تاسې ته ښودلي ده. نو تاسې د هغه ښکار
غوښه وخورئ چې تعليم يافته ساکينو تاسې
ته ښکار کړي نيولی وي. خو تاسې د الله نوم
په ښکاري ساکين، ښکار ته د لېږلو پر وخت
يادوئ: نو کله چې د تعليم په برکت د سپي د
خولې د ښکار غوښې خوړل روا دي، نو انسان
کله له داسې نعمت څخه بې برخې کېدلی
شي. خصوصاً ميسندې چې د اولاد پالنې،
روزنې او ښوونې دنده پر غاړه لري، او په
فطري لحاظ له تولد څخه له اولاد سره ملگری
وي، په تعليم کې د ورومې والي حق لري، نو
که مور عالمه نه وي، نو د اولاد د پوهې بنسټ
به څرنگه پياوړي شي.

مسلمانانو د تاريخ په اوږدو کې ډېر علمي
اکتشافات، برېښونې سر ته رسولې دي، لکه

په حساب، رياضي او الجبر کې يې چې اصول
او قواعد وضعه کړي دي او د جبر او مقابلې
علم ته يې وده ورکړې ده. د الجبر کلمه چې
عربي ده، د علم د سختوالي له امله په جبر
سره نومول شوې ده، نو حضرت علي (رض) د
الجبر په علم کې په خپل وخت کې د استاذ کل
مقام درلود، لکه (جورج ريو) چې ليکلي دي،
اروپايانو له مسلمانانو څخه د شمېر په
څلورگونو اعمالو کې پوره گټه اخېستې ده.
همدغه راز مشهور ختيځ پېژندونکي (بارون
کارل دوو) ويلي دي چې د ارقامو او اعدادو
ترسيم غربيانو له مسلمانانو څخه زده کړی او
سطحي او کروي مثلثات له يونانيانو څخه
دمخه مسلمانانو پېژندلی دی.

د المان مشهور رياضي پوه (ويلهلم شوايزر)
د خپل کتاب مثلثاتو په تاريخچه کې ليکلي:
په څلورمه ميلادي پېړۍ کې مسلمانانو د
رياضي او الجبر لپاره نوي اصول او قوانين
وتاکل، لکه (ابونصر فارابي) چې د رياضي د
قضيو د اثباتو لپاره يې امتحاني اصول
وتاکل او (خواجه نصير الدين طوسي) فقهي او
معروف فيلسوف د لومړي ځل لپاره مثلثات
د مستقل علم په توگه ترتيب کړل او
(ابوريحان البيروني) د مثلثاتو څلورگونې
اصول کشف کړل. (د نوردانش کليزه، ۱۳۴۱).
همدغه راز گوستاولبون فرانسوي په خپل
تاليف (تمدن اسلام او عرب) کې ليکلي،
اسلامي پوهانو د فلزاتو او نباتاتو په ترکيب،
تحويل او تطور کې ډېر تجارب سر ته رسولي
دي چې هغه وخت پرې يونانيان هډونه
پوهېدل، لکه سلطاني تيزاب، فاروقي
تيزاب، الکحل، د گوگړو جوهر او داسې نور.
همدغه راز د مسلمانانو د لابراتوارونو په
برکت (۱۰۰۰) کاله دمخه (لاوازيه) وکولی
شول چې د کيميا علم ته نوې بڼه ورکړي. په
اسلامي کيميا پوهانو کې (جابر بن حيان) د
لومړي وار لپاره د گاز خواص او خصوصيات
موندل کړل او وېي ويل که چېرې گازونه له
اجسامو سره گډ او ترکيب شي، خپل اصلي
شکل بايلي او خواص يې تغير کوي، د
نوموړي په تصنيفاتو کې ځينې ترکيبات په

د اسلام سپېڅلی دين د علم او معرفت دين
دی او بنسټ يې په علم اتکاء لري او د علم له
تکامل سره خوا په خوا په موازي ډول سره يې
حقايق توضيح کېږي، نو ساينسي تحقيقات
وخت په وخت د قرآن مجيد له معجز کلام سره
موافق حرکت کوي. کله چې لومړنۍ وحېې د
علق په مبارک سورت کې راغله، نو
جبرائيل (ع) حضرت محمد (ص) ته وويل:
(ولوله، ستا پروردگار هغه ذات دی چې انسان
ته يې علم د قلم په واسطه ښودلی دی).

د علم د اهميت او فضيلت په برخه کې د
قرآن مجيد د مجادلې په سورت کې
څرگندونه شوې ده چې (لوی خدای د هغه چا
درجه لوړه کړې ده چې ايمان يې راوړی او علم
يې زده کړی دی)، له دې کبله په حديث شريف
کې ويل شوي: «العلماء ورثة الانبياء» علما د
پيغمبرانو وارشان دي. په دې ډول ډېرې
څرگندې ويناوې په قرآن عظيم او نبوي
احاديثو کې موجودې دي، له دې امله د علم
زده کړه په هر مسلمان نارينه او مسلماني
بڼې فرض ده، لکه په حديث شريف کې چې
ويل شوي دي: «اطلب العلم فريضة على كل
مسلم و مسلمة» د علم کلمه چې په حديث
شريف کې مطلق بيان شوې ده، نو د فقهي
اصولو له مخې مطلق په عام ډول سره په ټولو
علومو دلالت کوي، چې د عقايدو علم د
اوليت مقام لري او نور علوم د ټولنيزو اړتياوو
له مخې ښايي چې له ضرورت سره سم زده

ابتکاری ډول توضیح شوي دي. لکه کلیات، د تیزابو جوهر، نوشادر، جیوه او داسې نور... همدغه راز د نوموړي په ترکیباتو کې د جهنم د تیږي په نامه یو متبلور ترکیب موجود و، چې په اوبو کې د حل وړ و، او د عفونت پر ضد ترې د درملو په څېر گټه اخېستل کېده. همدغه راز هغه د لومړي وار لپاره یو سلسله کیمیاوي عملیات سر ته رسولې دي، لکه تقطیر، تبخیر، تبلور، انحلال، تجزیه، ترکیب او داسې نور.

(جرجي زیدان) لیکلي: اسلامي کیمیاپوهانو گڼ کیمیاوي ترکیبات کشف کړي دي، لکه اسید سولفوریک، اسید تټرو، هایډروکلورید، تترات، پوتاس، د نوشادرو جوهر، کلوریک سلفوریک، د طرطر مالګه زاج، الک، کلیات، زرنیخ، بوریک او داسې نور.

مشهور مورخ (ادوارد) لیکلي، چې د عباسي خلیفه ګانو په وخت کې کیمیا په زړه پورې ترقي کړې وه، نو مسلمانانو به له سودیم، کاربن کلوراید، امونیم او مرکبوريک سلفید څخه په زړه پورې گټه پورته کوله. یوه فرانسوي فزیک پوه لیکلي چې (ابن هشیم) او خازن د فزیک د مناظرو په علم کې پوره مهارت درلود او په معقره عدسیه کې یې د مستقیمی او منکسري شعاع د انعکاس گڼ تجارب سر ته رسولې دي، په دې توګه مسلمانانو په علومو کې پوره تحقیقات سر ته رسولې او کتابونه یې لیکلي وو، له بده مرغه کله چې چنگیز په بغداد کې د بیت الحکمه کتابتون و سیزه او ایري یې سیند ته وغورځولې نو اوبه خړې شوې. په نوموړي کتابتون کې نژدې پینځه ملیونه کتابونه په بېلابېلو علومو کې موجود وو، ځینې سامان آلات لکه استرلاب، د ستورو د لیدلو لویوالی، درمل او جغرافیې د علومو زایچې او داسې نور موجود وو او د بېلابېلو ژبو ژباړونکو به د مصنفینو اثار ترجمه کول او محققینو به څېړنې کولې، خو د کتابتون د سیزلو له امله هغه ټول اثار محوه شول. همدغه راز یوناني سکندر د بلخ د نیولو پر مهال اوبستا وسیزه، چې د دولس زره غویانو په پوستکو په طلايي خط لیکل شوي و. د بلخ مدني اثار یې له منځه یووړل. د گندهارا، فرهنگي زېرمه یې محوه کړه او د هغې پر ځای یې یوناني فرهنگ ته وده ورکړه. نو په مقایسوي ډول د سکندر کارنامې که د احمد شاه بابا له کړو، وړو سره پرتله کړو، نو سکندر چې د خدایانو پر تعدد یې عقیده درلوده او د (ارسطو) شاگرد و، په ۱۶ کلنۍ کې یې فتوحات پیل کړل، نو هر ځای ته چې ورسېد د مدنیت نښې نښانې یې له منځه یوړې. او د خلکو ملي افتخارات یې محوه کړل. **خو احمد شاه بابا چې افغانستان د ۱۷۴۷ کال په لویه جرګه کې د رایو په اتفاق ملي مشر وټاکه هغه د اسلامي اصولو پر بنا له هر ډول تبعیض او تعصب څخه پرته له هر قوم څخه وړ او لایق اشخاص وټاکل، د خلکو په غوښه وکې له هغوی سره پر ځمکه کښېناست، سلا، مشوره یې ورسره وکړه او ټولې چارې به یې د خلکو په مصلحت سره سر ته رسولې ځکه چې هغه موحد او د نقشبنديه طریقي پیرو، دینداره او پرهیزګار لوړ شخصیت و. کله چې هغه په لس کلنۍ کې له خپل ورور ارواښاد ذوالفقار خان سره په محبس کې و، نو له خپل ورور څخه یې علوم ولوستل او د طبیعي نبوغ له مخې کله چې نادر افشار د محبس د کتلو پر وخت احمد شاه بابا ولید، د هغه خبرې یې واورېدلې، نو په ۱۶ کلنۍ کې له بنده ازاد او د ملي مېشتې قوماندان یې وټاکه. نو کله چې نادر افشار ووژل شو، او ایرانیانو غوښتل چې د هغه په کورنۍ تجاوز وکړي، هغه یې وژغورله. د هندوستان په فتحه کې چې ځینې**

کسان د احمد شاه بابا په تلوګوتنیو کوي، د هغې وجه دا وه چې مرحوم شاه ولي الله شیخ الهند څو پلا هغه ته ولیکل: «به لحاظ خداوند متعال به حال اقلیت مسلمانان مظلوم برس که اسلام به نسبت تعصب، وحشت و ظلم طبقه اکثریت هندو محو میگردد.»

د شاه ولي الله لیکونه د لاهور په موزیم او نورو مشهورو موزیمونو کې موجود دي، نو احمد شاه بابا د جهاد د فرصیت له امله هند ته تللی و، چې د بهرته راتګ پر وخت یې د هرې عقیدې پیروانو ته د هغوی له ډلې څخه مشر وټاکه، نو کله چې په کشمیر کې خلکو ښکلي نجونې د وینځو په توګه ورته وړاندې کړې، نو هغه وویل چې زه د خلکو بابا یم، نجونو ته یې پروني ورکړل او خپلو کورنیو ته یې په عزت او درناوي سره وسپارلې. هغه په ۱۶ کلنۍ کې د مېشتې قوماندان او په ۲۵ کلنۍ کې ستر ملي مشر شو، خوپه هر وخت کې متواضع د خلکو واقعي خدمتګار او عادل و.

(ژوزف ماک کاپ) معروف تاریخپوه لیکلي: راجریګن غربي فزیک پوه په خپلو څېړنو کې د خازن له آثارو څخه په افق کې د نور د انکسار په هکله استفاده کړې ده.

ابو الفرج اصفهاني په خپل تالیف کې د اسلام ستر عالم جابر بن حیان ۱۳۰۰ آثار په ریاضي، فزیک، کیمیا، هیئت او نجوم په علومو کې ښودلي دي.

په صنایعو او فنونو کې هم مسلمانانو ډېره ترقي کړې وه، لکه چې په اشبلیه کې یې ۱۶۰۰ فابریکې په کار اچولې وې چې ۱۳۰۰۰ کارګران په کې په کار بوخت وو او په طلیطله کې ۵۰ کارخانې فعالې وې چې ۴۰۰۰۰ کسانو په کې کار کاوه. همدغه راز په ۷۹۴ م کال کې په بغداد کې د کاغذ جوړولو یوه لویه کارخانه پرانېستل شوه. د نیویارک پوهنتون پروفېسر ډرابر لیکلي دي: مسلمانانو په تخنیکي علومو کې هم خورا ډېر مهارت درلود، په دې هکله ګوستا ولېون فرانسوي لیکلي چې مسلمانانو په ټولو علومو کې مهارت درلود، حتی په کلاسی،

مهال اوبستا وسیزه، چې د دولس زره غویانو په پوستکو په طلايي خط لیکل شوي و. د بلخ مدني اثار یې له منځه یووړل. د گندهارا، فرهنگي زېرمه یې محوه کړه او د هغې پر ځای یې یوناني فرهنگ ته وده ورکړه. نو په مقایسوي ډول د سکندر کارنامې که د احمد شاه بابا له کړو، وړو سره پرتله کړو، نو سکندر چې د خدایانو پر تعدد یې عقیده درلوده او د (ارسطو) شاگرد و، په ۱۶ کلنۍ کې یې فتوحات پیل کړل، نو هر ځای ته چې ورسېد د مدنیت نښې نښانې یې له منځه یوړې. او د خلکو ملي افتخارات یې محوه کړل. **خو احمد شاه بابا چې افغانستان د ۱۷۴۷ کال په لویه جرګه کې د رایو په اتفاق ملي مشر وټاکه هغه د اسلامي اصولو پر بنا له هر ډول تبعیض او تعصب څخه پرته له هر قوم څخه وړ او لایق اشخاص وټاکل، د خلکو په غوښه وکې له هغوی سره پر ځمکه کښېناست، سلا، مشوره یې ورسره وکړه او ټولې چارې به یې د خلکو په مصلحت سره سر ته رسولې ځکه چې هغه موحد او د نقشبنديه طریقي پیرو، دینداره او پرهیزګار لوړ شخصیت و. کله چې هغه په لس کلنۍ کې له خپل ورور ارواښاد ذوالفقار خان سره په محبس کې و، نو له خپل ورور څخه یې علوم ولوستل او د طبیعي نبوغ له مخې کله چې نادر افشار د محبس د کتلو پر وخت احمد شاه بابا ولید، د هغه خبرې یې واورېدلې، نو په ۱۶ کلنۍ کې له بنده ازاد او د ملي مېشتې قوماندان یې وټاکه. نو کله چې نادر افشار ووژل شو، او ایرانیانو غوښتل چې د هغه په کورنۍ تجاوز وکړي، هغه یې وژغورله. د هندوستان په فتحه کې چې ځینې**

ذوب څخه حرارت زیات و، نو مادي، ضد مادي ذراتو، الکترونونو، پروتونونو او نیوترونونو د Thermodynamic د قانون له مخې چې د مادي ارتباط له انرژي سره برابر وي د لوګي عالم تشکیل کړ، لکه چې په ۴۱ (۱۱) کې یې یادونه شوې ده، ټول مواد متراکم او د اور بلېدونکي کیله یې تشکیل کړه چې د Big bank په نامه یې انفلاق وکړ او عالم منځ ته راغی.

په دې مناسبت د (کانت) او اپلاس نظریاتو د ځمکې او سیاراتو په تشکیل کې له قرآني لارښوونو څخه ګټه اخیستې ده. همدغه راز د سیاراتو د حرکت او دوران په هکله د یاسین سورت په ۳۸ ایت کې څرګندونه شوې (او لمر دوراني حرکت کوي، دوراني حرکت مو هم اندازه کړی دی، لکه وچه څانګه د خرما چې کپه تاو شي، لمر کولی نه شي چې له سپوږمۍ سره ټکر وکړي او شپه وپوښي کېدونکې نه ده له ورځې څخه او ټول سیارات په اسمان کې لامبو وهي، څرخېږي).

له ځمکې څخه نورو سیاراتو ته د تللو په هکله د لقمان د مبارک سورت په ۲۰ ایت داسې وړاندې کتنه شوې ده.

ای خلکو تاسې نه وینئ چې بې له شکه الله تاسې ته مسخر، تابع کړي دي، هغه څه چې په اسمانونو او ځمکه کې دي او پوره کړي یې دي تاسې ته خپل ښکاره نعمتونه سپورم، ته د انسان له سفر څخه دمخه د سیاراتو د تسخیر څرګندونه چا نه منله او ځینې بې خبره کسان یې اوس هم نه مني او ځینې خلک وايي چې اسلام له ساینس سره تضاد لري. داسې بې علمه ویناوې له علم سره ظلم دی. اسلام ورځ په ورځ او وخت پر وخت په علمي تدریجي پرمختیا سره توضیح او تفسیر پرې. او په غیر اسلامي هېوادونو کې هم پوهان د علم په برکت په اسلامي حقایقو خبرېږي. ځینې یوازې اعتراف کوي، خو ځینې په اسلام مشرفېږي.

کې یوازې د ریاضي، هندسې، نجوم او هیات په علومو پورې مربوط ۶۰۰۰ کتابونه موجود وو.

د مسلمانانو د اختراعاتو او ابتکاراتو منبع الهی معجز کلام، قرآن کریم دی، لکه د نجم د مبارک سورت په ۳۹ ایت کې چې څرګندونه شوې ده. (او نه شته دی انسان ته هېڅ شی خو شته بدل، عوض د هغه شي چې د هغې د لاس ته راوړلو لپاره یې کوښښ او هڅه کړې وي)، په دې ډول قرآن مبین د انسان فکر د ځمکې زړه او په هغې کې طبیعي زېرمو او شتمنیو ته اړوي، تر څو په کار او زیار سره طبیعي منابع راوسپړي او د بشریت په ګټه ترې کار واخلي، لکه د الحديد د مبارک سورت په ۲۵ ایت کې یې چې څرګندونه شوې ده: (او موږ وسپنه پیدا کړې ده چې په هغې کې سخت قوت او د خلکو لپاره ګټې دي). له دې کبله په حدیث شریف کې ویل شوي دي (الکاسب حبیب الله) کسبګر د خدای دوست دی.

اسلام سربېره د ځمکې په تسخیر او ودانولو د انسان فکر عالم اعلی ته معطوف کوي، تر څو د ساینس برکت په علمي او باطني بصیرت سره د کایناتو فوقاني نظام ته کره کتنه وکړي، لکه د انبیاء د مبارک سورت په ۳۰ ایت کې چې ویل شوي دي: (ایا کفار نه پوهېږي چې ځمکه او اسمانونه یو له بله نښتي وو او موږ هغوی سره جلاکړل او په اوبو سره مو هر شی ژوندی کړ. ایا هغوی ایمان نه راوړي.

کله چې خالق تعالی د عالم د پیدا کولو اراده وکړه، مکان او زمان وجود نه درلود، نو الله (ج) د خپل حکمت او تدبیر له مخې په ملیاردونو میکروسکوپي ذره وي بڼه پیداکړل چې بلیونونه واړې یې د وسپنې د بټۍ د

کاشي جوړولو، فلزاتو، کریمه احجارو، او ګردو نفیسه او مستظرفه آثارو کې یې شاهکاری درلوده او په ۱۰ میلادي پېړۍ کې د هسپانیې په اندلس کې د کارخانو بېلګې د کاخ الحمراء په نندارتون کې اېښودلې وې. سربېره په دې مسلمانانو په اجتماعي علومو کې لکه جغرافیه، تاریخ، نجوم او داسې نورو کې هم کافي معلومات لرل. لکه فرانسوي مورخ (سدیلو) لیکلي، د ځمکې بیضوي شکل، وضعي او اتقالي حرکت له (کپلر) او (کوپرنیک) څخه دمخه مسلمانانو په نهمه او لسمه میلادي پېړۍ کې کشف کړی و. همدغه راز د جهان اسلام په تاریخ کې یادونه شوې ده چې د (محمد بن جابر) د علم نجوم کتاب د مولف آثار اروپایي پوهانو په لاتیني ژبه ترجمه کړل او پوره ګټه یې ترې واخیستله. همداراز د علامه فرغاني د ستور پېژندنې له کتاب څخه اروپایانو استفاده کړې ده. په تمدن اسلام او عرب کتاب کې د (ابو ریحان البیروني، ابن بطوطه، ابوالحسن او ابن حوقل اسلامي جغرافیه پوهانو یادونه او ستاینه په تفصیل سره شوې ده. ابن حوقل په خپل جغرافیایي تالیف کې د نړۍ هېوادونه، سمندرونه، له نقشو سره ښودلي دي. همدغه راز د (نهرهای بصره) کتاب په ۷۴۰ کال کې مسلمانانو تالیف کړی و چې اوس د پاریس په دولتي کتابتون کې موجود دي. (ګرستف کولمب) چې په ۱۴۹۸ کال کې یې امریکا کشف کړه د (ابو الفوارس) له جغرافیایي تصنیف څخه یې استفاده کړې ده. نو د مسلمانانو یو مهم علمي او تحقیقاتي مرکز د عراق د بغداد ښار و، چې له ۷۵۰ څخه تر ۱۴۵۰ کال پورې په کې څېړنې روانې وې. لکه (ژوزف ماک کاپ) لیکلي: مسلمانانو د بغداد په رصدخانه کې د خسوف او کسوف پېښې کشف کړې. سربېره پر دې د مصر په قاهره، سکندریه، او د اندلس طلیطله، قرطبه او اشبیله کې ګڼ پوهنتونونه، مدرسې، کتابتونونه، رصدخانې او تحقیقاتي مرکزونو موجود وو، لکه د (عظمت مسلمین در هسپانیه) کتاب کې چې لیکل شوي دي د قاهرې په عمومي کتابتون

تاریخ پر مخ ځي،

پر شاه ځي، خو کله کله په بل شکل کې تکرار برېښي

کانديد اکاډمېسين م. ظاهر افغ. کاناډا

پیل:

انسان او انساني ټولنه تر بل هر ستر او قوي موجود لکه ډاینسور، فیل او داسې نورو څخه چې موږ یې پیژنو او تر بل هر ډول حیواني ټولنې او تجمع لکه د مچپو، مېږیانو او بیزوگانو او داسې نورو څخه چې چټک پر لاره ځي، په لنډ وخت کې ډېره فاصله او واټن وهي او ټولنیز جوړښت یې د خپل کار او د کار د وسایلو په واسطه په هره ورځ، هره میاشت او هر کال کې ژر انسجام او پرمختګ مومي، وده کوي او نوي داسې حالتونه او شکلونه غوره کوي چې په یقین سره دا ټول صفتونه او ښېګڼې بیا هم د انسان (اشراف المخلوقات) په انساني او د کار په ماهیت اړه لري. د همدغه انسان کار او د تولیدي وسایلو د معقول انتظام په واسطه انسان اسمانونو ته وخت او د انساني ژوند ډېرو عالي مرحلو ته پورته او لاهم پورته کېږي. د نوموړو پراتیکونو او فعالیتونو پر بنا انسانانو د خپل ژوند په اوږدو کې، بېل بېل رژیمونه او سېستمونه تاسیس کړل، چې یو له یوې د زمانې د غوښتنو او ځینې یې د دښمنانو د دسیسو، چالونو او دماګوجیکو نارمونو د ماهرانه تطبیق په نتیجه کې یا له سقوط سره مخ شول او یا هم تر همدغه ډول ضریو لاندې اوس هم شپې سبا کوي. خو په هېڅ صورت، دغه لوړ چالونه او دماګوجیک نارمونه د تاریخ د حرکت او تکامل عمومي سیر او محتوا ته تغیر نه شي ورکولای. ځکه تاریخ پر مخ ځي، پر شاه نه ګرځي، ښه او بد، ناکامي او کامیابي، ښکمرغي او بدمرغي، انکشاف او انحطاط جوړښت او خرابي او داسې نورې

ټولنیزې پېښې او پدیدې د هغو تضادونو د موجودیت او مبارزو محصول دی چې د همدغه عمومي تکامل او پرمختګ بنسټ جوړوي.

دا څرګنده ده، هغه ستر او یا واړه رژیمونه او هېوادونه چې پر منطقي ټولنیز اصالت (Logical Collectivison) باندې تکیه لري، د بشري تاریخ په هغه مسیر کې واقع دي چې د زمانې د اساسي غوښتنو او اصولو په پېژندلو سره نهایتا، بري ته رسېږي، په هر نامه او هر شکل چې وي د ژوند په ډېرو مهمو برخو کې د ولسونو غوښتنو ته مثبت ځواب ورکولای شي او د معاصر مریټوب د زنجیر زنگزده کړیانې یوه په بلې پسې ځکه ماتولای شي چې ټولنیز واک په خپل ماهیت کې په مستقیم او نامستقیم ډول په ولسونو اړه لري، په قاطع ډول به د خلکو اراده د زور او زړ له غلامۍ او تسلطه څخه باسي. معنی دا چې انساني ارده به نه څرخېږي او نه به رانیوله کېږي، فردي زورال ناپذیره^(۱) تسلط او اراده به په خپل نوبت خپل ځای ټولنیزې ارادې او عقیدې ته د تاریخي ضرورت له مخې پرېږدي.

برعکس، هغه نظامونه او رژیمونه چې په فردي اصالت (individualism) یې ځان تړلی دی، هر څومره که د قدرت څښتنان وي او هر ډول پراخ دماګوجیک شکل یې غوره کړي وي، خو بیا هم په نهایت کې ژر او یا به په خنډ د خپلو ټولنیزو حکمونو او عقیدو له مخې که په تدریجي ډول وي او یا هم په انقلابي توګه ځکه به ځای خالي کوي چې د انسانیت ماهیت او جوړښت ټولنیز او تاریخ له مهمو غوښتنو څخه یوه عیني او عمده غوښتنه ده.

کله چې سوسیټیزم د داخلي او خارجي ټاکلیو شرایطو او استدلالونو په نتیجه کې په سستۍ او ارامۍ ګونډه ووهله او امپریالېستي قوتونو، برعکس په ډېر خشونت سره نوي تجاوزات د ګران هېواد افغانستان په شمول په مختلفو پلمو د یو له کمزورو هېوادونو د خرابولو او د ولسونو په ماتولو پیل وکړ. د (ګلوبلېزېشن) تر عنوان لاندې یې د جهان د تسخیرولو اشتباه نوره هم زوروره شوه، نه یې د خلکو او ملتونو حقوقو په نظر کې ونیول، نه یې حتی د خپل امپریالېستي مضمون په دننه کې د بازارونو د وېش تفاهم ومانه او نه یې هم د هغو تضادونو شدت په فکر کې وروست چې نړیواله بشري ټولنه د تېرې پېړۍ په دوران کې لږ تر لږه دوه واړه داسې سخت او وحشي اوز ته ور واچوله چې د بشریت د زرګونو کلونو ښایسته او ارزښتمن مدنیتونه یې یا ور وسوځل او یا یې سخت دود بویه کړل او په میلیونونو انسانان یې له خاورو سره برابر کړل.

نن چې ناټويي دولتونو په سر کې یې امریکایي انحصارګرانو زموږ پر تاریخي هېواد افغانستان، په ناوړو او مختلفو پلمو ور ودانګل او د خپلو ناروا حملو په دوران کې یې افغان مظلوم خو قهرمان ولس چې په تېرو درویشو کلونو کې یې هم زیات مالي او بشري تلفات او تاوانونه لیدلي دي، د ډېرو نورو خواریو او تکلیفونو سره مخامخ کړ، نو دا دي یو له روښنفرکان چې پخوا یې هم د تاریخ پر سیر او تکامل عقیده نه درلوده اوس یې د متجاوزو قدرتونو د ظالمانه تېریو په

رامنځ ته کېږي.

د تاریخ فلسفه د معرفت (knowledge) هغه څرگند پرنسیپونه او قوانین دي چې د پېښو او پدیدو (Phenomena) د پیدایښت او تکامل په دوران کې د ټاکلیو شرایطو په لرلو سره د هغوی تسلط څرگند کړي. په همدغه ډول د تاریخ منطق د ټولنیزو جریانونو او پېښو تر منځ ذاتي اړیکې د هغوی د پرمختګ سیر او د دوی تر منځ بېلابېل تضادونه ښیي. باید وویل شي چې د تاریخ منطق کله کله هغه پېښې هم توضیح کوي چې د تاریخ په اوږده تکامل کې موقعیت و نه لري د هغو زورمندانو او استعمارگرانو مخې ته له شرمه ډکې پېښې پدې چې د وحشت او استبداد چلند یې د خپل ژوند د ساتلو لپاره یوازینی لاره او ارمان وي.

ځکه چې د تاریخ فلسفه د ټولنیزو پېښو او پدیدو د ظهور، تکامل او بیا یې د زوال پرنسیپونه وړاندې کوي. نو د هر اجتماعي - اقتصادي سېستم د موجودیت په دوران کې نه یوازې پر خپل تندي د بشپړتوب مهر لري بلکې د زوال ښې نښې نښانې یې هم د زمان په تېرېدو سره په څېره کې څرگندېږي.

البته د تاریخ منطق په ډېرو ځایونو کې د تاریخ له فلسفې سره توپیر لري دا خبره هم په ډاگه کوي، چې کله د تکامل په مسیر کې پراته حوادث او نظامونه د یو لړ ناروا او ظالمو واکدارانو د ظلمونو او وحشي پلانونو په واسطه ناکامه او د تکامل له اصلي لارې څخه خطا کېږي او پر بې راهه درومي.

خو بېله شکه چې تاریخ د خپل منطق په تحلیل او قضاوت سره نوموړې پېښې په زغرده موقتي او د لنډ وخت لپاره گڼي. د مثال په توګه، د بوش - بلیسر غیرانساني تجاوزات چې د محرومو او غریبو ملتونو او ولسونو پر ضد اوج ته رسېږي په واقعي توګه د تاریخ خلاف او د تاریخ منطق یې په کلکه سره ردوي. دغه ډول استعماري او ناروا تجاوزات د نن ورځې ټولنپوهنه او واقعي تاریخ لیکنه چې د خپل روښانه منطق په واسطه سمسور او سینګار شوي وي، نه

سره دا ویلای شو چې نوموړي تجاوزات او تېري د تاریخ د پر شا تګ مفهوم نه ورکوي، بلکې پر عکس موږ بیا هم له وحشتونو څخه ډک اوسني نوي جهان او پېښو په درشل کې ولاړ یو. د دې لپاره چې د تاریخ مفهوم او حرکت یې څه ناڅه روښانه شوی وي لازمه ده چې د همدغه علم پر فلسفې او منطق باندې هم یو لنډ مکت وکړو.

۱- تاریخ د یوې سترې پوهنې په څېر هم منطق لري او هم فلسفه، نو څنګه؟

د تاریخ (History) کلمه چې له لرغوني یوناني کلمې (Historica) څخه راوتلې ده، د اطلاعاتو او څېړنو مفهوم ورکوي، خو په اصطلاح کې ټول هغه لیکنې، آثار، سندونه، رسمونه، علامې، نښانې او داسې نور په غېږ کې نیسي چې د طبیعت او انساني پراتیک په باب ثبت او لیکل شوي وي. البته دلته موږ د بشري ټولنې له تاریخ او فعالیتونو څخه بحث کوو.

د تاریخ فلسفه دا توضیح کوي چې د تاریخي څېړنو او تحقیقاتو مفهوم یوازې د هغو ساده پېښو او پدیدو له څېړنو څخه مراد نه دی چې په سر سري او گذري توګه منځ ته راغلي او یا هم منځ ته راځي، بلکې د هغو ټول اړخیزو پېښو، ارقامو او انساني پراتیکونو (Practices) مجموعه ده چې عیني Objective او مسلطه (dommated) قوانین یې د انسانانو له ذهن څخه د باندې موقعیت لري. شک نه شته چې د همدغو قوانینو او واقعیتونو د ژور درک له مخې تاریخي پوهان کولای شي چې نه یوازې له تحوله ډکې ټولنیزې تاریخي پېښې توضیح کړي، بلکې د ټاکلیو شرایطو په رڼا کې د یو لړ راتلونکو پېښو اټکل (Prediction) هم وکړای شي.

تاریخ او د تاریخ منطق د دوو مهمو فلسفي مقولو (categories) په څېر د تکامل او د افکارو د علمي پرمختګ او د شیانو د واقعي تاریخ تر منځ ارتباط ښیي. تاریخ د خپل ټاکلي منطق په واسطه د بېلابېلو واقعاتو د تحرک او پیداکېدو هغه بیان دی چې په ټاکلیو زمانو او مرحلو کې رامنځ ته شوی او

نتیجه کې عقیده وي او فکري تزلزل نور هم زیات شوی او دا چورت ور ولاړ شوی دی چې ګواکي جهان خپل پای ته ورسېدلی او هر څه به د بوش - بلیسر په ولسي او انساني تجاوزنو حل او بشپړېږي. په همدې ډول عمومي اپورتونېزم ته که د فرد په وجود کې ځای ولري او یا هم د گروپونو په تشکيل کې څرگند شوی وي، دا خبره ور په زړه شوې او په زړه کېږي چې ګواکي دا دی تاریخ پر شا ځي او ولسي نظامونه یو په بل پسې سقوط کوي. په داسې حال کې چې د ولسونو موقتي ماتې او شکستونه، خرابۍ او ناتوانۍ په هېڅ صورت د تاریخ پر شا تګ مفهوم نه ورکوي، بلکې بیا هم سره له دغو ټولو پېښو تاریخ پر مخ ځي او پر شا نه ګرځي. همداسې هېره دې نه کړو چې د تاریخ په اوږدو کې بېلابېل سیاسي نهضتونه او نظامونه، د خپلو ټاکلیو شرایطو په لرلو سره د خپلو فعالیتونو په دوران کې کېښته لوېدلې او بیا راپورته شوي، خو کله غوڅار شوي او بیا هم راولاړ شوي دي. همدغه جریان د تاریخ له ډېرو خصوصیتونو څخه یو ډېر څرگند خصوصیت دی. په «منطقي ټولنیز اصالت» سره رهنمائي شوې تیوري گانۍ او نظامونه په هر شکل او هر «اېزم» (Isim) چې وي د بشري تکامل په سر کې ولاړ دي. که نن وي او یا هم سبا د خپلو بشپړتوبونو مرحلو ته رسېږي او نوي داسې تحولات رامنځ ته کوي چې نور به یې هم په څرگنده وښیي چې نه تاریخ پر شا ځي او نه هم زمانه پای ته رسېدلې ده.

په تاریخ کې له یوناني امپراتورۍ څخه بیا د روم تر وحشیانه امپراتورۍ پورې او بیا هم په را وروسته کې وحشي مستبد دولتونه او نظامونه، چې ځینې یې د تاریخ غوښتنه وه، نه یوازې را پیدا شوي او بیا ستر شوي دي، بلکې د زوال زري یې هم په خپل دننه کې داسې کرل شوي دي چې ثمر ته رسېدلې او رسېږي. ښایي د عراق د قهرمان ملت غوندې نور ملتونه به هم د جهاني تجاوزگرانو تر پېښو لاندې شي، خو په هېڅ صورت د بشر منافع او د تاریخ منطق نه شي منعکسولای. په ټینګار

مینی او د ابدي بطلان خط پر کشوي. د لوړې خبرې د اثبات لپاره وینو چې د (بلیر) پر ضد مبارزو نه یوازې د نړۍ بېلابېلو ولسونو، زحمتکشانو او ملتونو په سوله ییزه توګه د جهانيانو یو څرګند انعکاس وښود، د بلیر یو لږ ګوندي، پارلماني او د کابینې غړی یې د ملګرو جنايتونه د عراق پر قهرمان ملت باندې وغندل. بلکې د فرانسې او جرمني غوندې اروپايي هېوادونو هم په زغرده د خپلو ګټو د ساتلو په خاطر خپل اعتراضونه، مقاومتونه درېځ نه کړل او د دې قهرمان ملت په اشغالولو کې یې نه لښکرې ورکړې او نه یې هم مالي مرستې.

په همدغه خنډوره توګه ډبلیو - بوش د ټولو هغو پوښتنو په مقابل کې حیران او بې ځوابه پاتې دی چې د عراق او صدام حسین په ارتباط کیمیاوي او بیالوژیکي وسلو سره نه شي ښودلای او غښتلی عراقی ملت لا اوس هم د خپلې خاورې او تېلو د زېرمو د ساتلو په خاطر تر غیر انساني او حشيانه بمباریو او ټانکونو لاندې له قهرمانۍ څخه ډک خپل مقاومتونه کوي. ځکه چې د بوش اداره د هېڅ ډول پوښتنې ځواب نه لري. نو هڅه کوي چې د همدغو مسئلو د هېرولو او راتلونکو تېریو د زمینې برابرولو لپاره د ایران بحران ته لمن وهي. د شمالي کوریا په داخلي چارو کې مداخله کوي او په همدغه ډول، نورې هغه پېښې راپورته کوي چې په څرګنده تړې د وینو بوی ځي.

دلته مو نوموړو پېښو ته ځکه اشاره وکړه چې د بوش - بلیر وحشتونه او تېري که څه هم د تاریخ ثبت شوې پېښې شوې، خو د تاریخ منطق یې نه یوازې غیر منطقي او غیر عادلانه بولي، بلکې ټول اړخیزه ماته یې د سبا په سپېده داغ کې په روښنایۍ سره لېدلای شو.

تاریخ په خپل دننه کې داسې پراخ، منظم او مستدل منطق لري چې په واسطه سره یې د تکامل هره پروسه او هره پاڼه خپل هغه لوری او ضرورت روښانه کوي چې یوې څرګندې نتیجې ته رهنمائي کېږي. که څه هم ښایي د یوې پروسې په پیل کې د شیانو او پدیدو

متکامل جوړښت د تاریخ منطق ته ناڅرګند وېرېښي، خو د بېلو بېلو مرحلو په اوښتلو او تېرېدلو کې یې د تکامل د مختلفو برخو د ارتباطونو (منطقي ارتباطونه) د تطابق په لاره کې لکه څنګه چې ضروري وي، خپل نتایج پر مخ وړي. په همدې ډول د تاریخ او منطق یووالی د تاریخ د بشري تکامل او خاص جوړښت د مختلفو اړخونو د ارتباطونو او د خپلو داخلي فعالیتونو په یوه خاص انعکاس سره څرګندېږي.

تاریخ او منطق چې د شیانو او واقعیتونو د پرمختګ او پېښو تر منځ د ارتباط پیدا کولو په خاطر پوره اهمیت لري په خپل اساس کې سره یو ځای او سره تړلي دي. د تاریخ ټول تصادفي او گذري - له ډول ډول پېچلې څخه ډکې پېښې په یوه واقعي او عمومي جریان کې لږوما هغه وخت زایلېږي کله چې نوموړی جریان خپل بشپړ بلوغ او انکشاف ته ورسېږي. روښانه ده چې منطق یو داسې تصحیح شوی تاریخ دی چې همدغه تاریخ بیا په وار سره په هغو قوانینو تدرین کېږي چې واقعي تاریخي پروسې رامنځ ته کوي. دلته وینو چې د تاریخي او منطقي هغو لارو توپیر چې په واقعیت کې وجود لري، په تفکر کې انعکاس مومي. د دې خبرې علت هم دا دی چې په خپل واقعیت کې د تکامل جریان او نتایج یې که سره یو ځای هم وي خو کله کله یو پر بل منطبق نه وي. همدغه دلیل دی چې د منطق او تاریخ د څېړنو او تحقیقاتو متودونه هم په خپل اساس کې بېلولای لري.

د تاریخ د مطالعې هدف، اساسا دا دی چې د پدیدو د تکامل او شکلونو د اختلاف هغه کانکریت شرایط وڅېړي، چې د یوې پېښې تکامل له یوې مرحلې څخه د پېښې د تکامل بلې مرحلې ته پر مخ وړي. د بشپړ تکامل منطقي ماهیت د واقعي تاریخ د توضیح کولو په خاطر یوه مهمه کلي ده. د تاریخ ژوره څېړنه د تاریخ د فلسفې د اصولو له پېژندنې سره چې د علومو په لړ کې یوه ټاکلې پوهنه او معرفت دی، ذاتي اړیکې او ارتباط لري، همدغه د تاریخ فلسفه بیا د خپل موجود

کېدلو او تکامل د جریان د هغو شرایطو په ارتباطونو کې د شیانو او پدیدو د پېژندنې هغه اصول دي چې ټولې پېښې او جریانونه په سپېڅل کېږي. د هغوی پیدایښت بیا یې تکامل او همداسې یې زوال په توضیح کېدای شي. دلته د دې خبرې یاد په کار دی چې د تاریخ فلسفه د تیوریکي څېړنې د یوه ټاکلي متود او پوهنې په څېر د هرې سرسرې او غیر مهمه پېښې د پېژندنې ضروري اساس نه دی، بلکې د هغو ټولو ژورو پېښو د لارښوونو بنیاد جوړوي، چې د شیانو او عینیتونو د ټاکلیو خصوصیاتو او ارتباطونو شکل او محتوا منعکسه کړي، البته د همدغو پېښو او عینیتونو مشخصات د خپلو ذاتي تحولاتو او تضادونو په عالمانه تشخیص سره روښانه کېدای شي. نوموړي تحولات او تضادونه که طبیعت وي او یا هم اجتماعي په خپل دننه کې خپل حرکتونه او تغیرات داسې پر مخ وړي چې په هېڅ صورت خپل پخوانی شکل او حالت له ځانه سره نه شي ساتلای.

نو د همدغه حقیقت له مخې د تاریخ فلسفه د حوادثو او پېښو د راتګ او ظهور په باب په زغرده وایي: که څه هم په تاریخ کې کله کله ځینې پېښې په بل شکل راڅرګندېږي، خو تاریخ پر مخ ځي او پر شا نه ګرځي.

۲- تاریخ کله کله تکرار برېښي خو په بل شکل

مخکې له دې چې د تاریخ پر تکرار مکث وکړو، لږمه ده لومړی د هغه پر حرکت او بیا یې پر شکل او ډول باندې څه ناڅه ووايو: تاریخ د یوه کل په څېر، که د ټولنیزو پېښو وي او یا هم د طبیعي پېښو، ځان ته یو ټاکلی سیر او حرکت لري، چې دا حرکت په عمومي توګه له کښته څخه پورته او له ساده څخه پېچلي او مغلق ته لوړېږي او تېرېږي. د تاریخ د فلسفې له مخې دا پوره څرګنده ده چې ټولنیزو او طبیعي حوادثو د لومړنیو وختونو څخه بیا تر اوسه همېشه ډول ډول تغیرات راغلي او نوي شکلونه یې غوره کړي دي. چې په همدغه ډول به په راتلونکي کې هم هر څه تیر کړي او نوي

ناکامۍ سیر خورا ژر د تاریخ کندنې ته ور و سپاري.

باید زیاته شي چې په عمومي توګه د انسانانو او ولسونو د قاطع اکثریت ګټې په هغو سېستمونو کې تېلور مومي چې په خپله د زحمتکش انسان د لاس په ټاکو، د هغوی د مغزونو په تېزو امواجو، او مبارزو د معقول انتظام په نتیجه کې رامنځ ته شوی وي. خو شک نه شته چې د قدرت استثمار او استعمار څښتنان چې د تولید وسایل یې پا په خپله غصب کړي او یا یې ټېکونو او پلرونو غصب کړي وي، په هره لحظه او هره ګړۍ کې د خپلو ګټو د ساتلو په خاطر له هر ډول ټاکټیکونو او جنایتونو څخه استفاده کوي او د خواریکښ انسان د لاس او دماغ ګټه په بېلو بېلو لارو مفتۍ خوري. همدغه د خواریکښانو او استثمارگرانو تر منځ نه پخلا کېدونکي مبارزه د بشریت د هغه تاریخ د ملاتیر ور جوړوي چې زموږ دغه لیکنه پر ور ګرځي.

د دې لپاره چې د تاریخ حرکت او بیا یې په بل شکل تکرار اوښتنه په استدلال کې نور هم روښانه شي لازمه ده څېړنه د طبیعي سماوي اجسامو څخه په ساده ګۍ سره راپیل کړو.

هو، د تاریخ پېښې کله کله تکراري برېښي، خو په بل شکل د یوې ګړۍ لپاره د لمر د موجودیت، سکون او حرکت په باب یې فکر کوو چې لمر د مېلیونونو کلونو را په دې خوا په ډېر تمکین او نسبي سکون کې د یو لړ سیارو تر منځ داسې ولاړ دی چې پر شاوخوا یې عطارد، زهره، ځمکه، مریخ، او داسې نورې پاته سیارې بېله کومه ځنډه پر ور ګرځي. نوموړي نهه ګانه سیارې پر خپل محور خپل وضعي حرکت داسې پای ته رسوي چې شپه او ورځ هم ځینې پیدا کېږي. دلته دا هم روښانه ده چې د ټولو نوموړو سیارو، د ځمکې په شمول د هر وار حرکت که یې پر خپل ځان دی او یا یې هم د لمر پر شاوخوا، هغه حرکت نه دی چې پرون یې درلود او همداسې د راتلونکي له هغې سره یې هم تفاوت موجود دی.

مقولو او مفهومونو تعریفونه هم قدم په قدم علمي کېږي، انکشاف مومي او نوي واقعیتونه منعکسوي. په نولسمه پېړۍ کې چې له یوې خوا د علومو د انکشافاتو او اختراعاتو په نتیجه کې تازه ترین علمي پرنسپونه او قوانین رامنځ ته شول. دلته نو د حرکت د تعریف ماهیت هم نوې رڼا ولیده او د المان مشهور فیلسوف، مبارز او لارښود ف. انگلز (Frederick Engels 1820-1895) توضیح کړه چې حرکت د تغیر په مانا، که ټولنیز دی یا طبیعي د فنر په شان داسې مار پېچۍ شکل لري چې هره وروستۍ کړۍ یې د پرمختګ مظاهر څرګندوي. دلته اضافه کېږي چې هر حرکت په خپل دننه کې د متضادو قطبونو د مبارزو په نتیجه کې ظهور کوي او رامنځ ته کېږي. حرکت چې د مادي د موجودیت یو شکل دی د تاریخي تکامل مختلفې پېښې د خپلو بېلو بېلو فزیکي کړیو په شکل کې توضیح او ترسیموي. البته د تاریخ د واقعي مفهوم له مخې څرګنده ده چې د فنر په شان حرکت هره وروستۍ کړۍ نسبت پخوانیو کړیو ته مستدله، معتبره، غني او ستره ده. په ډېره ساده او اسانه توګه که چېرې زموږ د بشري تاریخ هره پېړۍ او قرن یوه کړۍ وبولو نو په روښانه توګه لیدای شو چې زموږ هره بشري پېړۍ تر بلې هرې پخوانۍ پېړۍ مستدله، معتبره، غني او ستره ده. ځکه نو وایو چې ټولنه نه یوازې حرکت لري، بلکې د خپلو ذاتي طبقاتي او نورو اصولو پر بنا د پرمختګ بېلو بېلو مرحلو ته هم او لاهم پر مخ ځي.

دا خبره هم باید هېره نه کړه چې د انسانانو هر حرکت د تکامل او پرمختګ پر لویه لاره نه دی واقع، حتی ډېر ځله یو لړ انسانان او د قدرت خاوندان د انسانیت پر ضد شعوري او یا غیر شعوري هڅې کوي خو د خپلو طبقاتي او یا شخصي ګټو د تامین په خاطر داسې اعمال انجام کړي چې د بشري پرمختګ عمومي انسانیت پر پاچه لمن تورې لکې ور وغورځوي. البته دغه ډول غیر انساني اعمال کله موقتاً بریالي وي خو کله کله یې د

حالتونه به واخلي. دا هم ځکه چې د تغیر قانون د تل لپاره د اجسامو حوادثو او تحولاتو د پیدایښت، تکامل او بیا یې د زوال اساس ټاکلي او د طبیعت له ډېرو عمده قوانینو څخه دی. ګواکي د تغیر قانون تغیر نه کوي.

د طبیعت او ټولنې د حرکت او سکون په باب له لرغونو زمانو څخه را په دې خوا ډېر بحثونه او زیاتې نظریې وړاندې شوې دي. خو د لرغوني یونان ستر فیلسوف ارسطو (Aristotle, 384-322) لومړنی مشهور فیلسوف دی چې د خپلو نورو فلسفي او منطقي موضوعاتو تر څنګ یې د حرکت پر شکل بحث کړی او دا یې ویلي دي چې د کایناتو حرکت دایره وي شکل لري. دی عقیده لري چې دایره وي شکل د حرکت متکامل شکل دی. د ارسطو همدغه فلسفي نظر د ده له نورو فلسفي موضوعاتو سره یو ځای په پېړیو پېړیو د ولسونو ذهنیتونه تسخیر کړي وو. نو د همدغه علت له مخې، که به په خاصه توګه په منځنیو پېړیو کې سکولاسټیکي Scholasticism (کلیسایي-ارسطويي مدرسه)، تعلیمات د کوم چا له خوا یا وغندل شول او یا به کوم چا انتقاد پر وکړ. بیا به نوموړي شخص او ډله متمرده او د کافر په نامه د جزا وړ وبلل شول. باید ووايو چې دغه اروپايي فرهنګي استبداد د رنسانس تر سپېده داغ پورې خپل زور او توانمندي درلوده، خو البته اسلام بیا دغه وخت د خپل پرمختګ په مرحله کې و او د (ابن سینا)، غونډې نړیوالو فیلسوفانو یې خپلې فلسفې او علمي څېړنې کولې او د خپلو سترو علمي او فلسفي مدرسو دروازې یې په هسپانیې غونډې هېوادونو کې لاهم پرانېستي وې.

په هر صورت، د حرکت ارسطويي نظریه په را وروسته زمانو کې د ایستالوي ویکو (Giambattista Vico 1448-1744) په څېر فیلسوفانو په نوي شکل داسې منلې وه:

ټولنه په بې پایه توګه په تکرار شویو مرحلو کې تکرارېږي. خو د انګلیسي فرانسس بیګن (Francis Bacon 1561-1626) په شان پوهانو او فیلسوفانو بیا د ارسطو نوموړي فلسفي نظر "حرکت دایره وي شکل لري" له یو لړ نورو علمي او منطقي موضوعاتو سره یو ځای انتقاد کړل او د حرکت سیر یې مستقیم وباله.

لکه علوم چې وده کوي نو یې د مختلفو

بیره وکړه، اساسي قانونه!

(جگړه مارانو ته ووايه)

ليکوال: کارلوتا گال

ژباړه: ډاکټر سيد خليل الله هاشميان

شمېرې نيمايي پېښې يې خپرلي دي. په دغو پېښو کې ۲۵۵ وژنې هم راځي. د ښاغلي ميرداد په وينا، دا ټولې وژنې له دې کبله وې چې د دولت مامورينو او قوماندانو له خپل واک او ځواک څخه ناوړه گټه پورته کړې وه، هغه زياته کړه: "موږ انفرادي وژنې هغه وخت نه څېرو چې له قدرت يا واک څخه د ناوړه گټې پورته کولو له امله رامنځ ته شوې وي." د دې جملې مانا دا ده چې پر زورور مو لاس بر نه دی او هغوی نه شو نيولی.

د هغې پېښې په ترڅ کې چې د ۲۰۰۳ ميلادي کال د اکتوبر په مياشت کې رامنځ ته شوه د يوې کورنۍ غړي ميرداد ته راغلل چې د دې کورنۍ د مشر سر او لاسونه غوڅ کړل شوي وو. دا پېښه تر اوسه د ميرداد په ذهن کې ژوندۍ ده. ميرداد په داسې حال کې چې درېښي يې کړې او د غاړې دسمال يې په ځان راتاو کړی، وايي: "دا مړی يې زما دفتر ته زاور، ډېره وېروونکي صحنه وه." د وژل شوي کس نوم سيد جبيب او د پروان ولايت اوسېدونکی و. د هغه گناه دا وه چې له يوه قوماندان څخه يې د خپل ورکړي پور غوښتنه کوله.

د بشر د حقوقو خپلواک کمېسيون بريالی شو چې دغه پېښه په ښه توگه وڅېړي او په پوليسو فشار راوړي چې دوه تنه مجرمين سردار آغا او د هغه ورور شيرين آغا ونيسي. دا دوه تنه پخواني مجاهدين وو چې د خپل پخواني قوماندان په مټ يې په دفاع وزارت کې دنده ترسره کوله. دغه راز په ځمکو د خپلې اچونې ۲۴۲ پېښې د جايدادونو د وړاندولو ۱۹۵، د

گډوډۍ او تنظيمي جگړو خوا ته مخه کړي او اړ و دوږ به پيل شي.

عبداللطيف اميري چې په لويه جرگه کې يې د افغانستان له سويلي سيمې "کندهار" څخه استازيتوب کاوه وويل: "دا يو ښه اساسي قانون دی او که پلي شي نو بدلون به رامنځ ته کړي. خو هغه زياته کړه: "په داسې حال کې چې په ټول هېواد کې وسله خوره ده، د دې اساسي قانون پلي کول امکان نه لري."

ان دا چې د ملگرو ملتونو ځانگړي استازي لڅخه ابراهيمي، هم د جرگې د پای په محفل کې په غير عادي ډول په انتقادي لهجه وويل: "افغانان د ټوپک او وسلو د شته والي له کبله خورېږي، ځکه چې دا وسلې د ناسمو کسانو او ټوپکسالارانو په واک کې دي او هغوی دغه وسلې د خلکو په دفاع او د جهاد د موخو په عملي کولو کې نه کاروي، ځکه چې د جهاد وخت تېر شوی. دوی دا وسلې د وېرې اچونې او د خپلو شخصي گټو د بشپړولو لپاره کاروي."

د بشر د حقوقو خپلواک کمېسيون چې له يوه کال راهيسې يې په کار پيل کړی تر دې مهال يې د ټول هېواد په کچه د بشر له حقوقو څخه د سرغړونې ۱۷۰۰ پېښې ثبت کړي او د دغې

په جنوري کې د نوي اساسي قانون منل کېدل د بشر حقوقو د خپلواک کمېسيون د څار او ارزونې د څانگې مسوول، احمد شاه ميرداد لپاره کومه مهمه پېښه نه وه.

هغه، دا اونۍ يوه بې گټې ورځ تېره کړه او غوښتل يې له هغو دوو کورنيو سره مرسته وکړي، چې د کابل ښار په پنځه لسمه ناحيه اوسېدل، او کورونه يې د استخباراتو يا ملي امنيت د چارواکو له خوا په زور نيول شوي وو. هغه وويل: "استخباراتي چارواکو هېڅ مرسته ونه کړه، نو موږ به هڅه وکړو چې له پوليسو څخه مرسته وغواړو. کله کله د دولت امر نه منل کېږي، او ډېر وخت د ولسمشر حامد کرزي امر ته پاملرنه نه کېږي."

هغه خپلې خبرې اوږدې کړې په کابل کې، چې دولت لږ او ډېر ځواک لري، له نورو سيمو څخه حالت ښه دي، خو خلک اوس هم حتی د ښار په منځ کې کورونه په زوره غضبوي. هغه وويل په ولاياتو کې، په ځانگړې ډول په لرې پرتو سيمو کې، هلته چې په خپل سر مقرر شوي قوماندانان پاچاهي کوي، د قانون هېڅ حکمروايي نه شته، اوس هم د بشر پر حقوقو ډېر سخت تېري روان دي.

د افغانستان لپاره د نوي اساسي قانون توصيهېدل له پوښتنې پرته يو لوی گام و. خو لوېديځ بايد د داسې ملت په اړه چې له وسلو سره لوبې کوي، د دغه سند د ارزښت په هکله دوکه ونه خوري.

ځکه دا داسې يو ملت دی چې که د ناتو او د متحدو ايالاتو پوځونه د هغوی په هېواد کې نه وي، نو په يقين سره چې ډېر ژر به بېرته د

د مهمو گوندونو مشران عبدالرب رسول سیاف، برهان الدین رباني، شیخ محمد اصف محسنی او پخواني کمونسټ جنرال عبدالرشید دوستم وو.

دوی هغه کسان وو چې ملالی جويا په غضب او قهر گوته ورته ونيوله. د رپوټونو په حواله د پردې تر شا ښاغلي ابراهيمي او د امريکا سفير زلمي خليل زاد په خبرو کې دوی ته د دوی بدنامه کارنامې ورپه گوته کړې.

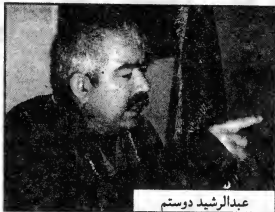
د يوه چارواکي په وينا چې په دغه خبرو کې يې برخه لرله کله چې سياف او رباني د اساسي قانون په تصويب کې پر خپلو غوښتنو ټينگار وکړ نو ورته وويل شول چې کېدای شي دغه دواړه محاکمه کړل شي. جنرال دوستم ته وويل شول. په کابل او په سوېل کې چې خلکو ته د هغه ظلمونه ور په زړه وو، خپل اعتبار يې له لاسه وکړی دی.

د اساسي قانون له منلو څخه څو شېبې وروسته، د بشر حقوقو د خپلواک کميسيون مشري سيمپا ثمر وويل: "دغه خلک

جنايتکاران دي او دوی بايد خلکو ته ځواب ورکړي او زه هيله لرم چې دوی به په نوي پارلمان کې نه وي. خولتر اوسه دغه جگړه ماران چې په لومړنيو څوکيو کې ناست وو، ډېر ځواکمن دي. کله چې څو مياشتې مخکې د کابل د پوليسو مشر ووژل شو، د کورنيو چارو وزير دده پرځای بل کس وگوماره چې مسلکي او روزل شوی سړی و. خو دغه نوي مشر هېڅکله ونه شو کړای خپله څوکۍ ونيسي. دده پر ځای سياف يو بل کس د کابل د پوليسو د مشر په توگه وټاکه چې خپل سړی يې و.

په لويه جرگه کې هم ډېرو استازيو همدا سې شکايتونه لرل. دوی خپل شکايتونه يا په لويه جرگه کې او يا يې هم د مرکو له لارې څرگند کړل.

تر ټولو څرگنده بېلگه د ملالی جويا په نامه يې يوه ځوانه مېرمن وه، چې په جرگه کې يې د "جنايتکارانو شتون" په گوته کړ. ددې غږ په

عبدالرشید دوستم

څرگند ډول د مجاهدينو د تنظيمي مشرانو په لور و چې د ۹۰مې لسيزې د تنظيمي جگړو په موده کې يې په زرگونو بې گناه خلک ووژل او اوس هم په ښکاره توگه خلک ځوروي. جويا غوښتنه وکړه ددې پر ځای چې دغه کسان د

شکنجو ۲۲ پېښې د نا قانوني بند ۸۲ او د لوټلو ۵۲ پېښې د بشر د حقوقو له خپلواک کميسيون سره ثبت دي. چې بيا خود قوماندانونو، يا سيمه ييزو مشرانو او يا هم پخپل سر مقرر شوي او يا دولتي چارواکو لاس په کې دی.

دا پېښې هغه يوازينۍ پېښې دي چې کميسيون پرې پوهېږي، خوله دې امله چې د هېواد په ځينو سيمو کې ډېره بې قانوني ده کميسيون نه شي کولای دغه

ميلالی جويا

ټولې پېښې دڅېړي

ميرداد وويل "هغه پېښې چې موږ يې نه شو څېړلی په داسې سيمو کې رامنځ ته شوې شي چې هلته دولت هېڅ ځواک نه لري، واليانو او ولسوالانو خپله خپل ځان ټاکلی دی. هغه

پير سيد احمد گيلاني، عبدالرب رسول سياف، برهان الدين رباني، گلبدین حکمتیار، محمدی، خلبي، محسنی

نوي اساسي قانون د تصويب د پروسې په مشرۍ کې ځای پر ځای شي، دوی بايد محاکمه شي.

په داسې حال کې چې په ټول هېواد کې قانون نه پلي کېږي، د ۵۰۲ استازيو په وړاندې د نوي اساسي قانون له تصويب څخه رامنځ ته شوی اړ دور په ښکاره توگه څرگند و. هغه کسان چې د لويې جرگې د درېو اوونيو خبرو په ترڅ کې په لومړيو کنارونو کې ناست وو، تر ټولو بدنامه جگړه ماران وو. دوی د مجاهدينو

وويل "د قانون د عمل کچه توپير لري، د بېلگې په توگه د ارزگان ولايت د دای کندي او شهرستان په ولسواليو کې چې دولت اداره نه لري، په دغو سيمو کې هر راز سرغړونې، د شتون نيول او سوزول، د ښځو تښتول، پر ښځو جنسي تيری، وژل او د زور ودرنه ترسره کېږي."

هغه خپله خبره اوږده کړه "موږ داسې بې گناه خلک هم وموندل چې له کوم علت پرته د ډېر وخت لپاره بنديانېږي."

راتلونکي انتخابات،

څو اندېښنې او څو وړاندیزونه

پوهنمل محمد اسماعيل يون، ننگرهار

چتر لاندې به د دموکراسۍ او ټولنيزې بشپړزۍ پر وړاندې ودرېږي. نو ځکه له هرې ممکنې لارې په کار ده چې د جنگسالارانو او زورواکانو د نفوذ مخه ونیول شي او د عادلانه انتخاباتو زمینه برابر شي.

د ملگرو ملتونو د پلارن له مخې د راتلونکيو عمومي انتخاباتو او پارلماني ټاکنو لپاره څو مرحلې په گوته شوي، چې تر ټولو دمخه د راجسټري يا نومليکني پروسه ده، چې په هېواد کې جريان لري، تر هر څه لومړۍ پر همدې راجسټريزيات غور په کار دی.

الف- راجسټري يا نومليکنه: د راجسټري پروسه په ټول هېواد کې يو شان روانه ده، پر محيطي ستونزو سربېره په خپله د ملگرو ملتونو د ځينو اړوندو دفترونو له خوا له ځينو سيمو سره توپيري چلند کېږي، د ساري په توگه دوی په خپل تشکيلاتي جوړښت کې افغانستان تر ثابتو لويو اداري واحدونو (ولایتونو) پر زياتو اداري واحدونو يا ولايتونو وېشلی، پر (باميان) سربېره دوه نور اداري واحدونه دوی يوازې د هزاره ورونو لپاره په ځانگړي ډول په پام کې نيولي، په افغانستان کې له قومي پلوه د اداري واحدونو جوړول يا دې مسئلې ته قصدي پام را اړول نه يوازې د راجسټري په اوسنۍ پروسه کې د نورو ولايتونو او قومونو په اندول يو قوم يا سيمې ته زيات امتياز ورکول دي، بلکې په راتلونکيو وختونو کې د نورو امتيازاتو او حقوقو په وېشنه کې دا د

راتلونکو انتخاباتو ته پوره او هر اړخيزه پاملرنه ونه شي نو د ولسواليو، ولايتي شوراگانو او ولسي جرگې (پارلمان) په انتخاباتو کې به يو زيات شمېر سيمه ييز زورواکان، جگړه ماران او ولس ناخوښي اشخاص بريالي شي. د ولسواليو شوراگانو کې به د دوی واک وي، ولايتي شوراگانو کې به د دوی ځای نيولی وي او په لويه کچه به په ولسي جرگه کې د دوی شمېر، زور او اغېز زيات وي. کېدای شي د جمهوري رياست په ټاکنو کې يوه مصلح افغان بريالی او جمهور رئيس شي خو که چېرې پارلمان له جمهور رئيس سره همغاري او هماهنگ نه وي نو جمهور رئيس ته زيات پرابل مونه پيدا کولای شي، کله چې جمهور رئيس پارلمان ته د باور رايې لپاره وزير يا وزيران ورمعرفي کوي نو دوی به يې نه مني، هر کله چې د دوی زړه وي په دې او هغه پلمه به وزير پارلمان ته په اصطلاح د وضاحت لپاره غواړي، ولايتي شوراگانو کې به دوالي او د ولسواليو په شوراگانو کې به د ولسوال پر وړاندې ستونزې راولاړوي. که چېرې زورواکان د زور له لارې په انتخاباتو کې بريالي شي نو د قانونيت او مشروعيت تر سيوري لاندې به لږ تر لږه په يوه انتخاباتي دوره کې خپل زور همغسې وساتي، لکه د پخوا په شان، ولس به لاسي وځي، د حکومت رنګه به بده کړي او ولس او حکومت به سره دښمن کړي، د قانونيت تر

ازاد او عمومي انتخابات په افغانستان کې تقريباً يوه نوې پروسه ده، چې خلک ورسره پوره پوره بلد نه دي، د يوه قوي ملي سازمان او جريان نشتوالی او د بېلابېلو ملي ضد سياسي- پوځي ډلو شتوالی، سيمه ييزه قوماندانواکي، د گاونډيو هېوادونو مداخله او د بېلابېلو زورواکانو موجوديت د دې سبب کېدای شي چې د جمهوريت رياست، پارلمان او همدارنګه د ولايتونو او ولسواليو د شوراگانو لپاره ټاکنې له گواښ او خطرناکو چلنجونو سره مخ کړي چې دلته ورته اشاره کوو:

۱- **د انتخاباتو مشروعيت:** انتخابات يوه دموکراتيکه پروسه ده او د ولس حق دی، که چېرې د بېلابېلو عواملو له امله ولس دا حق تر لاسه نه کړي او د ولس پراخه پرگنې په انتخاباتو کې په پوره او صحيح ډول ګډون و نه کړي، انتخابات خپل مشروعيت له لاسه ورکوي، کله چې انتخابات خپل مشروعيت له لاسه ورکړي بيا د داسې نامشروع انتخاباتو په نتيجه کې رامنځ شوی حکومت نامشروع ګڼل کېږي او يو نامشروع حکومت نه شي کولای پر خلکو خپل حاکميت ومنې، په نتيجه کې د ولس او حکومت تر منځ اختلاف او ټکر رامنځ ته کېږي او خونړيو جگړو ته لاره اوارېږي.

۲- **د زورواکانو احتمالي بری:** که چېرې

افغانانو تر منځ يو لوی سياسي، قومي او حقوقي مشکل پيدا کوي. د ملگرو ملتونو له خوا د راجسټر په اوسنۍ پروسه کې چې څومره امتياز او سهولتونه باميان او د هغه شاوخوا نورو هزاره مېشتو سيمو ته ورکړل شوي، دا په مجموعي ډول په مشرقي کې د (کونړ، لغمان او نورستان درې واړه ولايتونه چې سره يو ځای شي، تر دې دريو واړو ولايتونو ډېر دی.

د راجسټر په پروسه کې شرق، جنوب، شرق، جنوب غرب او غرب نږدې شل ولايتونه زيانمنېدلای شي، په دې ولايتونو کې جغرافيايي او محيطي مشکلات له پخوا څخه شته، لږمه وه چې د راجسټر پاليسۍ او ستراتيژۍ جوړوونکو د دې سيمې لپاره ښه پخه او کاري ستراتيژي جوړه کړې وای او تر ټولو دمخه يې دلته کار پيل کړې وای، ځکه هغه سيمې چې زيات مشکلات لري زيات کار ته اړتيا لري، د راجسټر مسولو مقاماتو نه يوازې د دې سيمې لپاره هر اړخيزه ستراتيژي جوړه نه کړه، بلکې خپل پروگرام يې په دې سيمو کې نور هم شا ته کړ. د اکثرو پښتون مېشتو ولايتونو د راجسټر د پروگرام لپاره کمې ورځې په پام کې نيول شوي، په دې کې هم څو څو ورځې رخصتي ده، په دې پاتې وخت کې که راجسټر وشو او که نه شو، دوی ته مهمه نه ده، دلته به د راجسټر په اوسنۍ پروسه کې غټو نيمگړتياوو ته اشاره وکړو:

يو- ستراتيژي: د راجسټر ستراتيژي هر اړخيزه نه ده، ځينې ولايتونه په کې زيات زيانمنېدلای شي او ځينې ولايتونه په کې زيات امتياز تر لاسه کوي.

دو- د مامورينو شمېر او ترکيب: هر ولايت ته د راجسټر د مامورينو ټاکل شوی شمېر تر سياسي اغېز لاندې دی، په ملگرو ملتونو کې خاص مامورين په افغانستان کې قومي ستونزې راولاړوي. هغه ولايتونه چې دوی ته مطلوب دي هغو ته يې د مامورينو شمېر زيات کړی، په هغو کې يې يوازې د همغه ولايت مامورين گومارلي دي، د خپل ولايت مامورين په خپل ولايت کې ښه کار کوي، او

په شعوري ډول هڅه کوي د راجسټر کچه لوړه بوځي. د کم عمر کسان هم راجسټروي، د مامورينو په ترکيب کې داسې څوک نور نه شته چې هلته پر دوی نيوکه کړي چې دې شخص د انتخاباتو د قانون مطابق عمر نه دی پوره کړی، بايد راجسټر نه شي، په باميان کې په لسگونو څه چې په سلگونو دا ډول بېلگې شته. پر عکس هغه ولايتونه چې د راجسټر د پروسې ځينو لوړ رتبه مامورينو ته چندان مطلوب نه دي هلته يې له نورو سيمو څخه مامورين گومارلي او د راجسټر گروپونه يې مېکس کړي دي. له نورو سيمو څخه راغلي مامورين هغې سيمې ته د زړه له تله کار نه کوي. يوازې خپله ورځ اړوي، ځکه هغه ته يې څه گټه ده چې د دې سيمې خلک د جمهوري رياست او پارلمان په انتخاباتو کې فعال گډون وکړي که نه کړي، مقصد دوی ته خپل معاش ورکړي، په نتيجه کې دا سيمې د راجسټر په پروسه کې ډېرې شا ته پاتې کېږي. لږمه ده چې د راجسټر پروسه د مامورينو د ترکيب له مخې په ټول افغانستان کې يو شان جوړه شوې وای يا په ټولو ولايتونو کې مېکس وای يا د هر ولايت لپاره د خپل ولايت خلک گومارل شوي وای.

دوې- محيطي او جغرافيايي مشکلات: په ځينو ولايتونو کې جغرافيايي ستونزې دي، د غرونو درو، او لرې پرتو کليو ته لا تر اوسه سپړونه نه دي رسېدلي او زيات پلي مزل ته اړتيا ده، د راجسټر مامورين اکثره دې ته زړه نه ښه کوي چې دې سيمو ته لاړ شي او خلک راجسټر کړي.

څلور- د انتخاباتي مرکزونو نامشخصوالی: اوس چې هر څوک کارت اخلي دا نه ښکاري چې دا شخص به چېرې او په کوم ځای کې رايه ورکوي.

پېنځه: د وخت کمۍ: اکثره ولايتونه ته چې کوم وخت په پام کې نيول شوی دا وخت د هغو ولايتونو د جغرافيايي او محيطي مشکلاتو په پام کې نيولو سره کافي نه دی او يا ډېر کار ته اړتيا لري.

شپږ: د پوهاوي راپورپوهاي ستونزې: څرنگه

چې د راجسټر پروسه اکثره د بهرنيانو تر لارښوونې لاندې او بيا د هېواد د ځوان قشر په لاس کې ده قومي مشران، عالمان، ملايان او روحانيون په کې لږمه او متناسبه برخه نه لري، نو ځکه دوی ته گرانه ده چې د ولس پراخه پرگنې تشويق کړي او قناعت ورته ورکړي، چې په دې ملي او عمومي پروسه کې برخه واخلي. که چېرې قومي مشران، ملايان او متنفذين هم په دې پروسه کې په متناسب ډول شامل شي نو د راجسټر پروسه به په ډېرو وروسته پاتې سيمو کې هم په ښه ډول ترسره شي.

او- د ښځو د راجسټر کموالی: په ولسواليو او کليوالي سيمو کې اکثر ښځې څه چې نارينه هم دې ته زړه نه ښه کوي چې ځان راجسټر کړي، په کليوالي سيمو کې ښځه د مېرې تابع ده، نارينه بيا په کلي کې د متنفذينو، قومي مشرانو او ملا تر خبرې نه تېرېږي، نو که چېرې د قوم او قبيلې مشر په دې پروسه کې شامل وای او په هره ولسوالۍ کې يې د همغې ولسوالۍ څو تنه باسواده ښځې د راجسټر د پروسې د پرمخبيولو لپاره گومارلي وای نو د ښځو راجسټر به تضمين شوی وای.

اوه- په راجسټر کې درغلۍ: اوس په راجسټر کې په عمومي ډول دوه ډوله درغلۍ شوي، يو شخص تر يوه کارته زيات کارتونه اخېستي او بل په ځينو سيمو کې کم عمره کسانو (هلکانو او نجونو) ته هم کارتونه ورکړل شوي، سره له دې چې تر يوه زيات کارتونه اخېستل ورته څه گټه نه لري، خو په غلط ډول د راجسټر د شمېر په پورته ښودلو کې اغېز لري او همدارنگه که په اينده کې دا راجسټر د نورو کارونو او يا هم د سيمه ييزو انتخاباتو لپاره معيار وگڼل شي دا معيار به پر غلط بنسټ ولاړ وي.

ف- د کوچيانو ستونزه: په افغانستان کې په لکونو، نه بلکې په مېليونو کوچيان اوسېږي که د راجسټر په اوسنۍ پروسه کې د دوی د ثبت لپاره کوم منظم پلان جوړ نه شي نو د افغان ولس يوه درنه برخه به په انتخاباتو کې

سټوټزې په ګوته شوې خو دا سټوټزې د پارلماني انتخاباتو په انډول ډېرې درنې نه دي. د جمهوري رياست لپاره کانديدان د ګوتو په شمار دي، هر راجسټر شوی افغان د يوې رايې حق لري، معايرونه تقريبا مشخص دي، خو په پارلماني انتخاباتو کې د کانديدانو شمېر په سوونو څه چې په زرګونو دي، غټ چلنج دا دی چې ولايتونو ته به پارلماني څوکۍ د کوم معيار له مخې بېلېږي؟ د اساسي قانون له مخې د پارلمان څوکۍ هر ولايت ته د نفوس په تناسب بېلېږي په دې پروسه کې کېدې شي درې احتمالي معيارونه او له هغو څخه را ولاړېدونکيو سټوټزو ته اشاره وکړو:

۱- **اوسنی راجسټر:** که چېرې د اوسني راجسټر شمېر د پارلماني څوکيو لپاره معيار وي او په همدې تناسب هر ولايت ته څوکۍ بېلېږي نو دا خبره يو ښکاره ظلم دی، ځکه چې په ټولو ولايتونو کې راجسټر په عادلانه ډول نه دی ترسره شوی، ځينو ولايتونو ته تر استحقاقه پورته امتياز ورکړل شوی او هغوی هغه اشخاص هم ثبت کړي چې قانوني عمر يې نه دی پوره کړی، په دې ډول يې د هغه ولايت د راجسټر شويو اشخاصو شمېره لوړه کړې، په ځينو سيمو کې يو شخص د يوه پر ځای څو ګارټونه اخېستي، په دې ډول شمېره پورته شوې نو که په دې معيار پارلمان ته څوکۍ وېشل کېږي، نو ځينې ولايتونه به کې ښه پوره زيانمنېږي.

۲- **د استعمال شوي ووت شمېره:** يوه احتمالي طرحه شايد دا هم وي چې د جمهوري رياست په ټاکنو کې د استعمال شويو ووتونو شمېر په پام کې ونيول شي او د همدې معيار له مخې پارلماني څوکۍ وېشل شي، دې کې هم ورته ظلم تکرارېږي، ځکه هغه ولايتونه چې د راجسټر په پروسه کې ورته زيات پام نه دی شوی او انتخاباتي مرکزونو يې هم په مناسبو موقعيتونو کې نه دي جوړ شوي طبعا يې په نتيجه کې د استعمال شويو ووتونو شمېر کمېږي نو که دا معيار په پام کې نيول کېږي

پورې اړه پيدا کوي.

دا وي په عمومي ډول د راجسټر د پروسې سټوټزې اوس راځو انتخاباتو ته. په انتخاباتو کې هم لکه څنگه چې موږ د راجسټر په پروسه کې يو شمېر نيمګړتياوو ته ګوته ونيوله، د داسې احتمالي نيمګړتياوو د پېښېدو امکان شته، چې دلته به ورته اشاره وکړو:

۱- **د انتخاباتي مرکزونو يا سټېشنونو ثبوت:** په انتخاباتو کې به يوه غټه ستونزه همدا وي چې انتخاباتي مرکزونو به چېرته تثبیتېږي؟ په يوه ولسوالۍ کې به يو انتخاباتي مرکز وي يا څو څو مرکزونو، او که څو څو مرکزونو وي په کوم کوم ځای کې به وي، خلک به په اسانۍ هلته راتلای شي که نه، په هغو ولايتونو کې چې بېلا بېلو قومونه اوسېږي او د هغو د شمېر او جغرافيايي موقعيت د څرنگوالي له مخې به ورته په عادلانه او متناسب ډول انتخاباتي مرکزونو جوړېږي او که نه؟

۲- **د ښځو لپاره انتخاباتي مرکزونو:** که چېرې ښځو ته له نارينه وو څخه جلا مرکزونو جوړ نه شي او بل دا مرکزونو په خپله په کليو کې نه وي او يا کليو ته نږدې نه وي نو ښځې به زړه ښه نه کړي چې لرې پر تو سيمو ته د انتخاباتو لپاره ورشي.

۳- **ټرانسپورتي لګښت:** د انتخاباتي مرکزونو د لرې والي په حالت کې پر هر ووتړيا رايه ورکوونکي د موټر د کرایې لګښت راځي، ډېر ووتړان به زړه ښه نه کړي چې دا لګښت ورکړي او انتخاباتي مرکزونو ته ځان ور ورسوي. د انتخاباتي مرکزونو د ناسم انتخاب او يا هم د مرکزونو لرې والی د دې سبب ګرځي چې زيات رايه ورکوونکي په انتخاباتو کې ګډون و نه کړي، که چېرې په انتخاباتو کې لږمه فيصدي ووتړان ګډون و نه کړي نو ټاکنې به خپل مشروعيت له لاسه ورکړي.

د پارلماني انتخاباتو سټوټزې او معيارونه:

د جمهوري رياست د انتخاباتو لپاره که څه هم پورته زياتي

له ګډون څخه بې برخې شي. د راجسټر په اوسنۍ پروسه کې د کوچيانو نوم ثبتونې ته چندان توجه نه کېږي او نه په دې برخه کې کومه مشخصه سټراټيژي او پلان شته.

لس- د راجسټر پر پروسه د واکمنو سياسي ډلو اغېز: د راجسټر په اوسنۍ پروسه کې يوه ډېره غټه نيمګړتيا او ستونزه دا ده چې دا پروسه په اوسني حکومت کې د يو شمېر هغو سياسي ډلو او اشخاصو چې تر خپل لياقت استحقاقه يې زيات امتياز تر لاسه کړی او په هېڅ وجه يې پرېښودلو ته تيار نه دي تر اغېز لاندې ده. د ډېرې خواشيني ځای دا دی چې د ملګرو ملتونو يو شمېر کړي او يو شمېر هغه هېوادونه چې د ملګرو ملتونو دا کارکوونکي يې اتباع دي - له دغو سياسي ډلو او د هغو له مشرانو سره خواږه اړيکي لري، په دولت کې دا ډول اغېزمن اشخاص چې هر ډول خبره وکړي که څه هم د قانون او عام ولس د گټو خپلاف وي بهرنيو هېوادونو او په ملګرو ملتونو کې د ځينو اشخاصو له خوا په ښه ډول منل کېږي، نو د راجسټر په اوسنۍ پروسه او په خپله د ملګرو ملتونو د افغاني کارکوونکو په ليکو کې دې ډول سياسي ډلو او اشخاصو ته يو زيات شمېر وفادار کسان شته چې د راجسټر او انتخاباتو پروسه د هغو ډلو او اشخاصو په گټه ور څرخولای شي.

يوسولس- امنيتي سټوټزې: د راجسټر د پروسې اصلي واکمن اشخاص د ملګرو ملتونو بهرني کارکوونکي دي، دويم ګام کې پروسه د افغانانو په لاس کې ده. بهرني کارکوونکي له امنيتي پلوه دومره احتياط کوي چې په ټول ولايت کې که يوه عادي ناوړه امنيتي پېښه هم رامنځ ته شي نو دوی پر هغه ورځ کارونه نه کوي. که احيانا د عمومي راجسټر په حساسو شېبو کې په کوم ولايت کې داسې کومه پېښه رامنځ ته شي نو د هغه ولايت اکثره خلک له راجسټر څخه پاتې کېږي، ځکه په ناسمو امنيتي شرايطو کې نه يوازې خارجي کارکوونکي کار نه کوي، بلکې داخلي هغو ته هم اجازه نه ورکوي، ځکه د داخلي کارکوونکيو اکثره کارونه هم هغوی

بیا به هم ځینې ولایتونه زیانمنېږي.

۳- اوسنی احصائیې: که چېرې اوسنی احصایه په پام کې نیول کېږي، نو بیا به هم ځینې ولایتونه له خپلو حقو برخمن نه شي، داسې اسناد او شواهد شته چې په اوسنۍ احصایه کې هم درغلي شوي او د یو شمېر ولایتونو نفوس کم ښودل شوی دی. د دې ولایتونو خلک اوسنۍ احصائیې د ځینو خاصو ډلو تر سیاسي اغېز لاندې گڼي او د یوې رېښتیني احصایې په توگه یې نه مني. که چېرې له دې دریو ولاړو معیارونو څخه هر یو ومنل شي، نو پر ځینو ولایتونو باندې ظلم کېږي او ځینې تر خپل استحقاقه پورته امتیاز تر لاسه کوي. که چېرې د غلطو معیارونو له مخې د پارلمان څوکۍ وېشل شي نو دا کار د افغانستان د بېلابېلو ولایتونو تر منځ زیاتې شخړې راولاړوي او خپله د پارلمان مشروعیت تر پوښتنې لاندې راولي. اوس راځو دې ته چې ایا د پورتنیو ستونزو حل لاره شته که نه؟ زموږ په نظر ټول هغه ارگانونه لکه سیاسي کړۍ، مدني ټولنې، د لیکوالو او ژورنالېستانو ټولنې، ولسي شوراگانې، او نور چې له انتخاباتو سره زیاته لهوالتیا لري او غواړي په افغانستان کې عادلانه انتخابات ترسره شي په کار ده چې د انتخاباتو د څارنې او ښه والي لپاره یوه گډه ستراتیژي جوړه کړي په دې ستراتیژۍ کې تر ټولو دمخه گډوډي کار مهم دی. دا گروپي کار کېدای شي د گډوډو دفترونو له لارې ترسره شي، د گډو دفترونو څرنگوالی کېدای شي په دې ډول مشخص شي:

یو- د عادلانه انتخاباتو لپاره د سیمه ییزو دفترونو جوړول: لکه څنگه چې د ملگرو ملتونو دفتر (UNAMA) د انتخاباتو لپاره په ټول افغانستان کې اته لوی ساحوي دفترونه او په هر ولایت کې یو ولایت دفتر جوړ کړی په کار دي چې د دوی تر څنگ نور ورته اته ساحوي او په هر ولایت کې یو

ولایتي دفتر جوړ شي. د دې دفترونو دندې به دا وي:

۱- د ملگرو ملتونو د راجستر له پروسې سره به همکاري کوي او د هغو نیمگي ټیاوو په له منځه وړلو کې به ورسره مرسته کوي چې مخکې مو ورته اشاره وکړه.

۲- خلک به هڅوي چې د راجستر او انتخاباتو په پروسه کې برخه واخلي.

۳- د ملگرو ملتونو له دفتر او انتخاباتو له کمېسیون سره به مرسته کوي چې انتخاباتي مرکزونو ته داسې ځایونو کې جوړ کړي چې خلک ورته په اسانۍ ورتلای شي.

۴- د هرې هغې اصلاحي طرحې ملاتړ به کوي چې د ولس په گټه وي او ولایتونه د حقوقو وېش په کې په عادلانه ډول ترسره شوی وي. د هرې هغې طرحې د اصلاح کوښښ به کوي چې د سیاسي یا نورو عواملو له کبله د ځینو خاصو سیمو د خلکو حقوق په کې له منځه تللي وي او ځینو نورو سیمو ته په کې تر خپل استحقاق زیات امتیازات ورکړل شوي وي.

۵- له هرې ممکنې لارې به د سیمه ییزو زورواکانو مخه نیسي چې انتخابات په نامشروع ډول په خپله گټه و نه څرخوي.

۶- په انتخاباتو کې د گډون او مهمو څوکیو ته د داسې ملي اشخاصو ملاتړ به کوي او تشویقي به یې چې ولس یې د بري هیله لري او له هغو څخه د خدمت هیله کېدی شي.

۷- د انتخاباتو له کمېسیون سره به د پارلماني څوکیو د وېش په اړه د معیارونو په گوته کولو کې همکاري کوي، په دې برخه کې کېدی شي یوه غټه مشوره دا وي چې د انتخاباتو کمېسیون باید د ولایتونو د نفوس په اړه هغه احصایې په پام کې ونیسي چې تر سیاسي اغېزو لاندې نه وي او ولس ته د منلو وړ وي، کېدی شي د څو احصائیو اوسط حالت په پام کې ونیول شي.

۸- دا دفترونه به د راجستر او انتخاباتو د ناسموالي په حالت کې د ولس غږ مسوولو مقاماتو او ډله ییزو رسنیو ته رسوي.

۹- د ولسوالیو، ولایتي شوراگانو، ولسي جرگې، او جمهوري ریاست په انتخاباتو کې به له ولس او د انتخاباتو د کمېسیون له چارواکو سره همکاري کوي.

۱۰- د دې دفترونو له خوا باید په ټول افغانستان کې د هغو متنفذو اشخاصو یو لېست جوړ شي چې د ولسوالیو، ولایتونو شوراگانو او ولسي جرگې لپاره مناسب دي. دا لېست کېدی شي له سیمه ییزو مشرانو یا خپله د هغو اشخاصو له خوا چې غواړي ځان دې څوکیو ته کانديد کړي تر لاسه شي، دا دفترونه به په انتخاباتو کې له دوی سره همکاري کوي چې د یو بل پر ضد نامشروع کمپاین و نه کړي او خبره جنگ جگړو ته و نه کاري، دوی ته به ورکشاپونه او سیمینارونه جوړوي چې کېدی شي د ذهني تنویر په وجه تر ټولو غوره اشخاصو ته تېر شي او یا هم د سالم رقابت له لارې خپل کمپاین په سوله ییز ډول پر مخ بوځي، په دې ډول به په افغانستان کې د ولسوالیو د شوراگانو انتخاباتو څخه نیولې بیا د جمهوري ریاست تر انتخاباتو پورې ټوله انتخاباتي پروسه په سوله ییز ډول ترسره شي.

۱۱- دا دفترونه به په عمومي ډول د فشار د یوه اصلاحي گروپ ښه ولري، چې د عادلانه انتخاباتو د تضمین لپاره به هڅه کوي، تر هغه حده چې د ولس قناعت حاصل شي، که چېرې یوه خاصه بهرنۍ مرجع او په داخل کې څو ځانگړو سیاسي حلقو ته چې له همدې بهرنۍ سرچینې سره نژدې اړیکې لري ټول انتخاباتي بهیر یانې د ولس برخلیک پرېښودل شي نو باور نه کېږي چې منصفانه انتخابات به ترسره شي او یا به هم عادلانه حکومت جوړ شي.

له خپل ملت څخه بسنه غواړم

له پخوا څخه مو انګېرله چې له ښاغلي جنرال شهنواز تڼي سره ښار وکړو او دا دی هغه مهال اوس راوړسېد، یوه شپه ورسره کښاستو او مجلس مو وکړ. هغه داسې چې له پېښوره مو تېلېفون وکړ، د جمعې ورځ، د غرمې دوه بجې مو ورسره وخت وټاکه. د کور پیدا کول یې یو څه ستونزمن کار و، خو د جنرال صاحب د کشرې زوی (آرین) په همکارۍ چې کوڅه کې راته انتظار و- زموږ ستونزه یې یو څه اواره کړه. دویم پوږ په سالون کې یې کښېناستو. خپله تڼی صاحب لا د جمعې له لمانځه څخه نه و راستون شوی.

یوې ډېرې اوږدې او په زړه پورې مرکې ته په تمه وو، تر مجلسه وروسته کابو دوه نیمې بجې وې چې پر مرکه مو پیل وکړ او دوه ساعتونو ته وغځېده، خو له بده مرغه هغه څه چې موږ له خانه سره وړاندوینه کړې وه مرکه هغسې نه وه. ښاغلي تڼي هومره اخلاص ونه کړ څومره مو چې گومان کاوه، تر خپله وسه یې حقایقو او واقعیتونو پرده اچوله.

بل اړخ ته - پر افغانستان یرغلګرو روسي جنرالانو تر پردې شا ته یو څه حقایق او واقعیتونه په ګوته کړي چې د بلګې په توګه جنرال ګروموف، جنرال مایوروف یې یادولی شو. له تڼي صاحب څخه دا هیله کېده چې د دغو ټولو مسایلو په اړه وګرځېږي او راتلونکي نسل ته د پند او عبرت بېلګې پرېږدي، له مورخینو او تاریخ لیکونکو سره مرسته او همکاري وکړي، خپلې ټولې خاطري په رښتینولۍ او صداقت ووايي - ویې لیکي او راتلونکو نسلونو ته یې وړاندې کړي.

شهنواز خان په ۱۳۲۸ کال د خوست ولایت د تڼیو په ولسوالۍ کې زېږېدلی، لومړنۍ زده کړې یې د تڼیو ولسوالۍ په دره ګي کلي کې ترسره کړې. وروسته بیا په ۱۳۳۱ کال کې له شپږم ټولګي څخه حربي ښوونځي ته او بیا په ۱۳۴۸ کال حربي پوهنتون ته ورګډ شو. د ۱۳۵۰ کال په پای کې د حربي پوهنتون له پلي پوهنځي څخه دویم بریدمن پوځي افسر فارغ شو او د ریشخوږ په اوومه فرقه کې د پلي بلوک قوماندان په توګه په دنده وګومارل شو. وروسته یې د کوماندو افسري تعلیم ترسره کړ او بیا یې د ۱۳۵۳ کال څخه تر ۱۳۵۶ کال پورې په پخوانۍ شوروي اتحاد کې د قوماندانۍ لوړې زده کړې ترسره کړې. کله چې کابل ستون شو په کابل کې د بالاحصار د کوماندو د لومړي ټولي قوماندان وټاکل شو او بیا وروسته د کوماندو مستقل قوماندان مقرر شو. همدا شان یې په هرات کې د مستقل لوی قوماندان په صفت او په مزارشريف کې د مستقلې قوې د قوماندان په توګه په توګه دندې پر مخ بیولې دي. د قرغې پوځي لوی قوماندان وروسته د مرکزي قول اردو قوماندان او د کابل ګارنیزون د عمومي قوماندان په صفت یې هم دندې ترسره کړې دي. د دې تر څنګ یې د وسله وال پوځ لوی درستیز او د افغانستان د وطن د دفاع شورا د منشي په حیث او د افغانستان د دیموکراتیک جمهوریت د دفاع وزیر په توګه دولتي دندې ترسره کړې دي. ښاغلی تڼی د خان په اړه وايي:

او درې ماشومان لرم، دلته له ماسره اوسېږي او په تعلیم باندې بوخت دي.

مشر مو زوی دی که لور؟

زما مشره لور ده، هغې کالج خلاص کړی او اوس دلته ماستري تعلیم کوي او زوی مې پوهنتون لولي او په دې ورځو کې به پوهنتون خلاص کړي. امید دی چې ماستري تعلیم دلته تکمیل کړي او یو مې دا کشر زوی دی دا په نهم صنف کې دی مشر زوی مې میوند نومېږي، دا کشر چې دی آرین نومېږي.

دلته مو ژوند څنګه دی، څه ستونزې لری؟

تاسې لګښتونه له کومه کوي؟ څه مصروفیت لری؟ د پاکستان له حکومت سره څرنګه اړیکې لری؟ ستاسې د امنیت لپاره دوی څه تدابیر نیولي که څنګه...؟

زموږ اړیکې ښه دي، دلته له خلکو او حکومت سره کوم امنیتي تدابیر نه شته. زه فکر کوم چې په دې وروستي وخت کې امنیتي تدابیرو ته ضرورت هم نه لیدل کېږي، ځکه چې دلته حالات فی الحال سم دي. امنیت ښه دی،

په دې ترتیب موږ په دغه زمانه کې بې طرفه پاتې شو. او په وروستیو جګړو کې مو ګډون ونه کړ، ځکه موږ جګړه د حل لار نه بولو او موږ پوهېږو چې جګړه ستونزې نه حل کوي، ښه به دا وي چې ستونزې د خبرو او سیاسي دیالوګ له مخې ترسره شي، موږ اوس هم د "بن" له پرېکړو ملاتړ کوو او په افغانستان کې زموږ د سولې غورځنګ پلویانو، ګوندیانو د افغانستان د نورو خلکو، ګوندونو، تنظیمونو شخصیتونو او دولتي ارګانونو تر څنګ د جګړې د تم کولو د سولې د راتګ د بیا ژغورنې په چارو کې ګټور او عملي اقدامات ترسره کړي دي.

د کورنۍ په هکله که راته ووايي؟ څومره ماشومان لری، کله مو واده وکړ؟ پلار مو حیات دی؟ پلار مو څه وظیفه درلوده؟

زموږ والدین خدای دې وېښي هغه په حق رسېدلي دي او زما پنځه وروڼه دي او زیات شمېر ورېروڼه لرم. د کورنۍ غړي خپلوان لرم، چې دا ټول پخپل وطن کې د تنیو په سیمه کې ژوند کوي. او زما ځانګړې کورنۍ چې مېرمن ده

زه د خلق دیموکراتیک ګوند د مرکزي کمیټې غړی وم. همدا شان په وروستیو کې د سیاسي بیرو غړی هم شوم. وروسته بیا د ۱۳۲۸ کال په پای کې د حوت په ۱۶ مه نېټه د جمهور رئیس ډاکټر نجیب الله توطیو، دسیسې او د بهرنیو پلویانو د ملاتړ په نتیجه کې چې زموږ په خلاف یې برید وکړ. نو موږ د ډاکټر نجیب الله په خلاف قیام وکړ او د مجبوریت له مخې د وطن پرېښودو ته تیار شوم او پاکستان ته مهاجر شوم.

کله چې پاکستان ته راغلو، له جهادي تنظیمونو، اسلامي ګوندونو او بهرنیو ملکونو سره مو مخکینۍ اړیکې نه درلودل، په دې ترتیب موږ په وروستیو جګړو کې چې د مجاهدينو تر منځ او یا د طالبانو او مجاهدينو تر منځ وشوې د یو بل په خلاف ګډون نه درلوده. موږ په افغانستان کې د سولې، امن، ترقي، ابادۍ، بیا رغونې او پرمختګ لپاره ګټور عملي اقدامات په خپل وخت کې ترسره کړي دي. ښه ژوندي مثالونه یې زه ویلاي شم. یو د افغانستان د سولې غورځنګ ګوند دی چې د ۱۳۷۲ هـ ل کال راپه دې خوا په افغانستان کې فعالیت کوي.

رښتيا خبره خو دا ده چې ما په خپله له سياست سره هېڅ شوق نه درلود. نه يوازې دا چې شوق مې نه درلود بلكې كله لېرې داسې صاف ستره وږغېږم رښتيا ووايم مې هم نه ترې راتلل، په دې دليل چې زه د حربي ښوونځي، حربي پوهنتون، پوځي افسروم او په هماغه زمانه کې

خداي فضل دې حالات ښه دي هېڅ تشويش نه شته

ولې مو ونه غوښتل چې يوه موسونه هېواد ته ولاړ شئ لكه اروپايي هېوادونه يا امريكا ته؟
نه په دې باره كې مې هېڅ كوم تلاش نه دی كړى، هېڅ كوښښ مې نه دی كړى، چې زه

چې زه په زده كړه بوخت وم وروسته بيا پوځي افسر شوم
زموږ د اردو د پوځي افسرانو او پوځيانو لپاره د قانون له مخې سياست كول او سياست ته د ورگډه بدلو اجازه نه وه. نو په دې خاطر موږ د سياست سره هېڅ اړيكي او شوق نه درلودل، خو په وروستيو كې كله چې سردار محمد داود خان د دولت مشر شو، نو هغه د ملي غورځنگ په نوم يو گوند جوړ كړ او په دغه گوند كې زيات شمېر د وسله وال پوځ افسران هم يو شمېر ورگډ شول. نو دلته په وسله وال پوځ كې د سياست كولو لاره اواره شوه او له دې موقع څخه د افغانستان د خلق ديموكراتيك گوند پوره كتنه وكړه او زيات شمېر پوځي افسران د پخواني خلق ديموكراتيك گوند ته ورگډ شول او د پخواني خلق ديموكراتيك گوند غړى شوم. يانې له ۱۳۵۲ كال را په دې خوا سياست ته ورگډ شوم.

جنرال صاحب لكه څنگه چې تاسي هم وويل قانون و چې اردو بايد په سياست كې برخه

بهرنيو ملكونو ته لاړ شم په دې خاطر كله چې زه اول پاکستان ته راغلم زما ډېر ملگري د پخواني جمهور رئيس ډاكټر نجيب الله سره موجود وو زيات شمېر كسان له وظيفو څخه شل شوي وو او زيات شمېر كسان د نجيب الله له خوا ووژل شول او زيات شمېر كسان پاکستان ته راغلل او مهاجر شول نو په دې خاطر ما نه غوښتل چې زه بهرنيو ملكونو ته ولاړ شم. او بل دا چې ما غوښتل د افغانستان لپاره خدمت وكړم. د افغانستان د سولې په لاره كې زه اغېزمن تمام شم او څنگه نو ما د ۱۳۷۲ كال څخه را پدې خوا د سولې غورځنگ په نامه يو گوند جوړ كړى چې په هغې كې زيات شمېر افغانان تنظيم شوي دي او موږ غواړو چې د افغانستان لپاره خدمت وكړو، نو په دې دليل زه تر اوسه دلته پاکستان كې پاتې شوى يم.

څه وخت سياست ته راغلئ؟ او څنگه راغلئ، څانغا به چا تشويق كړي ياست؟
ستاسې مقصد په مجموع كې له پيل څخه دى، څنگه مې د سياست سره شوق پيدا شو!

هو، مطلب مې همدا دى.

بل دا چې زه كوم داسې كار نه كوم، بلكې له خپل گوند او گونديانو سره مصروف يم او كوم عايد هم نه لرم، ما سره خپل گوندي ملگري او خپلوان مالي مرستې كوي، زه كوم كار نه كوم او زما ژوند يو عادي ژوند دى، د نورو خلكو په شان، په تېره بيا د افغاني مهاجرو په شان عادي ژوند كوم.

له حكومت سره مو اړيكي څنگه دي؟ تاسې داسې مخصوصې چې امنيتي مشكلات لرئ، د چا له خوا خو په دې دومره موده كې څه گواښ نه دى شوى؟

نه فى الحال خو څه ستونزه نه شته، ما مخكې هم عرض وكړ چې امنيتي مشكلات نه لرو، نو په دې خاطر امنيت ته هم ضرورت نه ليدل كېږي څه موده مخكې يانې څو كاله وړاندې د طالبانو د رژيم په دوران كې زما د سر خطر موجود و. په هماغه وخت كې د پاکستان حكومت هم توجه كړې وه او زما په كور باندې يې تر يوه وخته پورې دوى پيره درولي وه. او فى الحال خو دلته وضعه ښه ده امنيتي وضعه او د پاکستان حكومت له ما سره مالي مرسته نه كوي.

نو څنگه گواښ شوى و، د طالبانو څوك راغلي وو كه څه پيغام و؟ كه بل څه، هغه خطر څنگه و؟

يو خو دا چې په سياسي لحاظ د طالبانو د بهرنيو چارو وزير چې كله پاکستان ته راغلى و، بيا يې د پاکستان له حكومت څخه خواشانه كړى و، چې ما ورته وسپاري. خو پاکستان دغه خبره په هغه زمانه كې نه وه منلې، بل دا چې ما ته يې اطلاعات هم راتلل، علاوه له دې چې اطلاعات راتلل ما خپله هم يو دوه ځلي وليدل، حتى له دوى سره ټكر هم شوم. يو وارې د پندې او پېښور د لارې په اوږدو كې چې دوى په ما باندې ډزې وكړې او ما هم ډزې پرې وكړې. او دوى فرار وكړ. او دوه درې كسان يې وتښتېدل يو ځلي دلته زما د كور دغه شاوخوا كې چې ماته اطلاعات راغلي وو. يو دوه كسان په موټر سايكل باندې سپاره وو. هغه هم ما وليدل. دوى زه نه پېژندل. له هغې اطلاعاته سره چې ماته راغلي وه، د هغه سره د موټر سايكل غږ هم سېهې و او د هغو كسانو شكونه هم په هماغه بڼه وو. يعنې پخوا دوه درې ځلي ما دغه حادثې هم تېرې كړي دي، خو اوس د

وانخلي، تاسې څنگه دغه قانون مات کړ؟

دا ډېر ښه سوال دی ما مخکې عرض وکړ چې ما خپله له سیاست سره شوق نه درلود دا ځکه چې دوخت شرایط دا ډول وو، خو دا قانون تر ټولو دمخه لومړی په خپله د دولت مشر سردار داود خان مات کړ. ځکه دی خپله د دفاع وزیر هم و، د افغانستان د دولت رئیس هم و، صدراعظم هم و، په دریو کرسیو باندې ده کار کاوه. مگر ده د ملي غورځنګ په نامه یو سیاسي ګوند جوړ کړ تر ټولو دمخه په خپله د دولت رئیس سردار داود خان اول دا قانون مات کړ. او زه حتی ویلی شم په انتقادي شکل سره، دا د داود خان له غلطیو څخه یوه غلطی وه. زما په نظر او زما په فکر سره د لومړي ځل لپاره داود خان اردو سیاست ته ور ګډه کړه. او د اردو پوځي افسران یې خپل ګوند ته جذبول د مثال په ډول چې زه یې هم دعوت کړی وم خو زه چون د خلق په ګوند کې وم کله چې زه ده دعوت کړم، نو په دوه ګوندونو کې اجازه هم نه شته چې یو سړی کار وکړي نو زه د ملي غورځنګ غړی نه شوم بلکې د خلق په ګوند کې تر پایه پاتې شوم.

فکر کوم چې دا تر ټولو مخکې بیا یو ځل ویلی شم چې داود خان لویه اشتباه وکړه چې داود خان پوځ سیاست ته ور ګډه کړ. او تاسو سوال وکړ چې ته بیا څنگه سیاست ته ور ګډه شوې او د خلق د ګوند غړی شوې، ستاسو سوال بیخي معقول دی پر ځای دی او زه د مجبورتیت له مخې موږ مجبور شوو چې سیاسي ګوندونو ته ور ګډه شو. زما په نزد په هغه زمانه کې د خلق مترقي ګوند ښه ښکارېده ما ته ښه مالوم شو او ما غوښتل چې د افغانستان د خلکو لپاره زیات خدمت وکړم. نو په دې دلیل د خلق دیموکراتیک ګوند ته ور ګډه شوم.

په هغه وخت کې خو نور ګوندونه چې بیا وروسته په حزب اسلامي یاد شو، او نور اسلامي ګوندونه هم وو، ولې مو هغې ته علاقه ونه ښوده او دې ته راغلې؟

دغه خو ډېر علتونه درلودل او یو علت یې دا و چې په هغه زمانه کې د سیاسي ګوندونو شمېر ډېر و او خلق دیموکراتیک ګوند یوه برجستګي درلوده، برجسته و، یو علت به یې دا وي زما په نظر سره او بل علت به یې دا وي چې د خلق

دیموکراتیک ګوند یو مترقي ګوند و، روشن فکره ګوند و او زه هم یو روشن فکر پوځي افسر وم. مذهبي افسر او مذهبي سړی نه وم او یو د لایلو به یې دا وي او بل دلیل به یې دا وي چې په هغه دوره کې په ټولنه کې ګوندونو پرمختګ نه و کړی او نوي جوړ شوي وو، وده یې نه وه کړې، تکامل یې نه و کړی، شهرت یې کم و، د ګوندونو جلب او جذب یې هم کم و، په همداسې یو شمېر نور دلایل به هم لري.

د خلق د ګوند اېډيالوژي څه وه؟

د خلق دیموکراتیک ګوند پروګرام سوسیالستي ته ورته یعنې میلان یې درلود، سوسیالستي ته ورته پروګرام و. ځکه په هغه وخت کې د نړیوال دویم جنګ څخه وروسته د اکتوبر انقلاب یا شوروي ستر سوسیالستي انقلاب په اروپايي ټولنه کې په تېره بیا په شرقي اروپا، اسیايي ملکونو، افریقا او لاتیني امریکا کې ډېر زور پیدا کړ، خو د پنځوسو کلونو څخه وروسته بیا دوی په اروپا کې هغه خپل زور یې چې و کم شو. شوروي اتحاد په نورو ملکونو کې یې ځایه لاسوهنې پیل کړې.

او د دوی محبوبیت په شرقي اروپا کې کم شو. کله چې د شوروي اتحاد د دې سوسیالستي پروګرام او یا د دوی د انقلاب مخکښ رول په شرقي اروپايي ټولنه کې کم شو. دوی بیا اسیايي ټولنې او افریقایي ټولنې ته او لاتیني امریکا ته ډېره پاملرنه وکړه، دلته یې زور ونیو. خو په افغانستان کې چې و په افغانستان کې ۲۰ کاله د افریقایي ټولنې او لاتیني امریکا څخه وروسته پاتې وو. په افغانستان کې دغه پروګرامونه وروسته بیا شروع شول. چې هغه بیا ویلی شم چې ناوخته شروع شول.

یانې ستاسې مطلب دا دی چې د خلق د ګوند اېډيالوژي سوسیالستي وه؟

نه سوسیالستي زه نه شم ویلی خو یو سوسیالستي ته ورته پروګرام دوی جوړ کړی وو په هغه زمانه کې، او لږ میلان یې سوسیالستي ته ورته و. ځکه چې په وروستیو کې دا بیا معلومه شوه چې افغانستان په سوسیالستي هېوادونو باندې متکي شو او د سوسیالستي هېوادونو سره د شوروي اتحاد په ګډون د هغوی په اقتصادي او سیاسي مرستو باندې یې تکیه کوله.

د پرچم هم عینې خبره وه؟

د خلق او پرچم ګوندونو تر منځ په فکري لحاظ هېڅ توپیر نه لیدل کېده، دواړو یو شان پروګرامونه درلودل یعنې فکري پروګرامونه او د دواړو پلویانو یو له بل سره د پخوا څخه په ښوونځیو او پوهنتونونو کې که عسکري پوهنتون و که ملکي - د کابل او په دولتي ادارو کې یې یو له بل سره پېژندل. صرف د دوی تر منځ یوازینی توپیر دا و چې د قدرت په سر او د ډلو تر منځ له یو بل سره یې رقابت او مقابله کوله دا د دوی تر منځ توپیر و. نور کوم خاص توپیر د خلق او پرچم تر منځ نه لیدل کېده.

د افغانستان هر فرد د داود خان له رژیم څخه ډېر خوښ دی، نیمګړتیاوې خو به هر وخت به هر چا کې وي، کېدای شي په کابینه کې به یې ځینې نااهل کسان هم وو یا به نه وو هغه بېله خبره ده، خو د افغانستان لپاره د پرمختګ دریځه یې خلاصه پرانیسته، تاسې څه اړتیا وبلله چې کودتا وکړئ او رژیم بدل کړئ؟

ستاسو خبره سېیه ده، داود خان په افغانستان کې د جمهوري نظام موسس بلل کېږي، یعنې د جمهوري نظام بنسټ د داود خان په لاس کېښودل شو. داود خان د لومړي ځل لپاره د پوځ په مرسته شاهي نظام پای ته ورساوه او په جمهوریت یې بدل کړ. همدا شان زه دا تاییدوم. دا منم ستاسو سره چې داود خان به یو شمېر د خیر ښېګڼې چارې هم ترسره کړې وي د داود خان رژیم په افغانستان کې ګټور او عملي اقدامات هم ترسره کړل، خو زما په نظر سره د داود خان غلطۍ دا وې چې وروسته بیا دی د جمهوریت دروازې وتړلې، د دیموکراسۍ دروازې یې همدا شان وتړلې، سیاسي، مذهبي، ملي شخصیتونو یو تعداد یو شمېر یې ووژل او په سیاسي ګوندونو، تنظیمونو باندې یې بنديزونه ولګول، همدا شان په ورځپاڼو باندې یې بنديزونه ولګول دا چې موږ ولې له داود خان سره ټکر شو موږ خپله د داود خان رژیم پلویان وو او ما مخکې عرض وکړ چې داود خان د پوځ په مرسته شاهي نظام پای ته ورساوه. زه ویلی شم چې داود خان د خلق دیموکراتیک ګوند په مرسته شاهي نظام پای ته ورسولو.

د داود خان زما په نظر بله غلطی دا وه چې د

د دې ځواب څو په داود خان پورې اړه لري، خو متاسفانه چې داود خان موجود نه دی، هغه نه شته چې د خپل ځواب ووايي یا د داود خان پلویان ځواب ووايي چې څنگه به ښه و. خو زه فکر کوم چې په دې باندې د افغانستان ستونزه نه حل کېده زما په نظر سره دا ځکه چې داود خان هم په خپله تاسو ته مه مخکې عرض وکړ چې د ملي غورځنگ په نامه سره یې یو سیاسي گوند جوړ کړی و او د خپل گوند لپاره یې د فعالیت لاره خلاصه پرېښه وه. خو په نورو گوندونو باندې یې پابندي ولگوله نو په دې دلیل باندې زه وایم چې داود خان په دې باره کې حق په جانب نه ښکاري بل دا چې که چېرې داود خان د خلق دیموکراتیک گوند مشران یې په زندان کې وژلی وای، تاسو چې سوال وکړه بیا هم دغه انقلاب دغه پېښه یا دغه تحول یا دغه کودتا ترسره کېده دا هم زه فکر کوم چې یو زه نه، یانې په دې مانا چې وروسته ما ته نه ښکاري په دې دلیل چې د خلق دیموکراتیک گوند مشران تر دې ورځې پورې د ثور تر انقلابه پورې یا د ثور تر پېښې پورې ما په قواړه په شکلي لحاظ نه وو لیدلي، ما نه پېژندل چې نور محمد تره کی څه ډول شکل لري، بیرک کارمل څه ډول شکل لري او حفیظ الله امین څه ډول فزیکي ماډل او خصوصیات لري، ما دی نه وو لیدلي او دوی مستقیماً موږ ته کومه قوماند نه هم نه ده راکړې. موږ ته قوماند د سرگرویانو په واسطه اکرل شوې د مثال په ډول سرگرویان په هغه زمانه کې یو قادر اشنا و، بل یې فقیر محمد فقیر او بل یې صاحب جان صحرايي او بل یې سید محمد گلاب زوی، انجنیر طریف او یو شمېر نور کسان وو، چې د خلق دیموکراتیک گوند پلویانو ته یې قوماند وکړه او بیا په پوځ کې هم قوماندانان مسولین انقلابي یا گوندي به بل عبارت ورته وایم هغه هم معلوم وه هغو ته ورکړه، هغوی مستقل پاڅون وکړ، د مشرانو نه بغیر ځکه مشرانو خوندیان وو د مشرانو سره مستقیماً رابطه او رهبري موجوده نه وه.

کودتا ته به بېرته راشو د نور محمد تره کی په هکله به هغه وخت کې په نړۍ کې دویمه

تاسې خو دا پاڅون په یوه شپه کې نه و ترتیب کړی. مخکې تاسو ترتیب کړی و؟ تاسو دا باور وکړئ زه د هغه وخت سرې مې، ان شاء الله رښتیا درته وایم هیڅ تیاري موږ نه درلوده، زه ویلی شم چې مخکینی خبره هم نه درلوده زموږ لپاره دا یوه نابیره ناڅاپي خبره وه، لکه څنگه چې ما مخکې تاسو ته عرض وکړم اولین ځل چې زه خبر شوم د دې پېښې څخه - نو کوماندو د مشر قوماندان په واسطه خبر شم چې په غوښه کې یې راټول کړو او کوچني قوماندانان

چې له هغې ډلې څخه زه هم نو موږ ته یې دغه ابلاغ کړه چې داسې کیسه وه خو زه بیا له دې پېښې سره سم په ابلاصکار کې بندي شوم د همدغه مشر قوماندان په واسطه زه بندي شوم، زه یوه شوم موږ ته خطر و تقریباً درې سوه څلور سوه پوځي افسران چې د خلق گوند غړي وو داود خان او د دفاع وزیر رسولی پلان درلود چې دا ونیسي بنديان یې کړي په دې خاطر موږ خپل خان د خلاصون لپاره او د خلق دیموکراتیک گوند د مشرتوب په لارښوونه د داود خان په خلاف وسله وال پاڅون وکړ.

خو زیات افغانان بیا پر شهید داود خان دا نیوکه کوي چې هغه ولسي دا د خلق دیموکراتیک گوند غړي سم لاسي له منځه یونه وړل، گټې نې به په افغانستان دغه ورځ نه وه راغلې، تاسې څه نظر لرئ؟

همېشه خپله پالیسي بدلوله، یوه ورځ به داود خان سوسیالستي ته ورته پروگرامونه جوړول او بله ورځ به یې د غرب له آزاد بازار سره مینه کوله، یعنې دی په خپله پالیسي کې متزلزل و، ترزلل یې درلود چې بالاخره ده د ځینو اسلامي ملکونو چې ده په اخر وخت کې سفر وکړ، ځینې وعدې ورته ورکړې او د هغو وعدو په نتیجه کې ده خپله پالیسي بدله کړه چې د پالیسي دغه بدلون د ده د رژیم د سکوت سبب شو. اخري دلیل دا دی چې داود خان د خلق دیموکراتیک گوند په مشرتابه باندې برید وکړ او ده غوښتل چې د پوځ خلقي افسران ونیسي او بنديان یې کړي.

د ثور د پېښې څخه مخکې زه د ابلاصکار د کوماندو د مستقل پوځ د لومړي ټولي مشر قوماندان ووم کله مو چې غوښه جوړه کړه د ورځې په دوو بجو یې موږ ته وویل چې یو شمېر ځاینیزو غوښتل چې داود خان ته خیانت وکړي او د حکومت په خلاف عمل اجرا کړي، هوش کوئ چې تاسې له چا سره تماس و نه نیسئ. په غونډو کې گډون ونه کړئ خپل پوځي ټولگي د قوماندان له امر سره سم آماده کړئ او دولتي وظایف ترسره کړئ موږ وویل چې ښه ده سمه ده.

بیا همدغه وخت کې د خلق دیموکراتیک گوند یو تعداد مشرتابه، د نور محمد تره کی، حفیظ الله امین او بیرک کارمل په شمول بنديان شوي وو په همدغه ورځ یعنې د ثور په شپږمه نېټه موږ د کوماندو له قوماندان سره وویل چې سمه ده کله چې زه له غونډې نه ووتم د کوماندو قوماندان خپل یاور په ما پسې را واستاوه او زه یې بېرته وغوښتل یوازې یې ما ته وویل چې زه خو پوهېږم چې ته خو د گوند غړی یې - ما وایله زه د گوند غړی نه یم که زه د گوند غړی یم زه هم پوهېږم چې ته هم د گوند غړی یې د پرچم په ډله پورې تړلی یې، خو لښه دا چې قوماندان زه بندي کړم د شپې تر نهه بجو پورې بیا په ټول بجو قوماندان زه خلاص کړم او د کابل رادیو هم اعلان وکړ چې یو تعداد ځاینیز بنديان شوي دي د خلق گوند مشران یې مطلب و.

موږ د داود خان په خلاف د خپل خان د خلاصون له امله او د خلق دیموکراتیک گوند په لارښوونه پاڅون وکړ.

تولي قوماندان وم، او ما په هغه وخت کې د داود خان له خوا څخه يو فوق العاده رتبه اخيستې ده چې هېڅ افسر فوق العاده رتبه نه وه اخيستې پرته له ما څخه.

د هغه وخت ټول وسله وال پوځ ته دا څرګنده ده، ولې زه بندي شوم؟ په دې خاطر چې زه د خلق ديموکراتيک ګوند غړی وم. ما کومه بله ګناه نه وه کړې. ما هم د يوه افسر په صفت دا حق درلود چې له خپل خان څخه دفاع وکړم. ما له خپل خان څخه دفاع وکړه. وسله وال قيام مې وکړ همداسې زما په شان نورو کسانو هم دا کار وکړ. لکه اسلم وطنجار، لکه بل لکه بل نوتول شيان زه نه شم ويلي چې د تحول ضميمه وار دي د ټولو مسووليتونو کله چې دا کار وشو وروسته بيا ډېر کورني او بهرني علل دي چې هغه ډېر بايد توضيح شي. چې د هغه په نتيجه کې په افغانستان کې دا ټولې ورانۍ ويجاړې رامنځ ته شوې يو ځل بيا عرض کوم چې ډېر کورني او بهرني علل دي چې د هغې کومپلکس په نتيجه کې د افغانستان دا ټولې ورانۍ ويجاړې رامنځ ته شوې چې تاسو سوال وکړ. بناء دا د دې ذمه وار د خلق ديموکراتيک ګوند او د ثور انقلاب نه دی، بلکې د دې ذمه وار هغه کسان دي، هغه خلک دي چې د قدرت ناوړې جگړې کوي او د دې ناوړو جگړو او ورور وژنې نه چې ناوړه استفاده کوي ورور وژنه تحريك کوي د دې څخه سياسي او مادي ګټه اخلي او همدا شيان د دوی بهرني پلويان دي، يوازې افغانان نه بلکې د دوی بهرني پلويان هم د دې ذمه وار دي، چې د خپلو ګټو لپاره يې په افغانستان کې بې ځايه لاشونه کړي ده او کوي يې.

زما مطلب دا و چې که چېرته دا د ثور کودتا نه وی شوې پاکستان او ايران ته به د دې لاره نه وای چې د خان لپاره تنظيمونه جوړ کړي او خپل اهداف په هغوی تر لاسه کړي او بيا خبره تر طالبانو ورسېږي. نو دا ټولې بدمرغۍ به نه وای رامنځ ته شوې. پاتې شوه زما د طرف خبره، زه بلکل نه غواړم چې طرف واقع شم، بلکې صرف د خلکو غږ، خبرې او تبصرې مې ستاسې تر غوږونو ورسولې. نو دا زما خبرې نه دي بلکې د خلکو خبرې دي، که څنګه ستاسو څه نظر دی؟

تنې صاحب خلک وايي چې د افغانستان د درېدرې وژنې، بې کورې او هجرت، ډله ييزې وژنې، په ميلونونو شهيدان او په ميلونونو مهاجرين، بې تعليمي او د نورو بدبختيو پيل د ثور اومه ده او مسوول کسان يې هم د ثور د اوومې رامنځ ته کوونکي دي، دا خو تاسې منئ؟

نه زه يې نه منم، دا ستاسو نظر دی؟

په دې کې تاسو څومره خان مسوول گنئ او څومره تاسې د خلق ګوند مسوول گنئ؟ ټول افغانان مسوول دي، يوازې زه او د خلق ديموکراتيک ګوند مسوول نه دی.

ګوره ويس صاحب، اول خودا چې تاسو وويل چې زه يې طرفه ژورناليست یم اول تاسو يې طرفه نه یئ، ستاسو سوالونه ستاسو ذهن موږ ته دا رانيښي چې تاسو يې طرفه پاتې کېدای نه شئ. خو په هر صورت دا ستاسو موضوع ګيرې خپله يو طرف دی. زما په مقابل کې سوالونه کوئ. ذهن لرئ دا ستاسو ذهن خپله موږ ته په ډاګه کوي چې تاسو طرف واقع وئ او یئ. په هر صورت تاسو سوال وکړ چې افغانستان دا ټول لب او لباب چې راواخله دا ټول نور - ستاسو په اصطلاح کوډتا يا انقلاب په دې باندې مو ختم کړل. چې دا ټول ضميمه وار چې دي همدغه دي دا ستاسو ذهن دی، البته زه له دې سره موافق نه یم. مخکې مې وويل او عرض مې وکړ چې موږ د مجبوريته نه د داود خان په خلاف وسله وال پاڅون کړی دی، يانې اول بريد متعرض داود خان شوی دی. موږ نه يو. ما تاسو ته واقعيت ووايه، چې زه قوماندان يوازې زه نه یم غوښتی ټول کسان يې بالاخصار کې راتول کړل د کوماندو قوماندان او بيا په اخر کې يې زه خان ته بندي کړم. دا صورت چې ما هېڅ ګناه هم نه درلوده د هغه وخت خلک اوس هم موجود دي، که پوځيان دي که افسران ټولو ته دا جوت ده چې ما هېڅ ګناه نه درلوده او زه بې ګناه بندي شوم. دا چې نور محمد تره کی بندي شو، حفيظ الله امين بندي شو، ببرک کارمل بندي شو، دا د هغوی کار دی. ما يوه ګناه درلوده چې زه په خلق ګوند پورې تړلی وم، يعنې د خلق ګوند غړی وم. دا ګناه چې مې درلوده او زه په وسله وال پوځ کې د داود خان په زمانه کې د ټولونه اول نمبر د

مخالف قطبي قدرتونه وو يوه امريکا وه بله روسيه، او په دې باندې تبصره مهمه نه ده چې دوی څومره مخالف وو ډېره جالب دا ده چې نور محمد تره کی له امريکا څخه د روسيې په اېډيالوژۍ راغی او بيا يې کار روسيې ته کاوه؟ زه فکر کوم چې نور محمد تره کی د امريکا څخه د شوروي يا سوسيالېستي اېډيالوژۍ له خانه سره نه ده راوړې که څه هم زه په هغه وخت کې د ګوند غړی نه وم، زه په هغه وخت کې په جريې ښوونځي کې وم د خلق ديموکراتيک ګوند ته ورګډ شوی نه وم. لکه مخکې چې ما عرض وکړ موږ ته اجازه نه وه او زه کېدای شي چې په دې خبرو باندې دقيق معلومات و نه لرم پوه نه شم خو بيا هم اوس فی الحال چې زه له خانه سره فکر کوم ده اېډيالوژي نه له امريکا څخه او نه هم له شوروي اتحاد څخه راوړې، بلکې زما په نظر لکه څومره چې زه اوس فی الحال معلومات لرم او د تېر تاريخ په باره کې يو څه پوهېږم دوی د دې څخه وړاندې دا اېډيالوژي له خانه سره درلوده او شوروي اېډيالوژي خو زه نه شم ويلاى يعنې دغه مفکوره چې دوی لرله چې دوی څنګه د افغانستان لپاره يوه تګلاره جوړه کړي، او د افغانستان لپاره د دې فکري تګلارې په واسطه څنګه بيا خدمت وکړي، يا ګټور تمام شي، يا څه ارمان يې درلود دا تر مخه ده له خان سره درلوده، ځکه چې دوی تر مخه د دې ګوند پلويان وو غړي يې وو او مخکې له دې چې دی امريکا ته لاړ شي دا پروګرام له ده سره موجود و.

مخکې له دې چې دوی امريکا ته لاړ شي ده په هند کې له ګانګرېس سره روابط درلودل، هند ته تللی و، مخکې له دې چې دی امريکا ته لاړ شي په کوټه کې يې له خپل پلار سره ژوند کړی و. په افغانستان کې د داخلي، خارجي پوه کسانو سره يې روابط لرل. معلومات يې درلودل، مفکوره يې درلوده، سازمانې مفکوره يې درلوده کله چې امريکا ته لاړ و، کلتوري فرهنگي انځور مقرر شوی و، په امريکا کې يې چې بيان ورکړی و، د امريکا په خلاف يا د افغانستان شاهي رژيم په خلاف يې هلته بيان ورکړی و، په هغه وجه له امريکا څخه تبديل شو، کابل ته راوغوښتل شو، نو په دې خاطر زه دا نه شم منلی او فکر کوم چې دا سمه هم نه ده چې د افغانستان په خلاف يې دې له امريکا څخه فکري تګلاره راوړي وي.

درلودل د خپلې کورنۍ یا د زوی په واسطه یې سرگروپانو ته وظیفه ورکړه چې تاسې د خلق دیموکراتیک گوند څخه دفاع وکړئ او داود خان په خلق دیموکراتیک گوند باندې برید کړی دی او تاسو له خپل ځان څخه دفاع وکړئ د خلق دیموکراتیک گوند سرگروپان چې مخکې ما تاسو ته د یو تعداد نومونه واضح کړل هغوی پوځي قوماندانانو د گوند له خوا قوماندانان تعیین شوي وو د خلق دیموکراتیک گوند له خوا هغوی ته وظایف ورکړل. د داود خان د برید په خلاف یې ځانونه چمتو کړل د شور په اووم سهار یې د د اوو نیمو بجو د داود خان لوی قوماندان چې جنرالان وو د فرقې قوماندان وولسوی قوماندانان وو د قول اردو قوماندان و، هغوی هم اماده گي نیولې وه او د خلق دیموکراتیک گوند قوماندانانو هم اماده گي ونيوله.

د دوی دواړو تر منځ ټکر راغی، د ټکر په نتیجه کې د خلق دیموکراتیک گوند واړه قوماندانان کامیاب شول. په ارگ باندې په دفاع وزارت باندې یې برید وکړ او خواجه رواش یې ونيو دارالامان د مرکزي قول اردو قومانداني قرارگاه وه هغه یې ونيوله او بیا د دفاع وزیر جنرال رسولي قرغې ته لاړ. د قرغې پوځ هم د ده امر و نه مانه دافع هوا ته لاړو، ۸۸ توپچي لپاره لاړو، هغې هم د ده امر و نه مانه، بالاخره د ورځې په پای کې د شپې له خوا جنرال رسولي تاجبېگ غونډۍ ته لاړ، چې هلته د قوای مرکزي قرارگاه وه، جنرال عبدالعلي وردگ یې درستیوال و، هغه هم ورسره وو، مگر د دوی قوتونو برید توان نه درلود او بیا د شپې له مخې موږ په ۳ بجو په ارگ باندې حمله وکړه او د سهار په پېنځه بجې به وې چې موږ ارگ ونيولو.

تاسې د ارگ د نیولو مسوول وې؟

د ارگ د نیولو مسوول یوازې زه نه وم، خو ما د کوماندو د قوماندان په صفت دنده پر مخ بېوله، څنگه چې تاسې پوهېږئ د کوماندو مسلک داسې دی چې هغه برید کوونکی ضربتي رول لوبوي نو په دې خاطر موږ په ارگ باندې حمله وکړه. د پلچرخي ټانکستانو په مرسته او په ارگ کې دننه هم موږه خلقي افسران درلودل سهار ۵ بجې او ۶ بجو ارگ اشغال شو د شور په ۸ نېټه کله چې ارگ اشغال شو داود خان ته تسلیمېده داود خان د زې

دفاع وکړه او د دې په نتیجه کې دغه تحول رامنځ ته شو، چې مخکې مې عرض درته وکړ.

نو ستاسو دا کودتا د روسيې یو پلان نه و او د روسيې په اشاره نه وه شوې؟ آیا هغه وخت شوروي نه غوښتل چې ځان تودو او بوته ورسوي او خلق او پرچم یې ددې موخې د رسېدا لپاره روزلي وو او په هغوی باندې یې کودتا وکړه؟ دا سې ده که غلطه؟

نه زما په نظر سره سمه نه ده، ځکه چې کله مو د شور کودتا کوله، شوروي اتحاد زموږ له کودتا یا انقلاب څخه هېڅ خبر نه درلود. زه خپله د دې کودتا یا د دې انقلاب فعال گډون کوونکی وم، او دوی هېڅ خبر نه درلود.

تاسو خو مخکې وویل چې زه هېڅ خبره نه وم، او زه بندي وم او سهار کودتا وشوه؟

عرض وکړم ما تاسو ته په دې باره کې ترپایه پورې یانې د شور انقلاب د پېښې د دویمې ورځې چې اوومه نېټه وه ما تاسو ته معلومات در نه کړل تاسو سوال هم له ما څخه و نه کړ.

ما د شپږمې نېټې په باره کې تاسو ته وویل چې د شور په شپږمه نېټه زموږ قوماندان په دوه بجو په بالاحصار کې جلسه وکړه او له څلورو بجو څخه وروسته یې زه بندي کړم د شپې تر ۹ بجو پورې، وروسته یې بیا خلاص کړم زه بیا کور ته لاړم. او سهار موږ قیام وکړ. سبا سهار سبا ورځ چې هغه هم ډېره اوږده کیسه ده تاسو سوال نه دی کړی او ما بیان نه دی درکړی او که دا وکړمه دا ډېره اوږده خبره ده.

ښه نو په لنډون یې ووايئ، څه وشول؟

که تاسو سوال وکړئ دا به ښه وي چې زه اوږدې خبرې و نه کړم، مختص خبرې وکړم.

څنگه کودتا وشوه څنگه دا طرح او پلان شوه چا خبر ورکړ دا مفکوره د چا وه، دا څنگه منسجم شول؟

کله چې د شور انقلاب په شپږمه یا د شپږمې نېټې په شپه سهار وختي یا د شپې چې شپږمه ورځ راځي، نور محمد تره کی، بېرک کارمل، حفیظ الله امین او یو شمېر نور کسان د داود خان د حکومت له خوا بنديان شول. دلته حفیظ الله امین چې له پوځي افسرانو سره یې روابط

زما په نظر سره ته دې ته زړه مه تنگوه چې ته طرف واقع شوی یې که نه؟ دې ته زړه مه تنگوه ته حق لري، که د مستقل ژورنالیست په صفت وای که د یوه طرفدار په صفت، کولای شې له ما څخه ازادانه سوالونه وکړې، چې څنگه دې پالیسي وي هغسې وکړه، خوزه هم فکر کوم ستا په اجازه حق لرم چې زه هم له خپل ذهن سره سم له خپل فکر سره سم د واقعیتونو پر بنیاد په رښتیا سره ما د یوه افغان په صفت د یوه مسلمان په صفت د یوه انسان په صفت څه شی مې چې لیدلي دي او د افغانستان خلکو ته معلوم دي، پوځیانو ته معلوم دي ټولو ته معلوم دي تاسو ته عرض وکړم، تاسو وویل چې هماغسې ارام نظام و، شاهي نظام و، یا د داود خان جمهوري نظام و، هغه به را روان وو او را روان به تر ننې ورځې تر موږ او تاسو پورې به دا رسېدلی وای دا خو ستاسو ذهن دی اوس که ماته تاسو اجازه راکړئ، لطفا غوږ راته ونیسئ زه به تاسو ته یو څه په دې باره کې ووايم.

کله چې په شاهي نظام کې خلک له لوږې مړه کېدل په خلکو باندې ظلمونه کېدل په خلکو باندې دومره فشارونه موجود وو چې خلک نور اضافې انفجار کېدل، په افغانستان کې او مذهبي او سیاسي قوتونو باندې پابندۍ ولگېدې هغه د دیموکراسۍ دروازې وتړلې ازادي بنده شوه او د خلکو نور قیام ته ضرورت و چې قیام وکړي، په خپلو کې دا ټول د شاهي نظام مخالف وو، خلکو ته شاهي نظام د منلو و نه و. ولې د منلو و نه و؟ ځکه چې د افغانستان د خلکو د گټو سره یې سمون نه درلود نو د دې خاطر و چې په شاهي نظام باندې چا کودتا وکړه د پخواني پاچا ظاهر شاه د خپل د تره زوی سردار محمد داود خان پخواني صدراعظم د پوځ په مرسته چې ما مخکې تاسو ته عرض وکړ کودتا وکړه. د خلق دیموکراتیک گوند کودتا نه ده کړې، بلکې د ظاهر شاه خپل د تره زوی کودتا وکړه بیا داود خان چې جمهور رئیس شو، د داود خان په برخه کې ما مخکې عرض وکړ تکراروم یې نه چې ولې دا خلق دیموکراتیک گوند سره ټکر شو دا ځکه چې ځینو ملکونو ده ته ځینې وعدې ورکړې خپله پالیسي یې بدله کړه د خلق دیموکراتیک گوند باندې ده حمله وکړه، برید یې وکړ خلق دیموکراتیک گوند د خپل ځان څخه

غلطیو کې زه دا هم ویلی شم دا زما خپل ذهن دی چې نه یوازې د افغانستان همدغه خلک چې ما یې یادونه وکړه بلکه د دوی بهرني پلویان هم په دې کې ورسره برخمن دي، هغوی هم ورسره په دې کې برخه لري. نو دا به درسره ومنم چې خلقيانو او پرچميانو خپل وخت کې غلطی کړي دي خو موږ د هغه چا سره جنگېدو د هغه چا په خلاف جنگېدو چې د قدرت ناوړه جگړې یې کولې او موږ له خپل رژیم څخه چې هغه قانوني رژیم و، ټول جهان په رسمیت منلي وو، له هغه څخه مو دفاع کوله او په افغانستان کې مو د امنیت راوستلو لپاره جگړې کړي دي.

نو دا تاسو په زغرده ویلی شئ چې د خلق گوند بې گناه اشخاص نه دي وژلي؟ زه دا نه شم ویلی ځکه چې ما نه دي لیدلي، هغه چا چې لیدلي وي هغه دې دا سوال او خواب ورکړي، خلک دې قضاوت وکړي، خو موږه بې گناه خلک نه دي وژلي، هو کېدای شي چې د جگړه ییزو عملیاتو په نتیجه کې بې گناه خلک وژل شوي وي، بم خطا پرېوتلی وي یا په کوم ځای کې د دولت مخالفین د خلکو تر منځ پټ شوي وي، جنگونه یې کړي وي، شرارت یې کړي وي او د هغه ځای نه یې وژي کړي وي دولتي قواو هم وژي پرې کړي وي د هغه په نتیجه کې بې گناه خلک وژل شوي وي، نو داسې کېدی شي.

بنه نو دا چې بې گناه به نه وي وژل شوي، نو دا دومره گناه کاره څوک وو چې وژل شوي؟ په افغانستان کې بې گناه خلک وژل شوي دي خو ما ویل چې داسې نه دي وژلي لکه دوی چې سوال کوي چې تاسو په پولیگون کې وژلي دي راوستلي مودي. ما ویل چې هغه به په جگړه ییزو حالاتو کې بې گناه وژل شوي وي چې په هغه باندې موږ پوهېږو چې څنگه به وژل شوي وي. د مثال په ډول چې هغه مقابل طرف غلطی کړې ده او موږ هم وژي کړي دي یو بې گناه یا شل یا سل گناه کار هم وژل شوي دي بې گناه هم وژل شوي دي او دا ډول نه چې خلک یې دې راوستلي وي قتل عام کړي دي وي. هغسې مو نه دي کړي او که چا کړي وي لیدلي یې وي او چا کړي دي له هغه څخه سوال وکړئ ما خو نه دي وژلي، ځکه زه خو عسکري پوځي قوماندان وم زه دا اشتباه منم که ته سوال وکړې که و نه کړې چې په جگړه

گوند مشرانو، رهبرانو څه مفکوره درلوده له هغه څخه زه خبر نه یم، دا د دوی کار دی، دوی هم فی الحال تاسو پوهېږئ چې موجود نه دي چې سړی ترې پوښتنه وکړي خو زموږ سره دوی کومه رابطه نه درلوده او موږ ته پلان نه و راکړل شوی. مخکینی او دویمه خبره دا چې ولې دومره جنجالونه را پیدا شول نو د دې پېښیني انسان نه شي کولی او دا هم زموږ په پروگرام کې نه وه چې دومره زیاتي وړانې وېجاړې به را پیدا کېږي او یا دا چې را پیدا دې شي، زموږ په پروگرام کې دا نه وه دا د خدای خوښه وه.

او دا د وروستیو حادثاتو په نتیجه کې او وروسته بیا چې ارتجاعی ډلو تپلو په افغانستان کې څه وکړل لکه مخکې چې ما تاسو ته عرض وکړ، همداسې بهرنیو په تېره بیا غربي هېوادنو او د شوروي اتحاد د یرغل په نتیجه کې دا ټول مسائل چې سره راغونډ کړو، د دې په نتیجه کې دا وړانې وېجاړې را پیدا شوې. دا نوبیا وروستی خبرې دي.

او بیا دا پولیگونونه چې زه خپله د څرخي بله پولیگون ته تللی یم چې تر اوسه د پولیگون خاورې غوړې دي او دا هغه کسان وو چې د خلق او پرچم او کمونیستي آیدېالوژي یې نه منله، مسلمانان وو او لمونځونه یې کول- بس هغه به ژوندي ښخېدل، له دې خو سترگې نه شو پټولې. د دې پره هم پر خدای ورو اړوئ او وایي چې د خدای خوښه وه؟ که نه ستاسې هم څه به کې رول شته؟

دا چې تاسو وایئ چې چا لمونځ نه شو کولای خو دا هم ستاسو خپل ذهن دی خو زه فکر کوم چې لمونځونه هر چا کولی شول ازادي وه او جوماتونه موجود وو او دې خبرې دي.

دا چې تاسو وایئ چې په پلچرخي کې خلک وژل شوي دي زه تاسو ته وایم- دا ما نه دي لیدلي چې پولیگون دی. په پلچرخي کې د انسانانو د وژلو پولیگون - زه نه خپله تللی یم، ځکه چې زه پوځي قوماندان وم او نه تللی یم او نه مې په پلچرخي کې څوک وژلي دي، کېدای شي دا درسره منم چې خلقيانو او پرچميانو خو نه یوازې دوی نه بلکه مجاهدينو یا طالبانو حتی د افغانستان عامو وگړو ټولو په خپل وار سره غلطی، اشتباهات کړي دي، چا لږ چا زیات، خو په دې

وکړې زموږ د کوماندو یو عسکر ووژل شو دوه افسران ټپي شول او عسکرو هم په داود خان باندې وژي وکړې د خپل خان د دفاع په خاطر - په نتیجه کې داود خان او دده ورور د بهرنیو چارو وزیر، د کورنیو چارو وزیر نایب خان، د مالیې او یو شمېر د کورنۍ غړي ووژل شول او زما په خیال سره یوه ښځه چې هغه یې انگور وه.

دا تصادفي ووژل شول که وروسته د نیولو څخه په نښه شول.

په مخامخ جگړه کې ووژل شول چې اول هم داود خان وژي وکړې.

ایا داسې نه و چې داود خان ونیول شو او بیا بې وسلې کړای شو.

نه هېڅکله نه، که تاسې اورېدلي وي غلط پروبا گند دی او دا هېڅ حقیقت نه لري زما په خبره باور وکړئ زه تاسو ته رښتیا وایم هېڅکله به زما په خبرو کې دروغ پیدا نه شي دا هغه خبرې دي چې زما د سترگو لیدلی حال دی او زه یې تضمینوم او زما د خبرې ثبوت او شواهد هغه څوک دي چې د هغې وخت پوځیان او افسران وو چې د هغو یو تعداد به اوس هم ژوندي وي. زما خبرې به دوی تایید کړي.

نو ټنې صاحب تاسې مخکې وویل چې دا هر څه چې وشول، د نور تر شپږمې مخکې نه وو پلان شوي او تر هغه وروسته چې د خلقيانو مشران ونیول شول بیا مو ناڅاپي کودتا پیل کړه. په دې مانا چې که یو څوک چا ته یوه خپره ورکړي یا دې یو څه ور ووايي نو بیا هغه لږ شي د هغه ټول کلی وران کړي. د خلقيانو مشران بنديان شول نو ایا دا په دې مانا چې په بدل دې یې ټول حکومت نسکور شي؟ داود خان دې شهید کړای شي؟ د ده کورنۍ او د کابینې غړي دې له مینځه یوړل شي؟ او...!!!! سبي ده.

نو دا دومره وړه خبره په دومره لوی اقدام واوښته، که نه داسې نه وه مخکې له مخکې پلان جوړ شوی و او دا مهال پلې شو؟ نه، له موږ سره خو مخکې پلان موجود نه و او نه موږ ته د خلق دیموکراتیک گوند نه ویل شوي وو دا خو واقعیت دی دا چې د خلق دیموکراتیک

یې تکیه نه درلوده، خودی د شوروي اتحاد د ارمانونو قرباني شو.

لاسيوخی يې بولي يا دا زموږ يوه اصطلاح ده سياسي اصطلاح ده گوداگي يې بولي، روسان د ده په وخت کې راغلل يا ده راوستل؟ په هغه زمانه کې تاسو ته معلومه ده چې افغانستان د شرق او غرب د اقتصادي، نظامي او سياسي سياليو ډگر بدل شوی و او شرق - غرب دواړو په افغانستان کې لاسونه کوله يو خوا ته يې د خلق ديموکراتيک گوند د بېرک کارمل تر مشرۍ بلې خواته يې جهادي ډلې وي چې بيا په جهادي تنظيمونو بدلې شوې، جهاد يې اعلان کړ. دا دواړه زما په نظر سره د دواړو تگلاره د دواړو پروگرامونه په هغه وخت کې ملت ته د منلو وړ نه وو. خو ملت بې وسه و او افغانستان په پردیو متکي و، هغه خوا وه او که څا خوا وه. يانې زما په نظر يوازې بېرک کارمل د خلق گوند څخه نه بلکې جهادي تنظيمونه هم پردیو متکي وو - ان تر طالبانو پورې. اوس هم ملت بې وسه دی نه اقتصاد لري نه سياسي سيستم جوړولی شي او نه دفاعي سيستم جوړولای شي. نه معنوي سيستم جوړولی شي نه د پرمختګ سيستم جوړولی شي، اوس يې هم پينځه سيستمونه فلج دي.

د ډاکټر نجيب الله په اړه څه نظر لرئ، هغه څنگه سړی و او بېرک څنگه له صحنې لرې شو؟ دا هغه وخت دی چې له ډاکټر نجيب الله سره مو تضاد نه و راغلی، د هغه وخت حال ووايئ؟ ما مخکې تاسو ته د بېرک کارمل په باره کې لنډه معلومات درکړل اوس به راشو د نجيب په باره کې.

نجيب يو روشفکره ښاري پښتون او خاديست سړی و. دا چالاکه سړی و او په هېچا يې باور نه درلود. هر چا ته په کمين کې و. ده په خپل پوځ دولت او گوند باندې تکیه نه درلوده. په پردیو باندې متکي و. نو ځکه وروستيو پېښو وښودله چې دی ناکامه شو.

نو دی مسکين کله ملامت و - پوځ ظاهرشاه ته کله وفاداره و! پوځ داود خان ته چېرته وفاداره و؟ د افغانستان پوځ کوم رژیم ته وفا وکړه؟ او بالاخره د ده (ډاکټر نجيب الله) پر ضد

امين دواړو سره اړيکي نه درلودل، بلکې د يوه گوندي غړي په صفت مې دواړه مشران وو او له دواړو سره مې عمومي اړيکي درلودل خاص اړيکي مې له يوه سره هم نه درلودل.

د دوی دواړو کورنۍ اړيکي خراب شوي او بيا يې ووزاوه، نو د گوند نورو غړيو څه و نه ويل، چې دا خو ستاسو شخصي معامله ده بيا گوند ته ولې زيان رسوي؟ په دغه دوران کې زه په هرات کې د عسکري

ييزو عملياتو کې يانې د جنگ په تبادله کې که څوک وژل شوي وي، لکه مخکې چې داودخان په باره کې ما تاسو ته خواب در کړ چې داود خان خپله ډزې وکړي او د مقابلو ډزو په نتيجه کې د داود خان د عسکرو په لاس ووژل شو.

د روسانو په راتللو يا راوستلو کې څه وايئ؟ تاسو دا سوال که لږ واضح وکړئ؟

مطلب افغانستان ته د روسي قوتونو د راتللو

موږ خلقيانو هم غلطې کړې دي او زه ښه يا په بل عبارت موږه د ندری پاک څته او د افغانستان له خلکو څته بېښه غولاړو. موږ به په کار کې څه اشتباهات او غلطې کړې وي، په کار کې ښه چې په کار کې غلطې کېږي هر څوک چې کار کوي غلطې هم کوي او که څوک کار نه کوي کرار په کور کې ناست وي هغه به څه غلطې وکړي. ښه نو په کار کې غلطې کېږي زه دا يو ټل بيا ولیم چې موږ غلطې کړې ده او موږ څه د ښو غلطيو او اشتباهاتو له امله معافي غولاړو.

پوځ عمومي قوماندان وم او په کابل کې موجود نه وم. زه د دوی د کورنۍ شخړې څخه پوره معلومات نه لرم.

نو دا د گوند ملګرو څه احتجاج و نه کړ؟ خامخا به يې کړی وي، خو زه نه پوهېږم، ځکه زه په هرات کې وم په کابل کې موجود نه وم، زيات معلومات نه لرم.

له پرچم سپره تاسې څه مشکلات درلودل، چې حفيظ الله امين ټوله کابينه د خلقيانو څخه ډکه کړه، تاسو خو ويل چې له پرچم سره کوم فکري مشکل نه و؟

هو، اوس زه بيا واييم، چې د خلق او پرچم اړخونه يا جناح گانو تر منځ کوم فکري توپير موجود نه و، بلکې د ډلو او قدرت پر سر د دوی تر منځ هميشه اختلاف موجود و، هميشه به انتقامونه رامنځ ته کېدل او د خلقيانو او پرچميانو په ډلو به وېشل کېدل.

بېرک کارمل خپله څنگه سړی وو، د ده په اړه که څه راته څه وايئ؟

زما په نظر سره بېرک کارمل يو سياستپوه سړی و، چالاک او ښه سازماندهي سړی و، ده په شخصي ژوند کې قرباني ورکړې ده او په ماديانو

اړتيا څه وه، ولې راوستل شول؟ روسان موږه خلقيانو يانې موږه نه دي راوستي او چا چې راوستلي وي دا سوال تاسو لطفا له هغوی څخه وکړئ.

خينې خلک وايي چې حفيظ الله امين اوس هم ژوندی دی؟ زه نه پوهېږم څوک چې وايي له هغه څخه سوال وکړئ، چې چېرته دی زه خبر نه يم.

که مړ وي نو چا وواژه؟ څومره چې زه معلومات لرم کله چې روسان له بېرک کارمل سره يو ځای افغانستان ته داخل شول، د دارالامان د تاج بېگ په غونډۍ کې حفيظ الله امين د روسيې عسکرو په لاس ووژل شو، نور زيات نه پوهېږم.

تره کی څنگه ووژل شو؟ د تره کي او امين تر منځ لاتجه پيدا شوه او د دوی د کورنيو اختلافاتو په نتيجه کې تره کي هم وژل شوی دی. زما د معلوماتو سره سم.

په شخصي ارتباط کوم يو لوري ته ډېر نژدی وئ، تره کي ته که امين ته؟ زه د خلک ديموکراتيک گوند غړی وم او ما په شخصي لحاظ د نور محمده تره کي او حفيظ الله

ستاسو په وخت کې اردو په نسبي ډول ښه و، منظم و، عسکري نظم او ډسپلین یې درلود؟ زه خوږې منم، خو که ته یې ومنې، ښه شوه چې تا تائیده کړه چې ستاسو په وخت کې "زموږ په وخت کې یوه ښه اردو وه، ښه نظم و، عسکریت یې درلود، ښه جنگي روحیه یې درلوده.

ویل کېږي چې روسانو غوښتل په اردو او پوځ کې د پښتنو شمېر لوړ کړي او تر ډېره یې دغه چارې د خپل سفیر وړانسوف په وسیله هم پر مخ بېولي؟ زما په نظر سره یوازې د شوروي سفیر د وړانسوف په نوم سفیر نه بلکې ټولو شورویانو او د نجیب په شمول دوی ټولو غوښتل چې اقلیتونه په اکثریت باندې حاکم وي، په افغانستان کې، که دا اقلیتونه قومي و، که سیاسي وو او که څه دولتي، دوی غوښتل چې په اکثریت باندې یې مسلط کړي، او په تېره بیا شورویانو د نجیب په ګډون د پرچم په ګډون د شمال اقلیتونو او سیاسي تنظیمونو په ګډون دوی پښتنو ته حق نه ورکاوه. دوی د پښتنو په خلاف و او تر نن پورې هم دوی په پښتنو باندې اعتماد نه کوي.

ځینې سیاسي څېرونکي وايي چې تاسې هم د وړانسوف له خوا وهڅول شوی او تاسې لکه چې د دوی په مکر پوه نه شوی او همغه وو چې تاسې له اردو څخه لرې شوی؟ نه، له دې سره له یوه لحاظه موافق نه یم، په دې لحاظ به له شک زه توافق لرم چې بهرنیو په افغانستان کې مداخله کوله. ما مخکې تاسو ته عرض وکړ چې توپيې ډسپسې یې جوړې کړې دي، بې ځایه یې لاسوهنه کوله د هغې په نتیجه کې افغانستان ته نقصان ورسېد، تاوان ورسېد، خو وړانسوف سفیر یا نورو شورویانو زه نه یم تحریک کړی. دا ځکه چې په هغه وخت کې دوی زما او د نجیب تر منځ د جګړې څخه تر مخه زما په خلاف و. په ښکاره او ما له شورویانو سره په دې وروستیو کې ارتباط او اړیکې هم نه درلودل یعنې موږ په اختلاف کې ژوند کاوه په هغه وروستي وخت کې چې زه په کابل کې موجود وم، مخکې له دې چې زه د نجیب سره جنگ وکړم زما د شورویانو سره اختلاف پیدا شوی و موږ له یو بل سره حتی خبرې هم نه کولې. دوی

ده د رژیم په وروستي دوران کې ټول جهان ته معلومې شوې، دغه ستاسو د سوال ځواب دی.

ظاهراً چې سړی ګوري، د ښه فکر خاوند و، له مجاهدينو سره یې د ملي روغې جوړې غږ وکړ؟ که څنګه؟ بلکل، رافات شوي وو!

بیا تاسې ولې دا خبره کوئ؟ دا خو ستاسو ذهن دی، ولې زما په نظر، دی یو مکرجن سیاست مدار و، دی خادیسست سیاستمدار و. په دې کې دده صداقت نه و. ده غوښتل چې تاسو مجاهدين په خپل منځ کې سره واچوي. ده غوښتل چې ظاهر شاه درڅخه بېل کړي، ده غوښتل چې احمدشاه مسعود درڅخه بېل کړي. ده غوښتل چې جمعیت بېل کړي، ده غوښتل چې محاذ او دا نور معیاري ګوندونه ستاسو څخه بېل کړي. تاسو خپل منځ کې سره استعمال کړي، ده غوښتل چې د دویم ځل لپاره آماده ګي ونیسې او ده تر پایه پورې نه غوښتل چې له قدرت څخه تېر شي. دا د ده چل ول وو. دی د ملي روغې جوړې لپاره وفادار نه و. ده تش په نامه د ملي روغې جوړې پروګرام په مخ اچولی و.

تاسې څنګه کودتا وکړه، نظم او ترتیب مو څنګه و؟ موږ کودتا نه ده کړې، نجیب زموږ په خلاف یا په بل عبارت د خلقيانو په خلاف او په درېیم عبارت د ټولو په خلاف نجیب توپيې کولې، ډسپسې یې کولې. د بهرنیو پلویانو په مرسته یانې د پخواني شوروي اتحاد په مرسته د خاد په واسطه یې توپيې کولې، موږ د نجیب د برید په خلاف او دده د توطیو او ډسپسې په خلاف قیام وکړ.

او ستاسې په اصطلاح دغه قیام ولې ناکام شو؟ شوروي اتحاد، د خاد د نجیب تر مشرۍ یو تعداد خلقي او پرچمي قوماندانان قطع کړي وو، هغوی ته یې وعده ورکړې، دغه شان قوماندانانو زما سره خیانت وکړ، همدا شان شورویانو او بهرنیو ملکونو د نجیب په ګټه کار وکړ. د هغو په نتیجه کې زموږ قیام او پاڅون ناکام شو.

هم استعمال شو، هر چا لپاره استعمال شو؟ ستاسو خبره پر ځای ده، زه تاسو ته وایم د خپل فکر او معلوماتو له مخې او د خپلې تجربې څخه چې په درېیمه نړۍ کې یانې په وروسته پاتې ملکونو کې پوځ ډېر مهم فکتور بلل کېږي او له پوځ سره مشران په کار دي چې ټوکې و نه کړي. په دې مانا چې د پوځ مشران باید زما په نظر قانوني برځورد وکړي. متأسفانه داودخان او وروسته بیا هم ډاکټر نجیب له پوځ سره بې قانونه برځورد وکړ، ځکه نو پوځ له خپلو مشرانو سره خلاف شو او ټکر شو زما په نظر سره ګوري پوځي به څنګه له خپل مشر سره نه ټکر کېږي چې ډاکټر نجیب د وخت جمهور رئیس و، د افغانستان د ویاړلي ملي اردو د وسله وال پوځ ټول افتخارات یې خاد ته ورکړل. د خاد ملېشو ته یې ورکړل چې هغه ملېشې په افغانستان کې تر پرونه پورې جنگېدل او د قانون په خلاف جنگېږي. د افغانستان د لوړو ګټو په خلاف جنگېږي. دا هغه ملېشې دي چې ډاکټر نجیب جوړې کړې وې تر ننه پورې هم په افغانستان کې جنگېږي.

ستاسې مطلب څوک دی؟ د عبدالرشید دوستم ملېشې یادوئ که نورې؟ هو، داسې نور هم.

د وخت د حکومت پر خلاف مو کودتا ولې وکړه، څنګه مو څه وه؟ په چا سره، موږ په هېواد کې کودتا نه ده کړې.

د ډاکټر نجیب الله د حکومت پر ضد ستاسې وروستی کودتا یادوم؟ نجیب ملت ته د منلو وړ نه و، نجیب په پرديو متکي و. نجیب په پوځ باندې تکیه نه لرله. نجیب په خپله د خلق په ډیموکراتیک ګوند باندې متکي نه و، نور خادستي ګوندونه یې جوړ کړل. خادستي ملېشې یې جوړې کړې.

دی له کوم ګوند سره تړلی و؟ د خلق له ګوند یا له پرچم سره؟

دی پرچمي و، تش په نوم باندې خلقي و. تش برای نام پښتون و، دی د پښتنو د اکثریت په خلاف و. دی په اقلیتونو باندې متکي و او داسې نور... نجیب ډېرې غلطۍ وکړې. د ده غلطۍ د

هم نه وو، ذهن ته د منلو وړ نه وو.

بيا هم تاسې په دې خبرو باندې راغلي چې دا د ثور کودتا بس يو بار يو بوج وو، که څنگه؟ وېشنه زه غرض وکړم، لطفا که دا تسلسل له خانه سره وساتئ که څه هم ته خو ځوان يې، زه سپين پيري ستا ذهن خو له ما څخه تېز هم دی، ښه هم دی حافظه دې هم له ما څخه سمه ده، خو بيا هم زه يو خواش کوم چې دا تسلسل که چېرې وساتئ نو دا خبرې به ټولې سمې راځي ما مخکې تاسو ته عرض وکړ چې د ثور کودتا ورته وايي يا قيام ورته وايي دا ما نه دی رد کړی، دا تاسو ردوئ: خو تاسو لطفا خپل ذهن پر ما باندې مه تحميلوه، مه يې تپه.

څه شی چې په ذهن کې درگرځي، هغه له خپل خان سره ساته، زما نمانځنه گي مه کوه، د خپل ذهن نمانځنه گي دې کوه، زما د ذهن نه زه عرض کوم هغې ته مې کودتا نه دي ويلي، ما داسې وويل چې ما د ثور قيام نه دی رد کړی، ما د روسانو راتگ رد کړ. په خپلو خبرو کې که ستاسو په ياد پاتې شوي وي، د شوروي اتحاد د راتگ افغانستان ته ما رد کړ. نه د ثور انقلاب يا کودتا.

تنی صاحب، له حکمتيار صاحب سره مو اړيکي څنگه جوړل شول؟ له حکمتيار صاحب سره ما مخکې هېڅ اړيکي نه درلودل، او نه مو له يوبل سره پېژندل، يانې مخکې له دې چې پاکستان ته راشم، بس لنډه خلاصه درته ووايم کله چې زه پاکستان ته راغلم، نو ما او ده په پاکستان کې يوبل سره وليدل او بيا مو سره وپېژندل. تر دې ځايه پورې چې زه پاکستان ته نه وم راغلی نه مو سره پېژندل.

چېرته مو سره وليدل؟

په پېښور ښار کې، کله چې زه پاکستان ته راغلم، مهاجر شوم. يا د نجيب سره په مقابل کې کامياب نه شوم، پاکستان ته راغلم، د مجبوريته له امله دلته د حزب اسلامي مشرانجنير حکمتيار ماته تيليفون وکړ، د پاچا گل وفادار په واسطه او هغه ماته وويل چې زه خواش کوم چې ملاقات کوو. ما ويل چې يره نن خونه کېږي سبا به بيا ملاقات وکړو. بيا ما او ده يوبل سره وپېژندل.

چاره نه درلودله دا ځکه چې په هغه دوران کې ملت بې وسه و، افغانستان د شرق او غرب يانې د روس او امريکا تر مشرۍ د جهان د دوو بلاکونو تر منځ ښکېل و او دا د جگړې ميدان و. په افغانستان کې ښريواله جگړه روانه وه. افغانستان د بهرنيو ملکونو د جگړو په ميدان بدل شوی و. د سياليو ميدان بدل شوی و، يو خوا ته مجاهدين وو چې دا هم په پرديو متکي وويل خوا خلق ديموکراتيک گوند و چې هغه هم په دا بلې خوا باندې متکي و. دلته دا سيالي وه په افغانستان کې موږ بله چاره نه درلودله. د دواړو خوا وژل کېدل. که دغې خوا ته راغلي وای مجاهدين وژلو هغې خوا ته تللي وای پرچميانو شورويانو وژلو پرته له دې چې موږ انقلاب کړی وای، د ثور انقلاب په نوم سره او ديموکراتيک رژيم مو درلود. موږ بايد له خپل رژيم څخه دفاع کړی وای او که نه بله چاره مو نه درلوده په دې خاطر موږ په هغه رژيم کې د روسانو تر څنگ په دوستۍ کې پاتې شوو.

مطلب تاسې له ملت څخه خپل رژيم او گوند ته وفاداره وئ؟

مخکې مې عرض وکړ چې ملت بې وسه و، يعنې ملت خپل مرکزي محور له لاسه ورکړی و. ملت په هغه وخت کې هېڅ مفهوم نه درلود، بې مفهومه شوی و، لکه يوه کوڼډه ښځه داسې و. کوڼډه ښځه څه کولی شي؟ هېڅ نه شي کولی! ملت يانې موږ په غېږ کې نه شو نيولی. ملت موږ ته نجات نه شوای راکولی ځکه ما په جرئت سره وويل چې لکه کوڼډه ښځه وه.

نو د ملت لپاره تاسې قربانۍ ته حاضر نه شوئ؟

موږ همېشه تل حاضر وو اوس هم حاضر يو موږ دا ټولې لوړې ژورې تېرې کړې.

نو تاسې ويل چې که هاخوا تلې وژل کېدو، که دې خوا معمولا ډېر اشخاص راغلي دي خو دا ډېر په امن کې دي دا فعلا تاسې چې راغلي ياست؟

عرض وکړم موږ چا ته ورغلي وای ما عرض وکړ چې د دواړو پروگرامونه ملت ته د منلو وړ نه وو. د افغانستان له لوړو گټو سره دواړو سمون نه خوږ، بناء موږ ته د منلو وړ نه و، هغه هم نه وو دا

زما په خلاف د نجيب په گټه کار کاوه. نو په دې دليل دا خلک چې ځينې دليل گران وايي چې دا شهنواز تنی به هم شورويانو تحريک کړی وي او د نجيب سره به يې ټکر کړی وي ولې په مجموع او په کل کې د دوی تحليل زه سم نه بولم.

افغانستان ته د روسانو راتگ يرغل او تېری گڼئ او که نه؟! ياکه يو دوست او ملگری ځواک و چې مرستي ته راغلی و؟

نه، زه په دې عقیده يم چې روسانو په افغانستان کې د يوه قانوني حکومت پر ضد بريد کړی دی. په افغانستان يې تېری کړی دی او په افغانستان کې يې قانوني حکومت د حفيظ الله امين تر مشرۍ، هغه يې پرزولی دی. چې هغه جهان په رسميت پېژندلی و، قانوني حکومت و، بل دا چې پخوانۍ شوروي اتحاد د ملگرو ملتونو د نړيوال سازمان د منشور د ۵۱ مادې پر خلاف هم په افغانستان باندې تېری کړی دی.

نو بيا تاسې د يرغلگرو قواوو سره ولې مرسته او همکاري کوله؟

ما مخکې تاسو ته عرض وکړ چې په هغه دوران کې روسانو په افغانستان باندې يرغل وکړ، د نور محمد تره کي او حفيظ الله امين د لاجبي په ترڅ کې زه د هرات د عسکري پوځ د قوماندانۍ څخه بدل شوم او په کابل کې په کور ناست وم.

زما مطلب له روسانو سره همکاري وه؟

زه اوس راځم، عرض کوم تاسو پوښتنه وکړه چې څه وظيفه مې لرله، په هغه وخت کې زه په کور ناست وم، ځکه چې نور محمد تره کی ووژل شو، حفيظ الله امين په قدرت باندې کښېناست او زه هم د هرات د پوځ د قوماندانۍ څخه بدل شوم، راغلم په کابل کې په کور کښېناستم.

خو کله چې روسان راغلل، دلته د خلق ديموکراتيک گوند ارگانیک يووالي له سره اعلان شو، يانې سره يو شول- وحدت يې اعلان شو، د ببرک کارمل تر مشرۍ لاندې، خلقيان او پرچميان دواړه په گوند او دولت کې مساويانو مقرر شول. چې په نتيجه کې زه د قرغې پوځي قوماندان مقرر شوم.

ښه نو ستا اصلي سوال دا و چې د روسانو سره خلقيانو يا موږ ولې کار وکړ. دا ځکه چې موږ بله

بلې، په هغه وخت کې خو پاکستان موږ چې کله جمرود کې کوز شوو دوی واخيست موږ بل ځای ته لاړو، زه نور خبر نه یم چې دوی به افغانستان ته ورکړی وي که نه وي. خو زه فکر کوم هغه وخت کې خو افغانستان او پاکستان تر منځ دښمني وه، د حکومتونو تر منځ دښمني وه.

یوه جیت الوتکه هم تاسې راوستې وه؟
نه جیت موږ نه دی راوستی، موږه خالي یو هلیکوپتر راوستی و.

له طالبانو سره ستاسې اړیکې څنګه وې؟ ویل کېدل چې د هغوی په ملاتړ په یوه سترګه کې جنګېدلی؟

نه! نه یوازې چې اړیکې مونږ نه وو، بلکې طالبانو موږ په خلاف دښمني کوله او موږ زیات اوښه تکره ملګري دوی ووژل. د مثال په ډول پخوانی د دفاع وزیر جنرال نظر محمد خان په کوټه کې ووژل شو. شیرین آغا په ټل کې ووژل شو ترور شو. او لطیف هزاره په کوټه کې ووژل شو او موږ داسې نور ډېر ملګري د طالبانو له خوا بنديان شول. ما تاسو ته مخکې عرض وکړ چې په ما پسې هم یو دوه ځله ترورستان ګرځېدل او د دوی حکومت زه غوښتل، لښه دا چې موږ د طالبانو سره هېڅ ډول اړیکې نه لرل، ځکه چې د طالبانو رژیم ملت ته د منلو وړ نه و. جهان ته د منلو وړ نه و. موږ ته د منلو وړ نه و. د دوی تګلارې د افغانستان د لوړو ګټو سره سمون نه درلود او دوی د جهان د ترقۍ او پرمختګ له بهیر سره جوړ نه وو. چې په نتیجه کې د دوی رژیم سکوت وکړ.

د ډاکټر نجیب الله په وروستیو کې د خلق ګوند مشر څوک و؟

په دې وروستیو کې د خلق دیموکراتیک ګوند مشر جمهور رئیس ډاکټر نجیب الله و. او دی په دغه وخت کې ما تاسو ته وویل چې د خلق او پرچم تر منځ یووالی وشو دواړه واحد ګوند و. دی هم د ګوند مشر و او هم د دولت مشر و او زه چې وم زه د دفاع وزیر او د سیاسي بیرو غړی او دا شان په نظامي برخه کې د ده معاون هم وم.

نو بیا مو اختلاف په څه راغی او پر ضد یې تاسې کودتا وکړه؟
بلې کله چې موږ پاکستان ته راغلو ډاکټر

حکمتیار له ما سره تماس ونیو. کله چې زما او د حکمتیار تر منځ ملاقات وشو تاسو سوال وکړ چې څنګه و، د ده پشامده څنګه و؟ تاسو یقین وکړئ چې حکمتیار له ما سره ډېر ښه برخورد وکړ. داسې برخورد یې وکړ لکه چې ما او حکمتیار نه دا چې شل کاله د یو بل په خلاف جګړې کړي وي بلکې لکه ما او ده چې شل کاله یو له بله همصنفیان وو. دغه ښه انساني، اسلامي او افغاني برخورد یې راسره وکړ. او زه د حکمتیار څخه ښه خاطره لرم.

خو نور سیاسي مفکورې مو سره بلې دي؟
نورې سیاسي مفکورې مو بلې وي البته زموږ سیاسي مفکوره حکمتیار ته تر پایه پورې د منلو وړ نه وه. په دې دلیل موږ له اسلامي حزب سره په یوه تګلاره کې راغلو او د نورو مجاهدينو په خلاف موږ د اسلامي حزب سره د حکمتیار په ګټه کار ونه کړ. زه یې طرفه پاتې شوم.

له نورو اسلامي ګوندونو څخه سربېره؟
هو، ټولو مجاهدينو ما ته او زموږ ملګریو ته دعوتونه راکړي دي.

لکه چا؟
ټولو.

یوه دوه درې نومونه واخله؟
هېڅ مثال ته ضرورت نه شته، لکه ټول لکه ته یې چې پېژنئ تنظیمونه پېژني ته یې نومونه راته واخله.

اسلامي جمعیت، اسلامي اتحاد.....
هو، ټولو موږ ته دعوت راکړی، یو هم پاتې نه دی. خو موږ له یوه سره هم لږ نه شوو. د یوه بل په خلاف په جګړو کې موږ ګډون و نه کړ او موږ تر پایه پورې یې طرفه پاتې شوو، او په دغو جګړو کې موږ ګډون و نه کړ او موږ تر پایه پورې یې طرفه پاتې شوو، ځکه چې دغه وروستی جګړې موږ د افغانستان په نقصان او په ضرر بللې او موږ بیا وروسته د سولې لپاره پروګرام پیل کړ.

تاسې هلیکوپتر کې راغلي وئ؟
بلې، هو، په هلیکوپتر کې راغلي وو.

هغه هلیکوپتر پاکستان دولت واخيست، بېرته یې افغانستان ته ور نه کړ؟

بیا مو همکاري ورسره کوله؟

نه، بیا ما له مجاهدينو سره ما همکاري نه ده کړې. په دې دلیل چې مجاهدينو موږ په رسمیت ونه پېژندلو. ټولو مجاهدينو زموږ پاڅون و نه مانه. تائید یې نه کړ. د نجیب په خلاف او دوی تر پایه پورې زموږ په خلاف پاتې شول. نو په دې دلیل موږ له مجاهدينو سره همکاري نه ده کړې.

نو تاسې هغوی خبر کړي وو چې موږ پاڅون کوو؟

نه! هېڅکله نه! موږ هغوی نه وو خبر کړي. ما تاسو ته عرض وکړ چې موږ سره مخکیني اړیکې نه لرل. مخکیني اړیکې دا مانا لري چې یانې یو له بل سره موږ نه پېژندل. یو بل سره په دښمنۍ کې وو. ځکه چې زه د خلق دیموکراتیک ګوند غړی وم او دوی د جهادي تنظیمونو غړي وو. تاسو ته معلومه ده. موږ د یو بل په خلاف جنګېدو، مخکې مو چې عرض وکړ خبرې مې تاسو ته وکړې.

حکمتیار تاسې سره څنګه سلوک وکړ. اول ځل یې چې تاسې ولیدئ برخورد او پشامد یې څنګه و؟
صمیمي و، ښه و.

داسې توند و، د پېښور یانو خبره د جنګ په موډ کې و، که د سولې په موډ کې؟
خدای شته چې، زما ملګرو ته هم معلومه ده، خدای ته معلومه ده، او ما ته ښه معلومه ده، چې زه د مجبوریت په وجه پاکستان ته راغلم، یعنی کله چې هلته په افغانستان کې زما پاڅون ناکام شو، نتیجه یې ور نه کړه. د شورویانو په مرسته د نجیب سره او د ځینو خلقیانو او پرچمیانو په مرسته له نجیب سره حتی یو تعداد مجاهدينو هم له نجیب سره زما په خلاف کومک وکړ.

لکه چا دغه کار وکړ؟
هغه خو په افغانستان کې ټول سره پېژني؟

کومه ډله؟
مختلفې ډلې په مختلفو شکلونو یې کومک ورسره وکړ، نو په دې دلیل زه مجبور شوم، چې پاکستان ته راغلم، کله چې پاکستان ته راغلم ما مخکې تاسو ته وویل یو ځل بیا عرض کوم چې

نجيب الله د افغانستان جمهور رئيس د خلق گوند مشران يو تعداد بنديان كړل، د صالح محمد زيري، دستگير پنجشيري، نظر محمد خان، رشيد درياب، او د ځينو نورو كسانو په گډون او همدا شان له گوند څخه يې اخراج كړل. زه يې هم د گوند څخه اخراج كړم او سيد محمد گلاب زوى، اسد الله سروري، او نور كسان امر صاحب كړيا يې له گوند څخه اخراج كړل او ده د خلق گوند په پروگرام او اساسنامه كې يې بدلون راوسته او د وطن گوند يا پارتى په نوم سره ده د خلق ديموكراتيك گوند اعلام كړ.

نو اوس د سولې غورځنگ څه فعاليتونه كوي؟ هو! بيا كله چې ډاكټر نجيب رژيم سقوط وكړ. بيا د خلق ديموكراتيك گوند تاسو ته معلومه ده چې هغه هم ږنگ شو. نو اوس فى الحال د خلق ديموكراتيك گوند زما په نظر سره موجود نه دى او موږ د ۱۳۷۲ كال را په دې خوا د سولې غورځنگ په نوم سره يو گوند جوړ كړى دى او غواړو چې افغانستان له جنگ څخه خلاص كړو. او په افغانستان كې سوله ييزه ازاده، فضاء رامنځ ته كړو. افغانستان كې ټول افغانان د ژوند او خدمت كولو حق پيدا كړي. او افغانستان د جهان د خلكو سره په دوستۍ كې گډ كار او ژوند وكړي. د دې گوند مشر اوس زه ټاكل شوى يم.

د سولې د غورځنگ غړي د خلق گوند غړي دي او كه نور افغانان هم په كې شته؟ دلته يوازې د خلق گوند پخواني پلويان نه دي، بلكې نور افغانان هم دي. په دې كې مختلف خلك دي، ځكه هغه پخوانۍ تگلاره چې د خلق گوند لرله - هغه اوس اساسنامه نه ده، بلكې موږ نوې اساسنامه لرو، نوې پروگرام لرو او نوې گوندي تشكيلات لرو، په دې خاطر مختلف نوي كسان هم لرو.

اوس په هېواد كې د گوندونو قانون جوړ شوى، نو ستاسې گوند رسميت لري كه نه؟ زموږ گوند تر اوسه پورې راجستر شوى نه دى، خو موږ د افغانستان د انتقالې اسلامي دولت د عدليې وزارت د سياسي گوندونو د قانون سره سم مربوطه وزارت ته درخواستي وركړې ده او د دوى له مقرراتو سره سم مو اجرات كړي دي. اميد دى چې په دې وختونو كې راجستر

شي او منظوري يې راكړي.

څه فكر كوئ چې منظوري به دركړي. خو دا په دوى پورې اړه لري ولې موږ د قانون سره سم زه فكر كومه چې موږه عيار يو، كوم نقص او غلطۍ نه لرو، نو په دې خاطر اميد دى چې رايې كړي.

د گوند غړى څومره دي په افغانستان كې عملا فعاليت لري كه نه؟

موږ كافي سيمه ييز پلويان لرو، په گوند كې خو تر اوسه موږ دقيق نه دي شمېرلي، زه نه شم ويلای، خو په زرگونو خلك لرو.

تاسې ولې له اوسني حكومت سره همكاري نه كوئ، د وطن گوند يا د خلق ديموكراتيك گوند نور غړي لكه محمد آصف دلاور، عبدالرشيد دوستم، بابو جان او ځينې نور خو په اوسني اداره كې رسمي دندې لري؟ زه فكر كوم چې دا خوزيات علل او سببونه لري، خو يو سبب يې دا دى چې دا پښتانه داسې ممتاز صفتونه لري چې د جهان په نورو قومونو كې كم ليدل كېږي. يانې ښه ممتاز صفتونه لري. پښتانه يو افراطي غرور هم لري، منفي اړخونه هم لري زما په نظر سره دغه جغرافيايي خصوصيات دا ډول دي چې دوى باندې دا د جهان ملكونو او ډېر بريدونه او تعرضونه هم شوي دي ډېر تلفات او ضايعات يې ليدلي دي. د دې په مقابل كې دوى ډېر جنگېدلي دي. ډېره مېړانه يې كړې ده. نو د دې په نتيجه كې دوى سرسخته شوي دي او په طبيعي لحاظ سرسخته هم دي، په طبيعي لحاظ بله دا چې بې خايه غرور او د پښتنو بې اتفاقي ده. نو ځكه زه فكر كوم چې دوى افراط كوي. زياتي كوي، له خپل ځان سره ظلم كوي، دغه وجوهات به وي او يو تعداد نور شيان به هم وي.

تاسې د افغانستان اوسني حالات څنگه ارزوئ؟ افغانستان كومې خواته روان دى؟ د افغانستان حالات په تېره بيا سياسي او نظامي حالات نن سبا زما په نظر سره يو څه ناڅه ښه ښكاري، دا ځكه چې د بن له پرېكړو سره د انتقالې حكومت په واسطه د حامد كرزي تر مشرۍ او د نړيوالو ملكونو د ځواك تر څارنې

لاندې يو شمېر ښه كارونه ترسره شول چې دا زه مثبت بولم او ښه يې گڼم خو دا بس نه دي، كفايت نه كوي. نور ډېر كارونه پاتې دي چې هغه بايد ترسره شي نو زه داسې فكر كوم چې تر اوسه پورې لاسي، اقتصادي، نظامي او ټولنيز ثبات تر اوسه پورې پوره نه ليدل كېږي او فكر كوم چې د پوره امن ټينگېدل او د وسله وال پوځ جوړېدل او د اقتصادي بنسټ ښه كېدل ما ته لږ هغه ستونزمن ښكاري.

فعلا چې په افغانستان كې د اردو جوړونې بهير روان دى او نړيوال هم غواړي افغانستان يو اردو ولري. تاسې چې د افغانستان د اردو يو تكړه افسر او مشر پاتې شوي ياست او په دې برخه كې مو بشپړې زده كړې هم كړي دي، نو د افغانستان اوسني دولت ته څه مشوره وركوئ چې څنگه او په څه ترتيب اردو جوړه كړي؟ زه فكر كوم چې تر څو د افغانستان ملي وسله وال پوځ په پښو درېږي او جوړېږي تر هغې پورې نړيوال پوځ ته ضرورت شته چې نړيوال پوځ په افغانستان كې د جگړې په تم كولو كې او د سولې په راوستو كې د بيارغونې، اقتصادي، اجتماعي چارو كې همدا شان د افغانستان د وسله وال پوځ سره په تعليمي او اكادمي چارو كې په امنيتي چارو كې او د جوړولو په چارو كې د تقويه كولو په چارو كې مرسته وكړي. په دې دليل نړيوال پوځ ته ضرورت شته خو زه داسې فكر كوم چې د ملي اردو يعنې د افغانستان د وسله وال پوځ جوړېدل دا كه څه هم گران كار دى، ځكه چې اقتصاد نه وي، افسران نه وي روزل شوي افسران نه وي تامينات يې نه وي سمه رهبري نه وي گران كار دى. خو بيا هم زه فكر كوم چې د دې جوړېدل ماته اسان ښكاري. دا چې افغانستان ټول شيان لري يوازې افغانستان مالي كمزورتيا لري او تاميناتي كمزورتيا لري نور افغانستان ځوانان لري، عسكرو پيدا كولى شي، روزل شوي افسران لري او مورال لري، نفوس لري ابادي لري هر څه لري، ښه به دا وي زما په نظر سره تر څو چې دا نړيوال پوځ په افغانستان كې موجود دى دوى دې د افغانستان له انتقالې دولت سره مرسته وكړي، ژر تر ژره وسله وال پوځ په افغانستان كې جوړ شي، وخت ضايع نه شي، خداى مه كړه كه چېرې نړيوال پوځ وواته او د افغانستان پوځ جوړ شوى نه وي دا به په

د Search engine جوړوونکو تر منځ سيالي

د انجنير رياض احمد عابد (raabed@yahoo.no) ژباړه

سړۍ کولای شي ووايي چې د لویو search engine یانې د لټون پروگرامونو د جوړوونکو سیالي دومره اوج ته رسېدلې چې په ساده ژبه کې ورته ویلی شو چې د جگړې ډگر ته راوتلي دي. دا کار زموږ یانې د انټرنټ کاروونکو لپاره ډېر ښه دی، په دې چې دوی به د پلټلو تورښه پروگرامونه هم جوړ کړي او موږ به د پلټلو ډېر ښه او غښتلي پروگرامونه په لاس راشي.

د انټرنټ لپاره د هغو دریو لټون پروگرامونو جوړوونکي چې د ډېرو زېرمو resources یانې توښو لرونکي دي د هغوی تر منځ اوس په دې ډېر غټ جنگ روان دی تر څو زه او ته د دوی له پلټون پروگرام څخه کار واخلو. دوی همدا اوس هم لگیا دي په خپلو پروگرامونو کار کوي تر څو دا پروگرامونه نور هم غښتلي کړي.

مایکروسافټ اوس دې پایلې ته رسېدلې چې د پیسو له اړخه د لټون دا ډېر ګټور پروگرام د مارکیټ له سیالۍ پرته بل چا ته پرته بریږي، همدا وجه ده چې دوی له اندازې ډېر کوشن کوي چې د MSN Search engine نور هم ښه او غښتلی کړي تر څو په دې برخه کې له خپلو سیالانو څخه وروسته پاتې نه شي او د دې تر څنګ یو څه وهم ګټي. له دې سره سم د نړۍ په کچه د نورو په پرتله ډېر yahoo چې ډېر سیالیتیان او لیدونکي لري، دوی هم خپلې هلې ځلې په دې لار کې ګړندی کړي دي.

د دوی تر څنګ یو بل د search engine چې د نړۍ په کچه همدا اوس هم ډېر لوی او ښه دی، هغه Google دی چې همدا اوس لگیا دی د پلټون خپل پروگرام داسې عیار کړي چې د پلټون په وخت کې تا ته یوازې سیمه ییز (محلي) اعلانونه وښيي یانې هغه اعلان ورکونکي چې ستا د مېشت ځای په خواشیا کې موقعیت ولري.

په www.google.com کې پخوا هم announce کوونکو دا غوره کولای شول چې د دوی اعلان نړۍ په کوم هېواد کې وښودل شي، یانې د کوم هېواد د انټرنټ استعمالوونکي وکولای شي د دوی اعلان وګوري. اوس به دا له دې هم غښتلی شي مطلب دا چې که ته د google په وسیله په جلال باد کې په خیاط پسې ګرځې نو تا ته به یوازې د خیاطانو هغه اعلانونه وښودل شي چې یوازې او یوازې په جلال باد کې دي.

اوس د دې امکان شته تر څو اعلان کوونکي www.google.no ته ووايي چې په جغرافیایي لحاظ په کوم ځای کې د دوی اعلان وښودل شي یانې په کومه سیمه او څومره کیلومتره مربع ساحه کې. په دې وخت کې په امریکا، برتانيا، جرمني، هسپانيه، فرانسه، ایتالیه، او هالینډ کې اعلان ورکونکي کولای شي دا کار وکړي یانې د دوی لپاره هر څه چمتو دي او له داسې جغرافیوي محدود پلټلو څخه کار اخېستی شي.

کله چې Google غواړي پیدا کړي چې د انټرنټ استعمالوونکي چې اوس دغه وېبځای ته راغلي دي او یو څه پلټي د کوم ځای دی؟ نو په هغه وخت کې به www.google.com کوشن وکړي د استعمالوونکي کمپیوټر د IP ادرس پیدا کړي. کله چې یې دا پیدا کړي، بیا به هغه ادرس د IP د ادرسونو په لست کې وګوري تر څو معلوم کړي چې دا IP ادرس په کوم ځای (شرکت او یا سیمه) کې راجسټر دی او له کوم ISP سره راجسټر دی. د دې تر څنګ Google دا هم په غور سره مطالعه کوي چې ته څه پلټې او هغه څیز په ذهن کې نیولو سره اټکل کوي چې دا د انټرنټ استعمالوونکي به چېرې (په کوم هېواد کې) وي.

کله یې چې www.google.com پیدا نه شي کړای چې د پلټونکي کمپیوټر د IP ادرس چېرې راجسټر دی نو په هغه وخت کې به دا سیمه ییز (محلي) اعلانونه نه ښودل کېږي یانې د دې اعلانونو د ښودلو فنکشن په فعال نه وي.

هېواد کې یو بل پرابلم جوړ کړي. نو په دې دلیل زه وایم چې ژر تر ژره پوځ جوړ شي، نو به ښه وي او د پوځ جوړولو امکانات موجود دي، چې پوځ څنګه جوړېږي، په دې باندې د افغانستان اوسنی دولت ښه پوهېږي مسلکي کسان په دې باندې ښه پوهېږي، افغانان په دې باندې ښه پوهېږي زه به په لنډ ډول تاسو ته ووايم چې افغانستان د دې توان او اختیارات لري چې دوی پوځ جوړ کړي، صرف دا چې څنګه په عمل کې اجراء وکړي ښه به دا وي چې وخت ضایع نه شي.

تاسې ولس ته څه پیغام لری؟ مطلب له خلکو څخه د تېرو تېروتنو ښه غواړئ او که په خپل کړو وړو تر اوسه هم ولاړ یاست؟

ما مخکې تاسو ته عرض وکړ چې ټولو په خپل وار سره غلطۍ کړي دي.

نو په دې دلیل زما خبره دا ده چې یو ځل بیا زه دا تکرار کړم او په ډاګه یې کړم او ویلی شم چې ټولو غلطۍ کړي دي، د هغې په جمله کې چې ټولو په افغانستان کې غلطۍ کړي دي. موږ خلقيانو هم غلطۍ کړي دي او زه خپله یا په بل عبارت موږ د خدای پاک څخه او د افغانستان له خلکو څخه ښه غواړو. موږ به په کار کې څه اشتباهات او غلطۍ کړي وي، په کار کې ځکه چې په کار کې غلطۍ کېږي هر څوک چې کار کوي غلطې هم کوي او که څوک کار نه کوي کړار په کور کې ناست وي هغه به څه غلطې وکړي. ځکه نو په کار کې غلطې کېږي زه دا یو ځل بیا وایم چې موږ غلطې کړي ده او موږ څه د خپلو غلطیو او اشتباهاتو له امله معافي غواړو.

خدای پاک دې د افغانستان خلکو ته موږ ټولو ته داسې توفیق راکړي چې په سمه لاره سوق شو او د افغانستان لپاره هغه ښه نیتونه چې موږ درلودل او لرو یې هغه ښه بدل شي په بده بدل نه شي، لکه په گذشته کې چې وشول خوزه دا هم وایم چې د افغانستان تېرو ترڅو تجربو دا وښودله چې یوازې هېڅوک د افغانستان اوسنی پرونی. او د سبا ورځې ستونزې نه شي حل کولی. ښه به دا وي چې د افغانستان د لوړو ګټو په خاطر د شخصي او محدودو ګټو څخه اوس موږ او تاسو تېر شو او په ګډه د افغانستان اوسنی ستونزې حل کړو دا زما پیغام دی.

عراق،

د پراخې بربادۍ وسلې، جگړه او توره طلا

امان الله عمران، مصر- قاهره

سیمې ته په راکښلو داسې یو خدمت کړی چې کاکا سام یې نه فکر کړی و او نه یې هم په عمر کوم خوب لیدلی و. په دې کې څه شک نه شته چې په واشنګټن کې امریکایي ادارې او په تهره بیا دښه په عراق کې د انگلو-امریکي

صدام حسین د نیولو خبر په پراخه کچه په نړیوالو خبري رسنیو کې په خورا ډېره زیاته پاملرنه او لویه کچه خبر پوښني سره خپور شو؟ دا مهمه نه چې صدام حسین څه وخت او څه رنگ ونيول شو؟ او سره له دې چې ځینو لادا انگېرله چې گواکي امریکایانو د صدام همدې نیولې خو په هر حال مهمه خبره د نړیوالو ذهنونو ته دداسې یو پیغام رسېدل دي چې د واشنګټن له منگولو دغه سرکښه او وتلی لږه له اتو میاشتو پلټنې وروسته د امریکایانو په لاسونو کښېښووت. صدام حسین چې د

د تهر زېږدي کال (۲۰۰۳)، دسمبر پر ۱۳ سهار وختي په عراق کې د امریکا متحدو ایالاتو ښکېلاکګرو ځواکونو له خوا د "سره سپېده داغ پلټنې" په نامه عملیاتو کې د دغه هېواد پخواني مشر صدام حسین ونيول شو. د نیولو د دغې نیونې په دویمه ورځ د دسمبر پر ۱۴ په عراق کې امریکایي واکمن پول بریمر له پوځي قوماندان ریکارډو سانچیز سره یو ځای خبري کنفرانس ته د خوشالۍ په لهجه وویل.

"آغلو او ښاغلو، دی مو ترلاسه کړ."

چې تا به ویل گواکي نور نو واشنګټن پر خپل مخ د عراق د خپلولو او تر ټولو ډېر مهم د دغه هېواد د نفتو او پټرولو شتمنیو د زېښتنو لار هواره کړه او د کوم خنډ څرک نه گوري که څه هم بیا د صدام حسین نیولو د سمي او رښتیا نېټې په اړه عربي او نورو

صدام حسین او رمزفیلد د دوستۍ پر مهال روغېږ کوي

خپلې څښکې واکمنۍ په اوږدو کې یې د عربي قامپالۍ پر بنسټ

خان د زمانې جمال عبدالناصر او بې ساری عربي اتل باله او تل یې انگلو-امریکي ځواکونو ته په خپل هېواد کې د کلکې ماتې ورکولو گوتڅښتنه کوله. د امریکایسي چارواکو په وینا له کوم مقاومت پرته او په اسانۍ د خپل زېږېدځای "تکریت" ښار ته نژدې تر ځمکې لاندې په یوه غار کې له میندلو وروسته خان سپارلو ته غاړه کېښوده او لاند د دوی په وینا له نیولو وروسته د پوښتنو گروپېږنو او طبي کتنو پر مهال ورسره همکار هم. خبره لاهسې له همکارۍ تهره ده، دوی ته دا ښايي صدام حسین په ټوله سیمه کې د خپلو لوړو ستراتیژیکو ګټو د خوندې کولو زمرې ووبولي او د شاباسي لاس پرې راکاږي، هغه خو دوی ته په نړۍ کې تر ټولو زیات په پټرولي زېرمو د خلیج ډلایې

صدام حسین د امریکایي ټلوالې په منگولو کې

خبري رسنیو بېلا بېلې خبرې خپرې کړې چې گواکي په خپرو شوو عکسونو کې د ښځو ښښانو له مخې نوموړی له اعلانېدو لاسو میاشتي مخکې نیول شوی و، خو بیا هم د

ټلوالې ځواکونو ته د صدام حسین نیول د نړۍ د یوې ډلایې نفتي زېرمې دغه هېواد د ښکېلولو پر لار یو ارزښتناک پرمختګ او ګام او هم یوه مهمه پوځي بریا وه. خو که سیمې او د پېښو بهیر ته څیر شو نو خبره دا رابریښي چې ایا د خلیج سیمې ته د لسګونو زرو پلویو ځواکونو، جنګي الوتکو، پرونکو بېرو لېږدول او بیا ورپسې دا ټوله وینه تویونه، وژنه او وړانې یوازې د صدام حسین د راپرزولو او نیولو په موخه ترسره شول؟ ایا متحده ایالات او بریتانیا دواړه دومره له عراقې لاس او د دغه هېواد له ګاونډیانو سره خواخوږې دي چې د صدام حسین او د هغه له مضر او لاتجمن نظام څخه سیمه خلاصه کړي او د بل د غم لپاره په سلګونه ملیون ډالر مصرف کړي؟ ایا په رښتیا هم صدام حسین او دغه راز د

رښتيني پلټنه او کتنه ته ده شوې نو د داسې امکان اټکل کېږي چې ښايي د پټولو حقيقي زېرمې لانورې هم زياتې وي.

په همدې توگه که د منځني ختيځ او متحدو ايالاتو تر منځ اړيکو ته د شلمې پېړۍ په اوږدو کې پام وکړو، نو ښه وگورو چې متحدو ايالاتو او همدا راز بریتانیا د نفوذ او اغېز غزونې او هم ښکېلاکگرې تگلارې له مخې منځني ختيځ ته څومره تړې او سړې سترگې ناست وو.

پخپله متحده ايالات تل د عراقي تېلو عدده پيږودونکې هېواد پاتې شوی، ان لاد خلیج له دويمې جگړې (۱۹۹۱ کال) وروسته پر عراق د ملگرو ملتونو د بنديزونو په سيوري کې هم امريکايي شرکتونو د ۲۰۰۲ کال تر پای پورې د ورځني اټکل ۷۵۰ زره بېرله پټرول له عراق څخه پېرلي يا وارده کړي دي.

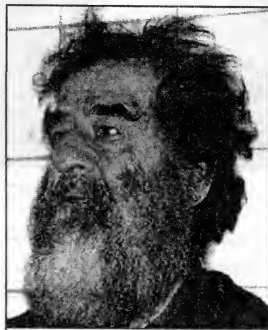
خو متحدو ايالاتو لاله ډېر پخوا څخه عراق ته په ډېره لاس وهلی و، د دغو امريکايي هيلو رېښې د لومړۍ نړيوالې جگړې پايلو ته ورگرځي. په لومړۍ نړيواله جگړه کې د المان په ملاتړ ترکي عثمانيانو ماته وخوړه او په نتيجه کې نه يوازې داچې له سيمې يې د واکو تغیر ورتل شو بلکې ان لاد ترکيې دننه عثماني خلافت هم له منځه لاړ. بيا د بریتانیا او فرانسې تر منځ د سايکس-پيکو تړون له مخې منځني ختيځ له سره وکېښل شو، نوې سيمې رامنځ ته شوې چې يا په مخامخ ډول د ښکېلاکگرو ځواکونو او يا هم د هغوی د لاس پوځو رژيمونو له خوا اداره کېدې د بریتانیا او فرانسې تر منځ له څرگندو توپيرونو سره دوی په دې سلا شول چې د «الهلل الغصب» يا «کړهنيز مياشت» په نامه سيمه چې عراق، سوريه، فلسطين، لبنان او اردن په کې راځي د خپل نفوذ او اغېز د سيمو په توگه سره وويشي. د فرانسې په برخه لېبنان او سوريه ورسېدل، په داسې حال کې چې بریتانیا پر فلسطين، اردن او عراق پر بغداد او بصرې گډه واچوله. خو د عراق په شمال کې د موصل ولايت که څه هم د ښکېلاکي روغې له

سره د اسلامي او عربي نړۍ په تېره بيا د عراق لانجې په اړه د شننې پر مهال تر ډېره ځايه دا خبره اوريدل کېږي چې صدام حسين د عربي قامپالې په نامه د وخت په اوږدو هغه ټول کره وړه يې د سپينې ماڼۍ په اشاره او لار ښوونه ترسره کړي دي، او که واقعيت ته څير شو نو دا به له حقيقت او رښتيا څخه کومه لرې خبره ونه گورو. خليج په اصطلاح د تورې طلا پېژندل شوې سيمه ده، نو هرومرو به د سترو ځواکونو سترگې دې خوا ته وي او په دغه سيمې کې د ځان لپاره ان لاد يو پل په اندازه ځای ميندل به هغوی ته د پټرولو د يو بهېدونکي څاؤ چينې په معنی وي.

اقتصاد او مال تل د جگړې په توازن کې او بيا په بري گټلو کې اغېزمن رول لوبولی دی، نو له همدې امله تل يې د سيالو ښکېلاکگرو ځواکونو په پام کې ارزښتناک ځای نيولی دی. پخپله منځني ختيځ او بيا په ځانگړي ډول د خليج سيمه په سلو کې ۳۰ د نړۍ پټرول توليدوي. خو دغه سيمه په سلو کې ۲۵ د نړۍ پېژندل شوې پټرولي زېرمې لري، او له همدې امله يوازېنۍ سيمه ليدل کېږي چې تېلو يا پټرولو ته د نړۍ په اړتيا کې د يو لوی ممکن او واقعي جگوالي ځواب وويي او دغه شان اړتيا پوره کړي. په خليج کې سعودي په اټکل ۲۲۲ بېليونو يا ميليارډو بېرلو سره د نړۍ له ټولو زېرمو څخه د پټرولو څلورمه برخه لري او تر ټولو لوی يوازینی پټرول توليدوونکی هېواد دی خو عراق له ديارلس کلونې جگړې څخه اغېزمن شواړه حالت سره لښه هم د پټرولو د يوې مهمې چينې په توگه پاتې شوی دی. د اوسنيو اندازو له مخې په اټکل ۱۱۲ بېليون يا ميليارډو بېرلو سره د عراق د پېژندل شويو پټرولي زېرمو له مخې په سعودي پسې دويم هېواد راځي او هم په ۱۹۸۰ زېږدي کال کې د عراق-ايران له جگړې پخوا په نړۍ کې د پټرولو دويم صادروونکی هېواد و. په دې سره عراق د متحدو ايالاتو، کاناډا، مکسيکو، لويديځې اروپا، استراليا، نوي زيلانډ، چين او گډې اسيا له ټولو پټرولي زېرمو سره برابر گڼل شوی. ان لاوس داچې د عراق خاورې

هغه د پراخې بربادې وسلو د متحدو ايالاتو او بریتانیا سولې او امنيت ته مخامخ گواښ او خطر جوړاوه؟ دا د ښايي دغه شان نوري زياتې پوښتنې زموږ ټولو په ذهنونو کې لا گرځي راگرځي.

بيا هم ښايي هېڅ څوک په دې کې کوم شک ونه مومي چې صدام حسين او دهغه د بعث گوند تر واکمنۍ لاندې نظام يو ظالم، ديکتاتور او ولس ځپونکی رژيم و. له هغه راهيسې چې په ۱۹۵۸ کال کې د بعث گوند او بيا وروسته په ۱۹۷۹ کال کې پخپله صدام حسين د عراق پر واکمنۍ منگولي ټينگې کړې نه يوازې دا چې د عراق ولس ښه ورځ نه ده ليدلې او تل ځوريدلې بلکې د صدام حسين د واکمنۍ پر مهال ټوله شاوخوا سيمه د نارامۍ او جگړو له امله د کړاوونو او

د صدام حسين د هغه مهال عکس چې ونيول شو عکس له اي.اې.پي څخه

ناورين ليدونکي وه. د صدام حسين د واک غزونې او پر زياتو سيمو او پټرولي زېرمو د گېډې اچونې تگلار د خليج په سيمه کې په دوو خونړيو جگړو کې د سلگونو زره وگړو پر وژل کېدو سربېره په سيمه کې ناکرازي، د هېوادونو ترمنځ په اړيکو کې تاوتریخوالي او هم ستر اقتصادي زيانونه رامنځ ته شول. او ددې تر څنگ د نړيوال نظام توازن هم ونه ساتل شو او له خورا زياتې گډوډۍ سره مخامخ شو.

له عادي مصريانو او په عام ډول له عربانو

نژدي ملگري او په اصطلاح په سيمه کې پوليس د ايران شاه د اسلامي پاڅون له خوا راوپرځول شو او د خميني په مشري د لويديځ ضد يو اسلامي نظام واکمن شو. په دې سره په سيمه کې د واشنگتن يوه عمده جيوپوليتيکه پښه ماته شوه او د خليج نورو واکمنو کورنيو په تهران کې نوي رژيم ته د يو خطرناک گواښ په توگه کتل چې د 'پاڅون صادرولو' تر شعار لاندې يې هغوی ته تنگوونکې اندېښنه جوړه کړې وه. هغه مهال په واشنگتن کې د جيمي کارتر ديموکراتي ادارې په ايران کې د بدلون په ځواب کې سعودي ته د زياتو وسلو ورکولو بهير پيل، او پرې سربېره يې په سيمه کې د ځان لپاره د نوي پوځي او په لتون لاس پورې کړ. په نتيجه کې بيا وروسته بحرين د امريکا د پنځمې فرقې دايمي ځای شو. خود د يو ډول خپور باور له مخې نه سعودي او نه هم د خليج کوم کوچيني هېواد د ايران پر ځای د امريکايي استازي په توگه دنده تر سره کولای شوی، نو له همدې امله واشنگتن په دې اړه عراق ته سترگې واړولې.

د پاڅون، اوښتون او فکر په ډگر کې د پراخ او څرگند توپير شتوالی او د يو اسانه بري ترلاسه کولو فرصت نه په گټې سره چې ښايي په ترڅ کې يې پخپل گومان د عربي نړۍ د يو اتل مشر په توگه راووخې صدام حسين د ۱۹۸۰ کال په سپتمبر کې پر ايران يرغل وکړ. واشنگتن چې له مخکې په يو گردوب کې د تهران د پاڅوني رژيم رانسکېلېدو ته تېری ناست و نو پر ايران يې له دغه پوځي تېري سترگې پټې او په دې اړه يې د ملگرو ملتونو د امنيت شورا يا جرگې له اقدام سره مخالفت وکړ. په لومړيو کې د ايران رژيم پياوړی پر مخگ کاوه او د جگړې څپې د ايران په گټه روانې وې، نو د عراق ماتې له نښو نښانو سره متحدو ايالاتو د صدام په ملاتړ لازيات گامونه واخيستل. د نژدې همکارۍ د اسانتيا لپاره په سپينه ماڼۍ کې د رونالډ ريگن جمهوري ادارې عراق د هغو هېوادونو له لیست نه وايست چې د ترهگرۍ ملاتړي يې

راوپرځول شو لوبديځ پلوی و. د شاهي نظام پر ضد له دغه پوځي اوښتون وروسته په بغداد کې واک ته د بعث گوند له رسېدو سره واشنگتن هڅه وکړه چې کمونيزم او مسکو ته په اوښتو د دغه نوي رژيم مخه ونيسي او که نه نو گټې به يې په اوبو لاهوشي، نو په دې ترڅ کې يې نوي نظام ته له خپل چوکاټ څخه د شکمنو کمونستانو د لرې کولو لپاره يو لړ استخباراتي معلومات ورکړل.

خو په ۱۹۷۲ کال کې په بغداد کې د بعث رژيم له شوروي اتحاد سره د ملگرتيا او همکارۍ تړون لاسليک کړ، په دې سره بغداد د دواړو - وسلو او مرستې - لپاره مسکو ته مخه کړه چې هغه وخت د عراق د پټرولو کمپنۍ د ملي کولو گام په اړه ممکن غبرگون ته د متحدو ايالاتو د هر ډول غچ اخيستنې مخه ونيسي. د بعث گوند تر کودتا يا اوښتون پورې د عراق پټرولو کمپنۍ د بريتانوي، امريکايي، فرانسوي او هالنډي شرکتونو ملکيت و. عراق د خليج لومړنی هېواد و، چې د ۱۹۷۰ مې لسيزې په لومړيو کې په برياليتوب سره د تېلو توليد خپلې فابريکې ملي شتمنۍ ورگرځولې يا په بله معنی د واکمن رژيم تر کنترول او واک لاندې يې راوستې.

صدام حسين د بعث گوند د يو پياوړي او واک غوښتونکي سړي په توگه په ۱۹۷۹ کې د عراق د مشرۍ واگې ترلاسه کړې. دی لومړی د مسکو پلوه تگلارې پلوی و، خو کله چې دا خبره ورڅرگنده شوه گټې مسکو - د عراق نوي کولو يا عصري کولو لپاره د اړتيا دواړه - ملکي او پوځي - ټکنولوجي او سامان الې نه شي ورکولای نو په تدريجي ډول يې له لوبديځ سره نژدې کېدو ته مخه کړه. لوبديځ حکومتونه او کمپنۍ لاله مخکې دغه شان بدلون ته ځک سترگې په لار وو، چې د پټرول - ډالراپانې څخه په گټې سره عراق د شوروي اتحاد له منگولو او د نفوذ له مدار څخه راوکاږي.

۱۹۷۹ کال لوبديځ په تېره بيا متحده ايالات د يو بل سردرد ليدونکي و، د هغوی

مخې د فرانسې د نفوذ په سيمه کې راته خو بریتانويانو هود درلود چې موصل د عراق پخپله نوې دغه مستعمره کې ور وپوښي. نو له همدې امله کله چې عثماني ترکيې ماته وخوړه، نو بریتانوي پوځ سم له لاسه موصل لاندې کړ او د دغې سيمې پر سر د بریتانيې او فرانسې تر منځ د ښکېلولو شخړې په عراق کې د امريکايي گټو او هيلو پيلامه کېښوده. د موصل او بيا عراق پر سر د بریتانيې، فرانسې او بيا وروسته د متحدو ايالاتو تر منځ د سيالۍ څرگند لامل په دغه ځای کې د پېژندل شويو خو د ناږمختللو پټرولي زېرمو شتوالی و. خليج او منځنی ختيځ د عثماني خلافت له واکمنۍ او د لومړۍ نړيوالې جگړې له پای څخه را وروسته سيمه په جگړه کې د برياليو ځواکونو يو لوبغالی شو چې د سيالۍ په دغه لوبه کې د اندېښنو مهم ټکی او موخه پټرول وو.

د نيمې پېړۍ لپاره د امريکې متحدو ايالاتو د خليج په سيمه کې په کلک هود سره زياتېدونکې پانگې اچونې ته دوام ورکړ چې پخپل جيوپوليتيک مدار کې يې رانسکيل وساتي او د مخکې د دغې شتمنې پټرولي سيمې له زېښتنې بې برخې پاتې نه شي.

په خليج کې د متحدو ايالاتو پانگې اچونې بېلابېلې بڼې درلودې، چې په کې مخامخ مداخله، خپلو ملگرو ته د زياتو وسلو لېږدول او دغه راز د پوځي او د غوښتل شامېلېدل.

د ۱۹۴۰ لسيزې راهيسې له کله نه چې متحدو ايالاتو د سعودي ستراتيژيک ارزښت ته پام شوی، له دغه هېواد سره يې نژدې او ټينگ اړيکي ساتلي دي. همداراز ايران هم د شاه د واکمنۍ په اوږدو کې د واشنگتن نژدې ملگري و. د متحدو ايالاتو او د هغه د ملگرو له خوا په نويو وسلو سمبال د شاه رژيم په ۱۹۷۱ کې له خليج څخه د وخت ښکېلاکي ځواک بریتانيا له وتلو وروسته په سيمه کې د لوبديځ د يوه پوليس په توگه دنده تر سره کوله.

عراق پخپل وار تر ۱۹۵۸ کال پورې کله چې د بریتانيا کېښونل شوی پاچاهي نظام

بلل د متحدو ایالاتو د دفاع اوسنی وزیر
دونالد رامسفیلډ چې د ریګن په اداره کې یې.
هم کار کاوه د ۱۹۸۳ کال په دسمبر کې عراق
ته سفر وکړ او په بغداد کې یې د شایاسي او
شاتپول لپاره له صدام حسین سره وکتل د
رامسفیلډ دغې لیدنې د بغداد او واشنگتن
تر منځ له ۱۷ کلنې شلون وروسته د رسمي
پیلو ماتیکو مزو او یارانې اړیکو بیا غزولو
ته لار هواره کړه. که څه هم واشنگتن په مخا
مخ ډول عراق ته وسلې نه پلورلې خو لاریښ
ورته په پراخه پراختیا پورې اړه درلود او د
چارواکو د امریکا شخصي وسلو پلورونکو ته
اجازه ورکړه چې په ختیځه اروپا کې
پېرودونکي روسي وسلې پر عراق ولېږي.
همداراز متحدو ایالاتو سعودي، کویت او

چې په دواړه غاړو کې مري او د جګړې په اور
کې سوځل کېږي د دوی یې پرې څه، مهمه
دا چې د پترولو په ځاګانو کې یې ګټې خوندي
وي. په دې ډول په جګړه کې ښکېل بغداد او
تهران به دومره ستړي ستومانه او له دې توان
نه کمزوري شي چې د خلیج پر سیمه د ګېډي
اچونې په لار کې واشنگتن ته کوم خنډ یا
ګواښ جوړ کړي. د ریچارډ نېکسن په اداره
کې د بهرنیو چارو پخواني مشهور وزیر هنري
کسنجر په ۱۹۸۴ کې د واشنگتن همدغه
هوډ راغبرګ کړ، ګڼې نېه جګړه کې لوړه
امریکايي ګټه داده چې دواړه غاړې باید
جګړه وبایلې.
له کوم شک پرته د خلیج د دغې لومړۍ
خونړۍ جګړې په اوږدو کې تبیل او

د صدام حسین په پټنځۍ کې له لارو ډاک بکس

اردن ته زرغونه اشاره ورکړه چې د جګړې
نورو ګرمولو لپاره بغداد ته امریکايي
وسلې وروښه دي. په ۱۹۸۲ کې د ریګن
اداري په پټه د صدام حسین رژیم ته د
ایران د پوځي تیارو او په جګړه کې د
جبهې کرښو ستیلاټ عکسونه او نور
لوړې کچې پوځي استخباراتي معلومات
ورکړل چې د بغداد رژیم له ماتې خورلو
وژغوري. د جګړې په اوږدو کې متحدو
ایالاتو لانور فعال پوځي رول ولوباوه. د
تبیل یا پترولو لېږدونکو ټانکرونو په جګړه
کې واشنگتن د خلیج په جنوب کې له ایرانی
بریدونو څخه د تېلو ټانکرونو په ژغورلو سره
د عراق پلو واخیست، او له عراقی بریدونو
څخه یې د هغو بهرنیو امنیت ساتلو او برابرولو
ته کوم پام ونه کړ چې د ایران تبیل یې لېږدول،
وروسته بیا متحدو ایالاتو ان د ایران پر
سمندري ځواکونو هم بریدونه وکړل. دا
څرګنده خبره ده، د جګړې اور په ګرم ساتلو
کې د واشنگتن بنسټیز هدف دا و چې په
جګړه کې د ایران د ممکن بري مخه ونیسي،
او په همدې ډول د متحدو ایالاتو په اداره کې
د دریځ او تګلارې جوړوونکو خبرو غوښتل
چې دواړه عراق او ایران د جګړې په ګردوب
کې راښکېل وساتي، او ښايي د خپل حال په
ژبه یې ویل بلاي وړیسي وي خو مره انسانان

جیوپولیتیکي ګټې له صدام حسین څخه د
متحدو ایالاتو په ښکاره ملاتړ کې په څرګنده
راغښتلی شوې وي. واشنگتن په داسې حال
کې د عراق د رژیم ملاتړ او شایاسي ته دوام
ورکړ چې دغه رژیم او واکمن یې صدام
حسین د وژلو او وینې تویولو خپلو بې سارو
جرمونو او وحشي کارونو په اوج او ځوکه و. نه
یوازې دا چې د صدام حسین رژیم له نړیوال
قانون او اسلامي اخلاقو او دودونو څخه په
سرغړونې پر خپل ګاونډي ایران یرغل وکړ،
بلکې د جګړې په اوږدو کې یې د ایرانی
سرتېرو او د خپل وحشت او ځانیستګارۍ په
ښودلو ان د عراقی لښ په بې وزلو ملکي
کردانو ښځو ماشومانو کیمیاوي وسلې
وکارولې. له بغداد سره د واشنگتن مرستې او
همکارۍ په داسې وخت کې ترسره کېده، چې

امریکايي اداره په دې ښه پوهېده چې د عراق
رژیم په جګړه کې زهرجن غاز کاراوه خو خپل
غوږونه یې پرې کانه کړي وو، په ساده توګه
ځکه چې هغه مهال خو صدام د دوی د ګټو
خدمت او خوندي کولو لپاره د پراخې بریادۍ
دغه زهرجنې وسلې کارولې چې اوس یې د
هغه د رژیم د راپرځولو لپاره ترې د ګواښ پاته
او هم بیا تر ټولو مهم د عراق د نیولو او
ښکېلولو د یو تش دلیل په توګه خوځوي.
دا چې دا وسلې یې هغه مهال له کومه کړې؟
دوخت له انډیوال واشنگتن څخه یې تر لاسه
کړې او یې پخپله د واشنگتن او لوېدیځ په
مرسته جوړې کړې وې، لا د بغداد او
واشنگتن د پخوانۍ یارانې په رازونو کې
نغښتې خبرې دي.

صدام حسین د ایران پر ضد له اته کلنې
جګړې او بریادۍ څخه پخپل باور په
بریالیتوب له راوتلو وروسته او د متحدو
ایالاتو په څرګند ملاتړ خان خورا ښه زورور
او پیاوړی ولید چې ګڼې د خلیج په سیمه
کې په نور یوازې د ده قانون چلېږي. نو د
خپل همدغه غرور له مخې د ۱۹۹۰ کال
په اګست کې پر کویت وروخت که څه هم
صدام حسین به له شک پرته د واشنگتن په
زرغونه اشاره د کویت لاندې کولو دغه ګام
پورته کړی وي، خو نوموړي د خپلو کړنو د
بهر په سیوري کې ښايي د سپینې ماڼۍ له
خوښې زیات جرئت او زورتیا کړې وي نو پر
واشنگتن د خپلې ښې بارۍ په لږ کې له
کړنې اوبښتې او هم د واشنگتن ګټو په له
پامه غورځولو سره د خپلې ځپونکې واکمنۍ
په اوږدو کې پخپل حساب کتاب کې داسې
تاریخي تېروتنه وکړه چې د سپینې ماڼۍ د
قانون له مخې بیا اوبه له ورڅه تېرې شوې وي
او له پلان سره سم نور صدام له مخکې نه
په پلان شویو لومو کې راوښت.

د ۱۹۹۱ کال د خلیج له دویمې جګړې
راوروسته د امریکې متحدو ایالاتو د
میلیاردونو ډالرو په بدل کې سعودي او خلیج
نور هېوادونه په پرته زیاته اندازه په پرمختللو
وسلو سمبال کړل. واشنگتن او نورو وسلو

کار غورخبدلی او د خدمت موده یی پوره وه نو څکه د سپینې ماڼۍ په باور نور نو د بغداد رژیم گواکي د متحدو ایالاتو امنیت ته گواښ جوړه نو باید له منځه لاړ شي د عراق لاندې کولو ته تنده دومره زیاته شوه تر دې کله چې د جگړې د مخنیوي لپاره له واکه د صدام حسین د گوښه کېدو په اړه اخوا دېخوا وړاندیزونه او گونگنسي خپرې شوې نو ښاغلي بوش د خپل حال په ژبه د صدام له خوا په داسې یو حقاقت لاس پورې کولو څخه په ډه کولو وویل گڼې اړه صدام حسین او د هغه کورنۍ له واکه گوښه او عراق پرې هم پدې جگړه کېدونکې ده او د ده ځواکونه باید د عراق خاورې د پاسه پلې شي. جگړه وشوه، د صدام حسین رژیم راوپرځول شو، عراق وران شو... په سلگونو ملکي وگړي له منځه وژل او شتمنۍ لوټ شوې. بیا له کره لتون سره سره د پراخې

بریادۍ وسلې لا نه دي میندل شوې خو د صدام حسین رژیم له خوا د خطر هغه

گواښ چې ښاغلي بوش پر عراق د خپل یرغل د سپیناوي لپاره خبرې کولې اوس یې په سپینه ماڼۍ کې د نوموړي د پاتې کېدو په اړه څه نا څه نېنې نښانې ځلېږي اوس نو د لمر په شان د جگړې ډېری مخالفو او لږکي ملاتړو نړیوالو ته دا په ډاگه کېږي چې پر عراق د بوش- بېلر یرغل هسې د صدام حسین د راوپرځولو او بربادوونکو وسلو یوه تکه شته بانه وه، او بنسټیزه موخه د وینو په بیه پر تېلو یا تورې طلا د گېډې اچولو خبره وه تر څو د خپلو گټو سره سم د هغوی د شرکتونو ماشینونه چالان او ترې لاس ته راغلې پانگې خوندي وي او دغه راز د خوښې سره سم خپلو فکرونو تېلو په سیوري کې یې د واک منگولې په پراخه غزېدلې وي

ټول زور او زیان د عراق بې گناه ولس ته رسېدلی. د سپتمبر یوولسمې پېښو واشنگتن ته په نړیوال لوبغالي کې د خپلې خوښې سره سم د لوبو ساحه پر ابره کړه. د عراق لاندې کولو ته تنده زیاته شوه، سپینې ماڼۍ او ۱۰ د اوښنگ سترېټ نور نو تېلو ته په شونډو خټلو سره زغم له لاسه ورکړی و. د ۲۰۰۲ کال په پای کې د ملگرو ملتونو د امنیت شورا له خوا د عراق پر ضد د کوم پوځي گام اخیستلو په اړه د وروستۍ

د صدام حسین په لاسونو کې هټکړۍ. عکس له اې اف پي څخه

۱۴۴۱ پرېکړې سره دا ځلېده چې د پردې تر شا د جرگې لویو ځواکوئو د عراق د پټولو په هکله سره تفاهم کړی دی. خو بیا هم د امنیت شورا د عراق د وسلو پلټنې په اړه پرېکړه وکړه... بغداد د ومنله، د وسلو پلټنې نو یې ډله وټاکل شوه او د اتومي انرژۍ نړیوالې اېجنسۍ سره یې په ډله عراق ته د پراخې بریادۍ وسلو د میندلو په موخه تگ راتگ پیل کړ. خو د پراخې بریادۍ وسلې ونه میندل شوې، نو هغه چمتو شوی پلان چې د بوش چینی پټرولي ادارې له ځان سره درلود د عمل پر ډگر یې د پلې کولو لپاره ورته مټې روانغښتې خبره بیا یوازې د پراخې بریادۍ په وسلو پورې نه وه، واشنگتن نور په بغداد کې پر واکو د خپل زاړه ملگري له پاتې کېدو تنگ و، نو له همدې کبله صدام حسین هغوی ته نور له

چمتو کوونکو له ۱۹۹۴ څخه بیا تر ۲۰۰۱ پورې خلیج ته د اټکل ۱۰۰ بېلیون یا ملیارد ډالرو په قیمت وسلې راوړلې دي. زیات شمېر کتونکو په باور واشنگتن له کلونو راهیسې له مخکې په پلان شوې توگه د خلیج سیمې ته پوځي سامان الات را لېږدول او د غلته یې لوښتیکي کچه پراخوله چې د هر ډول راتلونکې مداخلې لپاره لار هواره او په نتیجه کې د خلیج توره طلا راخپله کړي. د صدام حسین له شر څخه د ژغورنې په بانه واشنگتن په زرگونو امریکایي پوځیان په سعودي او د خلیج په سیمه کې ځای په ځای کړل. که څه هم پر نیویارک او واشنگتن د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر ۱۱ مې له بریدونو سره د صدام حسین د رژیم د کوم تړاو د ښو او بیا تورنولو په اړه سپینې ماڼۍ ته کوم دلیل په لاس نه دی ورغلی، چې د طالبانو او القاعدې پر ضد د جگړې په شان پر بغداد هم د یو سم له لاسه یرغل گام واخلي، خو د سپتمبر ۱۱ مې بریدونو واشنگتن ته ددې ساحه پراخه

کړې چې د یوازینیز گام اخیستلو دریځ خپل او هم د خپل باني له مخې له کوم خطر ورسېدو مخکې په جگړه لاس پورې کړي.

پردې سربېره پر طالبانو او القاعدې له جگړې څخه په بریالیتوب راوتلو وروسته د سپینې ماڼۍ غرور او یوې بلې جگړې ته تنده نوره زیاته شوه. او لاهم هدف پاتې و. په بغداد کې د واشنگتن د یو لاس پوځي رژیم کښېنول به امریکایي او بریتانوي پټرولي شرکتونو ته د عراق په پټولو کې د خپلواک او خوښې سره سم چاپېریال برابر کړي. په ۱۹۹۱ کې د خلیج له دویمې جگړې راپه دې خوا د یوې لسیزې په اوږدو کې د عراق د بې وسلې کولو لاجمېن او ناندریز بېهر او پر دغه هېواد اقتصادي بندیزونه دوام وکړ، د ملگرو ملتونو د وسلو پلټنې ډلې بدلې رابدلې شوې او لاکله ناکله پر بغداد د کروژ توغولو او بمباریو ته هم لاس واچول شو، چې له کوم شک پرته یې تل

هيلي

بيا به د کمزورو لښکر وڅوځي
بيا به يې د زور بورچلې ونړو
وينې به اوبه کړو په کاسو د سيند
داسې به د اور مورچلې ونړو
بيا به په واټونو کې اتن وکړي
هغه بېر ځني چې په غرو کې دي
وغوروي هسک ته د سوکرو ځمکې
شپې د وچکاليو په وتو کې دي
پرېږدئ چې گهيځ تر غرمې ورسې
ځوانې شپې دا ورځې چې ويجاړې دي
ستوري پلونو کې راوغاړي
پېغلې د بلو په سر ولاړې دي
چېرته چې دا ليارې سترې کېږي نه
هلته قدمونه تر پړاوه وړي
بس دی کېدلو، کړاو ډېر وليد
اوس لې نازولي تر کړاو وړي
نېز به د سيندونو کاسې ډکې کړي
يو به سي د جونو گودر تېروله
بيا زلمي د کرپتو ته وباسئ
بيا به راوړي غوښې ډوډۍ وېروله
راکاږئ له ټيکه د پلو سالو
ځل چې يې د لمر سترگو ته وېرېښي
گنې به د عقل ډيوې بلې کړو
پرېږدئ چې د سر سترگو ته وېرېښي
نولاس راځئ د صف ملگرو لاس راځئ
نيت د اوښتون د ستر محراب په لور
گډه کړئ د خداي او د انسان مينه
گام د سړيتوب د انقلاب په لور

ډاکټر محمد اکبر اکبر

غزل

نظر مې شي ستومانه بېرته ستا رخسار ته راشي
بې گوره مساپر دی، نا اشنا ديار ته راشي
په سترگو کې ځای نه لري په زلفو کې ډې وړک شي
يو سترې کليوال تياره ماښام بازار ته راشي
د ژوند لوبه بايلي او د مرگ خولې ته په گډا ځي
بس والوځي هوا ته مرغۍ بېرته مار ته راشي
يتيم چې په ژړا شي ميره بيا ځاپېره ورکړي
ماشوم که څوک خپه کړي په ژړا به پلار ته راشي
هېندارې ټولې ماتې کړي، څو کاني دلته پرېږدي
يو څو لېوانيان ووځي، يو څو بېرته ښار ته راشي
په کور کې څراغ نه لري، چې کښي يې رڼا ته
چې توره شپه خوره شي، سحر ځکه يار ته راشي
علم گل سحر

شکر

ترنم

د عمر پر اوږو باندې مې بار دي ورځې شپې
سمسورې په ماښام او په سهار دي ورځې شپې
رنګينې يې کړه سپينې يې کړه نورې د نور به
پېړۍ پېړۍ په سرو وينو مو شمار دي ورځې شپې
خبر نه يو دا لمر چېرته راخيژي چېرته لوېږي
زموږ په نصيب کې په دې ښار دي ورځې شپې
په سپين څادر کې پټې دي په تور ټيکري کې پټې
زموږ د سندرو انتظار دي ورځې شپې
لمحې يې شوې ترينګلې د بدمستو له توپانه
په خم کې لمبېدلې دي څمار دي ورځې شپې
پښتون ته قلم ورکه د ټوپک شپېلۍ يې سره شوه
تصوير د زمانو ته يې په کار دي ورځې شپې
نغمې غونډې په سرو ترنم کې به يې ساتو
اوس خبر که مو گډې په ناتار دي ورځې شپې
ميوند شورانه پاتې مساپر شومه پنجاب ته
رښتيا چې د مغولو په کرار دي ورځې شپې

سعد الله ميوند

غزل

يا دلبر ستا د منظر وای نور څه نه وای
يا جور گل ستا په ټټر وای نور څه نه وای

غواړم ټپ زړه ستا په مینه مداوا کړم
په ما تل ستا خپل نظر وای نور څه نه وای

د ښایست باغ دې سمسور دی، تل دې اوسي
له گلشن ستا تل خبر وای نور څه نه وای

ستا د مخ روښنایي خوړین زړه جل او بل کا
پتنگ وار سوی وزر وای نور څه نه وای

بهاڼه مې خپل اخل ته ستا موسکا شي
کاش هر کله دا اختر وای نور څه نه وای

د دیدن کچکول مې څنگه بیا تش ښکاري
کاش یوسف د تا همدرد وای نور څه نه وای
محمد یوسف رؤف

گلونه

زلمي ته

د تورو شپو په روڼ سحر بدلول
زلمیه تا ته شوگیرونه غواړي
د روڼ سحر گټل اسانه نه دي
غیرته تا ځینې سروڼه غواړي
چې له ظلمته رابهر شي ژوندون
د زړونو وینې څراغونه غواړي
اې د تاریخ د پگړۍ گله اشنا
تاریخ له تا نه سم کارونه غواړي
نور د تدبیر او د عمل وخت دی
سم ژوندانه ته د تکل وخت دی

کبرا مظهري

افغانه

ای افغانه! په نړۍ کې شر او شور دی
د غلیم د تگۍ جال در باندې خور دی
په مرض د ناپوهۍ باندې اخته یې
چې استاد دې بیگانه دی مخ یې تور دی
الوتکې هوایي بهرې چلېږي
عقل، فکر دې د خړه له پاسه سور دی
خلک وختل سپوږمۍ ته ځي مریخ ته
ستا د مړو، لږمانو سره کور دی
د هوا ځنې بمونه راوړېږي
ستا د سرد پاسه ډال په لاس کې لور دی
د دجال د خړه لږو پسې روان یې
میتايي درته ښکارېږي خوند یې نور دی
تا خپل لاس د خپل بدن ځنې پرې کړی
چې وهلی دې په توره باندې ورور دی
له خپل ځان له خپله کوره خبر نه یې
په لستونې کې دې پټ مار و منگور دی
له خپل ځان له خپله کوره خبر نه یې
په لستونې کې دې پټ مار و منگور دی
چې پلو یې بیگانه لیدلی نه و
شوکهېلی دې گرهېوان د درنې خور دی
د پردو په غلامۍ ته ولې ویاړې
ازادي دې لوی ارمان د پلار او مور دی
چې نیت د چا خراب شي په ضمیر کې
په هغه باندې د خدای د قهر زودی
روحاني په ډانگ پېیلی ښکاره وایي
دغه ژوند مودته ډېر شرم او پېغور دی
قاضي عصمت الله روحاني

جادوگر

بوډی د لویې لارې په سر ناسته وه، یوې خوا او بلې خوا ته یې وکتل، خو څوک نه ښکارېده، په ډېر تکلیف د خپلې لکړې په مرسته ولاړه شوه، ملا یې له ډېر زړښت څخه کړوپه وه، ورو ورو خپلې غوټې ته ور نژدې شوه او په یوه لاس یې د هغې د پورته کولو زیار وایست، خو له وسه یې پوره نه وه، چېرته د غوټې تر څنګ کېناسته او لاس یې د خپل ډاډ لپاره پرې وټپاه، چې گوندې غوټه خو یې سمه تړلې ده که څنګه؟

بیا یې د لارې یوې او بلې خواته وکتل چې که څوک ښکاره شي تر کومه چې یې سترگو کار کاوه، څوک یې و نه لیدل، یو څه اندېښمنه شوه او په دعاوو یې پیل وکړ، فکر یې وکړ چې که په دې تشه بېدیا کې د لارې پر سر همداسې پاتې شي، نو څه به کوي، دې به کله دعاوې کولې او کله چې به یې د لارې دواړو غاړو ته وکتل، بېرته به په فکر او اندېښنه کې ډوبه شوه، همداسې څو گړې تېرې شوې چې ډېرې لېرې یو څوک په اس سپور چټک د دې خواته راژدې کېږي.

بوډی یو څه خوشاله شوه او د غوټې سر یې داسې ونيو لکه ورسره پورته کېږي چې خو خوښي یې بېرته له څېرې والوته. دې فکر وکړ چې په دومره ډېر ځنډ سره د لارې په اوږدو کې یوازې یو تن را روان دی. که دغه هم همداسې ورڅخه تېر شي بیا به څه کېږي! ځان ته یې ډاډ ورکاوه چې هغه به هرو مرو ودروي، زاری به ورته وکړي او که یې و نه منله د سرو زرو سکې به ورکړي، هغه سپور چې یو څه لرې و، اس یې ورو کې، چېرته چې بوډی ناسته وه، څو گامه

وړاندې یې ودرېد او ورڅخه کوز شو او ورو ورو له اس سره د بوډی خواته راغی او له بوډی څخه یې وپوښتل:

زړې مورې دلته ولې ناسته یې؟

بوډی ورته وویل: «زویه، زه نه شم کولی د چا له مرستې پرته ځان ورسوم، پر تا دې زما خدای مهربانه شي، ته به ما ورسوي؟»

لاروي ځواب ورکړ: ولې نه، تاسې چېرته ورسوم؟

بوډی یوه لوري ته لاس ونيو او ویې ویل: په دغه لوري یو کلی دی، ته به ما هلته ورسوي، خو دغه کلی لرې دی.

لاروي په داسې حال کې چې بوډی ته یې د اس زین برابر او وویل: چې هر څومره لرې وي تا به رسوم.

بوډی یې په ډېر احتیاط او درناوي پر اس سپره کړه، د اس واگی یې په یوه لاس ونيوه او غوټه یې په بل لاس کې او ورو په هغه لوري اس سره پلسی روان شو، لږه ډېره ستونزه منه وه. کله چې دوی کلي ته ورسېدل، ښه ډېر وخت تېر شوی و، هغه لاروي د بوډی څخه وپوښتل:

زړې مورې ستاسې کور کوم دی؟ چې هلته مو ورسوم؟

بوډی ورته وویل: یه زویه ما همدلته کوزه کړه، خدای دې تا سره ښه وکړي، ته ډېر مهربانه او ښک سړی یې.

لاروي بوډی له اس څخه ښکته کړه، بوډی وویل: زویه زما خپل کور دلته نه شته.

لاروي وویل: نو شاید ستا د خپلوانو کور دلته وي.

بوډی په ډېره ساده گۍ سره وویل: یه زویه د خپلوانو کور مې هم دلته نه شته.

لاروي یو څه په تعجب سره وپوښتل زړې مورې نو تاسې دلته څنګه راغلاست؟

بوډی وویل: زویه زما هېڅوک هم نه شته، زه یوازې یم، خلکو داسې ویل چې په مکه کې یو «جادوگر» پیدا شوی چې خلک د خپل پلار او نیکه له دین څخه اړوي، زه ډېره وېرېدم چې د هغه جادو په ما هم اغېز ونه کړي او دلته راغلم. بوډی بیا وویل: زویه ته ماته ډېر شریف انسان ښکاري، پام کوه چې د هغه جادوگر په جادو کې را نه شي، د لاروي په څېره کې د خپګان لیکې څرګندې شوې او بوډی ته یې وویل: ښه مورې زه نور ځم.

بوډی چې د لاروي په څېره کې د خپګان نښې ولیدې. هغه ته یې وویل: زویه! ته راته اندېښمن معلوم شوې، تا خو ماته ځان هم را و نه ښوده او دا دي هم ونه ویل چې د کوم ځای یې؟

لاروي وویل: مورې هغه چې ته جادوگر ورته وايې او د هغه د جادو له وېرې څخه دې دومره ډېرې ستونزې پر ځان ګاللي هغه زه یم، محمد بن عبدالله.

بوډی چوپه پاتې شوه، هېڅ یې هم نه ویل او د محمد (ص) مبارکې څېرې ته یې کتل.

په سترگو کې یې اوښکې راغلې او ویې ویل: ته هغه نه یې، ته جادوگر نه یې، ته رښتیني پیغمبر یې، خاورې دې وي زما په ناپوهۍ چې له رڼایي څخه مې تورتم ته تېښته کوله. خورنایي دلته راته وځلېده.

پنځوس میلیونه

عبدالوکيل سوله مل شينوارى

هغه څوک چې بن لادن مې يا ژوندی امریکایانو ته وسپاري، د پنځوس میلیونو ډالرو انعام به خپل کړي.

خبر لاپای ته نه ورسېدلی چې د جانداد له خولې بې اختیاره ووتل: پنځوس میلیونه!

بیا یې د مقاومت او جهاد د کلونو نژدې ملګري گلداد ته مخ وړ و او د دویم وار لپاره یې د اوږده اسوېلي په ملتیا وویل:

پنځوس میلیونه؟ دې ته غوږه وایي: گلداد یې خبره تصدیق کړه:

ښه مشوره ده، خو داسې تر لامور نه دی زېږولی چې د ده درک معلوم کړي... هغه په پنځوس میلیونو سوږو کې پیسې لټو نه و!

جانداد دستي ورغبرګه کړه: امریکایان ساده ګان نه دي. دوی پوهېږي چې په پنځوس میلیونو سوږو کې د هغه درک همداسې پنځوس میلیونه کلونه او سرونه غواړي.

بیا یې گلداد ته وویل: خو پنځوس میلیونه ډالره هم په خوله یادېږي، سړی باید د دې پیسو لپاره هره تنګسه او سختۍ په ځان ومنې.

خو گلداد وویل: خو هغه ګوره داسې وړې سپګې نه دي خورلې، د هغه معاملې کې ګوټې وهل، لکه په سره انگار کې چې پېښېږي، له امریکایانو څخه د ده خبرلوڅي ډېر دی او چې خبر شي درباندي ولا چې د پنځوس میلیونو سوږو څخه خو دې راوباسي.

جانداد په خندا شو: او پنځوس میلیونه میخونه خو دې په سرتک وهي.

په گلداد خدا ښه ونه لګېده: په څه خاندې، ولادا تور مخی که نه وای، یره موږ خو بایلو دي وه.

جانداد یې خبره تصدیق کړه: دا خو ټولې دنیا ته ښکاره ده، خو دوی هم راته جهاد په فساد وړاوه، څه ظلمونه؟ د دوی په امر مو

له څومره عسکرو، ضابطانو او مامورانو سره نه غوڅ کړي! گلداد د تایید په ډول ورغبرګه کړه.

دا څه چې عقیدې یې راخړې کړې، په یوه اسلام کې یې شل او سل فرقې راجوړې کړې، څوک یې سلفیان، څوک وهابیان...

جانداد د خبرو منځته وړ ولوېد او خبره یې په بله واوړوله: ښه څه یې کوي، اوس اصلي خبرې ته راشه: ته څه وایې، چې که متې پسې رابډوهم، څه به ونه شي. په طالبانو کې خوبلا لوی خلق لرم.

گلداد وپوښت: نو ته وایې چې ځان یې لیکو ته ورګډ کړي.

جانداد ځواب ورکړ: خود، که خدای یې کوم وت راپیدا کړي.

گلداد یې خبره تایید کړه: دا خو دې ولانسه سوچ کړی، چې مازې بوی یې درشي او په ډاډه شي، امریکایان دې خالي لاس نه پرېږدي، د خلکو خولو کې ګوټې ووهه، څه حتمي ترې راوځي.

جانداد وپوښت: څه وایې، چې دا کار څنگه کېدونکی دی؟

گلداد په بېر ځواب ورکړ: کار خو ګران، خو شونې دی. بس داسې وکړه چې په غرونو ورسو او طالبانو ته ځان ورسپاره او زه به له امریکانو سره شم بس چې څه اورې او ګوري، ما ته احوال رالېږه. بیا زه پوه شه او امریکایان جانداد نړۍ موسکا وکړه.

یره کار خو ګران او دوزخی دی، خو پنځوس میلیونه هم ډېر شی دی. د سړي بیه هم ارزې.

گلداد وموسېد او وې ویل: ګناه او خطره؟ څه رانه پاتې دي. کومې نارواوې مو نه دي کړي. شکر ویاسه د دې لویو قوماندانو سلمه برخه هم نه یو ګهنگار، دا هر یو چې څلور پېنځه نکاح، ښکلې رنگ رنگ موټرې او بنگلې، ته وایې چې دا ورته له پلار او نیکه پاتې دي. دا ټولې د دې خلکو وینې دي... هغوی چې خدای نه وهي ما او شم؟

تا څنگه؟ خو جانداد یې ژر خبره پرې کړه: اوارا څه! ګهنگار پېي.

گلداد ژر ورغبرګه کړه: د جهاد کلونه خو چې هر څنگه وو، دا پخپله پاچاهي کې مو څه ونه کړل؟ اوس څه په مرداریو کې نه یو ککړ؟

جانداد هم ورسره ومنله: رښتیا خو وایې، خو چې یو ځای ته خو موږ هم ورسېږو.

بیا یې خبره پسې وغږوله: ولا چې په ورانه یې پیدا نه کړي، په سمه لار خو یې ولاکه را نه دوه کړي.

بیا یې وپوښتل: دا دوه ښځې او دا لښکر بچیان په بل شان ساتل کېدای شي؟

گلداد یې په پلوی وویل: ساتل څه چې د ښځو پېغورونه نه ګوري، وایې دومره چې مو په ځان باور نه و، ولې مو وډلو، او ستاسو له نورو څه کم دي؟

جانداد وویل: دا خو رښتیا وایې، کومې سختۍ او خوارۍ وي چې اوږه مو ور نه کړه... هسې به خدای نه وژلو.

دوی په همدې خبرو کې وو چې د ماښام اذان وشو، او په اورېدو یې دواړو خبرې بس او په منډه یې جومات ته ځان ورساوه.

جانداد تر لمانځه وروسته له گلداد سره مخه ښه وکړه او کور ته راغی. ډوډۍ یې وخوړه او د ماسخوتن له لمانځه وروسته دستي کټ ته وریوړته شو. بن لادن او پنځوس میلیونو ډالرو یې په ماغزو کې لوی غوښل جوړ کړ.

که راباندې پوه شي؟ دوی یې چې په دومره سړو او پیسو کې نه شي لاتدې کولی زه به یې څنگه ومومم.

چې ظاهر شاه یې په ایټالیا او مسعود یې په چاریکارو کې ښکار شول، زه څنگه ترې بچېدای شم؟

دې پوښتنو او ځوابونو ترې خوب وتښت او، اړخ په اړخ اوښت رااوښت او د اوږدو چرتونو په تال کې یې تالۍ وهلې، خو دوهمې او ځوانې ښځې یې د چورتونو لږې پرې کړې.

څه درباندي شوي؟ ویده یې که وینئ؟
سم له لاسه یې ځواب ورکړ: سودا رالوېدلې.

ښځه حیرانه غوندې شوه.
- د څه شي سودا.
جاندا د ژر ځواب ورکړ: د بن لادن.
د ښځې حیرانتیا نوره هم زیاته شوه.
- بن لادن؟ ستا یې په هغه څه کار... هغه خو د امریکانانو مدعي دی.
جاندا د وپوښتنې راډیو دې واورېده؟
ځواب یې ورکړ: نه.
په بېرې یې د راډیو له اعلانه خبره کړې.
- د بن لادن په مړي یا ژوندي امریکایانو (۵۰) میلیونه ډالر منلي.
ښځې په حیرانتیا تکرار کړه؟
- پنځوس میلیونه ډالر!
جاندا وویل: او! پنځوس میلیونه.
پنځوس میلیونه یې څو څو ځلې واپول راواړول او بیا یې ښځې ته مخ وړ واراوه.
- پوهېږي، ښځې، که مې خدای په دې کار کې کامیاب کړي په سرو او سپینو کې به گرځي. دومره پیسې په خولې یادېږي. بیا به هېڅ قوماندان زما سیال نه وي، چې پیسې وي سړي هم وي او چې سړي دي وي امریکایان دې هم خپل دي او بیا چې په کوم منصب لاس کېږدي هغه دې خپل دی.
خو ښځې یې وپېراوه:
په خزاني پسې که سره زه هم وي څوک ځان اور ته نه غوزاړوي. لږ آوار راځه! اوس دې د څه شي کمی دی؟
جاندا د وختل.
- کمی!... دا دوه موټرګسي، یوه بښګله او دوه دوکانګي، دا دې ټوله دارايي ده. په دې تاسې دواړه د دومره لښکر بجیانو سره ساتل کېږئ؟ زه له کوم صاحبیه کم یم له چا کم جنگېدلی یم، په شمارمې (۱۰) جازونه په سټېنګر وېشتلي، (۲۵) ټانګونه مې په خپل لاس سوځولي، (۱۵۰۰) ملحدین مې په خپل لاس له تبغه تېر کړي. دا دومره قربانۍ او دا دومره سترې... د اتول په هوا والوزوم؟ جنگ کې دې دمخه او غنیمت کې دې د ټولو شا ته، دا شونې نه ده.
جاندا د په دا سبا دستي ګډېڅ له کوره ووت، او ښځه هغو سیمو ته ورغی چېرې چې یې فکر کاوه. ګوندي بن لادن به هلته پټ وي. د نورستان غرونه، توره بوره، کونړونه، سپین غر، هلمند، ارزګان... یو ځای هم

ترې پاتې نه شو. خو په هېڅ ځای او سیمه کې د بن لادن څرک ورمعلوم نه شو. په دې لټه یې پوره کال واوښت، خو لټې یې ثمر ور نه کړې. د بن لادن نه میندې هغه پوره نهیلې کړې. داسې یې انګېرله لکه لویه جګړه چې یې بایللي وي. دا یې خپله لویه ماته ګڼله، داسې ماته لکه یو لوی امپراتور چې وي او د یوه هېواد په یرغل کې پاتې راغلی وي.

دې ماتې نه یوازې د ده (۵۰) میلیونو حاصل شنه کړې. بلکې د ده په نه تسلیمېدونکي غروړ یې هم لوی اثر پرېښود.
د دومره ډېرو پیسو هوس یې عجیب فکرونه په ذهن مېلمانته کړي وو:
- کار هم ونه شو او دا د ظالم زوی هم یوه ورځ ضرور راباندې خبرېږي. یو څه فکر په کار دی؟
نابیره بیا د سوچونو دریاب واخېست.
خامخا باید یو څه وکړم. دا غوږه مې باید له لاسه وځي.
بیا یې د بن لادن خبره له جیبه راوکنېله او ښه شېبه یې په تداره شو:
- دا به چا ته ورته وي؟
دستي یې په خپله ځان ته ځواب ورکړې.
- خانمیر کاګا! هغه څو په عمر پوخ دی.
بیا یې شاه خوان ماما په نظر ورغی.
- دی هم ورته دی، خو دی هم په عمر نه ور برابرېږي.
ګلاب چې خورین یې و، په ذهن کې تداعي شو.
- دا سرکوزی ورته دی.
خو افوس یې وکړ!
- کاشکي چې خام نه وای.
په درنګ شېبه کې یې ټول کلی او خپلوان مخې ته ودرېدل. او له هر یوه سره یې د بن لادن خبره پرتله کړه. خو له بل هېچا سره یې سر و نه خوړ.
کور ته د راتګ په ټوله لار کې یې دا چرتونه او فکرونه ووهل. په همدې چرتونو کې و، چې بیا کور ته راوړسېد.
کله چې کور ته راوړسېد لایې د کور د دروازې په ډبولو لاس نه وپورې کړې چې له ده کشرې یوازیني ورور یې له لېرې پرې ورغې کړې.
- للاستری مه شي.
جاندا د خپل ورور په لیدو ټکان وخور، خو له حیرانتیا سره یې یوې غیرې مړيې خوښۍ په زړه کې ځای ونيو:
دا مې څنګه له پامه ولېدلی و، دا خو کټ مټ ورته دی، په خپله هماغه دی....
دې فکر یې په ذهن د خوښۍ احساس پاچا کړې.

دمخه تر دې چې کور ته ورتوځي. ورورته یې په ورو شان وویل:
ته درځه! زه لږ سارا ته تېرېږم.
په بېرې یې بیا د بن لادن تصویر له جیبه راوکیښ، او په ننداره یې شو، ښه پوره شېبه یې د ورور او بن لادن په پرتلې ذهن وچنگاوه. بیا د کشرۍ ښځې کونې ته ورننوت، ښځه یې په لیدو په بېرې ورغاړې وته:
و دې مینده؟
او د ده له خولې دستي د رحمان بابا دا شعر راووت:
چې غوتې پسې وهې په لاس به درشي
چا ویل چې په دریاب کې گوهر نه شته
خو ښځه یې جدي شوه:
څه د لېونیانو غوندې سړي؟ سم دم ووايه! بیا دې موند؟
جاندا د په بېرې ځواب ورکړ: خود.
ښځې یې د ځای پوښتنه وکړه: چېرته؟
جاندا د ځواب ورکړ: همدلته.
هغه حیرانه شته.
- چېرته دلته؟
جاندا د ځواب ورکړ: بس همدلته، په همدې کور کې.
ښځه نوره هم حیرانه شته.
- دا څه په ګډوډو سړي.
جاندا د موسکې شو: نور یې څه کوي، که (۵۰) میلیونه درته را نه وړم، پښځه میلیونونه څو به شي.
ښځې یې وضاحت وغوښت: زه دې په خبرو نه رسېږم.
جاندا د ورسپینه کړه: دا عکس ګوري؟
ښځې ځواب ورکړ: هو، دا خو بن لادن دی.
بیا یې پورته پر دېوال راخوړند عکس ته ګوته ونيوله:
- پاس عکس ویني؟
ښځې ځواب ورکړ:
- دا خو مې د لېوره، ستا ورور زرداد دی کنه!
جاندا د پوښتنه وکړه:
- په دواړو کې فرق ویني؟
ښځې یې په حیرانتیا ځواب ورکړ:
- ولې!... دا خو لکه سکه وروڼه چې وي.
جاندا د کړس په خندا شو:
- را کړه لاس، ومو ګټله، همدا ستا تصدیق مې په کار و، ښځې یې په حیرانتیا بیا وپوښت:
څه شی دې وگاڼه؟
ځواب یې ورکړ:

- ۵۰۰ مېلیونه ډالره - چېرته ده، هغه لویه چاره؟
بیا یې وویل - ښځې یې هېڅ خواب ور نه کړي.
خبره خلاصه شوه - جانداد په غوسه شو.
ښځې یې بیا وپوښت - څه څه یې کوي؟ تا خو ویل چې هر بار درباندي
- د څه شي خبره؟
جانداد خواب ورکړ: - زرداد خبره، زما د ورور زرداد.
ښځه نوره هم حیرانه شوه - ولې څه خبره ده؟
جانداد خواب ورکړ: - بس لکه چې مقصد کې خدای کامیاب کړو.
ښځې وپوښت: - د څه شي مقصد؟
جانداد خواب ورکړ: - د مېلیونو ډالرو مقصد.
د ښځې زړه تنگ شو - خبره رالنده کړه.
جانداد وویل: - خبره لنډه شوه.
ښځې یې بیا پوښت: - څنگه؟
جانداد خواب ورکړ: - داسې چې زرداد په مرگ او موږ په ژوندن جنت ته خو.
د ښځې له خولې ناڅاپي چیغه پورته شوه: - دا څه وایي، وژني یې، خدای به اوس اسمان راوغورځوي سکنی ورور دې وژنې...؟
جانداد احساساتي شو: - دا په کابل کې چې دا دومره کلونه زموږ په پاچاهۍ کې مرگونه وشول، دا څه وروڼه نه وو، هلته ولې خدای اسمان ته راغورځاوه؟
ښځې نور هېڅ ونه ویل، خوابدې، ژرغوني او بهرېدلې بلې خونې ته لاړه، خو جانداد خپل حال ته پرېښوده، او ښځې پسې ورغی د تفنگچې لټې یې وواهه او په کراره شان یې د غوږه ورتېره کړه.
- سون دې ونه باسي، که دې څوک خبر کړي، دا شاجور ټول درباندي تشوم.
بیا یې په کراره سره وویل: - زه خو دا یوازې د ځان لپاره نه کوم، غواړم چې ان کړوسیانو ته دې د ځانانو ژوند جوړ کړم.
ښځې یې چې رېږدېدل په کراره ورغبره کړه: - زه او بچیان مې دې زهر وخورو. د خدای روی وگوره!
خو جانداد لکه چې هېڅ یې نه وي اوریدلي خبره واپوله او د خپل مرام په پلي کېدو شو.
- کشرۍ وریندار خبره ده - زرداد نور هم حیران شو. خوله یې خبرې ته جوړوله چې جانداد ترې دمخه شو.
- څه څه یې کوي؟ تا خو ویل چې هر بار درباندي کېږم، غاړه ترې نه غړوي.
زرداد بیا خواب ورکړ: - لالما خو درته وویل چې په مری مې چاره راکاږې او ستا ښه په شي، دوس به نه وکړي، سر مې درنه خاړه لاړه.
- دې وروستۍ خبرې جانداد ته د خپل هوډ او نیت حقوقي سند ورکړ.
دستي له خانه سره ګډ شو: - اوس مې نو خدای ته هم غاړه خلاصه ده.
بیا یې زرداد ته مخ ور وړاوه او ترې وې غوښتل: - بس څه اودس وکړه.
زرداد حیران شو: - اوس خو د لمانځه وخت نه دی، لاوختي دی؟
جانداد ټینګار وکړ: - بس خو چې زه څنگه مناسبه گڼم، نېک عمل باید په اوداسه کې وشي، ځکه برکت ښه کوي.
بیا دواړه د نفلي او ثوابي لمونځ په ادا بوخت شول. جانداد له سلام ګرځولو وروسته د دعا لاسونه پورته کړل او له خانه سره په خبرو راغی!
- لویه خدايه! ته خو پخپله گواه یې چې ده خپل سر او وینه راوبښله، په خپل مرحمت مې ټول کړي گنا هونه را وینځې.
جانداد به له هر لمانځه وروسته په دعا ښه پوره وخت اړاوه، خو دا ځل یې دعا ډېر وخت ونه نیو.
زرداد ته یې مخ ور وړاوه: - گوره بیا درته وایم، چې زما او زما د خبر لپاره هره سختي په ځان مني؟ گوره خدای هر څه گوري او اوري یې.
دا ځل زرداد بې حوصلې شو: - لالا! دا څه په ګډوډو سر یې، څه دې اورېدلي خو درته ومې ویل چې سر مې له تا قربان. دغه دی درېښلی مې دی.
له دې سره سمدستي بیا د جانداد چاره د سترگو په رپ کې د زرداد مری ته ورسېده او په درنګ شېبه کې یې سر له تنې بېل شو.
د هغه چیغې ژر د جانداد ښځه راخبره کړه. خو دمخه تر دې چې چیغه کړي. جانداد له لرې پرې غږ کړ: - زه دومره ساده او بې رحمته نه یم ښځې. خدای گواه دی هر څه اوري او گوري. ما ته یې پخپله خپل سر او وینې راوبښل.
- زرداد خبره، زما د ورور زرداد.
- بس لکه چې مقصد کې خدای کامیاب کړو.
- د څه شي مقصد؟
- د مېلیونو ډالرو مقصد.
د ښځې زړه تنگ شو.
- خبره رالنده کړه.
- خبره لنډه شوه.
- څنگه؟
- داسې چې زرداد په مرگ او موږ په ژوندن جنت ته خو.
- دا څه وایي، وژني یې، خدای به اوس اسمان راوغورځوي سکنی ورور دې وژنې...؟
- دا په کابل کې چې دا دومره کلونه زموږ په پاچاهۍ کې مرگونه وشول، دا څه وروڼه نه وو، هلته ولې خدای اسمان ته راغورځاوه؟
- سون دې ونه باسي، که دې څوک خبر کړي، دا شاجور ټول درباندي تشوم.
- زه خو دا یوازې د ځان لپاره نه کوم، غواړم چې ان کړوسیانو ته دې د ځانانو ژوند جوړ کړم.
- زه او بچیان مې دې زهر وخورو. د خدای روی وگوره!
- زه دومره ساده او بې رحمته نه یم ښځې. خدای گواه دی هر څه اوري او گوري. ما ته یې پخپله خپل سر او وینې راوبښل.

ښځې يې غوښتل چې څه ووايي، خو ده بيا پرېښوده:

- خو خدای يې بې اجره نه پرېږدي چې دومره يې زما لپاره وکړل، زما دعا به يې هم ټول عمر په جنت کې ساتي.

سah يې واخېسته، او بيا يې خبره داسې وغزوله اوس هر څه چې وشو، د خدای رضا به وه، خو چې له خولې دې سون و نه خيژي. ښځې يې په داسې حال کې چې له ژړا رېږېده په وروشان وويل:

- ستا له لاسه...
خو جانداد يې خبره ژر په خوله کې وچه کړه.

- بس ورکه شه!
بيا يې غلې شان وويل:
- د خدای رضا او ده خوښه وه... اوس داسې وکړه چې د سر بندويست يې زما او د تنې يې ستا، چې بنده ذات درنه خبر نه شي.

- بيا يې په منډه د خپل ورور سر په ځانگړې ټوټه کې وپوښت، صندوق ته يې ور واچاوه او په بېره د امريکايانو د پوځي مرکز په لور له کوره ووت.

د خپل جيب په اسکلېټر يې پښه ټينگه او ښځه له څو ساعته مزله وروسته بيا د امريکايانو د پوځي مرکز تر مخه ودرېد. د موټر په درېدو امريکايي پوځيان حيران شول، په بېره يې د ژباړن له لارې د ده د ورنگ پوښتنه وکړه، خو ده د ژباړن په مخ کې هېڅ ځواب ور نه کړ. په ورو يې د يوه پوځي تر غوږه په کرار وويل:

- بن لادن.
پوځي حيران شو. خو هغه ژر خپل جيب ته لاس ونيو، امريکايي نور هم حيران شو. بيا يې له ژباړن څخه وغوښتل چې دې وپوښتي، خو ده ژر په خپلې خولې لاس کېښود او هغه يې وپوهاوه چې له ده سره د بن لادن په باب پټه خبره لري، پوځي په بېره له ځايه لاړ او په په مخابره کولو شو. تر څو د دې معما په باب خپل مقام ته راپور ورکړي، له مقامه دستي امر وشو چې په بېره يې له موټر سره يو ځای ورسوي. امريکايي پوځي دستي د جيب په لټه شو، ژر يې د مړ بنياد مېوې پزوه راغی، خورا حيران شو، خو جانداد ژر ورو له غوږه ورتېره کړه.

- بن لادن.
او بيا يې د تېر په څېر په خوله لاس کېښود. جانداد او ورسره پوځي په درنگ شېبه کې د لښکرکوټ مشر ته ورسېدل او دمخه تر دې چې هغه ته د روغې لاس ورکړي. د خپل ورور سر يې د ده په مېز کېښود.

د سر په ليدو د لښکرکوټ د مشر په سترگو کې له

ډېرې حيرانتيا او خوشالۍ. نه اوښکې راغلې، فکر يې کاوه چې خوب يې وليد. په يوه ساه يې څو ځلې جانداد وپوښت:

بن لادن، بن لادن، بن لادن...؟
جانداد دستي سر ونيور او:

- خود، پخپله هماغه دی، بن لادن دی، يو کال د ده په لټه نه رانه غواړو نه سمه ټول مې په يوه پښه پسې وکتل، صاحب!

د لښکرکوټ مشر د مننې له څرگندولو وروسته په بېره په ټيليفون او مخابره سر شو. لږه شېبه بيا نه وه، تېره چې د امريکايانو پوځي ځانگړې الوتکه راورسېده او ژوندي جانداد او وژل شوی زرداد دواړه يې د کابل په لور پورته او واخېستل. په کابل کې دواړه سر بيل شول.

دې په کابل کې د پوښتنو او گروپونو لپاره تم شواو هغه په مدرنو لابراتوارونو کې د څېړنو لپاره امريکا ته واستول شو.

- د سي آي اي لور رتبه مامور د جانداد په لومړۍ ليدو له روغېر وروسته په داسې حال کې چې د خوښۍ احساس يې په ټول بدن خپور و، جانداد ته له خپل اوسپنيز بکسه د (۱۰۰) زرو ډالرو بڼدل راوويست او وې ويل:

- دا اوس واخله، هغه که بن لادن وي او که نه؟ دا يوازې ستا د ښه نيت ځواب دی او که موږ ته په دې هکله مثبت ځواب راشي، په هماغه دم دې ۵۰ ميليونه خپل دي.

جانداد د ۵۰ ميليونو په اورېدو بيا وغوږېد، په ورو يې د CIA مامور ته کړل:

- خدای دې وڅېړوي چې هم ستاسې سر په دنيا کې جگ شي او هم زما ځواکي او په يونيسي مامور وځنډل:

- ستا ځواکي خو اوږد نه ده وړې، ما خو درته وويل: ۱۰۰ زره خو دې خپل شو، هغه سر که د بن لادن وي او که د بل چا.

جانداد وويل:

- که د هغه سر نه وي، د کوم خپلوان خو به يې وي! مامور يې په ملا ترو ويل: چې هر څوک او هر رگ يې ورسره شريک وي او زموږ لابراتوارونه يې تصديق کړي، که ۵۰ نه وي پښه مېلونه خو دې خپل دي.

جانداد وويل:

- او که بېخي پر دې، بېگناه څوک وي، نو بيا؟ مامور وځنډل:

- بس بيا دې همدا يو لک په نصيب کې وو.

په جانداد رنگارنگ خيالونو غلبه راوړه او گټې سوداگانې او فکرونه ور ولوبدل.

که راباندې پوه شي چې ورور مې دی څه به ورته وایم.

- څه سزا به را کړي؟... سزا يې په بلا پسې؟ دا د دنيا او د خدای تعالی شرمندگي گوره، خو، بيا يې زړه ته ډاډ ورکړ:

- څه څه يې کوم؟ ماشينونه هم غلطې کوي، که داسې غلطۍ نه کېدلی، نو دوی څنگه تېره مياشت د طالبانو په گومان ماشومان ووېشتل؟ خدای مهربانه دې که لابراتوار غلط شي.

له جانداده دا څو ورځې کېدې چې دا ډول اندېښنې او سوچونه راتا وو. په څلورمه ورځ د CIA بل مامور وروغوښت او دستي يې خبر ورکړ:

- جانداد ځانه هغه سر د بل چاوخوت، جانداد وارخطا شو:

- دا څه وايي صاحب! ځواکي مې اوږد پوره؟ د ده په لټه خو مې پوره کال تېر کړ، نه را نه نورستان او نه وزيرستان... پس الله تعالی به يې نه وژني، که نه ما خو ما يو کال...

مامور يې خبره پرې کړه:

- موږ ستا په خبرو باور لرو، او ستا په اخلاص پوهېږو،

جانداد له وېرې او وارخطايۍ ژېر را اوښتي و، خو مامور ډاډ ورکړ:

- مه ډارېږه، هر څوک چې وي، وي به، زه هم که ستا په ځای وای، داسې مې کول... سړی بايد پرې غلط شي، کټ مټ ورته دی. دی که هېڅ شک نه شته

جانداد په عجز وويل:

صيب! دا خو ولا ډېر خراب کار شوی، هم مې کړې ځواکي اوږد، پوره او هم مې بېگناه سړی وژلی.

مامور ډاډ ورکړ:

هېڅ خبره نه ده، سهو يوازې ته نه کوي، موږ هم کله ناکله تېرو څو څو ځلې رانه د طالبانو په ځای عادي وگړي او کوچنيان لگېدلي.

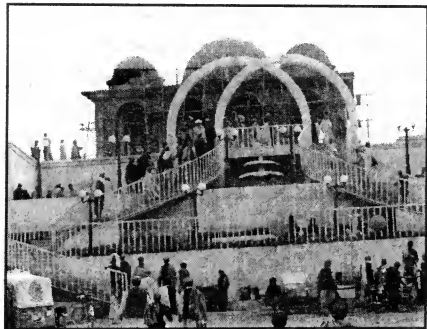
بيا له خپلې چوکۍ راپورته او جانداد ته يې نور ۵۰ زره ډالرو ورکړل.

پس دا خبرې د دندو په سر ته رسولو کې پېښېږي. خو دا ځل تېر نه وځي، دا ځل به موږ د رښتيني بن لادن په سر نمانځې چې هم ته په ډالرو کې ولاهېږي او هم موږ له ترورېزم سره په مبارزه کې ستر بری لاس ته راوړو.

سلواک، براتسلاو

۲۰۰۴/۱/۱۰

ته د مېلو په ورځ کې راشه

د کندهار په
ارغنداب
کې د باباولي
زيارت

په ډله ييزه توګه دې په يوه زيارت کې راټول شي، کله کله خو به يې زيارت ته هم خلک نه پرېښودل
همداسې چې طالبانو خلک زيارت ته نه پرېښودل، مېلو ته يې هم نه پرېښودل. بيا پر ښځو خو دا بنديز و چې له کوره به نه وځي، خو اوس دا هېڅ نه شته او ښځې په ازادانه توګه کولي شي چې په ټولنيزو چارو کې برخه واخلي
په ټوليزه توګه ارغنداب او باباولي ته کورنۍ د زيارت کولو، پام غلطولو او هوا خوري او ځوانان د لمبا او ساعتيرۍ لپاره راځي او دا هغه سيمه دي چې زيات خلک ورته له خپلو مېړنو او بچيانو سره د يو شېبې خوښي لپاره رادروي
اوس د باباولي زيارت پر ودانۍ کار روان دی چې په ډېره ښکلې بڼه او لوړ لګښت

غرونه، ابشارونه، ډنډونه او فواري يې په کې جوړه کړي وي، خو همدا کور اوس د امريکايي پوځيانو اړه ده او له همدې امله موټر دغه کور ته له رسېدو مخکې لاړ چپوي او پر خامه سرک ورګډېږي
د باباولي زيارت اوس د کندهار د دولتي چارواکو له خوا په ښکلې بڼه او لوړ لګښت جوړېږي. مازيګر مهال چې کله سړی دغه زيارت ته لاړ شي نو هلته ګوري چې په زيارت کې دننه ځينې خلک راټول شوي او په لوړ غږ د ذکر په توګه چيغې وهي. خلک پرې راجا پېروي. ننداره يې کوي او دوی خپلې چيغې وهي او ډېر نور خلک خولا ګرد سره ورته ګوري هم نه په زيارتونو کې د ذکر په نامه داسې چيغې وهل هغه څه وو چې طالبانو شرک باله او له مخه يې بند کړي وو او ان چا ته يې اجازه نه ورکوله چې

لکه څنګه چې کندهار د افغانستان يو تاريخي او لرغونې سيمه، نو همداسې يوه د ليدو او نندارې وړ سيمه هم ده. د تاريخي ځايونو پر درلودلو سربېره نورې غوره ښېګڼې هم لري چې يوه يې د ښو تفريحي او د ساعتيريو ځايونو درلودل دي
د کندهار ښار اوسېدونکي په عمومي توګه د . يعې په ورځ د ساعتيرۍ او مېلې لپاره له خپلو کورونو څخه تفريحي ځايونو ته وځي ځه هم په نورو ورځو کې هم مېلې ته ځي خو دا چې دغه ورځ رخصتي وي، نو ځکه زيات خلک له خپلو کورنيو يانې له مېرمنو، بچيانو، يا له خپلو خوښندو او وروڼو سره په مېله ځي او کړاى شي هلته څو ساعته او يا پوره ورځ په خوښۍ او خوشالۍ تېره کړي
دغه خلک چې کومو ځايونو ته د مېلې لپاره ځي دا هسې په لاس جوړ شوي ځايونه يانې پارکونه نه دي، بلکې دا طبيعي منظرې او شنه ځايونه دي چې لوی خداى په خپل قدرت د انسانانو د هوساينې لپاره پنځولي دي
له دغو مېله ځايونو څخه يوه د باباولي سيمه ده چې د کندهار ښار په شمال لويديز کې د ۱۵ کيلو مترو په واټن پرت ده. پاته دې نه وي چې باباولي د ارغنداب ولسوالي مرکز هم دی
له کندهار ښار څخه ارغنداب ته لاړه د طالبانو مشر ملا عمر له هغه ماډرن او ښکلې کور څخه تېرېږي چې مصنوعي

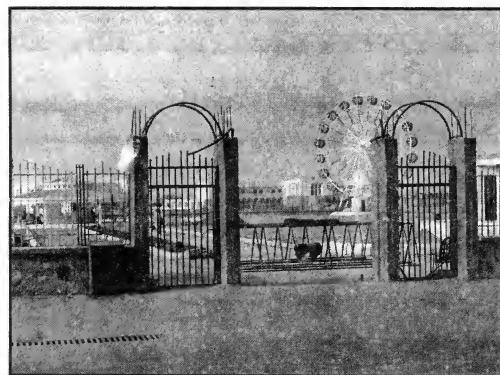
په موسم کې لمبېرې او يوه گړې چېرته سيوري ته کښي او د ژمي په موسم کې چېرته پېستاوي ته کښي او د خوراک لپاره څه رانيسي.

دا ټول له کندهار ښار څخه لرې پراته ځايونه دي چې پلي تگ زيات وخت نيسي، نو ځکه هغه څوک يې غواړي وخت وپموي، نو نه شي کړای هلته پلي لار شي بل دا ځايونه يوازې په پسرلي، اوړي او مني کې د مېلي لپاره کارول کېږي، هغه هم په ځانگړي ډول له اپريل څخه تر سپتمبر پورې.

خو له دې سربېره اوس په ښار کې اوس د لوبو او ساعتريو لپاره يو په نسبي ډول لوی او ښکلی سټيډيوم جوړېږي چې لا يې کار نه دی بشپړ شوی. کېدای شي په راتلونکي دوو مياشتو کې يې کار بشپړ شي.

د د نه بارک په اړه ډېر ځوانان او کوچنيان خوشاله دي چې څه يو د ساعتري او خوښۍ ځای خو په ښار کې دننه ورته جوړېږي. له هره يوه تنکي ځوان څخه چې پوښتنه کوي دا هيله نيسي چې دا سټيډيوم دې ژر تر ژره جوړ شي.

.....

د کندهار
لويغالی
(سټيډيوم)

غونډې ښکاري. دا چې په کندهار کې داسې ځايونه شته چې هلته په مېلو کې ښځې هم گډون کوي شي او نارينه هم، يا کورنۍ- کورنۍ او ډلې- ډلې مېلي ته ځي؛ بل اړخ ته داسې ځايونه هم شته چې هلته بيا يوازې نارينه مېلي ته ځي کېدای شي دا به د جگړو اغېز او پایله وي چې ښځمنې نه شي کولی هلته په ساعتريو کې برخه واخلي. يو له همدغو ځايونو څخه "باغ پل" دی.

"باغ پل" د کندهار په شمال کې د کندهار- هرات په لوی سړک پرته سيمه ده. دلته يو کوچنی پارک دی او د لمبا لپاره يو کوچنی ډنډ هم لري، دا پر يو نسبتاً لوړ ځای جوړ شوی چې لاندې ترې سيند بهېږي او د گرمۍ په موسم کې ډېر خلک هلته د لمبا لپاره ځي.

خو را يوه ښه خوندوره ننداره لري، دلته هم لکه د نورو ځايونو په څېر د جمعې په ورځ زيات سيالتيان راځي او د يوې شېبې لپاره خپل پام د ارام او سوکالۍ په خوا اړوي. د مېلي او ساعتريو بل ځای داله نومېږي. "داله" هم يوه له هغو سيمو څخه ده چې هلته يوازې نارينه د مېلي او ساعتريو لپاره ورځي. دلته هم ځوانان راټولېږي، د گرمۍ

جوړېږي دلته د ارام او استراحت لپاره يو ښکلی هوټل هم په پام کې نيول شوی چې جوړ به شي.

ارغنداډ هغه يوازینی سيمه نه ده چې يوازې هلته کورنۍ د دعا، مېلي او يا ساعتري لپاره ځي، بلکې د حضرت ميرويس نيکه زيارت هم هغه مبارک ځای دی چې زياتې مېرمنې ورته هم د نيکه زيارت او هم يو ساعت د ښې هوا د تنفس يا په بله وينا د هوا خوري لپاره راځي. هسې خو هم پېښتانه په طبعيت کې له مېلو او ساعتريو سره جوړ دي. دا ټول څه له پښتو ادب او ادبياتو بيا په ځانگړي ډول له فولکلوريک ادب څخه له ورایه څرگندېږي چې د مېلي دود په پښتنو کې په څومره پراخه کچه نمانځل کېده، لکه يوه محبوبه چې خپل يار ته وايي:

ته د مېلو په ورځ کې راشه

زه به در وځم تورې سترگې سره لاسونه

دا چې يوه محبوبه خپل يار ته د مېلو په ورځ په رنځو او يا کجولو تورې سترگې او په نکرينو سره لاسونه ور ځي، دا په خپله ښيي چې پښتنو له پخوا د مېلو يو ښکلي دود درلود او داسې دود چې هلته به ښځمنو په پراخه کچه گډون کاوه. خو اوس ۲۴ کلنې جگړې دا هر څه بدل کړي او پورتنۍ لنډۍ په پراخه کچه کټ مټ په عملي توگه نه شو ليدلای او په کليوالو سيمو کې خو ځوانې نجونې او ځوان هلکان د داسې څه فکر بيخي کولي نه شي.

د حضرت ميرويس نيکه زيارت هم په ډېر ښکلي انداز د طالبانو د واکمنۍ پر پېر ترميم شو. او س هر ه ورځ د نيکه زيارت ته په سلگونو عقيدتمند او مخلصين راځي. د جمعې په ورځ خو بيا بيخي دومره گڼه گوڼه وي چې سړي ته يې تصور هم لږ مشکل

د کمکیانو گوربت

گرانو کو چنیانو دا ستاسې پانې دي دا به لولی،
زده کوی به یې او د خپلې خوښې لیکل به رالېږي!

گرانو او خوږو کمکیانو! تاسې کله رسامي کړې؟ که مو کړې وي، گوربت ته یې ولېږئ! چې د چا ښه رسامي وي یا یې ښه لیکنه، ټوکه او نور معلومات راولېږل، سوغات به ور ولېږو. یو ښه سوغات چې ستاسې خوښ وي. خو په یاد لرئ چې خپله پته مو گوربت ته څرگنده او بشپړه ولیکئ.

د دروغ ویلو ورځ

یو سهار چې گل له خپل بستر څخه پاڅېده، مور یې کالي ومینځل او د سهار ډوډۍ یې تیاره کړه، خو هغوی ډوډۍ وخوړله او گل له خپل پلار سره درس ووايه. بیا د گل پلار د گل مور ته وویل: هغه کمپیوټر ته څي چې خپل برېښنالیک وگوري. بیا نو هغه لاړ. گل خپل درس ووايه او له خپلې مور سره یې ډوډۍ تیاره کړه. په همدغه لحظه کې د گل پلار راغی او د گل مور ته یې یوه جالبه کیسه وکړه. هغه وویل: چې یو سړي ماته ایمل کړی او لیکلي یې دي چې هغه ماته یو لک روپیۍ راکوي. د گل مور ډېره پرېشانه شوه او ویې ویل: دا سړی څوک دی چې ستا په ایمل پوهېږي؟ د گل پلار وویل: زه نه پوهېږم، خو چې ډوډۍ یې وخوړله نو د گل پلار په یوه لوړ غږ وویل: تاسې وغولېدی، نن د اپرېل لومړۍ ورځ ده، په انگرېزي کې اپرېل فول (April Fool) ورته وايي او دا هغه ورځ ده چې خلک یو بل ته دروغ وايي او غولوي یې. په همدغه وخت کې د گل ملگرې نازو راغله او ورته ویې ویل: گل ته نن اسمان ته څي او له هغه ځایه ستوري را اخلي. گل ورته وخنډل او ورته ویې ویل: زه پوهېږم چې نن د اپرېل لومړۍ ورځ ده! بیا دواړو سره وخنډل او روانې شوې چې یو بل څوک هم وغولوي. اوږې رشید، نوی ډیلی هند

لمونځ

گرانو کمکیانو!

موسم او هوا څنگه ده؟ ښوونځي ته د تگ پر وخت خو به کومه ستونزه نه لرئ؟ که یې لرئ، نو هغه څه ستونزه ده، او د حل لار مو یې لټولې ده که څنگه؟

ښه نو هوښیارو ماشومانو، د تېر په څېر په دې ګڼه کې به هم د ځینو فقهي اصطلاحاتو په اړه معلومات تر لاسه کړئ، که تاسې په کومو اصطلاحاتو نه پوهېږئ نو هغه گوربت ته ولیکئ چې مرسته در سره وکړي.

که په گوربت کې هم د خبرو شویو مطالبو په اړه پوښتنه او یا څه وړاندیز لرئ، نو هغه هم گوربت ته ولیکئ موږ به ستاسې پوښتنو ته ځواب ووايو او د وړاندیز د پلي کولو په لټه به شو. دا چې ځینو ګلالیو ماشومانو هیله کړې وه چې فقهي اصطلاحات ورته ولیکو، نو دا دی د تېر په څېر په دې ګڼه کې هم فقهي اصطلاحات ولولئ.

ایصال ثواب:

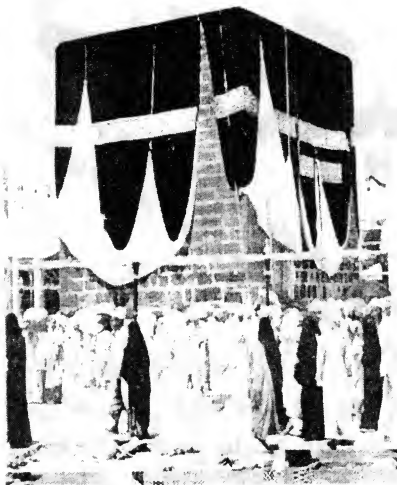
یوه مړه شوي شخص ته د خپل مالي او جسمي عبادت اجر او ثواب ښکلو ته ایصال ثواب وايي. هغه په دې ډول چې لوی خدای ته دعا وکړي چې اې لوبه خدای زما د دغه عبادت یا ښه عمل ثواب د فلاني یا فلاني په حق کې قبول کړي.

تمحید:

له رکوع څخه پورته کېدل او د قومي په حالت کې "ربنا لک الحمد" ویلو ته تمحید وايي.

تحية المسجد:

جومات ته د ننوتو پر وخت دوه رکعه نفل لمونځ کولو ته "تحية المسجد" وايي. تحية المسجد کېدای شي دوه رکعه او یا تر دوه زیات وي. خو که څوک جومات ته د ننوتو وروسته سملاسي فرض، واجب او یا سنت لمونځ وکړي هماغه لمونځ د تحية المسجد لمانځه ځای نیسي.

مشاعره

ګرانو کوچنیانو،

رښتیا تاسې کله هم تر خپل منځ د مشاعرې لوبه کړې ده؟ کېدای شي ځینو نه وي کړي. ښه نو چې داسې ده- موږ به یې درته وښیو. د مشاعرې لوبه داسې وي چې یو کس خپل شعر وایي او بل یې د هغه په وزن بل جوړوي. راځئ په دې ګڼه کې د خپلو لوبو یوه مشاعره ولولئ. چې کوچنیان یې تر خپلو منځو سره کوي.

دا تاسې او دا مو هم مشاعره.

د دې ځایه تر تاخچې

اونډو ګز کړې سرې لچې

د دې ځایه تر غزني

وړوکی پروت دی بې سزني

د دې ځایه تر کابل

د کابل دروازه بل

د غره په سر نغری

په کې پروت دی زمري

د غره په سر موری

په کې پرته سپینه وری

د غره په سر ده دره

پرې وخته ګیدړه

د غره په سر تنور

ترې را وخوت الانور

د کمکیانو قاموس

ګرانو او خوږو ماشومانو!

دغې ګڼې ته مو تاسې د یوه همزولي (احمدولي) له خوا د رالېږل شوي لیک څخه قاموس غوره کړئ. تاسې هر یو کولی شي چې د خپلې خوښې لیکنې ګوربت ته ولېږئ چې درته خبرې یې کړو. اوس هم دا تاسې او دا مو هم د دې ګڼې قاموس:

تروې : ترو ته ځینې خلک شرومبې او ځینې ورته پی- وایي. تروې له مستو څخه جوړېږي، هغه داسې چې مستې په غږکه یا څګ کې شاربې یانې غږکه درنګ شېبې لپاره ښوړوي، چې وروسته مستې ښې نرۍ شي، کوچ بېل کړي او پاتې برخه یې تروې یا شرومبې شي.

غږک : د وزې یا وزګورې له پوستکي څخه یې جوړوي. کله چې وزګورې حلال کړي، نو په یوه طریقه ترې پوستکۍ په بشپړه توګه وباسي. له هغه بیا وښتانه شکوي، لومړی یې له وښو (بوسو) ډکوي بیا ایرې، رېګ او شګې پرې موبښې چې بیا یې د غره د یو ډول بوتې د ریښو په پوستکي کې چې سور رنګ لري اېښوي، تر دې وروسته غږک ترې جوړېږي.

بوس : د غنمو وښو ته بوس وایي. هغو وښو ته چې د غنمو له پخېدو او بیا له غوښل څخه وروسته لاس ته راځي. ځینې خلک ورته سپین واښه هم وایي.

کیسۍ

ګلالیو کمکیانو!

د ګوربت ۲۵ ګڼه ناوخته چاپ شوه او تر تاسې ګلالیو کمکیانو پورې پر وخت و نه رسېده، له همدې امله د تېرې ګڼې د کیسې ځوابونه نه دي ترلاسه شوي.

ښه خیر، د همدغې شپږ ویشتمې ګڼې د کیسې او د پنځه ویشتمې ګڼې د کیسې ځوابونه به په یو وخت راولېږئ. ښه نو اوس د دغې ګڼې کیسې دا دي، ویې ولولئ او ځوابونه یې راولېږئ:

۱- دا به وي؟ سل ژبې لري او په ټولو چغولي کوي!

۲- دا څه شی دي؟ شین څادر په وینو رنګ!

زمرې، لېوه او ګيدړه

وونه وو، يوه ورځ يو زمرې چې ډېر وږی و، په ښکار پسې ګرځېده. شاوخوا يې ډېرې منډې وکړې، خو کوم شی په لاس ورنغلل. کله چې ډېر سترې شو، د دمې نيولو لپاره تر يوه ونه لاندې کښېناست. په دې وخت کې زمرې يو لېوه او ګيدړه وليدل، نو په بېرته د دوی په خوا وروان شو. زمرې له هغوی څخه پوښتنه وکړه: تاسې دلته څه کوئ؟

لېوه ځواب ورکړ: موږ هم تا غوندې په ښکار پسې ګرځو.

زمرې ورته وويل: زما په خيال دا به ښه کار نه وي چې هر يو ګوښی-ګوښی د ځان لپاره ښکار وکړو، ښه به دا وي چې ټول په ګډه ښکار وکړو او يوازې يې وخورو، ځکه چې يو له بل سره هېڅ دښمني نه لرو.

لېوه هېڅ ځواب ور نه کړ، خو ګيدړې چې د دوی دواړو په پرتله کوچنۍ وه، له ځانه سره وويل:

زمرې او لېوه دواړه ښه ښکار کولای شي. دوی به ښکار کوي او زه به کراره ویده کېږم.

ګيدړې د دې فکر په کولو سره زمرې ته وويل: سمه ده، تاسو ډېره ښه خبره وکړه او موږ به تل په دې وياړو چې ستا غوندې زمرې سره ملګرتوب لرو.

لېوه هم ومنله او ټولو دا ژمنه وکړه چې هر څه يې چې ښکار کړل په ګډه به يې خوري.

ټول په ښکار پسې ووتل. زمرې يو ځنگلي اس، لېوه يوه هوسۍ او ګيدړې يوه سويه ونيوله او بېرته هماغه پخواني ځای ته راغلل.

زمرې وويل: ډېر ښه، اوس نور اڅی چې په انصاف يې وېشو او دا کار بايد تاسو وکړئ.

ګيدړې وويل: ښاغلیه زمرېه، دا وېش بايد تاسو وکړئ. ځکه چې مشرياست.

زمرې ځواب ورکړ: نه، نه. دا سمه نه ده. زه دا منم چې مشريم، خو وېش بايد تاسو وکړئ. که مو انصاف وکړي، زه يې هم درسره منم.

زما په خيال لېوه به ښه وېش وکړي ځکه چې لږ خبرې کوي او انصاف هم لري.

او په لېوه يې غږ وکړ چې وېش پيل کړي.

لېوه وويل: تاسو چې وايئ نو سمه ده. زه به وېش وکړم.

لېوه له څو شېبو چرت وهلو وروسته وويل: زما په خيال ښه وېش به داسې وي چې زمرې ځنگلي اس نيولی او دواړه لوی دي. هغه دی په خپله وخوري. هوسۍ زما او سويه هم د ګيدړې برخه. ځکه چې ګيدړه او سويه تر ټولو کوچني دي. زما د وېش له مخې هر يوه ته د ځان په اندازه ښکار ورسېد، هر يو دې خپله برخه خوري.

زمرې د دې خبرې په اورېدو سره په غوسه شو او ويې ويل: پاگل، په دې وېش چې تا وکړ. ته په هېڅ شي نه پوهېږې او د لويانو په مخ کې يې ځايه خبرې او بې احترامې کوي، اوس به زه درسره ګورم.

زمرې په لېوه ورتوب کړ او سر يې ترې غوڅ کړ او بيا يې ګيدړې ته وويل: دې ناپوهه هېڅ ادب او انصاف نه درلود او خپله سزا يې وليده. اوس نو ته راځه او وېش وکړه. ځکه چې له لېوه څخه ډېره هوښياره يې.

ګيدړې له ځانه سره وويل: راځه له دې لږ غوښې څخه تېره شه او خپل ځان وژغوره. او بيا يې وويل: هيله لرم چې نه وي خپه شوی، لېوه له لويانو سره د دوستۍ په دود نه پوهېده او له همدې امله يې خپله سزا وليده. خو زما په خيال دا وېش ډېر ساده دی او بيا يې زياته کړه: تاسو اس همدا اوس وخورئ، هوسۍ ماښام او سويه هم سبا سهار ته وساتئ ځکه چې تاسو لوی او مشرياست.

زمرې په لوړ اواز وخنډل او ويې ويل: شاباس! ته ډېره هوښياره يې او وېش دې هم په انصاف وکړ. خو دا راته ووايه چې تا دا ادب له چا څخه زده کړی دی؟

ګيدړې وويل: ښاغلیه زه د دومره صفت وړ نه یم، لکه تاسو چې وفرمايل، او بايد ووايم چې ما دا ادب او انصاف له لېوه څخه زده کړ چې اوس يې سر ستاسو تر پښو لاندې پروت دی. ګيدړې شېبه وروسته له زمرې څخه خدای پاماني واخيسته او په بېرته له هغه ځايه څخه وتښتېده.

د محمد حامد ارين زياره.

کاپيسا افغانسان

گرانو کوچنيانو! د هېواد د ولايتونو د پېژندنې په لړۍ کې دا دي اوس د کاپيسا ولايت وپېژنئ. هيله ده چې په تېرو گڼو کې د معرفي شويو ولايتونو په اړه څه ستونزه ونه لرئ، بيا هم که څه ستونزه لرئ، نو گوربت ته يې وليکئ چې په حل کې يې مرسته در سره وکړي.

کاپيسا د هېواد د مرکزي ولايتونو په لړۍ کې راځي. په تاريخي کتابونو کې د کاپيسا يادونه همدې ته ورته نومونو شوې ده.

د کاپيسا مرکز محمود راقی دی، ولسوالۍ يې په دې ډول دي: کوهستان، نجراب، تگاب.

کاپيسا دوه علاقه دارۍ لري: يوه کوه بند او بله اله ساي.

د کاپيسا ولايت ټول مساحت ۱۸۷ کيلو متره دی. چې په ۱۳۵۹ کال کې يې د خلکو شمېره ۲۵۶۲۳۲ تنه ثبت شوي او په ۱۳۷۹ کې ۳۷۴۰۹۸ اټکل شوی.

کاپيسا ډېره ښه هوا لري، واوره په کې اوږي. اوږې يې تود او ژمې يې سوړ دي. پخوانيو پاچاهانو به د محمود راقی او نجراب له غونډيو څخه د اوږي په موسم کې د تفريح ځايونو په توگه کار اخيست. له همدغو غونډيو څخه تاريخي اثار هم لاس ته راغلي دي.

د کاپيسا زيات وگړي په مالدارۍ، کرنه او ښوالۍ بوخت دي. پخوا وختونو کې د نساجي فابريکې په دغه ولايت کې زياتو خلکو ته کار موندلی وو او هلته په دندو بوخت وو.

د کاپيسا د تگاب انار ډېر مشهور دی، هلته د انارو ښايسته او گڼ باغونو دي، چې سودا گري يې د هېواد بېلا بېلو سيمو ته پر لېږلو سربېره بهرنيو هېوادونو ته هم صادروي. د نجراب ستوان (تلخان) او پښېر ډېر مشهور دي او خلک يې ډېر زيات خوښوي.

د دغه ولايت د اوبو سرچينې د تگاب، پنجشېر او نجراب سيندونه دي. په تگاب او نجراب درو کې يو شمېر کارېزونه هم شته چې د ځمکو په خړوبولو کې ترې کار اخيستل کېږي.

د کاپيسا ولايت خلک پوهه پالونکي او علم دوسته خلک دي. په ډېرو ولسواليو او علاقه داريو کې ښه د حساب وړ شمېر ښوونځي لري، په تېره بيا په دې وروستيو دوو کلونو کې هلته د لېسو، منځنيو او لومړنيو ښوونځيو شمېر ښه د پام وړ دی.

عبدالقادري خان خټک

گرانو کوچيانو!

په دې گڼه کې د خپلو اتلانو له ټولي څخه عبدالقادري خان خټک در پېژنو. چې د پښتو قومي مشر، شاعر او ليکوال تېر شوی دی.

ښه گرانو کوچيانو! مخکې تر دې چې د عبدالقادري خان خټک په اړه در سره وغوړېو. لومړی ستاسې د روغتيا او برياليتوب هيله او دعا کوو. اميد دی چې په تېرو گڼو کې د معرفي شويو اتلانو په اړه ښه معلومات ولرئ.

عبدالقادري خان خټک د پښتنو د قومي مشر او د تورې او قلم خاوند خوشال خان خټک زوی دی. په ۱۰۶۲ هـ قمرې کال کې زېږېدلی دی. پټه خزانه د عبدالقادري خان خټک په اړه ليکي:

د خوشال خان تر مرگ پس په ۱۱۱۳ هجري قمرې کال کابل کې ليدل شوی، چې د خټک د قوم له خوا کابل ته راغلی و او د کاروانونو د تېرېدلو خبرې يې د ښکېل په خوا کولې.

عبدالقادري خان خټک هم لکه د پلار په څېر د تورې او قلم خاوند و، چې ډېر تکړه او غښتلی سړی و. د خټکو نورو خانانو يې خبره منله او د ده تابع وو. له مغولو سره په مخامخ جگړه کې درېدلی دی او د هغوی په وړاندې يې مبارزه کړې ده.

عبدالقادري خان خټک په هندوستان کې هم عمر تېر کړی دی او

هلته د تصوف په سلسله کې د نقشبنديه طريقې پيرو پاتې شوی. چې وروسته بيا په دې لاره کې د پيرۍ پورۍ ته رسېدلی دی.

عبدالقادري خان خټک د نورو کتابونو تر څنگ د شعر ديوان لري او د يوسف او زليخا قصيده يې په نظم په پښتو ليکلې همدا ډول يې د پارسي ژبې گلستان په پښتو راواړه.

د پښتنو دغه قومي مشر له مبارزو څخه د خپل ډک ژوند په ۱۱۱۴ کې له دغه نړۍ سترگې پټې کړې دي.

خوږو کوچيانو:

دا وو زموږ د يوه قومي مشر، ليکوال او جگړن په اړه يو څو کرښې، هيله ده چې په غور مو لوستې وي، او خوښې شوې مو وي. که د قومي مشرانو او اتلانو د لړۍ په اړه څه وړانديز لري او يا په ځانگړي ډول د دغې گڼې د اتل په اړه څه پوښتنې لري نو گوربت ته يې وليکئ تر څو ستاسې په وړانديزونو عمل وکړي او پوښتنو ته مو ځواب ووايي. په پای کې بيا هيله کوو چې هر وخت د خپلو ملي مشرانو د ژوند کارونو او مبارزو په اړه ځانونه خبر کړئ او د هغوی پل پسې واخلي.

د نړۍ په نوي نومات

خوشال، جرمني

اسوشیټډ پریس (AP) شل میلیونه ویونه د گردې نړۍ په کچه ۱۱۲ هېوادونو ته لېږي.

...

د بشر د حقوقو تر ټولو زړه ټولنه چې لاوس هم شته په انګلستان کې دغه ټولنه چې د غلامۍ پر ضد په ۱۸۳۹ کې جوړه شوه British Foreign Anti Slavery Society (BFASS) and نومېږي.

...

د نړۍ تر ټولو لوی ښوونځی (مونتیسوري) د هندوستان په لنگور کې دی چې په ۱۹۹۹ کې یې ۲۲۲۱۲ زده کوونکي درلودل.

...

تر اوسه پورې چې په کوم هېواد کې تر ټولو زیاتي ښځې په یوه وخت کې په حکومت کې دنده اخېستې، هغه سوېډن دی چې د ۱۹۹۲ کال تر ټاکنو وروسته یې کابینه جوړه شوه په هغې کې ۱۱ ښځینه او ۱۱ نارینه وزیران وو.

...

د هندوستان د ډیلي او بمبای ښارونه هغه ښارونه دي چې د نړۍ تر نورو ټولو ښارونو په کې ارزاني زیاته ده.

...

قطر او بحرین د نړۍ هغه هېوادونه دي چې هلته هېڅ مالیه او ټکس نه شته او د حکومت عایدات له تیلو څخه دي.

...

د امریکا متحده ایالات هغه هېواد دی چې نړسان په کې تر نورو هېوادونو زیات دي. په ۱۹۹۵ کال کې یې ۲۰۴۴ نړسان درلودل.

...

یوکرین د نړۍ هغه هېواد دی چې هلته نارینه تر ښځو لږ دي. د وګړو ۵۳٪ یې ښځې دي.

...

د نړۍ لومړی فضانورد روسی الېکسي لینوچي د ۱۹۲۵ کال د مارچ پر ۱۵ مه فضا ته لاړ.

...

د نړۍ لومړی وزیر په سريلنکا کې سريماوندارانیکا و چې د ۱۹۲۰ په جولای کې لومړی وزیر شو.

په ملګرو ملتونو کې تر ټولو اوږده وينا د کيوبا مشر فېډل کاسټرو د ۱۹۶۰ کال د سېپتمبر پر ۲۶ مه وکړه چې څلور ساعته او ۲۹ دقیقې و غزېده.

...

د نړۍ تر ټولو ګڼ مېشته ښار د جاپان توکیو ښار دی چې د وګړو شمېر یې په ۲۰۰۰ کال کې ۲۲،۴ میلیونه ته رسېده.

...

استونیا هغه هېواد دی چې ۸۱،۵٪ کورونه په کرایه نیول شوي. په دې حساب استونیا هغه هېواد دی چې هلته زیات خلک په کرایي کورونو کې اوسېږي.

...

منګولیا هغه هېواد دی چې هلته ټول کورونه شخصي دي، په ۱۹۹۷ کال کې سل فیصده کورونه شخصي وو.

...

چین د نړۍ هغه هېواد دی چې هلته تر نورو هېوادونو زیات روغتونونه موجود دي، په ۱۹۹۵ کال کې هلته ۲۷۸۰۷ روغتونونه وو.

...

د جاپان پلازمېنه توکیو د نړۍ تر ټولو ګرانېه ښار دی، یانې هلته توکي ډېر ګران او قیمتي دي.

...

د ۱۹۲۲ کال د سېپتمبر پر ۲۲ مه د دودوخي لوې ټکی ۱۳۲،۴ فارهاتیت ثبت شوی دی.

...

د باد تر ټولو چټک حرکت چې په یوه ساعت کې ۲۳۱ کیلومتره و، د ۱۹۳۴ کال د اپرېل پر ۱۲-۱۳ د امریکا په واشنگټن او نیوهېمپ ښار کې ثبت شوی.

...

اسوشیټډ پریس (Associated Press) چې په ۱۸۴۸ کال رامنځ ته شوی د نړۍ تر ټولو لوی او زوې خبري اژانس دی چې ۳۵۰۰ کارکوونکي لري او په ۷۲ هېوادونو کې یې ۲۴۰ څانګې کار کوي.

...

هغه مهال چې احمد الکساندر و

الخوف نارزيف، آى ډبليو پي آر

کله چې په ۱۹۹۱ کال په افغانستان کې جگړه پای ته ورسېده، ټول شوروي سرتېري خپلو کورونو ته ستانه نه شول

کال په وروستيو کې له شمالي ټلوالې سره يو ځای د طالبانو په وړاندې په لومړۍ کرښه کې جگړه کوي.

له هغه وروسته دا دواړه له افغانستان څخه بېرته خپل هېواد ته ستانه شول، خو يو شمېر نور هغه يې پاتې شول. کنډز ته په يوه وروستي سفر کې ټکسي چلوونکي د احمد په نامه د يوه پخواني شوروي سرتېري په هکله معلومات راکړل چې اوس افغان دی.

دا هسې د خولې خبره نه وه. هغه ماته د يوې ودانۍ پټه راکړه، چې احمد په کې له خپلې کورنۍ سره په يوې کوچنۍ کې په کرايه اوسېږي.

يوازې نيم ساعت وروسته، له يوه چا سره د سيمې په يوې هټۍ کې مخامخ شوم، چې عنعنوي افغاني پکول يې په سر او ټول کره وړه او د خبرو لجه يې يوه سوچه افغان ته پاتې کېده، خو په څېره کې لاتر اوسه روسانو ته ورته و.

هغه داسې په بړندو راته کتل، چې ما له ډاره نه شو کولای لومړی په روسي ژبه ورسره خبرې وکړم. کله چې ما نامه پوښتنه ورڅخه وکړه، د هغه څېره بې حرکت پاتې شوه او شونډې يې په يوې اسلامي دعا ښورولې.

احمد د خټينو ډېوالونو په يوه تياره کوټه کې په کرار کرار ساه وايستله او ورو ورو يې د پټ الکساندر د ځوانۍ د دورې په هکله په خبرو پيل وکړ. په کوټه کې چاپېريال بل خپل و. هغه د دې وضعې له بدلون لپاره د موسيقۍ يو ټايپ کېښود، چې د شوروي پېر د پوځي ژوند بېلواله يې غږوله.

مخکې له دې چې شوروي خاورې ته د ترمز بندر له لارې ورننوخې. په افغاني خاوره کې تم شو. مخ يې شا ته واړاوه، اوږد او له وحشت ډک کمپاين يې له سترگو تېر کړ، چې اوس يې روسي سياستوال «يوه غم لړلې اشتباه» بولي. خو گينادي او د ده په څېر يو شمېر نور سرتېري لاتر اوسه دلته پاتې دي. روسانو او کرانيانو او نورو له افغانانو سره له

د هغه ژوند د يوه سپين ږيري مهربان، افغان له خوا وژغورل شو، زړه يې پرې وسو او په خپل کور کې يې پټ کړ. دې سپين ږيري هغه مجاهدينو ته ور وپېژاند، چې له نېکه مرغه د منځلارو مجاهدينو په تنظيم پورې اړوند و. هغوی په ډېره مينه او زړه سوي د هغه کيسه واورېده او له مهربانۍ ډک داسې يو چلن يې ورسره وکړ چې خپلو هېوادوالو ورسره نه و کړی.

ډاروونکي جگړې لاس واخېست، خو هغوی هم له ياده ووتل، چې دلته پاتې شول. زياترو هغو ته بېرته ستنېدل يو ستونزمن کار و. ځينې تېښتېدلې سرتېري وو او ځينې نور د مجاهدينو له خوا تر اسيرېدو وروسته د اسلام دين ته اوښتي وو. په عين حال کې هغه شوروي اتحاد چې دوی پېژاند. په پېنځلسو هېوادونو وېشل شوی او له منځه تللی دی. د هغو په ډله کې د گوتو په شمېر يو څو تنو شهرت وموند، په تېره بيا د محمدي او اسلام الدين په نومونو دوه تنه روسان، چې د مشهور قوماندان احمد شاه مسعود د ساتونکو په ډله کې وو. داسې گونگسې خبرې شوې وې چې گني هغوی د ۱۹۹۶

نېک محمد بيخي يو سوچه عادي افغان ته ورته دی. اسلامي زده کړې کوي، واده يې کړی او د دريو ښکليو ماشومانو پلار دی. له يوې بهرنۍ موسسې سره د موټر چلوونکي په توگه کار کوي. څه شی چې هغه له خپلو گاونډيانو څخه بېلوي، د يوه اوکرائيني تبعه په توگه د هغه مخينه ده، چې له روانې اوونۍ پېنځلس کاله وړاندې يې د شوروي د سرتېرو

په وتلو تر شا پرېښي ده.

هغه د کنډز ښار په ځنډو کې اوسېږي. دا هغه ځای دی چې د گينادي پوځي قطعه هلته مېشت شوې وه او د

اتيايمې لسيزې په پيل کې د مجاهدينو تر بريدونو لاندې وه. ځوان گينادي ځيوما، چې په هغه مهال کې په همدې نامه يادېده، ونيول شو او تر هغه په اسارت کې پاتې شو، چې په بشپړه توگه په افغاني ژوند کې ورننوت.

کله چې شورويان له افغانستان څخه ووتل، گينادي، نېک محمد شوی و. هغه دلته استوگن شو کله کله به يې په اوکراين کې خپل کوچنی ښار تصور ته راتلو. د څو کلونو له تېرېدو وروسته ورته د خپل مور او پلار د مړينې خبر ورسېد. تر هغه وروسته يې هېواد ته د بېرته ستنېدو هيله ورو ورو له زړه ووته.

د ۱۹۸۹ کال د فبرورۍ پر ۱۵مه جنرال بوريس گروموف وروستی شوروي افسرو،

رنده مور، یو ناروغ ورور، بېوزلي او د هیلې شتوالی.

هغه زیاتوي: **”دلته خپلوان لرم. ان که اوس بېکاره هم شم، اوسنی مې راسره مرسته کوي. هغوی زما درناوی کوي. هغوی ما غواړي. په خپل هېواد کې مې څوک غواړي؟“**

الکساندر سور اسویلی وایست. خپله لور یې په غېږ کې تینګه ونيوله. او ویې ویل: ”مور مې چې راته په تمه ناسته وه، مړه شوې ده. زما مشره لور، خدیجه کټ مټ هغې ته ورته ده.“ هغه زیاته کړه: ((اوس زما هیله دا ده چې ماشومان مې ښوونځی ووايي او په راتلونکي کې ښوونکي شي. که خدای کول او هر څه سم وو، چې لوی شي، نو د لوړو زده کړو لپاره به یې کابل ته ولېږم.

کله چې مرکه پای ته نژدې شوه او الکساندر بېرته احمد شو، نو ویې ویل: چې ما دې ټولو لوړو ژورو ته غاړه ایښي ده. «ما ته چې څه راپېښ شوي، څوک پرې نه ملامتوم، هر څه د خدای په ارادې سرته رسېږي او ښایي زما تقدیر همداسې وي.»

په پای کې الکساندر د کندز له ښار څخه د یوه کلي په لور یوړم. هلته یې ځینې ځایونه، «نیک محمد» ته ورپېژندل، چې هغه افغانستان په شمال کې د پخواني شوروي اتحاد، لسو تنو استوګنو سرتېرو څخه یو دی.

کله چې له ښاره لېرې کېدو، سړک پسې خرابېده، ان چې موټر په ځنډ کې بند شو. موټر پرېښود او په پښو یوه کلي تملارو چې خواشایي هديره وه. کوڅه ډېره توکه او تیاره وه. زموږ د پښو په درباري سپو په هديره کې غپل او انګولل.

الکساندر د لرګي یوې لویې دروازې ته ودرېد، ویې ټکوله او نارې یې کړې. نېک محمد! دروازه بېرته کړه، له وطنه مېلمانه راغلي دي. پاتې په مخ کې

دا توقع یې نه لرله. چې د هغه پوځ په وړاندې وسله واخلي، چې څه موده دمخه یې په کې خدمت کاوه. په هغه کې د افغانانو چال چلن وده وکړه او داسې یو ښه مسلمان ترې جوړ شو چې له ډېرو هغو ښه و.

په ۱۹۸۹ کال کې د شوروي له وتلو وروسته الکساندر خپلې کورنۍ ته د سړې میاشتې له لارې لیکونه استول. هغه ته څرګنده شوه چې مور او ورور یې ژوندي دي او له هغه یې وغوښتل چې هېواد ته ورستون شي، خو احمد د دې کار لپاره امکانات نه لرل.

له خپلې کورنۍ سره د احمد اړیکې د شوروي اتحاد له ټوټه ټوټه کېدو او د یو خپلواک هېواد په توګه د اوکراین له رامنځ ته کېدو وروسته وشلېدل، په همدې وخت کې د هغه د ژوند افغاني مرحلې وده وموندله په ۱۹۹۳ کال کې یې واده وکړ او اوس د خدیجې او سارا په نومونو د دوو لوڼو پلار دی. نه یې ماشومان او نه یې هم مېرمن په روسي ژبه خبرې کولای شي.

کله چې په ۱۹۹۶ کال کې طالبانو کندز ونيو، الکساندر ټکسي چلاوه، سخت دریځو طالبانو ښایي ځکه څه نه وي ورته ویلي چې د اسلام دین یې منلی و.

کله چې په ۲۰۰۱ کال کې طالبان رانسکور شول. د ملګرو ملتونو کارکوونکو له الکساندر سره مرسته وکړه، چې د تیلیفون له لارې له خپل هېواد سره اړیکې ونیسي. خودا خل ورته ښه خبر په برخه نه شو. مور او ورور یې د اوږدې جلاوطنۍ په بهیر کې مړه شوي وو. نور یې نو اوکراین ته د ستنېدو ټولې هیلې له لاسه ورکړې. هغه وایي: ”زه به چېرته او چا ته تللی وای. په هر ترتیب کور ته زما بېرته تګ خواشینوونکی دی، بې پلاري،

د خدای کار دی چې ما له ورسره واده وکړ. هغه یو مهربان سړی دی. ما نه وهي او نه ښکېنځل راته کوي. په موږ ټولو پام کوي، خو اوس ورځ په ورځ ناروغه کېږي.

د اوکراین د میلواکا د کلي نولس کلن الکساندر په ۱۹۸۳ کې عسکري خدمت ته شامل شو. فکر یې کاوه چې نور یې نو له ستونزو ډک ژوند شا ته پرېښی دی او کولای شي د خپلې نایینا مور او د شکرې په ناروغۍ اخته مشر ورور خدمت وکړي.

په لومړي سر کې کله چې د هغوی یونټ له شوروي اتحاد څخه افغانستان ته راغی او د کندز په هوايي ډګر کې مېشت شو، د هغه د عسکرۍ ژوند ښه و.

خو خبره هغه مهال پسې ناوړه شوه، لکه د یو زیارت شمېر شوروي سرتېرو په څېر، چې د خپلو پخوانیو سرتېرو (کهنه گیو) له خوا وهل ډبول کېده او راز، راز سپکاوی یې کېده. هغه دا چلن نه شو زغملاوی او په پای کې له خدمت څخه وتښتېد.

د ۱۹۸۴ کال د اکتوبر په یوې سړې شپې کې الکساندر وتښتېد. د هغه ژوند د یوه سپین پیري مهربان، افغان له خوا وژغورل شو، زړه یې پرې وسو او په خپل کور کې یې پټ کړ. دې سپین پیري هغه مجاهدینو ته ور وپېژاند، چې له نېکه مرغه د منځلارو مجاهدینو په تنظیم پورې اړوند و. هغوی په ډېره مینه او زړه سوي د هغه کیسه واورېده او له مهربانۍ ډک داسې یو چلن یې ورسره وکړ چې خپلو هېوادوالو ورسره نه وکړی.

هغه وایي: ”زه په دې ډله کې پاتې شوم او له یوې میاشتې وروسته مې اسلام راوړ.“ په دې ډول الکساندر په احمد بدل شو. له قوماندان امیر غلام سريې په کار پیل وکړ او

گيلاس را نه....

که سړی له حقه تېر نه شي د خپلواکۍ او د عزت په لار کې که زموږ خويندو له خپلو وروڼو څخه ډېره قرباني نه وي ورکړې نو لږه خويې هم نه ده ورکړې.

هغه وخت هم د پښتنو همدغه پښتو وه او پښتانه همدغه پښتانه وو. اوس نو څه شوي چې پښتني مېرمنې د خپل هېواد د برخليک په ټاکلو کې برخه نه شي اخېستای.

زما په گومان يو وار بيا هم گيلاس را نه ماتېږي او موږ ورته رد ډگورو په دېموکراسۍ کې يو تن يوه رایه لري او د هر چا چې رایې ډېرې شوې د هېواد د چارو په سمبالولو کې به يې ونډه هم ډېره وي او که د وگړو يوه ډله خپل له نيمايي زيات غړي له رایې ورکولو څخه منع کړي، نو په حقيقت کې د نورو پښه په لوی لاس په خپل ستوني باندې ږدي. دا به ومنو چې د عامو پښتنو سياسي شعور لادومره وده نه ده کړې، چې د سياسي شرايطو په هکله سم فکر وکړای شي او راتلونکي خطر ونه له وړاندې درک کړي، خو په پښتنو کې لوستي او په څه پوه خلک هم د نورو په پرتله لږ نه دي او د ښاري کېدلو بهير هم دومره گړندی نه دی چې دغه کسان دې نور له کليو او بانډو څخه بېخي پرې شوي وي. د تاريخ په دغه حساسه مرحله کې که روڼ اندي پښتانه دا څو مياشتې د دې لپاره مسلې لنگ نه کړي چې خپلو خويندو ته د رایې ورکولو حق وگټي، نو که دا وار گيلاس مات شو تاريخ به يې مسووليت پر گيلاس وانه چوي.

موږ د ملالۍ او د ناهيد وياړ ژوندی ساتلی او په حق مو ژوندی ساتلی، خو که په انتخاباتو کې مو خپل دريځ ونه شو ساتلای نو بيا به مو لکه د کرمې چې د نجونو منگي يې په کانو وېشتل، راييا او د هغې خويندې په وچ ډاگ يوازې پرې ايښي وي.

تیاره، هغه په کاماز موټر کې په جلو کېښنوم او موټر چلونو ور زده کوم. په دې هيله چې که په ما څه وشي، نو دی به موټر وچلولای شي او خپلې مور او خويندو ته به نفقه پيدا کړي.

د هغه مېرمن هوا، چې له گينادي سره يې په دولس کلنۍ کې واده کړې، ماته وويل: د خدای کار دی چې ما له هغه سره واده وکړ. هغه يو مهربان سړی دی. هغه ما نه وهي او نه ښکځل راته کوي. په موږ ټولو پام کوي، خو اوس ورځ په ورځ ناروغه کېږي.

په داسې حال کې چې گينادي لاتر اوسه د دندې د پر مخ وړلو توانايي لري، خو په ژوند کې نورې اندېښنې لري. د هغه لوني له ډاره کوڅې ته د لويو لپاره نه شي وتلای. ځکه گاونډي ماشومان په هغوی ملنډې وهي. هغوی ته د شوروي په نوم نارې وهي. ښايي دا سپکاوی يې له خپلو پلرونو څخه ياد کړی وي.

گينادي اندېښنه لري، چې د هغه لوني به په دې وران وېجاړ هېواد کې څه راتلونکی ولري، ځکه ښوونځي لږ دي او د کار کولو کومه هيله نه شته.

د هغه کشر ورور سرگي، چې د وروستي ځل لپاره يې هغه عسکري خدمت ته د راتلو پر مهال لېدلی و، لاتر اوسه په اوکراين کې اوسي. په دې وروستيو کې گينادي د هغه د تليفون شمېره لاس ته راوړې ده.

دا د هغوی لپاره يو احساساتي شېبه وه. د هغه ماشومان نه پوهېږي چې پلار يې ولې ژاري، يا ولې هغه په بېگانه بهرنۍ ژبه په يوه لېږي ځای کې له خپلوانو سره خبرې کوي. گينادي خپل ورور ته چې له دوو لسيزو راهيسې يې نه دي ليدلي، وايي: سرگيه، مه ژاړه: زه به حتماً تا ته راشم. زه به حتماً کور ته راشم.

په دروازه کې يو سړی، الکين په لاس راښکاره شو. افغاني جامې يې په تن وي، خو له هغې سره سره لکه د يو قزاق روس په څېر معلومېده.

گينادي د اتلسو کلونو په منگ خام زلمی و، چې د ۱۹۸۳ کال په پسرلي کې په شوروي پوځ کې د عسکري خدمت ته داخل شو. مور او پلار او کوچنی ورور يې د دونيسک تر دفتر پورې د خدای پامانۍ لپاره ورسره راغلي وو. له روزنې وروسته لومړی ازبکستان او وروسته کندز ته راوړلېدل شو.

د گينادي د پيرې په لومړۍ شېبه، د هغه په قطعه مجاهدينو بريد وکړ. ده نارې گډې کېږي. خو د بريد کوونکو يوه تن د ده پر ستوني چاړه کېښوده. هغه ونيول شو او اسير شو. بيا يې کرار کرار په اسلام ايمان راوړ او خپل هېواد ته د ستنېدو هيله يې له لاسه ورکړه. دی وايي: زما مور او پلار زما د ستنېدو په تمه مړه شول. زه ځان گنهگار بولم، چې هغوی زما له امله ډېر کړ او وزغامه، خو ماته شواى کولی له دې ځايه وتښتم. گينادي ښه دنده لري او له يوې ايتالوي غير دولتي موسسې سره د موټر چلونکي په توگه کار کوي.

سره له دې چې دی له خپل ملگري الکساندر څخه کشر دی. خو زيات زوږ معلومېږي، روغتيا يې ورځ په ورځ د پښې د تپ له امله مخ په خرابېدو وه. چې دوه لسيزې وړاندې يې په شوروي پوځ کې ورته اوښتی و. تېر کال يې پښه نابېره لنډه شوه او خوږ ډېر ځنډني او له زغمه ووتل.

هغه وايي: "کار ته تگ مې وار په وار سختېږي، خو بايد لاړ شم، ځکه زما لوني، سنگيمو او مالپوشا لاکوچنی دي او فضل زوی مې لاتر اوسه لوی شوی نه دی. هر سهار، په

ملا جيلاني نه و، خو نهه کسان نور مو ونيول!!؟

احسان الله آرينزي، کابل

دی، سمدلاسه جنگي الوتکې ورپورته کړې او د (بستانکي) کلا يې له ملا جيلاني او انډيوالاتو سره يو ځای د خاورو په ډيران بدله کړه!

دوه ورځې وروسته په پکتيا کې آوازې شوې چې امريکايانو بيا ملکي خلک ونيولي او څو کسان يې وژلي دي! امريکايانو ځانونه د ملا جيلاني د فاتحي اخستلو ته برابرول چې ناڅاپه لور په لوري ناري شوې چې بيا يې غلطي کړې او ډېر تنکي ماشومان يې وژلي دي؟! خلکو او په سيمه کې امريکايي عسکرو د مړو په لتون لاس پورې کړ او هغه شپې ګلالي ماشومان او دوه مشران يې چې د بمونو زور تر ديوال لاندې ښخ کړي و مړه راويستل.

په غزني کې د نهو ماشومانو وژلو د افغانستان خلک، ولسمشر حامد کرزی او نړيوال افکار خواشيني کړل. ولسمشر د څېړنو امر وکړ او امريکايانو بښنه وغوښته! دا کار به د سيد کرم د غمجنې پېښې په برخه کې هم تکرار شي. ولسمشر به خواشيني شي او امريکايان به بښنه وغواړي؟

دا خلکي خو په افغانستان کې د امريکايي پوځونو وياند ډګرمن الفرتي دا هم وويل چې په جګړه کې داسې پېښې شوني دي او ګواکي چې موږ ته يې د حال په ژبه وويل چې نورو خلکو او ماشومانو د وژلو په دې ښودل او وويل چې خبر دی که موږ ملا جيلاني په سيد کرم کې ونه نيوه نهه کسان نور خو مو ونيول!!؟؟ ګومان کوم الفرتي يا د پکتيا کوم دولتي چارواکي دا هم وويل چې ملا جيلاني اوونۍ مخکې له سيد کرم څخه تللی و!! اوس به ګران لوستونکي د هغه بریتور (للا) او ښاغلي الفرتي د الوتليو د کيسو په ورته والي پوهيدلي دي. (للا) ژنکې ته ويلي و چې ياره قصاب ته خو څه نه شم ويلای خو د ښځه د پلار د هغه هندو... ولاکې يې بې مرګه پرېږدم او دا دی ښاغلي الفرتي وايي چې ملا جيلاني په لاس راغی خو نهه کسان نور مو نيولي دي!!

(للا) خپل ګامونه درست کړل، بيا ودرید شا او خوا يې وکتل ژنکې ته يې وکتل او داسې څه يې وويل چې ژنکې پرې ونه پوهېده. د قصاب څنگ ته د يوه وچکي هندو دکان و چې ترڅه دارو او نور وچ بوتې يې خرڅول. وايي چې (للا) يو خلکي بيا قصاب او هندو ته وکتل او بيا يې ژنکې ته وويل چې ياره قصاب ته خو څه نه شم ويلای خو د ده ښځه د پلار د هغه هندو... ولاکې يې بې مرګه پرېږدم!!؟؟

په تېرو څو ورځو کې امريکايي الوتکو دوه خلکي په افغانستان کې ماشومان وژل. يو خلکي يې په غزني کې د ملا روزي خان په ځای نهه کسه ماشومان د ژوند له نعمت څخه بې برخې کړل او دا دی بيا يې د سيد کرم په ولسوالۍ کې د شپږو ماشومانو (او دوو لويانو) مړي له خاورو څخه راويستل!!؟

په غزني کې امريکايانو ته راپور ورکړ شوی و چې ملا روزي خان شاوخوا چکر وهي. ملا روزي خان هغه کس دی چې د غزني ولايت مقامات يې د دوو بهرنيو انجنيرانو په وژلو او څو نورو خبرو کې تورن بولي. وايي چې امريکايي هليکوپترونو هغې سيمې ته ورودانګل چې ملا روزي خان په کې له کوچنيو ماشومانو سره په لوبو بوخت و! امريکايانو هم د هغه متل په مصداق چې وايي په جنگ کې ګورې نه ویشل کېږي د ماشومانو په ډله بمونه واورول او ټول يې له نړيوالو ترورېزم سره د اوږدې جګړې په پلمه ټوټې کړل. څو ورځې وروسته د غزني مقاماتو وويل چې دوی اوس خبر شوي دي چې ملا روزي خان هلته نه و او څو ورځې مخکې يې پېښې سپکې کړې دي.

د پکتيا ولايت د سيد کرم په ولسوالۍ کې هم همدا پېښه کت مټ تکرار شوه هلته هم امريکايانو ته اطلاع ورغلې وه چې ملا جيلاني (پلاني) کلي ته راغلی او د (بستانکي) په کلا کې په جګړه ييزو تياريو بوخت دی د ژغورلو لپاره دلته قدم رنجه کړی

وايي چې يو وخت د کور (للا) خپل زوی يا وراره ته څو روپۍ ورکړې چې ورشه او د يوې غوړې ښوروا لپاره ښه غوښه راوړه. وايي چې دغه ژنکې له قصاب سره څه موله ووهله لومړي يې يو بل ته د خور او مور ښکتنې وکړې او بيا سره لاس او ګرېوان شول. راوي وايي چې په دغه نابرابره جګړه کې قصاب برلاسی و او ژنکې ووهل شو. قصاب چې د پسونو د ډېرو غوړو غوښو کبابونو ډېر غټ کړی و، ژنکې د ښاروالي په نرخ ووايه، جامې يې ورڅيرې، پزه يې پرې ژوبله کړه او په ډېر ابتر حالت يې کورته ولېږه. وايي کله چې ټکول شوی ژنکې کورته ورسېد، (للا) د ښځو تر منځ ناست و او په خپلو بریتونو يې ګوتې وهلې. وايي چې ښځې د ژنکې په ليدلو ډېرې ترواه شوې او ځينو خو لا وژل او يو لوري بل لوري يې منډې کړې خو (للا) د غره غونډې دروند ناست و او دا خبره يې ډيره کمکۍ وګنله.

وايي چې (للا) په داسې حال کې چې لايې هم خپل بریتونه تاوول له ژنکې څخه پوښتنه وکړه چې څه خبره ده او له چا سره وجنګېدې؟ ژنکې په داسې حال کې چې لېلې ژېړېده (للا) د قصاب د زياتي په کيسه خبر کړ او... راوي وايي چې د ژنکې دردونکي کيسه لا بشپړه پای ته نه وه رسېدلې چې لا ناڅاپه د تېږې زمري په شان الوغورځيد، لونګۍ يې وتړله او په بېړه له کوره ووت.

راوي وايي چې (للا) ډېر په بېړه د قصاب دکان ته ورغی ژنکې هم منډې ورپسې ووهلې. کله چې هلته دواړه سره يو ځای شول، (للا) له ژنکې څخه پوښتنه وکړه چې کوم يوه ووهلې؟

ژنکې لالته په وېره - وېره قصاب وروښود، قصاب د خپل دکان په مخ کې د يوه ديو په شان ولاړ و!

راوي وويل چې د قصاب غټوالي، بریتونو، سرو سترګو، چارې او تېرګي (للا) وويراوه او د کسات په اخستلو کې يې زړه نازړه کړ. وايي چې

Grid ته وايي؟

د انجنیر ریاض احمد عابد زبارة، اسلو- ناروی
raabed@yahoo.no

نومونه په حقیقت کې د یو لوی او پرمختللي هدف په لور روان دي نو باید وویل شي چې په دې صورت کې به data محفوظه وي او له هره ځایه به استعمالېدای شي او Network complicity به د پردې تر شا پټه وي.

د اعتبار وړ ټیکنالوژي:

دا ټیکنالوژي په دې وخت کې د دغو لاندې دریو لاملونوله مخې ډېر د باور وړ بریښي.

۱: دا ټیکنالوژي به په لږ لگښت ډېر څه کولای شي.

۲: دا به هغه Methods وي چې پر کمپیوټر پورې اړوندې هغه ستونزې حل کړي چې دومره غټې او ستونزمنې دي چې د هغه د حل لپاره د ومره قوي کمپیوټر پیدا کول ډېر ستونزمن کار دی.

۳: دا ټیکنالوژي کولای شي ډېر وخت مختلف کمپیوټرونه یو له بل سره په همکاري د هغوی د توښو په استعمالولم سره د یو همکار کمپیوټر په څېر خپل هدف ته ځان رسوي او کار تر سره کوي.

د Data resources څخه په ښه توګه ګټه اخیستل:

لکه څنګه مو چې ولیدل په حقیقت کې د Grid Computing کانسپټ concept ساده او اسانه دی. په دې کې مختلف کمپیوټرونه، مختلف پروګرامونه او مختلفې ټیکنالوژۍ چې یو له بل څخه لرې او یا نژدې دي سره یو ځای کار وکړي او هغه توښې چې دوی یې نه استعمالوي له هغې څخه ګټه اخیستل کېږي. دا کمپیوټرونه او توښې امکان لري له یو اورګان کې دننه وي او دا هم کېدای شي چې دغه کاروونکي او د دوی کمپیوټرونه د مختلفو اورګانونو وي لیکن د یو معلوم هدف د تر لاسه کولو لپاره یې خپلې توښې سره یو ځای کړي او کار ترې اخلي. Grid computing د ډېرو په اند هغه نوې ټیکنالوژي ده چې په راتلونکي کې به په کار وړل کېږي نو کېدای شي ډېرو ته دا د حیرانۍ وړ وګرځي که ووايو چې همدا نن هم یو شمېر اورګانونو او شرکتونو د دې ټیکنالوژي Concept څخه استفاده کړي او ځینو څو عملي جنبه هم وراغوستي ده. دا اورګانونه او شرکتونه اکثره په زرګونو کمپیوټرونه لري او د دوی ټول Servers یانې خدماتي کمپیوټرونه ډېره overcapacity لري چې دلته ترې د دې نوې ټیکنالوژي Concept په سمه طریقه کار اخیستی شي. دوه ډوله Grid:

فکر څو داسې کېدای شي چې ټوله هغه Overcapacity چې موجوده ده له هغې څخه کار واخیستل شي، لیکن دا کار یو شمېر ستونزې لري. د ټولو څخه غټ او لوی مشکل دا دی چې تر اوسه پورې داسې کوم پروګرام نه شته چې هغه د Operative system په توګه په ټول Network یعنی شبکه کې کار وکړي تر څو ټولې هغه توښې چې کار ترې نه اخیستل کېږي یا په بله وینا ویده دي هغه پیدا کړي او کار ته یې چمتو کړي.

دویمه غټه ستونزه بیا دا ده چې تر اوسه پورې دومره زیات Applications لاندې جوړ شوي چې داسې ویشلې توښې سره راټولې کړي او بیا ترې په صحیح ډول استفاده وکړي. په حقیقت کې دوه ډوله Grid موجود دي.

لومړی دا چې Data Grid عبارت له هغه Grid څخه دی چې د معلومات د ویشلو لپاره کارېږي. دا Grid موږ له هغو معلوماتو سره چې موږ یې ګورو، وېشو او له انټرنیټ سره یې هم مقایسه کولای شو، لیکن په دې ځای کې زموږ Focus د لږتیاې دقیقې محتوی، او ډېر زور مو د کمپیوټر په توښې باندې اچو. IBM او د Pennsylvania پوهنتون په نظر کې لري چې په دې وختونو کې د پوهنتونونو کتنځي (کلینیکونه) سره داسې وېشلوي چې دوی سره پخپلو مینځو کې معلومات او Analytic tools د ماموګرافي Mammography تداویو او تستونو سره تبا دله کړه.

تر هر څه دمخه باید ووايم چې دا لیکنه به لږ پېچلې وي، نو د پوهېدا لپاره فکر او پاملرنې ته اړتیا لري، او که په لومړي ځل مو پرې سر خلاص نه شو، هیله ده چې لیکنه درته یې ضرورته ونه برېښي.

Grid Compacting په حقیقت کې د کمپیوټر هغې کارونې وایي چې د ډېرو کمپیوټرونو Resource سره راټولېږي او د یوې ستونزې د حل کولو یا د یو څه د جوړولو لپاره استعمال شي. دا ستونزې او یا امکانات امکان لري ساینسي وي یا تخنیکي، خو د دوی د حل او یا جوړولو لپاره د څو کمپیوټرونو ډېرو توښو Resource او یا ډېرې Data ته اړتیا ده. د Grid computing یو ښه مثال د SETI (Search for Extra Terrestrial Intelligence) د پروژه ده، چې نن هم روانه ده. په دغه پروژه کې چې په زرګونو کسان او کمپیوټرونه د انټرنیټ په ذریعه همکاري کوي. دوی د خپلو کمپیوټرونو هغه اضافه توښې Resources کار اخلي چې استعمال نه دي، تر څو د Rational ښو پسي په فضا کې وګرځي.

څو لویې پروژې:

د Grid computing اصلي هدف دا دی چې دا وکړای شي یو پروګرام په څو برخو داسې ووېشي چې بېرته یې سره نښلولو اسانه وي او هغه وېشل شوي برخې بیا په خپل وار سره نورو زرګونو کمپیوټرونو ته ولېږدوي. Grid computing ته سری کولای شي د یو ویشونکي او لوي Cluster Computing، او یا هغه شي چې په جال کې وېشل کوي د parallel processing په طریقه تر شا. ولاړ عمل کوونکی ووايو. دا کېدای شي د یو اورګانیزېشن په جال کې ښیي کمپیوټرونه وي او یا نور ډېر کمپیوټرونو چې په مختلفو ځایونو کې وي او یو له بل سره په یوه یا بله طریقه کاري مرسته کوي.

ډېرو اورګانیزېشنونو، professional groups، پوهنتونونو او نورو له دې نظریې څخه کار اخیستل پیل کړي او یا یې په عیارولو بوخت دي چې داسې یو نظام platform او پروګرامونه جوړ کړي چې دوی ته دا امکان برابر کړي چې grid computing پروژې وچلولای او کنټرول کړای شي.

اروپايي اتحادیه داسې یو شمېر پروژې سپانسرې. په امریکا کې The national technology grid د grid په infrastructure کار کوي چې داسې Prototype جوړکړي چې له دې Grid څخه بیا عادي خلک هم کار واخیستی شي.

Oracle corporation دا ادعاکوي چې د Oracle 10g په Introduce کولو سره به دوی وکړلای شي داسې پروګرامونه او Administration tools جوړکړي چې Grid Computing له خیالي او نظري دنیا څخه حقيقي او عملي دنیا ته راشي او خلک ترې په عملي ډول کار واخلې. یو شمېر نور شرکتونه هم دا وایي چې دوی هم کولای شي Grid computing خلکو ته وړاندې کړي چې له دې ډلې څخه Sun Microsystems دي چې Engine software یې جوړ کړی.

خیال که حقیقت:

که د کمپیوټر ټیکنالوژي جوړونکو ځینو وتلو او لویو شرکتونو لکه IBM، Sun microsystem، HP یا Oracle corporation ته غوږ کېښودل شي نو دوی ټول د Grid Computing په باره کې لیکنې کوي او غږېږي.

امکان لري دوی خپلو جوړو شوو څیزونو ته مختلف نومونه لکه Utility computing، Power on demand، Autonym data management، نوم ورکړي وي، خو په حقیقت کې د دوی ټولو اصلي هدف دا دی چې د کمپیوټر هغه شته (موجوده) لېکن اوده (له کومې چې کار نه اخیستل کېږي) توښه Resources په کار راولي يعني دا چې له موجودو توښو څخه په لوړه کچه کار واخلې. اوس موږ دغې نتيجه ته رسېږو چې د Grid Computing دا مختلف

د سپینې مانۍ چغار

ډاکټر رحمت ربې زیر کړیال

ایالتونو د اساسي قانون ساتنه او دفاع کوم.
پنځلس ورځې وړاندې د کال ۲۰۰۴ د مارچ
په یوويشتمه (۲۱) نېټه په امریکا کې د CBS
ټلويزيون په 60Minutes نومي پروگرام کې له
ريچارډ کلارک سره مرکه وکړه. له دې څخه
درې ورځې وروسته، کلارک د امریکې د
کانگرس د ځانگړي لس کسيز هيئت، 9/11
Commission په وړاندې لاسوه وکړه او
شهادت يې ورکړ. په ذکر شوي ټلويزيوني

کې د بهرنيو چارو په وزارت کې د سياسي-
عسکري چارو د معين مرستيال و. ويل کېږي
چې کلارک د ولسمشر رېگن په دوره کې په
۱۹۸۴ کال کې وړاندیز کړی و چې افغان
مجاهدين دې د امريکا په چپونکيو
توغنديو سمبال شي. نوموړي په ۱۹۹۲ کال په
سپينه مانۍ کې د ملي امنيت په جرگه کې
کارمند شو. نېشنل سيکيورتي کونسل
ستفر. دی له ۱۹۹۸ راهيسې د امريکا د ملي
امنيت په جرگه کې د ترهگرۍ يانې تورېزم په
ضد چارو کې لوړ او پوځ مامور و او په
مسلکي کړيو کې «د تورېزم په ضد لټون»
گڼل کېده. نوموړي دغه وظيفه د ۲۰۰۱ کال
په اکتوبر کې پرېښودله، او د هغې پر ځای
ورته Cyber Security يانې په اينټرنېټ کې
د تورېزم پر ضد وظيفه ور وسپارل شوه او بيا
يې پنځلس (۱۵) مياشتې وروسته د ۲۰۰۳ کال
په مارچ کې تقاعد واخيست.

د ريچارډ کلارک د کتاب سرليک دی: «د
ټولو غليمانو په ضد: د ترهگرۍ په ضد د
امريکا د جنگ په دننه کې» (نيويارک، لندن:
فري پريس، ۲۰۰۴).

Inside Americas: Against All
Enemies
War on Terror. New York, London:
Free press, 2004.

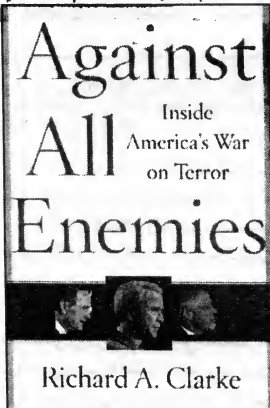
د کتاب غټ سرليک يانې «د ټولو غليمانو
په ضد» مطلب د امريکا د اساسي قانون د
دويمې مادې د لومړي بند وروستي څپرکي
سره اړوند لري چې د دولتي مامور په قسم
خوړلو يا ژمنه را څرځېږي. په دې ډول چې له
خپل «وس سره سم به د امريکا د متحدو

په دې وروستيو کې له شنه اسمان څخه په
واشنگټن يوه بوډونونکې ټکه راپرېوتله او په
جنگ کې مسته سپينه مانۍ يې د سياسي
ډار بريد ته ورسوله. دوه اوونۍ وړاندې (۲۱)
مارچ ۲۰۰۴، په امريکا کې د يوه ډېر مهم
کتاب د خپرېدلو کړس پرېوت چې منځپانگه
يې چيچونکي معلومات لري.

دا کتاب د امريکا په سپينه مانۍ کې د
تورېزم پر ضد د خورا غټ چارپوه له خوا
راووت. نوم يې دی Richard A. Clarke
ريچارډ کلارک.

دا کتاب د دغه چارپوه لومړی خپور شوی
ننډير دی. دغه چارپوه د مرکزي يانې فډرال
حکومت مسلکي مامور و، نه گوندي.
ريچارډ کلارک د امريکا په مرکزي حکومت
کې دېرش کاله مامور و. نوموړي له ۱۹۷۳
راهيسې د روان کال ۲۰۰۴ تر مارچ پورې د
امريکا د اوو ولسمشرانو په حکومتونو کې
مسلکي خدمت کړی و. د خپل ټول ماموريت
د دېرش کلنې دورې يو پر درې برخه يې يانې
وروستنۍ لس کاله يې د سپينې مانۍ دننه د
دريو ولسمشرانو په ادارو کې تېر کړي دي:
جورج ايچ ډبليو بوش، بېل کلېنټن او جورج
ډبليو بوش.

ريچارډ کلارک لومړی ځل په ۱۹۷۳ کال کې
د هغه مهال د دفاع وزير په دفتر کې د اتومي
وسلو او د اروپايي امنيت په چارو کې د
تحليلگر په حيث کار پيل کړ. د ولسمشر
رانالډ ريگن په دوره کې د بهرنيو چارو په
وزارت کې د استخباراتو د معين مرستيال و.
او د ولسمشر جورج ايچ ډبليو بوش په دوره

مرکه کې او د ذکر شوي هيئت په وړاندې په
شهادت کې ريچارډ کلارک درې (۳) غټو ټکو
ته گوته ونيوله:

۱. پخپله ده او د امريکا حکومت «تاسې»
يانې د ۹/۱۱ د قربانيانو کورنۍ «تاکام کړی»
او له دې امله پخپله کلارک له هغوی څخه
بېنښنه وغوښتله. تر دغه مهاله د ريچارډ

څکه چې حسین د وگړیزې تباهی ولسي وکارولې او په کویت یې یرغل وکړ (۲۶ مخ).

ریچارد کلارک د پریزېډنټ بوش د همدغه اقتباس په ماهیت رڼا اچوي، خو په رڼا کې یې یو ډول غلی تمسخر هم محسوسېږي: "او دغسې بوش په ۲۰۰۳ کال کې په عراق یرغل وکړ، ځکه چې صدام په ۱۹۸۰ کلونو کې د وگړیزې تباهی ولسي وکارولې او په کویت یې په ۱۹۹۰ کې یرغل وکړ." (همغه مخ).

ریچارد کلارک په بل مخ کې زیاتوي: چارلس دولفر Charles Duelfer د وگړیزې تباهی د وسلو په چارو کې د امریکا هغه غټ متخصص دی چې لس کاله یې په عراق کې د دغو وسلو په څېړنه باندې د امریکا او ملګرو ملتونو لپاره کار کړی و. د کلارک په وینا، دغه چارېو په ۲۰۰۲ کې فکر کاوه چې اېه عراق کې د وسلو غټې او خطرناکې زخیږې نه وې موجودې. کلارک زیاتوي چې په ۲۰۰۳ کې په عراق باندې "له یرغل څخه وړاندې او له هغه څخه وروسته د میاشتو لپاره چارلس دولفر نالیدلی وگڼل شو او د (بوش) د ادارې له خوا ور څخه یوازې هیله وشوه چې عراق ته دې لاړ شي او هلته دې د پلټنې لارښود شي." (۲۶۷ مخ) دغه شان د امریکا مرکزي استخبارات CIA هم په خپل خپاره شوي تحلیل کې دې پایلې ته رسېدلي وو چې "د امریکا پر ضد د عراق د وگړیزې تباهی ولسي لږ خطرناکې وې، خو دا چې موږ پرې حمله کړې وي" (۲۶۸ مخ).

د کتاب لیکوال په دې اند دی چې د القاعدې سرتیرګري "چالانه ده" او په عراق باندې د امریکا یرغل او اشغال یې مرستندوی ګرځي. (۲۸۹ مخ).

یو بل ځای ریچارد کلارک د پریزېډنټ بوش له دویمې دورې څخه بوګنېدلی دی: "سړی له دې فکره لږ زېږې چې په راتلونکیو څلورو کلونو کې به هغه (پریزېډنټ بوش) کومې نورې تېروتنې وکړي چې د القاعدې زېږنده تقویه کړي: په سوريه یا ایران حمله وکړي، سعودي

راپورټ سره راشم." هغه راپورټ چې د سپټمبر د یوولسمې نېټې په بخوله کې د صدام حسین لاس ونيي. (A report that said Iraq did this).

د اقتباسونو لپاره ولولئ، تایم، اپریل ۵، ۲۰۰۴، لوس انجلس تایمز، ۲۲ مارچ ۲۰۰۴، نیوزویک، ۵ اپریل ۲۰۰۴.

اوس به پخپله د ریچارد کلارک په کتاب وګرځېږم، کتاب ټولټال درې سوه لس مخونه لري چې ډګون (اېنډېکس)، لږ (فهرست)، سريزه، څټيزه (اېپیلوګ)، یوولس پرکي (فصلونه) او د لیکوال په هکله معلومات په کې خوندي شوي دي. دا کتاب «اکاډمیک تاریخ» نه دی، بلکې د یوه سړي راپورټ دی. دا کتاب د First Person account په څېر په هغه څه ګرېږي چې یوه ګډون کوونکي له یوه ګوت څخه لیدلي، فکر یې پرې کړی دی او باور یې پرې راغلی دی. د سیاسي او استخباراتي صحنې دغه ګډون کوونکي چې ریچارد کلارک نومېږي په خپل کتاب کې غوڅه ژبه کارولې ده. کلارک لیکي چې څه له پاسه درې کاله وړاندې یې د ۲۰۰۱ کال په جنوري کې، د لومړي پریزېډنټ بوش د دورې راهیسې د خپل «هر ملګري او همکار» په غوږونو کې د "کلک پیغام" چغه وکړه چې القاعده "په څرګند ډول د حملو یوه زېردسته لري. پلانوني" او "موږ باید په غوڅ او ګړندي ډول عملا وکړو".

لیکوال دلته د خپلو پخوانیو ملګرو او همکارانو نومونه هم ذکر کړي دي: کونډولیزا رایس، سټیو هادلي، دیک چیني او کولین پاول. (۲۲۷ مخ).

د امریکا یوې نامتو مرکچۍ د این سوییر په ABC تلوېزیون کې له پریزېډنټ بوش سره په عراق باندې د یرغل په هکله مرکه وکړه. هغې ته یې وویل چې "ما د امریکا لپاره روغه پرېکړه وکړه،

کلارک په سوبه د امریکې کوم بل دولتي مامور کومه دغسې بڼه نه ده غوښتلې.

۲. د پریزېډنټ بوش د حکومت په لومړیو اتو میاشتو کې (جنوري تر سپټمبر ۴، ۲۰۰۴) د حکومت مسئولو اشخاصو، د کلارک خبرو ته غوږ نه نیوه چې د القاعدې له خوا امریکې ته کلک خطر متوجه و. کلارک د باب وودوارد Bob Woodward کتاب ته ګوته ونيوله چې په ۲۰۰۲ کال کې په دې سړیک خپور شوی و: "بوش په جنگ کې".

کلارک وویل چې باب وودوارد په خپل دغه کتاب کې د پریزېډنټ بوش له خولې لیکلي دي چې د سپټمبر د یوولسمې نېټې له بخولې وړاندې یې د بن لادن د تهدید د مخنیوي په هکله "کلکه اړتیا نه محسوسوله".

(I knew he was a menace... But I didn't feel that sense of urgency) {Woodward, P.39}.

۳. د پریزېډنټ بوش حکومت له پیل راهیسې د القاعدې پر ځای صدام حسین ته ډېر پام کاوه. کلارک وویل چې د ولسمشر بوش له امله «امریکایان په خپل مرګ پسې عراق ته لاړل، په دې فکر چې د سپټمبر د یوولسمې نېټې بدل اخلي.» کلارک په تلوېزیوني پروګرام کې وویل چې د سپټمبر له یوولسمې نېټې څخه وروسته، پریزېډنټ بوش «یوې کوټې ته د یو جوړه نورو کسانو سره راښکلم، دره یې وتړله او ویې ویل: زه (کلارک) باید مینده کړم چې "ایا عراق دغسې کړي وي" کلارک وایي چې پریزېډنټ ورته داسې و نه ویل چې "له ځانه یې جوړ کړه". خو کلارک زیاتوي چې "د ټولو خبرو" له ډډ څخه "بې له شک" داسې پوه شو چې پریزېډنټ جورج بوش "له ما څخه غواړي چې بهر ته د یوه

چور پخیر

یو یا دوه واره په خپله خاصه او قیمتي شامپو په زیاته مهرباني سره پرېولل کېږي ... په ډېرې ارامۍ او اطمینان په ژور او ډوب خوب کې داسې آرام پروت وي چې نه به د غپلو وظیفه اجرا کوي. نه به هم د کور ساتلو درنه دنده ور په غاړه وي او نه به هم د پسونو رمه د بیاباني او وحشي شرمېنانو څخه ساتي ...

اوس نو همدغه موجود بشر دی او که هغه افغان چې د همنوعانو سره یې د بشري تاریخ په اوږدو کې ډول ډول فرهنګونه او مدنیتونه جوړ کړي او جوړوي یې، هغه بېچاره او ساده افغان چې د مخکې د مخ د یوه قهرمان په څېر کله د طالب او مجاهد په نامه او کله هم د کافر او کمونسټ په نامه د ناتوانه میږي په څېر تر وحشي ترینو ټانکونو (سکاټونو) او سنگرونو لاندې چیت پیت او زړه زړه کېږي؟ په همدې توګه نه ده څرګنده چې «بشر» هغه نازولی موجود دی چې په «سپینو» او سرو مانیو کې کله کله د جهان پر وېشلو خو کله بیا د نړیوالو د تسخیرولو او غلامولو په خاطر پلانونه او نخشې جوړوي. او که هغه ایمانداره او عقیده من انسان دی چې د خپل وطن او خپلې خالۍ د ساتلو په ګناه بېله هېڅ ډول پوښتنې او محاکمې د «ګوانتانامو» د وحشي ترین زندان په پولادي قفسونو کې داسې شپې او ورځې تېروي چې هم یې پر سترګو او هم یې پر غوږونو ځکه پټی ور وهلي وي خو و نه ویني او و نه وري ...

اوس نو چېرې دی «بشر» کله چې د «بشر» مفهوم څرګند نه وي نو به یې «حقوق» څنګه د پېژندلو وړ وي؟ دا لنډه توضیح د دې استعماري نظامونو د واحد کتاب د پاڼو څخه یوه ډېره وړه پاڼه ده چې تل به بحثونه پر کېدل او اوس به نور هم تر پخوا او ژور استدلالونه مرکزي

محترم انډیواله! بنسټه غواړم چې لیک مې بې ځایه نه وي اوږد کړي. د لرې زمان او واټن څخه د لیک اوږدوالی کله کله یو ضرورت وي.

که د افغانستان په ولایتونو کې دي، تر نن پورې د امریکا د حکومت نازولي دي.

په دې ډول د امریکا حکومت یو داسې بهیر ډب کړ چې چې په افغانستان کې ملي ډاډ، هويت، شعور، او ملي حاکمیت تامین کړی شي. د ریچارډ کلارک د کتاب بله نیمګړتیا په دې کې ده چې د امریکا د سیاست لپاره په افغانستان کې د خورا مهم افغان یانې د حامد کرزي د نوم املا یې په انګریزي تورو کې داسې چاپ کړې ده چې تلفظ یې په پټو او فارسي ژبو کې بد مفهوم لري.

د پښتو ژبې «کرزي» په انګریزي تورو کې د (Karzai) په شکل لیکل کېږي. د باب وډوارډ په کتاب «بوش په جنگ کې» هم چې ریچارډ کلارک لوستلی دی، د پښتو ژبې کرزي په شکل لیکل شوی دی. خود ریچارډ کلارک په کتاب کې د Karzai پر ځای Kharzi کارول شوی دی چې پښتو تلفظ یې په خورا ټینګ ګومان سره په «خرزي» کېږي؟ انګریزي جمله چې د کرزي نوم په کې په «خرزي» Kharzi راغلی دی داسې ده.

As a result, that new Afghan government of president Hamid Kharzi was given little authority outside the city of Kabul. P.278
د کتاب درېیمه نیمګړتیا دا ده چې که څه هم کتاب ټول ټال د راپورټ په شکل چاپ شوی دی، هلته یې د لوبغاړو لېسټلیک یانې Cast of characters نه دی خوندي کړی.

د ریچارډ کلارک د کتاب ارزښت په دې کې دی چې ۹/۱۱ په اړه یې د سپنې ماڼۍ د پټو رازونو له لارې څخه یوه کړۍ را وشو کوله او د کاندولیزا رایس غاړې ته یې ور واچوله. که د امریکا د ملي امنیت د جرګې مشاوه کاندولیزا رایس دې ته اړ کړای شي چې د ۱۱/۹ د پلټنې د هیئت په څرګنده غونډه کې پوښتنو ته ځوابونه ووايي، ناشونې به نه وي چې له خبرو څخه یې نورې خبرې راوڅي؟!

رژیم ونړوي، بې له دې چې د وارث دولت لپاره یې پلان ولري؟ ۲۹۰ مخ

ریچارډ کلارک پوښتنه کوي چې امریکا د ورسته د ۹/۱۱ له یخولې څخه د افغانستان په هکله څه کړي وای؟ وروسته له دې چې امریکا «بالاخره» له خپلو ځمکنیو قواوو سره افغانستان ته وردانګل او القاعده او طالبان یې وټکول، روغه به ډاډ وای چې امریکا او ټلوالو یې «د فرانسې او جرمني په شمول» په ټول هېواد کې یو امنیتي «جال» خپور کړی وای. خو «داسې یې و نه کړل. پایله یې دا شوه چې د نوي افغان حکومت پرېزېډنټ حامد کرزي ته د کابل له ښاره بهر لږ قدرت ورکړل شو. یو فرصت موجود و چې ډل جنګۍ پای ته ورسېږي او یو غښتلی ملي حکومت تحمیل شي ... د پښتګون (د امریکا د دفاع وزارت) له خوا منل شوی پلان دا و چې د ۲۰۰۴ کال پورې دې افغان ملي اردو یوازې له څلورو زرو اته سوه تنو څخه جوړه شي، په داسې حال کې چې «ځینې سیمه ییز جنگ سالاران خپل زور په لس زره تنو وسله والو حسابوي». ۲۷۸ مخ

د ریچارډ کلارک د دې وینا له مخې امریکا په افغانستان کې یو داسې نظام په پښو ودراره چې ملي اردو په کې د یوه جنگ سالار زور نه لري. خو دلته د کلارک له یاده وتلې چې پخپله په مرکزي حکومت کې هم جنگ سالارانو او د هغوی نوکرانو لغتۍ وهلي دي او مرکزي اردو ټول ټال د جنگ سالارانو اردو ده، نه ملي اردو. جنگ سالاران که د کابل په مرکزي حکومت کې دي او

د برخليک ټاکنې حق

محمد امان علي مکرزي

د برخليک ټاکنې حق يا په بله وينا د هېواد د مشر ټاکنې حق دا دی چې د يوه هېواد خلکو ته وخت ورکړل شي چې د خپلې راتلونکې په اړه په خپله تصميم ونيسي. خپل مشر وټاکي او په کورنۍ او نړيواله سطحه له خپل واک او ازادې پرېکړې څخه کار اخلي. نو په دې اساس هر هېواد چې دا ځانگړتيا ولري، نو هغه روا، ازاد او خپلواک هېواد شمېرل کېږي. د برخليک ټاکنې حل دومره مهم دی چې انسانان يې د وينو په بيه اخلي او د هغه د لاس ته راوړلو په لار کې د هېڅ قسم ستونزې او سرښندنې څخه غاړه نه غړوي. د همدغه ارزښت پر اساس په اسلام کې وگړو ته د رئيس او مشر د ټاکلو حق ثابت دی، خو هر هغه څوک چې د وگړو له خوا د رياست او مشرتوب څوکۍ ته وټاکل شي نو هغه رئيس او مشر گڼل کېږي.

د فقي پوهان وايي: هغه څوک چې مسلمانان د هغه په مشرتوب او رياست په يوه غېږ «هوکره» وکړي، نو د هغه مشرتوب او رياست شرعا صحيح او مرسته ورسره واجب ده. (المغني ابن القدامه حنبلي)، په بل ځای کې امام ابن تيمية وايي: امامت يانې د دولت رياست د خلکو په تړون (بيعت) ورکولو سره ثابتېږي، نه دا چې پخوانی امام (رئيس) يې وليعهد وگرځوي (منهاج السنة النبوية)، ۲.

نو د دولت رئيس هغه څوک دی چې ټولنه يې وټاکي او د ده په رياست باندې خوښ وي، نو ویلی شو چې د رئيس واک د خلکو د ټاکنو او د دوی له خوښۍ څخه را پيدا کېږي.

د بشر د حقوقو نړيوالې اعلاميې او د ملگرو ملتونو اړونو هم مشر ټاکنې ته پوره ارزښت ورکړی، دغه اصل يې په پام کې نيولی دی او د خلکو ارادې ته يې زيات ارزښت ورکړی دی او مطلقه استبدادي حکومتونه په هره بڼه چې وي غندلي دي.

د بشر د حقوقو د نړيوالې تگلارې د ۲۱ ټوک له مخې دا موضوع داسې په ډاگه شوې: هر انسان ته د خپل هېواد په حکومت کې په نېغه او يا هم ازادانه ډول د ټاکل شويو استازو

له لارې د برخې اخيستلو حق حاصل دی. هر انسان کولای شي په خپل هېواد کې دولتي دندې پر مخ بوځي، د حکومت د واک بنسټ او سرچينه د خلکو اراده ده، دغه اراده بايد د ټاکنو له لارې څرگنده شي، ټاکنې بايد عمومي د مساواتو په رعايت او په پټ او يا هم ورته بل ډول سرته ورسې چې د رايې ازادي خوندي کړای شي.

هر انسان حق لري چې د خپل هېواد په اداره کولو کې برخه واخلي، دولتونه بايد د خلکو له ارادو څخه نمايندگي وکړي او بايد د هغوی انعکاس وکړي.

د نړيوالو حقوقو د پېنځم اصل له مخې د حقوقو برابرې او د خلکو له خوا د خپل برخليک ټاکنې حق، تر سرليک لاندې دا موضوع داسې په ډاگه شوې:

ټولو خلک د دې حق لري چې خپله سياسي، اقتصادي، کلتوري، فرهنگي او ټولنيزه اډانه د نورو له لاسوهنې پرته په ازاد ډول وټاکي، د ملگرو ملتونو تگلاره هم ټول هېوادونه دې ته اړ باسي چې د دغه اصل درناوي وکړي او ويې مني. يانې سرغړونه ترې ونه کړي او دا د هر هېواد دنده ده چې نوموړې اصل پر ځای کړي.

د همدې له مخې د هېوادونو تر منځ دوستانه اړيکي او همکاري پياوړې کېږي او د بهرنيو اړيکو په ټينگښت او پرمختگ کې په زړه پورې ونډه اخلي. بل دا چې د خلکو د ازادۍ حق ته درناوی کېږي، ځکه ټول برابر حقوق لري، نو په دې سره به ښکېلاک ډېر ژر له منځه لاړ شي د دې پر بنسټ يا اصل له مخې يو ملت حق لري چې خپل برخليک په خپله خوښه وټاکي، ان که يو خپلواک هېواد جوړوي، له بل خپلواک هېواد سره يو ځای کېږي او يووالی جوړوي او يا هر ډول چې وغواړي ازاد دي چې په خپله خوښه خپل برخليک ځان ته خوښ کړي، نور هېوادونه مکلف دي چې له هر ډول زور او فشار څخه ډډه وکړي چې خلک له پورتنیو حقوقو څخه بې برخې کوي.

ټول انسانان حق لري چې خپل برخليک په خپله خوښه وټاکي. د مشر د انتخاب حق

انسان ته یو خدای (ج) ورکړی حق دی، چې د دې حق په وسیله وکړای شي د خپلې خوښې وړ مشر وټاکي او کله چې د ټولنې وګړي خپل مشر په خپله وټاکي، نو بیا هلته د کومې زورواکۍ او ډېکټاتوري ګام نه اخیستل کېږي، ځکه د وګړو ازاده اراده په کې شامله وي. یانې په خپله خوښه یې ټاکلی وي او که له هغې تګلارې چې ورته ټاکل شوي وي تېری وکړي خلک کولای شي چې له زعامته یې بېرته ګوښه کړي.

هغه حکومت چې د یو ملت په خوښه او اراده رامنځ ته شوی وي هغه خامخا د بریالیتوب پر او ته رسېږي او که د خلکو خوښه د حکومت او زعامت په ټاکنو کې له پامه ولوېږي هغه حکومت د اوږده وخت لپاره پاتې کېدای نه شي. موږ ټولو افغانانو ته دا خبره په ډاګه ده او د دې جریان عیني شاهدان یو چې په تېرو پېنځه ویشو کلونو کې څومره حکومتونه منځ ته راغلل خو چې د ملت په خوښه نه وو ژر ژر له منځه لاړ.

په هر هغه برخه کې چې د ملت خوښه او اراده نه وي شامله هغه برخه ځکه په زغرده سره ووايو نو ناقانونه دی او هم په هېڅ حالت کې ملت ته د منلو وړ نه وي. دا به د ډېر تعجب او هېښتیا وړ وي چې یو څوک یا یوه ډله کسان چې ملت یې نه غواړي د مشرتابه په توګه مخې ته راشي. او دوی هڅه کوي چې د زور له لارې ځان واکمن کړي، نو کله چې له ملت څخه به کې پوښتنه و نه شي نو حکومت به پر چا وکړي یانې دا چې برخه لیک، استازي او ټاکل شوي برخه لیک نه وي د ملت د خواشینۍ او خپګان لامل ګرځي نو دا ډول ناقانونه برخه لیک چې په هېڅ ډول د ملت ملاتړ ورسره نه وي ملت په خپله خوښه نه وي ټاکلی له ماتې او رسواۍ سره مخ کېږي او هم یو ډول انازشي رامنځ ته کوي، یانې هر ملت باید له واکمنۍ او زعامت سره وي او هره اکمني یا زعامت باید له ملت سره وي مانا دا چې یو پر بل باور ولري نو څرګنده خبره ده چې دا د ملت منل شوی حق دی باید خپل برخه لیک د نورو له لاسوهنې پرته څه ډول یې چې خوښه وي

همغسې وټاکي، خو له بده مرغه افغانان له ډېر وخت راهیسې له دغه حقه بې برخي دي. نو که چېرته پر یو هېواد باندې داسې یو حکومت وټپل شي چې د ټاکنو پر اساس نه بلکې د کودتا له لارې منځ ته راغلی وي یا د کوم بهرني دولت له خوا ورباندې ټپل شوی وي او خلک پرې خوښ نه وي نو د نوموړي هېواد د خلکو د برخه لیک ټاکنې حق تر ښو لاندې شوی دی، ځکه چې داسې دولتونه د هېواد د وګړو د ارادې پر اساس نه بلکې د شخصي ارادې یا د پردیو د ګټو ساتلو لپاره کار کوي.

موږ دلته د خود ارادیت برخه په لنډه بڼه راسپړو او دا په ډاګه کوو چې ولې د خلکو اراده د یوه هېواد په برخه لیک کې دومره مهم ارزښت لري؟ لومړی له دولت سره ځان اشنا کوو.

د قانون له مخې دولت هغه چوکاټ دی چې د یو معین نظام او محدود وطن مالک وي، ځان ته مشر او امیر ولري او د مانیز شخصیت لرونکی وي، یا په بله وینا دولت د هغه حقوقي او سیاسي شخصیت یا ارګان څخه جوړ دی چې نفوس، قلمرو، حکومت او عالي قدرت ولري یا دولت د هغې ټولنې (جمعیت) له خلکو څخه جوړ دی چې په یوه ټاکلي جغرافیایي ساحه کې چې د قلمرو په نامه یادېږي په ثابت او دوامداره ډول ژوند وکړي او خپل حکومت ولري او د پوره حاکمیت او خپلواکۍ لرونکی وي او د هغه هېواد ډېری خلک یې عادتاً د ارونو منلو ته غاړه کېږدي یانې منلو ته یې چمتو وي.

دولت له حقوقي پلوه د هېواد یوه جغرافیایي ټاکلې ساحه او ټاکلې پولې (سرحدات) لري او مهم توکي یې ساحه او خلک دي. خلک یې ګډ تاریخ، ګډ غم او ګډې خوشالۍ لري او په راتلونکي کې هم د یوه ځای اوسېدلو ارزو ولري، د داسې یو حکومت لرونکي وي چې خپلواکي ولري او خلک یې ارادتا د ارونو پیروي کوي، لکه که افغانستان په پام کې ونیسو چې په دته کې له ورو ورو قبیلو څخه جوړ شوی او په بېلابېلو ژبو خبرې

کوي، کله کله د قبیلو تر منځ زړه بدې هم پېښېږي، خو هر مهال چې بهرني دښمن ورباندې تېری کړی دی نو ټول په یوه غږ له قبیلوي، قومي، ژبني، توپیر څخه پرته د دښمن په مقابل کې درېدلې، کورنۍ شخړې یې شا ته غورځولي او د خپل ګډ ارمان په اړه له سر او مال څخه تېر شوي دي چې دا واقعیت د افغانستان په تاریخ کې ټولې نړۍ ته څرګند دی. د دې بېلګې په اساس څنګه چې د یوه هېواد ټول خلک د دښمن په وړاندې د سر او مال څخه تېرېږي او خپلې قیمتي وینې په دې لاره کې تویوي، نو د خپل هېواد د راتلونکي چارو او کړنو په برخه کې هم حق لري چې پوښتنه ورڅخه وشي او د دوی نظر وغوښتل شي.

دلته دا سوال پېدا کېږي چې د یوه هېواد خلک څنګه خپله اراده ورباندې کولی شي؟ ایا دا شتون لري چې د یوه هېواد خلک چې شمېره یې میلیونونه ته رسېږي سره رایو ځای شي او د ځینو مهمو ملي چارو او کړنو حل تر پام لاندې ونیسي؟ ایا کېدای شي چې هر یو خپل نظر بیان کړي؟ داسې یو ځای شته چې د ټول هېواد وګړي په کې راټول شي؟ په ډاګه ښکاره خبره ده چې دا شتوالی نه شته نو د دې لپاره چې د یوه هېواد خلک د خپلو چارو او امور په باره کې تصمیم ونیسي څه باید وکړي؟ د اسلامي حقوقو پوهان د دې پوښتنو په ځواب کې وايي: چې له پوهو او باوري نمایندګانو څخه باید مشوره واخیستل شي، څنګه چې خلک د مشر د ټاکلو حق لري، نو دغه مشر باید د شورا له لارې وټاکل شي، دغه اړه په قران کریم او سنتو کې په ښکاره بیان شوی دی "امرهم شوری بینهم" د مسلمانانو کارونه په خپلو منځو کې په سلا مشوره سره دي.

دغه قراني حکم دا خبره په ډاګه کوي چې د مسلمانانو ټولې چارې خصوصاً هغه چارې چې د مسلمانانو د ټولنې لپاره د ارزښت وړ وي، د سلا او مشورې کولو پر اساس باید حل او فصل شي. په دې کې شک نه شته چې د اسلامي ټولنې لپاره د رئیس رول پر نوموړي ټولنې واجب او له سترو کارونو څخه ګڼل

کېږي. نو د دغه قرآني حکم پر اساس واجبه ده چې د رئيس د ټاکلو په اړه ټولنه له سلا او مشورې څخه کار واخلي او مشوره هلته صورت میندلای شي چې هر وگړی د ریاست د داوطلب کاندید په اړه خپله نظریه په ازاده بڼه ښکاره کړای شي.

شورا په اسلامي نظام کې مهم رول لري او دا د ملت حق دی چې مشر او رئيس باید د شورا له لارې وټاکي. د شورا واجب والی قرآن، د سنت او فقهې پوهانو له مخې کېدی شي. الله (ج) وایی «و مشاورهم فی الامر» له دې ایت څخه ښکاره برخه د شورا په وجوب دلالت کوي. ابن تیمیه په دې اړه وایی: باید ولی الامر مشوره واخلي، ځکه چې خدای پاک او د هغه رسول پر دې کار امر کړی دی.

امام طبري وایی: الله پاک خپل پیغمبر ته په مشوره اخیستلو امر کړی دی چې د ده امت له مشورې پرته ژوند کول خپل نه کړي. حسن او سفیان بن عتبیه وایی: پیغمبر ته په مشوره اخیستلو امر شوی و، چې په ده پسې خلک اقتدا وکړي او د ده پر لار ښه پوه شي.

د شورا نمایندګه په حدیث شریف کې د عرفاوو په نامه یاد شوی دی. لکه حضرت محمد (ص) وایی: قال رسول الله ان العرافه حق ولا بد للناس من العرافاء ولكن العراف فی النار».

د سیمې نمایندګي اړینه ده. ښايي او لازمه ده چې خلک خپل نمایندګه ولري. مګر فاسد او بدکاره نمایندګه ګان به په اور کې وي.

عرفا د عریف جمع ده، چې داسې یې مانا کړی «القيم ولا سید لمعرفة سياسة القوم» یانې باتدبیره کار پوه (زعیم) چې د قوم په ټولو سیاسي چارو پوه وي. ابو سلیمان خطابي وایی: عریف هغه سړي ته وایی چې د قوم له ټولو کارونو څخه باخبره او قوم ته مسوول وي. د فقهې پوهانو د قوم او قبیلې نمایندګه ګان د عرفاء نقیبا، اولی الامر، ملا القوم، اهل حل و عقد په نامه سره یاد کړي چې ټول په اوسني اصطلاح د شوري یا د پارلمان د غړو په نامه یادېږي.

لکه په لیلة العقبه کې څه وخت چې دمدينې

منورې انصارو بیعت کاوه حضرت محمد (ص) د ولس نقیبان مقرر کړي وو. همدارنګه حضرت موسی (ع) د بني اسرائيلو لپاره نقیبان ټاکلي وو، چې هر یوه د خپل کلي او قوم نمایندګي کوله. الله (ج) ژمنه (عهد) له بني اسرائيلو او مقرر مو کړل له هغوی څخه د ولس سرداران او نمایندګه ګان.

په نړۍ کې هم منل شوې لاره دا ده چې د هېواد له هرې برخې څخه خلک یو یو نمایندګه چې د هغه ځای ډېری خلکو خوښ کړي وي یو ټاکلی ځای عموماً مرکز ته ولېږي هر کله چې د نمایندګانو د ټاکلو پړاو پای ته ورسېږي نو له دې نمایندګانو څخه یوه جرګه جوړه شي. په دې جرګه کې هر نمایندګه د خپلو ټاکنوکو کسانو نمایندګي کوي. د حکومت د چارو او کړنو په اړه خپل نظر څرګندوي او تصمیم نیسي. نو په دې اساس هر حکومت چې په یاد شوې لاره منځ ته راشي موږ هغه حکومت ته د هېواد نمایندګه حکومت یا روا (مشروع) حکومت ویلی شو. په تاریخ کې ښه حکومت د حضرت محمد (ص) او د هغه د خلفاوو د وخت حکومت و چې د عدالت، انصاف، اهلیت او مسوولیت په اساس بنا و. د مشرانو او خلکو تر منځ په حقوقو کې هېڅ توپیر نه و. د بهتری معیار یوازې دا ایت و «ان اکرمکم عند الله اتقکم»

ستاسې خورا د درناوی او عزت لرونکی د خدای په وړاندې ستاسې خورا ډېر پرهېزګار دی. یانې د وينا او عمل تر منځ توپیر نه و، د خلفاوو ټاکل د بیعت او شورا په اساس د شرعي لارښوونو په بنا و، یانې د اسلامي امت د خوښې او مصلحت په اساس نه د جبر او زور په اساس.

ښه حکومت داسې یو حکومت دی، په مهمو ملي او نړیوالو مسایلو کې له ملت څخه پوښتنه وکړي او د عامه رایې او رېفرنډم پام وساتي. او په نورو عادي مسایلو کې د هېواد د نمایندګانو تصویب واخلي. هغه حکومتونه چې د ملي ارادې پر اساس منځ ته راغلي وي، په هغو کې هر چا ته دا حق ورکړل شوی دی چې د خپل استعداد او لیاقت برابر د هېواد

په پرمختګ کې برخه واخلي او په ناوړه چارو یې نیوکه وکړي. حال دا چې په مطلقه او کودتایي حکومتونو کې دا حق چا ته ورکړل شوی نه دی. کودتا کوونکي خپله اراده په نورو باندې په زور سره ورټیږي. که د دارنګه حکومتونو په ناوړه او ناروا چارو چا نیوکه وکړه، نو سم له لاس ورته جزا ورکول کېږي. په اوسنۍ نړۍ کې ډېری حکومتونه چې د بشري حقوقو د سرغړونې تور پرې لګېږي. همدغه مطلقه حکومتونه دي چې خپل اخلاقي ارزښتونه یې له لاسه ورکړي دي. خو خوشبختانه د داسې حکومتونو شمېر ورځ په ورځ کمېږي.

د دې لیکنې په پایله کې باید ووايم چې د برخلیک ټاکنې حق د بشر اساسي حق دی او باید په عمل کې ورکړل شي او د دې لیکنې له مخې که د افغانانو برخلیک ټاکنې حق ته لنډه پاملرنه وکړو چې څه لوبې وي چې د افغانانو په برخلیک وشوې په افغانستان کې له بهره تېل شویو کودتایي او زورواکو واکمنو افغاني وگړي له کومو ستونزو او کړاوونو سره لاس و گربوان کړل؟ څومره ناخوالې او غمیزي پرې تېرې شوې او په پای کې څه ډول پایلې ترې راووتې. تاریخ به یې هېڅکله هېره نه کړي باید تېرې تجربې بیا تکرار نه شي.

د برخلیک ټاکنې حق په اړه د اسلام، د بشر د حقوقو نړیوالې تګلارې او د ملګرو ملتونو د اړونو له مخې افغانان هم د نړۍ د نورو خلکو په څېر برابر حقوق لري او هم حق لري چې خپل برخلیک په خپله خوښه وټاکي. په دې کې د چا څه افغانان پوه شه او خپل برخلیک او د برخلیک اډانه یې.

هېڅ یوه هېواد ته که ګاونډی وي که سیمه ییز او که نور، حق نه لري چې د افغانانو په برخلیک ټاکنه کې لاسوهنه وکړي او یا د لاسوهنې نیت او هوډ ولري. هر ملت چې پر کوم نظام خوښ وي هغه ورته په زړه پورې دی، ځکه خپله یې غوښتی، نو افغانان هم د دې حق لري چې خپل برخلیک چې څه ډول وغواړي هماغسې وټاکي. دا د افغانانو مسلم حق دی.

پاتې په ۲۸ مخ کې

مرداریو (گندگیو) څخه ډېر بد وړي. دوی ډېر ایمانداره خوی لري او هېڅکله هم له دوکې او فريب څخه کار نه اخلي. د خپلو تجربو له کبله په کاروبار کې بريالي وي. او ښې پیسې په کې پیدا کوي. ډېر سخي وي او کله هم له کنجوسی څخه کار نه اخلي.

په عامه توګه اعتدال پسند وي خو کله کله د ضرورت په وخت کې دریغه پیسې مصرفوي. په دوی کې د زغم ماده ډېر زیاته وي. دوی ډېر زیات ځواک (طاقت) لري او اکثره په پوځ کې کامیابه وي.

د ښه اندام او حسن خاوندان وي. خو اکثره په دې اړه شکي وي. په مجلس کې یې موجودیت د مجلس خوند یو په دوه کوي، په زوره خبرې کوي او په لوړ اواز خاندې د مجلس له ادابو څخه باخبره وي.

دوی ډېر وفاداره ملګري وي او د خپلو ملګرو ډېر قدر کوي خپل ملګري هېڅ وخت نه خپه کوي.

چې کله واده وي نو ډېر ښایسته او ذهین وي. د خپلو همزلو احترام کوي. ډېر رحمدله وي. او له ضد څخه کار نه اخلي.

ترتیب پسند وي او له بې ترتیبۍ څخه بد وړي. ډېر زیات سبق وایي، میزان والدین له خپل اولاد سره ښه اړیکې ساتي. خپلو اولادونو ته ښه چاپېریال پید کوي. خپل اولاد مختلفو تفریحي ځایونو لکه پارک، چمن ته بیایي. کوښښ کوي چې بچي یې د باور وړ وي، او د کمتری له احساس څخه یې لرې ساتي. دوی هېڅکله هم په خپل اولاد بې ځایه ډاډ نه کېږدي او نه ورته بې ځایه په قهر کېږي.

غبرګولی، وړی او سلواغه د دوی بهترین ملګري وي. دوی به هېڅکله هم خپل میزان ملګري ته دوکه ور نه کړي. د می د خپل میزان ملګري ډېر خیال ساتي. او کېدی شي چې د دوی له کبله میزان ته ډېرې ګټې ورسېږي.

د دوی لپاره سیاست، سفارت، تجارت، موسیقي، مکالمه او ادب ښې شعبي ثابتېدی شي. دوی په دې څانګو کې ښه پرمخ تلای شي او ښه نوم په کې پیدا کولی شي.

د دوی لپاره بختور رنگونه نیلا او سپین

تله اوومه میاشت او حاکمه سیاره یې زهره (Venus) ده. چې د حسن او عشق علامت ګڼلې شي.

د سپتمبر له ۲۳ څخه واخله بیا د اکتوبر تر ۲۲ مې پورې زماني واټن کې پیدا شوي کسان د پرکششه شخصیت خاوند وي. دوی په خلکو کې ډېر محبوبیت لري. له خلکو سره هېڅ ډول اختلافات پیدا کول نه غواړي. دوی له خلکو سره خپل غم شریکوي یوازې والی او ګوښي توب بیخي نه خوښوي. دوی په خپل ژوند کې منځلاري وي.

دوی د حساس طبعیت خاوندان وي. په خپل ژوند کې ښې کامیابۍ تر لاسه کوي، خو ډېر ژر نهیلې کېږي. هر وخت په فکرونو او سوچونو کې ډوب وي.

له جنگ جګړو څخه لرې ګرځي، دوی ډېر مخلص او سپېڅلي خلک وي. له خلکو سره ناسته پاسته خوښوي. له ملګرو سره په مجلسونو کې ډېر خوشاله وي. طبعیتا سنجیده وي، خو بیا هم په خلکو ګران وي په خپلو خوږو خوږو خبرو سره خلک اغېزمنوي. خو ځینې وخت د دوی د خبرو انداز منفي اړخ ونیسي چې په نتیجه کې ترې خلک خپه شي.

د تلې میاشت خلک چې کله هم فیصله کوي نو د ذهن پر ځای د زړه خبره مني. دوی ته عشق او محبت ډېر اهمیت لري. د تلې میاشت زېږېدلي سړي ډېر راکښون لري. خو په مینه کې وفاداره نه وي. له دغې میاشت سره تعلق لرونکي نجونې په عامه توګه ښکلې وي. او دوی ډېرې مینه ناکې او شفېقي وي.

د میزان میاشتنې خلک چې کله مینه کوي نو بیا د خطرونو پروا نه لري او په مینه کې بیا تر هر څه تېروي.

دغه خلک اکثره په مینه کې د خلکو زړونه ماتوي. خو دوی ته کله هم د خپل جرم احساس نه کېږي. دوی ښکلي څیزونه خوښوي، سوچونه ډېر کوي، خو عمل پرې کم کوي. کله چې یوازې وي نو خیال پلاوونه پخوي. په کوم کار کې که ورته لږ مشکل هم پیدا شي نو بیا هغه کار پرېږدي. خپل کور ډېر پاک ساتي او له

خپله میاشت خپل برخلیک

محمد ادریس غیرت، پېښور

نه شواى منلى واکمنان او چلوونکي يې د پرديو لاسپوڅي او گوډاگيان وو، ځکه خو يې القا په نطفه کې شنه شوه. افغانانو ته دې د دې حق ورکړل شي چې په خپل برخليک ټاکنه کې په خپله ونډه واخلي. هر هغه برخليک چې د زور او يا له بهره پر افغانانو وتپل شي يانې د افغانستان د ملت اراده په کې شامله نه وي نو پايلې او عواقب به يې د تېر په څېر وي.

دا د افغان ملت مسلم حق دی، لکه د نورو ملتونو په څېر خپل برخليک بايد له خپلې خوښې سره سم په خپله وټاکي، که هغه په سيده بڼه (د عامو انتخاباتو) او که د ملت د رېښتينو ټاکل شويو استازيو له خوا وي.

اخځليکونه:

- ۱- عدالت، دويمه گڼه، مرغومی - کب، ۱۳۶۹ ل. د ازاد افغانستان د حقوقپوهانو د اتحادیې خپرونکی ارگان، څارنوال فضل الرحمن شينواری.
- ۲- افغانستان او بشري حقوق، دلاور احمد نظيرزی، ۱۳۸۱، ننگرهار.
- ۳- حقوق بين الملل عمومي، پوهاند ډاکټر وېر ساپی، څلورم څپرکی، ۶۷ مخ، کابل ۱۳۷۰.
- ۴- ويژه اسناد بين المللی حقوق بشر. د بشر حقوقو د خپلواک کمیسیون له خپرونو څخه، بشري نړيواله اعلاميه.
- ۵- په اسلامي شريعت کې فرد او دولت، ډاکټر عبدالکريم زیدان، برکت الله مستعان، د گهيځ جريدې خپرونه، ۱۳۵۰ ل کال.
- ۷- هيله، دوه مياشتنۍ خپرونه، ۱۳۸۰، څلورمه گڼه، شورا د اسلام له نظره.

خپلې مور سره زياته مينه لري. اکثره د خپل مور او پلار نازولي وي په دوی کې د حسد او کينې ماده هم موجوده وي. دوی له خپل خاوند سره کورنۍ ژوند خوښوي. د خپل خاوند ډېرې وفادارې وي او په ازدواجي ژوند کې بريالۍ وي.

روغتيا:

دوی د ښو خوړو شوقين وي. او له ورزش کولو څخه ځان پټوي. د گردې، سر درد او د معدې په مختلفو ناروغيو کېښوتي شي. دوی ته په کار ده چې د همدغو غړيو ډېر خيال وساتي. دوی ته په کار ده چې داسې خواړه وکاروي چې ايودين سوډيم او فاسفورس په کې موجود وي او د د تکليف لپاره دې سپک ورزش کوي. او له دروند بار له وړلو څخه دې ډډه کوي. دوی اکثره په مختلفو ذهني ناروغيو اخته وي نو ځکه ورته په کار ده چې له بېخايه فکر او اندېښنې څخه ډډه وکړي.

مشهور شخصيات:

مولانا جلال الدين رومي، مولانا مودودي، اکبر اعظم، مهاتما گاندهي، شاه عبدالعزيز، لياقت علي خان.

د برخليک ټاکنې....

دا خو تر لمره روښانه ده چې د پرديو له خوا تپل شوی برخليک پر يوه خپلواکه ملت واکمنېدۍ نه شي. هر نظام چې راځي نو د ملت ملاتړ او خوښه به ورسره مل وي. کنه نو داسې نظام چې واگې يې د بل په لاس کې وي. د اوانې اوډن يې بل څوک وکړي هغه برخليک ملت ته د منلو وړ نه دی او دا د هغوی پر حق څرگند او بريښه تېری دی. دا هم تر لمر روښانه ده چې د افغانستان پمتن ولس څه ډول برخليک غواړي او ټاکلی يې شي «عيان ته څه بيان» که افغان ولس سور کمون منلای، نو هجرت، قربانيو او له داسې نورو ستونزو څخه به يې څه غوښتل؟ خو دا چې دا ملت دغه ډول نظام او مفکوره

دي، د دوی رنگونه په استعمال سره دوی يو ايمان داره او پاک ژوند تېرولی شي. د سپين رنگ له استعمال سره به يې دښمن همېشه ذليل او خوار وي او ورسره به په خلکو کې محبوبيت هم پيدا کړي.

ميزان سړي

دوی ډېر جذاب وي، خو له دې خبرې څخه بې خبره وي. د دوی خوشحاله ساتل ډېر گران کار وي. عموماً د خپل ځان لپاره داسې کارونه انتخابوي چې ډېر عام نه وي. دوی په فيصله کولو کې له ډېر مشکل سره مخ کېږي.

په گډ ژوند کې ډېر نرم طبيعته وي، ټوکې تکالې خوښوي او د زړه له خلاصه ورته خاندې. د مشرانو درناوی کوي، ډېر زيات ملگري لري. انصاف پسند شخصيت لري. ډېر رحم دله وي د خلکو په اعتراضونو باندې ډېر زيات خپه کېږي کوم ماحول چې د دوی په طبعه برابر نه وي، نو هلته ډېر ژر تنگېږي او کوښښ کوي چې له داسې ځای څخه ځان وباسي. اکثره کارونه په نيمه پرېږدي، يو کار يې لا ختم کړی نه وي بل پرې پيل کړي. چې په نتيجه کې ترې دواړه کارونه پاتې شي. ډېر عاشق مزاجه وي. او په ښځو کې ډېر محبوبيت لري، که ښځه يې هم مزاجه وي نو دوی يې ډېر قدر کوي، او که ښځه يې هم مزاجه نه وي نو بيا دوی اکثره له کور څخه د باندې وي.

ميزان ښځه:

دوی عملي او زنده دله ښځې وي د دوی يوه خدا هم ځلک اغېزمنولی شي. دوی نارينه اول د خپل حسن په جال کې کېښاسي او بيا ترې کم عقل جوړ کړي. دوی د خپل خاوند په هېڅ ماده او اسوده حال ځلک خوښوي. کورنۍ ژوند ته ډېر پام لرونکي وي په ژوند کې ترتيب او سليقي ته ډېره توجه ورکوي. دوی ډېر خوش اخلاقه او ملنگ طبيعته وي. ظاهري نمود او نمايش نه خوښوي، په دوی کې د اعتماد کمی وي، له

نو ځكه دا ليك درته ليكو او ډاډه دركوو.
غزلونه درلېږم، هيله ده چاپ يې كړي.

غزل

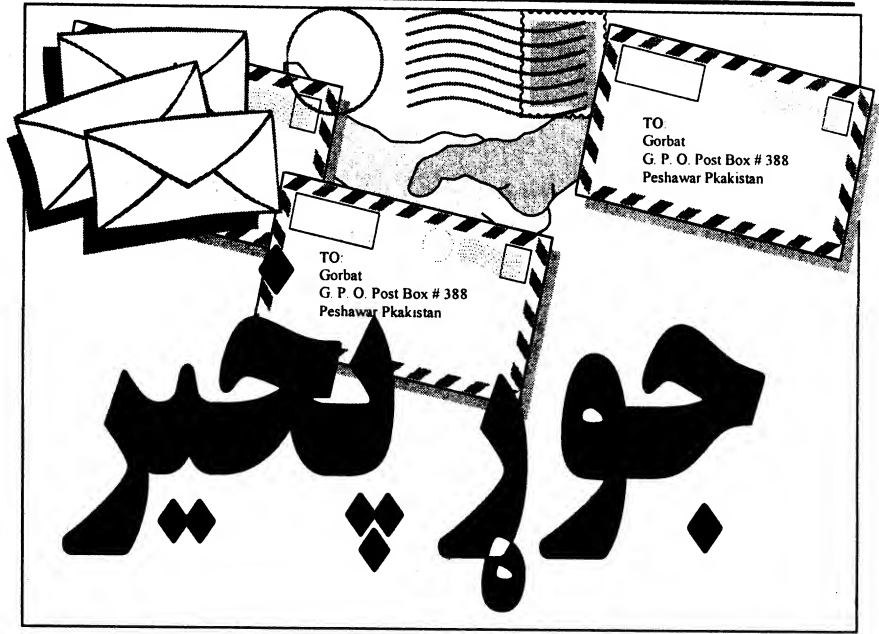
تش په لاسونو زولنې خو نه دي، موږ يوو په
زړو تړلي
يوو لكه غرونه له ازله په زولونو تړلي
ستا تر وجود چاپېر چاپېره پرهرونه گورم
ځكه په هر يوه كوڅه يو پردو په زولونو تړلي
گومان مې نه شي چې خوږ شي راته
ځكه د يو بل د قتلونو يو قصو په زولونو
تړلي

هر يو گلاب مو خزان شوى د بهار په تمه
بهار خو نه شته يو خزان په زولونو تړلي
طنينه دلته له نن نه يو سبا ته پاتې
د خيمې ژوند نه - يوو بله ننگ په زولونو تړلي
...

د پښتونخوا له تېل څخه محمد حنيف
حيران طوطا خپل تر سلام وروسته ليكي:
ستاسې د مينې د گوربت توندو او اثرناكو
حملو دې ته وهڅولم چې د ډېرې مودې پس
بيا درته د زړه غوښې نذرانه وركړم. د گوربت
هر پرواز زموږ د تېل سيمې ته هېښوونكي
معلومات او په زړه پورې مطالب راوړي دي.
نو دا ځل ما وغوښتل چې د دې لوړي راڅخه
تشې پنجې يونسي. خو بيا هم فكرمند يم چې
هسې نه د گوربت پنجې زموږ درلېږلي ښكار
(خدای مه كړه) سترې نه كړي او چېرته د لوړو
غرونو په څوكو كې ترې پرېنځوي.
...

د تهرنتيو له كاناډا څخه درون مشر
ظاهر افق ليكي:
د گوربت مجلې ښاغليو چلوونكو ته،
تر هر څه لومړى ستاسو د گوربت خپرونې
ټولو مسوولينو چوپټيا او روغتيا له خدايه
غواړم. همداسې، ستاسو د زيات، صادقانه
او برياليو فعاليتونو په خاطر د زړه له كومې
تبريكونه وړاندې كوم.

د گوربت لپاره نور هم لوړ پروازونه او د
اوږدو واټنونو د وهلو تواني او بيا هم د ستر
گوربت د لوړو څوكو شان او شوكت غواړم.

مسوده باندې ستاسو نظرياتو ته انتظار باسم.
...

د انگلستان له لندن څخه ښاغلى مدير
عبدالحميد تر سلامونو وروسته ليكي:
څه ورځې مخكې مې هم يو ليك درلېږلى،
گوندې در رسېدلى وي. ماته د گوربت د
څلورم كال لومړۍ گڼه لاس ته نه ده راغلې.
دويمه او درېيمه گڼه د كليزې سره
راورسېدلې. مننه.

ورونو دا دي يو بل ليك دراستوم، كه د
گوربت په ښكو كې ځاى و، چاپ ته به يې
وسپارئ، كنه خبر. څنگه چې زه اوس بوډا او
شيخ فاني يم، ماغزه مې ښه كار نه كا. خود
گران وطن بده ورځ مې ډېره خوروي. او دې ته
مې اړ باسي چې څه وليكم، نو له تاسو دا هيله
لرم چې زما په ليك يوه كره كتښه وكړئ.
املايي تېروتنې او نورې سپورې ستونزې او
كېږې وږې يې ورسمې كړئ. زه تاسو خپل
وجود او تن گڼم او ستاسو ښې لوړېښې ته
سترگې په لار يم.
...

د بلوچستان د لورلايى له كټوى كمپ
څخه محمد هاشم طنين تر سلامونو
وروسته ليكي:
ستاسو ټولې گټې زموږ ډېرې خوښې دي،

د امريكا له متحدو ايالتونو څخه
پروفېسر ډاكټر سيد خليل الله هاشميان
ليكي:

گرانو وطنوالو،
السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.
زما تاوده سلامونه او ښې هيلې ومنئ.
زه په گوربت پسې گرځېدم، خو ستاسو د
مهربانيو په اثر زما كور ته ورسېده.
كوزه در خانه و من گرد جهان ميگردم.
ستاسو له يادونې څخه ډېره مننه كوم،
ستاسو پته او درس ما سره نه و. خو پس له
دې نه ان شاء الله د تل لپاره ورسره ملگري يو،
ځكه د گوربت مجله يوه مبارزه او
وطنپالونكي مجله ده. او ستاسو هلې ځلې او
صادقانه خدمتونه د افغانستان د ژورنالېزم
په تاريخ كې ثبتېږي.

د ايښه افغانستان مجله اوس شپاړس
كلنه شوې ده، خو زما جسمي توان د دغسې
دروند كار طاقت پس له دې څخه نه شي
زغملی، زه نه پوهېږم چې تر كومه وخته پورې
به د مجلې كار دوام وكړي.

د فرهنگي مبادلې په توگه د ايښې اخرنۍ
گڼه د يوې بلې كره كتښې سره چې د اساسي
قانون په مسوده باندې شوې ده، تاسو ته
وړاندې كوم او د اساسي قانون په ناقصه

داسې ارزانه بيه استخدام كړل چې د خپل هېواد زحمتونه او تحصيلات يې يا وروڼه منل او يا يې هم بې اعتباره وگڼل. البته استثنائات هم شته.

همدغه هېوادونه چې دا دي خپل ځانونه يې د يوه قوي انحصار په زنجير سره تړلي دي، پاليسي لري چې خپل هېوادونه په بشپړ ثبات كې وساتي، خو افغانستان غوندې مستقل او پر ازادۍ باندې مين هېوادونه او ملتونه د بې ثباتۍ د هرج او مرج په اور داسې سوخي څو چې يې د خپل بې نظامه فرهنگ څنې د افغاني استقلال خصوصيات د دموراسۍ په پلمه په خپلو راکتونو او تانكونو كې نقل كړي او وروسته پر دې ډول جريان باندې د گلوبلايزېشن Globalization (نړيوال كېدلو) شوم نوم هم كېږدي، چې ولسونه يې په دې استعماري شكل كې په هېڅ وخت او زمان كې نه شي منلای.

...يو دموراسي او بل يې هم د بشر حقوق. نوموړي دواړه عالي او بشري مفهومونه د څارگندو حكومتونو او نظامونو په څېره كې د هغو سترو كمپنيو او ملياردارانو د گټو ساتلو په خاطر د تبليغ هغه وسايل دي چې د څرگندو حكومتونو په واسطه په ډېره ماهرانه توگه تطبيق او تبليغېږي. البته دموراسي په خپله واقعي مانا (پر خلكو باندې د خلكو له خوا د خلكو حكومت) نه دا چې تراوسه ما په خپلو سترگو نه دي ليدلي بلكې د گوربت Eagle غوندې تېزبينو ليدونكو په نظر به هم نه وي ورغلي. په همدې ترتيب د «بشر حقوق» يوه سياسي، تاريخي او فلسفي مقوله چې د خپل تعبير او تفسير اوږد تاريخ لري. د يو څو بين المللي واکدارانو او اقليت طبقوله خوا يې بېله يوې دماگوچيكي كلمې څخه بل مفهوم ځكه نه دی موندلی چې په بنسټ كې د «بشر» د كلمې په مفهوم څوك نه پوهېږي او يا هم ځان نه په پوهوي. په داسې حال كې چې بشر د اشرف المخلوقاتو په حيث خپل ځان ته حقوق او تقدس لري. اوس نو ايا بشر هغه پاك پرېولی ګرګر شكله موجود دی چې د ورځې پاتې په ۲۳ مخ كې

دوران كې وروچه كړي. په دويمه مرحله كې د يو لړ منورينو او تحصيل يافته گانو د جلبولو لپاره په مختلفو پلمو او دسيسو هڅه كوي څو د خپل گران هېواد او ټاټوبي څخه يې وباسي، چې گواكي د هغوی د ژوند ساتنه، د بشر د حقوقو پر اساس كوي، په داسې حال كې چې دا هر څه له واقعيتونو سره سر نه خوري، ځكه څرگنده دا ده چې د خلكو دغه ژوندۍ او ګړندۍ انساني انرژي استعمارگران په داسې ماهرانه توگه په كار اچوي چې هېڅ يوه ته له خپل ذوق او مهارته سره سم حتی كار نه وركوي او د جوالي گريو لپاره يې ځكه اماده گڼي چې دفتري او ارام كارونه د خپلو آغازده گانو لپاره مناسب بولسي. په دې ډول د ناخوانمردانه اعمالو سربېره ټول هغه سياسي شخصيتونه چې د دوی د استعماري افكارو سره موافق نه وي، كه مذهبي وي او يا غير مذهبي دوی يې په تور لېست كې نيسي او د خپلو هېوادوالو په واسطه يې تر تعقيب لاندې وړولي، پرون يې د كمونيست په نامه خون ورځ يې بيا د ترورېست په نامه په ډېره وحشي توگه سره تعقيبوي. دغه تكتيكونه د دوی د بقا په خاطر، د نورو تكتيكونو په تناسب ډېر واړه او ناچيزه تكتيكونه دي. پر دې ټولو سربېره د همدغو مهاجرينو اولادونه نسل پر نسل د دوی هېوادونه ورابادوي. دا هم ځكه چې دوی اولادونه نه زېږوي، نو كه د نورو په اولادونو خواري و نه كاري او نفوس ډېر نه كړي د دوی خو نفوس ورځ په ورځ كمېږي. خصوصاً په دې اخرو وختونو كې چې د نارينه وو تر منځ او د ښځو تر منځ يې ودونه قانوني كړل. تاسو فكر كولای شئ چې امپريالستي فرهنگ څنگه د انحطاط په خوا په حرکت دی.

نوموړو غربي هېوادونو چې په گران افغانستان كې په مختلفو پلمو او ډول ډول شكلونو او نومونو جنگونه جوړ كړل نه يوازې يې د مجاهد په نامه افغانان په امريكا او اروپا كې ځای پر ځای كړل او شاقه ترين كارونه په كوي، بلكې وروسته يې د خلكيانو پرچميانو او داسې نورو په نامه افغانان په

ارزومن يم چې د گوربت درنه خپرونه نوره هم ستره او د عاليترونو مضامينو او ارامتونو د خپرولو پر خاطر يو ستر مركز شي او همداسې هيله من يم چې ډېر ژر د خپلو تکرره او «غښتليو» همکارانو په ټول اړخيزو مرستو سره گوربت لږ تر لږه په يوه مياشت كې يو وار وځلېږي او رڼا وركړي، ځكه دوه مياشتنۍ خلايي مينه وال له بې صبرۍ سره مخامخ كړي دي.

د گوربت د څلورم كال په دويمه گڼه كې مې د خپل يوه غښتلي او محترم انډيوال حليمزي يو لنډ مکتوب ولوست چې په دې ترڅ كې يې زما د ادرس غوښتنه هم كړې وه. د مجلې ښاغليو كارکوونكو هم په ډېره مينه او امانتدارۍ سره نه يوازې د مکتوب محتوا په مجله كې زما د خبرولو لپاره خپره كړه، بلكې نوموړې پته يې هم نشر كړه، چې بيا هم ډېره مننه كوم.

اوس به ستاسو په اجازه د انډيوال حليمزي سره لږ د زړه خواله وکړم. گران انډيوال حليمزي ته،

تر سلام او احترام وړاندې كولو وروسته بايد ووايم، هغه وخت چې مې ستا د مينې ډكې څو لنډې مجلې ولوستلې او پته دې په لاس راغله، نو نه يوازې پخوانۍ برکتی او له صداقته ډكې خاطرې را په ياد شوې، بلكې ډېر ژر مې ستاسو پر هغه پوستي ادرس ليك دروليكي، چې له گوربت زما لپاره په وزونو كې ساتلی و. كه چېرې د لازي موږكانو د گوربت د هيبټ د كمولو په خاطر نه وي خوړلی نو په يقين چې در رسېدلي به وي.

انډيواله، په زړه پورې او د ډېرې د ليكي په شان پخه خبره ده چې ستر استعماري او امپريالستي هېوادونه په ورو، غريبو او مخ پر انكشافو هېوادونو كې علاوه پر نورو سياسي او اقتصادي هدفونو دا شوم هدف هم لري چې په يوه كمزوري هېواد كې داسې جنگ جگړه ايجاد كړي، چې تر هر څه لومړی يې د سرمايي څښتنان له هېواده ووځي او په اصطلاح د «بشر حقوقو» او د «دموراسي» تر شعار لاندې يې جذب او سرمايه يې په

انسان!

نر که ښځه؟

ښايي ښځه؟!

ايا سپين سترگي نه ده، سپين سترگي نه کوم؟

زما پوهه سپين سترگي ده. ايا خپله پوهه

حماقت نده زېږولي؟ دادی پوهه او حماقت يو

ځای شول.

ښايي پوهه او حماقت هغه دوه وروستني

چينجي (ماران) وي چې د مستۍ په گور کې د

انسان د کالېوت په خوړلو لگيا دي!

هی هی انسان څومره قديم دی.

جولای اتمه.

که شيطان نه وي خدای څنگه وپېژنو؟

هی هی، د قطبونو واقعيت: تور او سپين،

جنت او دوزخ، ځمکه او اسمان زموږ پوهه څه

شي ده؟ ښايي پټ حماقت، هوډو ښايي پوهه

موجوديت حماقت کوي که قطبونه (تضادونه) نه

وي پوهه له کومه کړو ايا دا د مار او کوډگر

کيسنه ده؟

نه پوهېږم زه او قطبونه کوم يو مار کوم يو

کوډگر يو؟

ايا زه خپله دوه قطبونه نه يم؟ شيطان ما په

کومه سترگه گوري؟

ښايي هر بل شيطان وي ښايي د شيطان لپاره

هم بل شيطان وي موږ په دغو سترگو يوازې

شيان او اجسام څېرې. او غټ غټ رنگونه (تور

سپين سره شته...) وينو خو هر شي هر جسم هره

څېره او هر رنگ يوه وژل شوې (يا وچه شوې)

مانا دي موږ هم د خپلې مانا وچ، کاغذ، فزيکي

او پرېرنگ يو.

نه پوهېږم زه او مانا جنت او دوزخ نه يو،

ښايي زه د مانا معنا وم او مانا زما په وړاندې

ابدي معنا.

زه زه يم، لوی، پرمختللی، د اخلاقو په مزو،

زنځيرونو او قلفونو کې پروت موجود چې

واقعيت معنا کوي. اه، زه څومره نيك يم، نيك

چې شته خامخا بد هم شته، جنت نيك غواړي

دوزخ بد!

ياره دوزخ لکه چې سر بېرې لېونی دی چې يو

مخ عواطف بادوي.

هی هی واقعيت دوه شقې شو،

يو والې څه شو، يو څه شو؟

يو ځنگل د کلمو

د ځنگل په زيار

جون ۲۷ کلمارلين

د اگست ۱۹ کال ۲۰۰۳ تايمني

يو ځل بيا د هيلو "گلانو" پوښلی يم! غواړم

هغه زمانه جوړه کړم چې: چې وينا، کلمات،

غږونه... ټول د موسيقۍ په شان شاندار او غير

استه لالي شي.

غواړم کار، فعل حرکت ټول نڅاه شي!

غواړم هر څه د ښکلا بڼه غوره کړي.

د مخه د وينا، فعاليت او نقد مخکښان را

چاپېره وو، ما په ځان گرښه راوکښله "دا دی

حيوان!" د وينا پر ځای خدا را باندې راتويې

شوه نه په فکر کې شوم "زه حيوان يم خو انسان

کېږم"

انسان د کېدلو په حال کې دی! اه انسان پيدا

شو انسان د حال په زمانه کې پيدا شو، انسان د

حال مبهم حالت دی.

د جولای لومړۍ:

غوښتل مې څه وليکم را څخه هېر شول.

اه، يوه خبره!

په ما کې يو څه دي چې د ويلو نه دي. کلماتو

ته نه راځي. کلمات د گټې په مرض اخته وي

کلمات په دې هڅه کې وي چې د گټې کار بشپړ

کړي، کلمات د "انسان" د گټې وسلې دي. هی

هی هر کتاب د وسلو زېرمه ده، فابريکه هم ده،

اه زه وایم کلمې څومره پيکه پيکه د انسان لپاره

روانې دي، انسان غواړي گټه بشپړه کړي، گټه

لوړه ده انسان ور لاندې ده کلمه بيا د انسان تر

پښې لاندې ده، که دا هر څه سرچېه کړو کلمه به

سر شي انسان تنه او گټه د پښو بوتونه ايا

کيدلای شي؟

بیرته راتښتم، له سره غږېږم په ما کې يو څه

دي چې له ويلو شرمېږي چې وايه څه وي؟ هر

څه چې وي د ما په دننه کې دي خو زه څوک يم

پټ څوک دی، ايا زه د خپل اصليت دروغ نه يم د

خپل اصل تور نقاب نه يم، نه پوهېږم دومره

انسان هم عجيب رنگين جهان دی، انسان څو

ډوله رنگونه لري، فزيکي رنگونه، معنوي

رنگونه او سمبوليک رنگونه!

اخلاق اصلا له (مه کوه) څخه شروع کېږي.

ځکه نو انسان د خپلو اخلاقو په جيل کې دی!

انسان د ټولو "گټور" موجوديت د حاصلولو په لټه

او هڅه کې دی! انسان غواړي ځان قوي،

مشهور، او حتما "سپېڅلې" وويني. وايي چې

شيطان په خپل وخت کې تر ټولو قوي ژوندی

موجود و. او سپېڅلتيا تل د خدای وه، انسان

غواړي، په ځمکه کې شيطان و اوسي په اسمان

کې "خدای" عجيبه تنده عجيب حرص نه پوهېږم

انسان څه وخت ځان داسې پلان گذاري کړي.

نه پوهېږم که انسان له خپل دومره ارتوالي

سره مخامخ شي څه به وکړي؟

ايا زموږ مروج اخلاق کره وړه، هلې ځلې،

اريکي، پاورونه، زموږ د اساسي سرنوشت د

طلسم کولو نه تمامېدونکې لويه نه ده؟

ښه ښه غږېږو په اخر يو ځنگل د کلمو لاپه لاره

دی

يو ځنگل د کلمو

۲۰۰۲ کال د مۍ لسمه

که زه وخت ولرم خو ژوند به کوم! ايا موږ ژوند

کوو؟ ښايي ځوابونه ډېر وي خو يو به چوپتيا وي

(ماته چوپتيا غوره ده).

اه، کار راغی په ذهن، په زړه په هر څه راتويې

شو ښايي کار زموږ ژوندي (زما خو له ژوند څخه

يوازې کار يادېږي گټه ور کار!!)

کار څه کړي؟ ايا کار له انسان څخه د انسان د

ورکولو هڅه نه ده؟ انسان استحاله شوې، کار

شوی ځکه انسان د انسان د ورکې لويه نه چې د

ابدیت ارادې د ځمکې په ستيج لوبولې.

کې شوم او خوبونه به مې د خان ولي په کور کې لیدل.

دا خولاڅه کوي په موږ خويي دا بنديز هم لگولی و، چې که څوک خپل شخصي کور نه لري نو نه شي ویلاي چې خپل کور ته سم، والاڅومره د شرم خبره ده دوی غوښتل چې په راباندې ووايي چې موږ خو خپل کرايي کور ته دا نو بیهڅي د شرم خبره ده، هغه د چا خبره (شرم مې کوټ بیخ مې خوت).

ابنځرگل ته چې داکیسه راته وکړه، نو مجبور یم چې زه هم خپله ووايم څه موده مخکې مې ښځې راته ویل چې د ورو پلاره که دې مور او پلار یادېږي وطن ته دې زړه کېږي نو یو چکر ولاړ شه ما ته د شپې په خوب کې ډېر کور - کور چيغې مه وده ما هم خان غلی کړ، چېرته مې ورته ویلي وای چې زه د خان ولي په کور پسې چيغې وهم.

هی هی ابنځرگل، تر اوسه خو دې منم خو له ما سره یوه وېره ده هسې نه خدای مه کړه، هغه د خان ولي خبره رښتیا نه شي چا ته یې زه او ته یاد کړي وو چې پری یې ډېر اوږد اچولی او خس یې ډېر کم دي دا پورونه چې دې اخېستي په ژوندانه د خلاصولو نه دي، زه خو ستا په تجربو او مشورو پسې روان یم، خدای خبر چې کار به ورکړي او که نه.

ابنځرگل کټ کټ په خندا شو او په خندا کې یې بادام گل ته وویل: و د خدای ساده دا خبره خو هر چا ته معلومه ده چې اخره مصری د ټولو هماغه ده (چې پور په غاړه او مېړ مرداره، او بیا د سبا ورځې غمونه چا نن ژړل چې زه او ته یې وژاړو. لېونښه د سبا مړي به سبا خښوو خو نن ورځ غو مې د ډاکټر خولې ته ښه چیلک کړی یې او زما غو درته پام چې په مجلس کې به خان ولي همدا سې ضربه ضربه کولنځک و مې.

کور اخېستی دا خبر سترگي اوس کور له سره یادوي هم نه هغه خو پرېږده پرون د خان ولي سترگي په میدان کې په ما ولگېدې نو زړولي ته یې په

خندا کې وویل چې وروره لکه چې په یویشتمه پېړۍ کې په نس مزدوران شوو. او پخوا چې ما او تا کور نه لرلو د دوی خبرې دې په یاد دي چې ویل به یې، موږ سر له دې Liberal ته رایه ورکو ځکه چې اوس زموږ گټې له دوی سره خوندې دي.

اوس چې کله زه د کور بندار ته خوله سمه کړم، ډاکټر خدای وهلی یې په بله اړوي او د (interest rate) پرته شروع کړي. والا که مې په مړه ګېده د خپل کور مجلس کړي وي او یا هم هماغه ورځ چې دغو نادیده گانو په شپه او ورځ د خپلو کورونو قصیدې یې ویلې او په لږ څه کې موږ نژدې پرې لېونیان کړي وو.

حاجي سورگل څومره ښه سړی دی چې نوراني مخ ته یې سړی وگوري، نو عقیده به دې ورته پیدا شي، په دې مردارو چا ورگډ کړي، په هر مجلس کې به یې کور په مخ ورنستلو اخر یې د هغه غریب اخره هم ورخرايه کړه، د گور په غاړه به سپینه ږیره یې سود پرې وخوړ تېره موده حاجي سورگل چا ته ویلي وو چې سود ما اخېستی خو گناه به یې د دوی په غاړه وي، ځکه چې دغو مردارو ته دوی کښېنولم.

بادام گل چې راپورې و نه خاندې زه خو یې داسې کړی وم چې ویده به په خپل کور

یک بام او دو هوا

ش زمری، استرالیا

بادام گل او ابنځرگل بیا یوه ټیکسي ته شوي وو. د موټر شیشې تورې لري نیولې وې، چې له باندې څخه یوازې دوی خړې څېرې برېښېدې، داسې چې د ابنځرگل سر په اوږدو ښوږده او د بادام گل څنگ په څنگ. ابنځرگل، بادام گل ته په تکرار سره همدا ویل: گوره نېکېخته چې زما دې ومنله نو په سړیو کې شمار شوي، د تریورانو (تریرو) تر منځ د خبرو سړی شوي، خلک درته په سړیتوب قایل شول، گني نو دا خو څه لري خبر نه ده، دوه اوونۍ وړاندې دې په یاد دي او که نه چې زړولي خپلو په غوټ (غټه) واده کې نه وو خبر کړي او چې په میدان (هوايي ډگر) کې به یې هم ولیدو نو دوه به یې راڅخه کوله او که چېرته به په یوه ټیکسي کې ورسره یو ځای هم شوو، نو دوی به زموږ د خښوولو لپاره د کورونو مجلس واچاوه چا به د خپل چمن غوري کولې چا به ویل چې زما حوض د صدام حسین د حوض کاږي ده، یوه نیم څو به شیش محل او تاج محل هم په کراره نه پرېښودل او خان ولي خو پرېده چې د کور قیمت به یې شېبه په شېبه یو یو پورته تلو.

ما او تا به یو بل ته خړې خړې سترگې اړولې نه به مو هو، کولی شواي او نه هم نه په لږ څه کې یې د شربت خپلو په ټولي ورگډ کړي وو.

هغه خو زما تجربه او مشوره وه چې نن ورځ مې ته هم د سیالانو سیال کړي، او که دې پام وي د کومې ورځې نه چې ما او تا

عراق

د نن انځور د تېر په هېنداره کې

مفتي احمد فرزانه، کندهار

ده وروسته په پرله پسې توګه تر دریو پېړیو پورې عراق د عثماني خلافت برخه وه. په ۱۹۱۸ کې د عثماني خلافت پر خلاف میجر لارنس سازش وکړ او د شریف ملکه د زوی فیصله سره ګډ یې پر شام برید وکړ. په ۱۹۲۰ کې فرانسې پر دمشق قبضه وکړه او شاهزاده فیصل یې جلاوطنه کړ. دا ډول بریتانوي پوځ پر بصره ولکه راوسته او نژدې ۹۸ زره وګړي ووژل شول. تر دې مخکې یوه انګریزي جنرال ماډ د ۱۹۱۷ کال د مارچ پر ۱۱ بغداد ونیو. وروسته د بریتانیې او فرانسې تر منځ یو تړون لاسلیک شو او په بصره او بغداد د بریتانیې حکومت وي او دا تړون فرانسويانو عملي هم کړ. په ۱۹۱۸ کال کې بریتانیې په بشپړ ډول عراق تر خپلې ولکې لاندې راووست او عراق په بریتانوي حکومت ورګډ شو.

په ۱۹۱۹ کال د لړۍ جم فورډ په امر وپتېیل شوه چې په بریتانوي حکومت به د ال سعود او د ده د اولادونو شاهي حق ور تسلیم کړي. په دې شرط چې سعودي حکمران به د بریتانوي حکومت مخالف او ضد نه وي. په همدې اړوند په ۱۹۲۱ کال کې د مصر پلازمېنه قاهره کې یو کنفرانس جوړ شو او مشري یې د بریتانیې د لومړي وزیر «لومړي وزیر» پر غاړه وه. په دې کنفرانس کې دا پرېکړه وشوه چې د شریف مکه حسین بن علي زوی فیصل ته دي د عراق سلطنت وسپارل شي. کله چې فیصل په ۱۹۲۳ د سپتمبر پر ۸مه له ژوند سره مخه ښه وکړه. د ده پر ځای د ده زوی شاه غازي د عراق واګي په خپل لاس کې

او تر دې وروسته د بني امیه، بنو عباسیه او ترکي خلیفه ګانو کار ځای د عراق په بل پخواني ښار بغداد کې و. تر دې وړاندې په ۱۴۰ هجري کال کې خلیفه ابو جعفر منصور د دجلې سیند اړخ ته تر ډېرې پلټنې وروسته د بغداد د «قدیمه» پخواني قصبې سر نه یو ځای انتخاب کړ او هلته یې د خپل دار الخلافه د ودانۍ کار پیل کړ. په ۱۲۸۵م کال کې هلاکو خان د عباسي سلطنت وروستی واکمن معتصم بالله ته ماته ورکړه او د ده «معتصم» په شمول یې نژدې ۱۵ لکه وګړي په بغداد کې مړه کړل. او یو ځل بیا یې هغه وخت د ټول وژنې بازار ښه تود شو چې امیر تیمور لنگ په ۱۴۰۱ کې پر بغداد قبضه وکړه او د بغداد کلي او باندې یې په وینو ورنګولې.

تر هغه وروسته په ۱۵۰۸ کال کې د ایران صفوي حاکم اسمعیل شاه بغداد اشغال کړ، او نژدې ټول استوګن او سني مذهبه مشران یې ووژل.

په ۱۵۳۴ کې عثماني خلیفه سلطان سلمان یو سخت جنګ وکړ او په پایله کې یې بغداد تر خپلې ولکې لاندې راوست او د عثماني سلطنت برخه یې وګرځاوه.

په ۱۶۲۲ کې بیا ایرانی واکمنو خپل توان وازمایه او شاه عباس لومړی پر بغداد قبضه وکړه، په ۱۶۳۸ کې عثماني خلیفه سلطان مراد څلورم، بیا پر عراق ولکه تنګه کړه او تر

بغداد یو ځل بیا لوټ او تالان شو، دجله او فرات په وینو ورنګېدل، یو ځل بیا د ویرونو، غمونو، بربادیو او وحشیانه وژنو یو زړه لړزوونکی منظر د نړۍ پر مخ پرانیستل شو. هغه سمسور عراق، له خوښیو ډک بغداد او بصره یو ځل بیا وېجاړ شول. یو ځل بیا د کونډیانو او یتیمانو لې دوام وموند او یو ځل بیا بېوزله معصومي ښځې او ماشومان تر تېلو قرباني شول.

د عراق هره سمخه او هره دښته او میره په وینو سره ښکاري، عراق د مسلمانانو د عظمت او وفاداریو ایینه ده. د عراق په تعمیر او ترقۍ کې د اسلام له ظهور څخه رانیولې تر همدې گړۍ پورې د مسلمانانو مرکزي کرښه له پام څخه نه شي غورځېدلې، پر عراق د مسلمانانو واکمني په ۱۷ هجري پېړۍ کې د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په خلافت کې ټینګه شوه. د عراق مخکینی پلازمېنه مداین د هوا په اعتبار پر سامانیانو ښه و نه لګېده، ځکه نو د حضرت امیر المومنین عمر (رض) په مشوره د عراق په شمال کې کوفه اباد شوه او په هغې کې د یوه لوی جامع جومات له ودانولو وروسته کوفه د عراق پلازمېنه وبلل شوه.

د عراق په سوېل کې د بصري ښار هم په وروستیو کې د حضرت علي کرم الله وجهه پر پېر د مسلمانانو له لوري اباد شو. حضرت علي رضی الله عنه په ۵ هجري کال کې د بېلا بېلو شورونو د ورکولو په غرض د مدینې منورې پر ځای کوفه د خپل خلافت مرکز وټاکه.

واخيستل. وروسته شاه غازي د يوې پېښې په ترڅ کې ومړ. او پر ځای يې زوی فيصل ثاني پاچا شو. په ۱۹۵۸ کې د عراق پوځ بريگېدیر عبدالکریم قاسم د فيصل ثاني حکومت نسکور کړ او اقتدار يې تر لاسه کړ.

د ۱۹۵۹ څخه تر ۱۹۶۳ پورې صدام حسين د بعث گوند يو ځوان غړی و. د عبدالکریم قاسم د مرگ په دسيسه جوړولو تورن شو او د تېښتې لاره يې غوره کړه. په دمشق کې استوگن شو. په ۱۹۶۳ کې د بعث گوند د يوه بغاوت په ذريعه واک تر لاسه کړ او عبدالکریم قاسم يې له واکه لېرې کړ. د ۱۹۶۳ کال په نومبر کې د کرنل عبدالسلام محمد عارف له لوري د بعثيانو لنډمهالې حکومت نسکور کړل شو او په ۱۹۶۴ کې يې صدام حسين د بعث د يوه مشر په توگه زندان ته وسپاره. په ۱۹۶۶ کې کرنل عبدالسلام د هليکوپټر د پېښې په ترڅ کې ومړ او پر ځای يې جنرال عبدالرحمن عارف کېناست. په ۱۹۶۸ کې يو وار بيا د بعث غورځنگ واک تر لاسه کړ او د جنرال عارف د لېرې کولو وروسته يې جنرال احمد حسن البکر د عراق جمهور رئيس کړ. په دې وخت کې صدام حسين د ولسمشر د لومړي مرستيال او د انقلابي کونسل د مرستيال دندې پر مخ بيولې. په ۱۹۷۹ کې جنرال احمد البکر استعفاء وکړه او په د وخت صدام حسين د عراق د ولسمشرۍ څوکۍ ته تر لاسه کړ. د ۲۴ کاله په واک کې و. د ۲۰۰۳ کال د مارچ پر ۲۰ امريکا او اتحاديانو يې پر عراق بريد وکړ. تر ۲۰ ورځو پورې عراقي پوځ مقاومت وکړ، په پای کې د ۲۰۰۳ کال د اپرېل پر ۱۹ مه د امريکا او متحدينو پوځونه بغداد ته ننوتل او پر فردوسي څلور لاري يې د خپل بري بيرغ وړپاوه.

د خليج د دويمې جگړې (۱۹۹۱ جنوري څخه را په دې خوا په وار وار د امريکا او برېتانيې الوتکو پر عراق بمبارد کړی دی.

په اصل کې د امريکا هيله دا ده چې د عربو په منځ کې يو اسراييلي رياست جوړ کړي. د امريکا سوپر پاور هر څه اقدامات او هلې ځلې، که جگړه ييزې دي که سياسي د

اسراييلو د خوندي توب لپاره دي. او امريکا هېڅکله نه شي زغملای چې يو ځواکمن هېواد دې په منځني ختيځ کې وي او د اسراييلو د نا قانونه تېريو او ظلمونو خلاف دې ودرېږي، ځکه يو وخت نه يو وخت اسراييلو ته د هغه لوري گواښ پيدا کېدای شي.

امريکا د صدام پر ځول د دموکراسۍ د تامين او د بشريت د خواخوږۍ په غرض نه دي کړی، بلکې د صدام د فلسطين د ازاد او د صهيوني رژيم د اشغال پر خلاف يې اواز نه شوای زغملای. که امريکا واقعاً د بشردوستۍ او ولسواکۍ احساس لرلای، نو به يې ولې اسراييل پر شا تېپولای او ولې به يې دغه کښاله لا نوره اوږدوله.

د اسراييلو ټلوېزيون له لوري خبر خپور شو چې دا فيصله وشوه چې امريکا به اسراييلو ته لس اربه ډالره ورکوي څو هغوی له اقتصادي بحران څخه ځان وباسي. په دې کې ۹ ارب ډالر قرض دی او يو ارب ډالر پوځ مرسته ده.

اسراييل له امريکا څخه تر ټولو ډېر کومک اخيستونکی هېواد دی او د کال درې اربه ډالر له امريکا څخه اخلي. د اسراييلو لومړي وزير ايرېل شېرون د ۲۰۰۲ کال په اکتوبر کې امريکا ته لاړ او هلته يې د دولسو اربو ډالرو غوښتنه وکړه. ده ته وويل شول چې د فلسطين د روان مقاومت له امله اسراييل د تر ټولو بد اقتصادي بحران سره مخ دي. خود عراق لوري هم خطر متوجه دی. زموږ په عراق کې هم جنگ کوونکي دي.

له دغو ټولو يادو شويو شواهدو څخه داسې ښکاري چې پر عراق د امريکا يرغل د صهيوني رژيم او امريکا د يو منظم سازش برخه ده، چې غواړي د دجلې او فرات تر منځ

يو پراخ صهيوني رياست جوړ کړي. څېړونکي باوري لري چې پر عراق باندې د امريکا د تيري يوه پلمه د کيمياوي او بيولوژيکي وسلو لرل وو، خو دا دی نژدې يو کال تېرېږي د وسلو هېڅ درک هم ونه لگېد.

بل اړخ ته د امريکا دا ادعا چې غواړي غير د نړۍ څخه وژونکي او برياوونکي وسلې لرې کړي او د راتلونکو نسلونو لپاره ارام غير گواښول شوی ژوند برابر کړي او د ولسواکۍ دود او کلتور په نړۍ کې خپور کړي. د منلو وړ نه ده.

په داسې حال کې چې امريکا خپله بشري حقوق تر پښو لاندې کوي، ډلوژنې کوي، له بنديانو سره قانوني چلند نه کوي او د هغوی ښکېلاکگرو سره چې نړۍ ته يې خپل وحشت په زبات رسولې دی. اسراييل مرستې کوي، پر وسلو يې بنديز نه لگوي او پر هر څه چې هغوی د بشريت توهين کوي بيا هم سترگې پټوي.

د بي بي سي راډيو په وينا، اسراييل د بېلا بېلو ډولونو لرونکي ۲۰۰ برياوونکي وسلې لري چې په هغوی کې د ۱۸۰۰ واټن ويشونکي هم شته او د اسراييلو يو کارپوه مردي ځای نوونو دا څرگنده کړه چې اسراييل خپل اتومي پروگرام په پټه پرمخ وړي. خو پيا هغه اتلس ۱۸ کاله پندې شو او د ۲۰۰۴ کال په اپرېل کې له بند څخه د خوشي کېدو پر مهال يې بيا خپله ادعا تکرار کړه.

د امريکا په له خوا په نړۍ کې تر پېنځه کروړه ډېر انسانان وژل شوي دي. هغه عراقي ولس په خاصه توگه شيعه توکم چې د امريکا زړه پر سوخي او د صدام ظلم او ډېکتاتوري يې نه وه پر پېرزوڼن دغه زړه سواندې امريکا نه وينې قی کوي او يوازې په فلوجه کې نژدې زر کسان وژل کېږي.

د ۱۹۹۱ کال را په دې خوا د محتاط اټکل له مخې يوازې په عراق کې تر ۲۰ لکو ډېر انسانان د امريکا تر شومو اهدافو قرباني شوي دي.

حتی خپله په امريکا کې د دې ظلمونو پر خلاف اواز اوچت شوی دی.

افریقا د نړۍ په هینداره کې

سر محقق سید امین مجاهد

مهارت او د معاصرو تکنولوژیکو وسایلو څخه په استفادې د انسایکلوپیدیک معلومات په پوره قوت د یوه علمي کتاب په بڼه راټول او هېواد والو ته یې فرهنګي خدمت

په سیاسي، طبیعي، اقتصادي او تاریخي لحاظ څلورینځوس هېوادونه وړاندې دي چې نومونه یې په لاندې ډول وړاندې کېږي: اریتریا، استوایي ګینې، الجزایر، انګولا،

ایتوپیا، بوتسوانا، بورکینافاسو، پاسنی ولتا، بورنډي، بینین، تانزانیا، توګو، تونس، جنوبي افریقا، جیبوتي، چاد، د عاج ساحل، روانډا، زمبیا، زیمبابوې، سناتوومي او پرشېپي، سنیګال، سوازیلند، سودان، سومالیا، سیرالیون، سیشلز، صحرا (عربي د - ج)، کامرون، کانګو (د - ج)، کانګو (د - ج)، کومور، کیپ ورډي، ګینیا، ګابون، ګانا، کمبیا، ګینې، ګینې بېنا، لایبیریا، لیبیا، لینوتو، مرکزي افریقا، مالي، مدغاسکر، مراکش، المغرب، مصر، ملاوی (نیاسلاند)، موریتانیا، موریشس، موزمبیق، نامیبیا، نایجیر، نایجیریا، یوګندا.

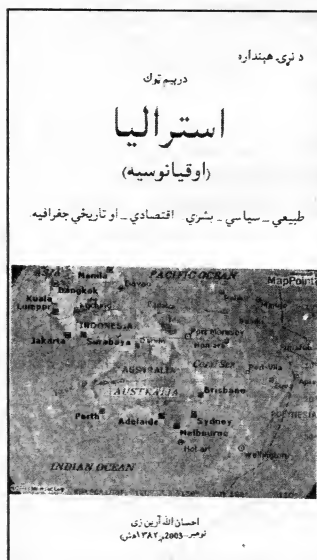
د کتاب مولف د دې پورته یاد شویو هېوادونو په اړوند داسې هر اړخیز جغرافیایي اقتصادي، سیاسي، ټولنیز او تاریخي مطالب راغونډ کړي چې وسعت یې صرف جغرافیایي محدوده

کې نه راځي، بلکې تر دې زیات د یو دایره المعارف بڼه لري. زما په نظر چې د دغسې یوه ستر کار سر ته رسول د یوه تن له وس څخه وتاې بریښي او یوه ګروپي کار ته اړتیا لري، خو زموږ ګران دوست لیکوال او وتلي فرهنګي څېري اریزني صاحب به یوه لوی

څه موده دمخه مې تر پورتنی سرلیک لاندې یوه کتاب پاملرنه ځانته را واړوله.

دا د نړۍ د جغرافیې په اړه د ښاغلي اریزني د کتاب له لړۍ څخه دویم کتاب دی. تر دې دمخه د اسیا جغرافیه چاپ شوې ده او اوس یې تر افریقا وروسته د استرالیا جغرافیه هم چاپ کړې ده چې د لړۍ دویم کتاب راځي. خو اوس زه دلته یوازې د افریقا په اړه غږېږم. دا د نړۍ د طبیعي، سیاسي، بشري، اقتصادي او تاریخي جغرافیې په لړ کې دویم ټوک دی چې زموږ د ویاړلې هېواد د ځوان نسل او تعلیم لرونکي قشر د معلوماتو غنا او د نړیوالو اطلاعاتو په منظور د پیاوړي لیکوال، مصنف، مترجم او کیسه لیکونکي احسان الله اریزني له خوا تالیف او د ۱۳۸۰ هـ ل کال (اپریل، ۲۰۰۱) په غبرګولي کې د ساپی د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز په مرسته چاپ او خپور شوی دی. دا کتاب ټول ۸۲۶ مخونه لري او د دومره پیر او مستند کتاب کښل څه ساده او آسان کار نه بریښي. دا د دې پیاوړي لیکوال ته پیاوړي علم، ایشار او د پراخي انرژۍ په مصرف کولو ممکنه شوه، چې دا دروند علمي پېټی یې مطلوب منزل ته ورسېږي.

د تور توکم ستره وچه، افریقا د عجایبو ملک دی، خلک، ونې، بوټي حیوانات او هر څه یې بېل دي. دا چې د مودیل د دې ځای خلک هم بېلابېل قومونه دي، نو په دې اساس یې په ۵۴ جلا هېوادونو کې خپوتیا موندل دي، یعنې د دې تور توکم په دغه ستره وچه کې

احسان الله اریزني
نومبر ۲۰۰۳، ۱۳۸۲ هـ ش

په دود وړاندې کړي دي. د افریقا د سترې وچې د څلورو پنځو هېوادونو د هر اړخیز معرفي کولو وروسته چې د دې کتاب تر ۶۸۸ مخ پورې پاتې یې نیولي، دوه نور عنوانونه هم ورسره ضمیمه شوي دي لومړی ضمیمه یا عنوان د «نړیوالې

واحد، ترانسپورت، مخابرات، او داسې نور اقتصادي مطالب بيان شوي دي.

ليکوال هڅه کړې چې د مطالبو په بيان کې له علمي ميتود څخه کار واخلي او د يوې احصايې بنودلو لپاره هغه احصايه ورکړي چې تېروتنه په کې لږه وي. دا هم د يادونې وړ ده چې ښاغلی آرينزي هڅه کړې چې د ليکنې په ترڅ کې له پرتې ستونزې حل کړي او يا لږ تر لږه د خپل مسوليت د لرې کولو په منظور يې ذکر وکړي.

د دې جامع، علمي او انسايلکول پيدايک اثر په معرفي باندې د ډېر مخونو ليکل ضروري دي، خو زه د وخت د لږوالي له امله همدومره وایم چې د دې کتاب ليکوال آرينزي صاحب په همت دې برکت چې له ډېرو مسؤليتونو سره سره يې وکولی شول د نړۍ د سترو وچو د علمي معرفي کولو په لړ کې يې د افريقا د لويې وچې په باب دومره دقيق او هر اړخيزه معلومات ترتيب او د يوه بشپړه کتاب په بڼه يې د هېواد د فرهنگي بډاينې په منظور چاپ او خپور کړ. له الله پاک څخه د دغه پياوړي ليکوال او مؤلف لپاره د نورو زياتو برياوو هيله کوم. لوی خداي دې ورته توفيق ورکړي، چې د نړۍ د هېندارې د کړۍ پاتې لويې وچې هم په همدې کيفيت ترتيب او د هېوادوالو د خدمت په غرض يې چاپ ته وسپاري.

د يوې منبع په توگه گټه اخستل شوې ده. د کتاب دا دوه ضميمې او ماخذ ټول ١٢٧ مخونو ته رسېږي. د کتاب په وروستي برخه کې د افريقايي دولتونو بيرغونه په رنگه توگه درج شوي دي.

د کتاب په پيل کې د افريقا لويه وچه په عمومي توگه معرفي شوې او د هغې جغرافيايي، بشري نژادي، مذهبي او ژبني موضوعات يې د يوې قارې په توگه وړاندې کړي دي. د نژاد په برخه کې راغلي چې د دې لويې وچې په سلو کې ٦٤ برخې تور پوستي او په سلو کې پاتې ٣٦ برخې عرب، سپن پوستي او گډ نژاد خلک دي. د دې لويې وچې ټول نفوس له شپږ سوه مليونو څخه تر ٧٨٦١٢٠١٨٦ تنو پورې رسيدل چې د نړۍ د ټول نفوس (١٣) برخې جوړوي.

د هېوادونو شرحه د هر يوه د لنډ، رسمي، نړيوال او يا سيمه ييز نوم بنودولو وروسته، د هغه طبيعي جغرافيايي، موقعيت، مساحت، هايدوگرافي، لوړې ژورې او اقليم يې بيانېږي. او ورپسې په بشري جغرافيه کې د هر يوه هېواد، نفوس د نفوسو ترکيب، د عمر منځنۍ اندازه، ژبه، توکم، اداري ویش، ښارونه، حکومت، قضايي سيستم، او گوندونه تر بحث لاندې راځي. په درېم پړاو کې د هر يوه هېواد اقتصادي، حالت، غير خالص کورنی توليد، اقتصادي وده، د سړي سر کالنی عايد، انفلاسيون، د کار قوت، ملي بوديجه، صنعت، کانونه، د پيسو

ټولنې، تر عنوان لاندې دي چې د نړۍ بېلابېل نړيوال سازمانونه لکه UN يا UNO د ملگرو ملتو سازمان (United Nations Organization) د امنيت شورا يا د ملگرو ملتو د امنيت غونډه UN Security Council (Ecosoc) يا د ملگرو ممکنه The International Court of Justice (ICJ) د کار نړيواله ټولنه ILO (International Labors Org)، نړيواله پستي اتحاديه Universal Postal Union (UPU)، د مهاجرينو لپاره د UN عالي کمشنري د UN پرمختيايي پروگرام (UNDP) د UN د ماشومانو صندوق UNICEF، د نړۍ سوداگري ټولنه World Trade Organization او داسې نور د لازياتو معلوماتو په غرض شرحه کړي دي چې هر لوستونکي ترې گټې اوچتولی شي. دريم عنوان يا دويمه ضميمه د ليکوال په قول نومليک دی چې د يوې ضروري ترمينولوژي په توگه يې د کتاب هغه نومونه او اصطلاحات شرحه کړي چې له لوستونکو سره د مطالعې په وخت کې مرسته کوي. د کتاب متن څخه داسې نومونه لکه مايکا (ابريک)، اپاراتايد (نژادي توپير)، اتلس، اتموسفير، ارتودکش، ازبنتو، ساحلي اقليم، سمندري اقليم، قاره يي اقليم، امارت، انلاک، انفلاسيون، ايروشيا، ائتلاف، ايلت، بلک، بظيلم، بوديجوي عوايد، بوکسيت، بيرل، بين المللی اوبه، پايرايټ، پولينزيا، پوڅي ډوله ځواک، پتورشيم، تابو... او داسې نور په لس گونو نومونه او اصطلاحات د کتاب د لازيات وضاحت لپاره بيان شوي دي. چې اثر ته د علمي رنگ ورکوي. د کتاب په پاې کې د ٣٥ آثارو په شمېر يوه بېلابېله شمېره شته. په دې برخه کې ليکوال اصلي غوره کتابونه بنودلي چې په کورنيو او بهرنيو ژبو کښل شوي او گټور معلومات لري په دې ترڅ کې د فزيکي، جغرافيايي، پښتو، پښتو، تشریحي قاموس، آريانا دايره المعارف، جغرافيايي اتلسونه، بېلابېل تاريخونه، سياسي نقشې، المنک، او له داسې نورو څخه

مننه او کور ودانی

یار به دې زه کمښاد به دې فدای کا

کې یې هم په رښتیني توګه د پښتني فرهنگ د غوړېدا او پراختیا لپاره لاسونه ورکړي دي چې له دې لړۍ څخه په کابل کې مېشت ځوان او روڼ اندی فرهنگپال ښاغلی حبیب الله وجدی بسپنه کړې ده. په ننگرهار کې مېشت ځوان فرهنگپال ښاغلي عبدالباري صديقي له گوربت سره مرسته کړې.

له خوست ځوان شاعر او ژورنالیست ښاغلي رحمت الله کوثر مرسته کړې ده. په کندهار کې مېشت ځوان شاعر او لیکوال ښاغلي غوث الدین فروتن له گوربت وېب پاڼې او له گوربت مجلې سره مرسته کړې ده.

په مزارشریف کې ځوان فرهنگپال ښاغلي فریدون الهام له گوربت سره مرسته کړې. په کابل کې له مېشت تکړه ځوان فرهنگپال ښاغلي عبدالله وجدی څخه مننه کوو چې له گوربت سره یې مرسته وکړه.

په پای کې یو ځل بیا له دغو ټولو ښاغلیو څخه د زړه له کومې مننه کوو، کورودانی ورته وایو او نوم یې ځلانده او فرهنگپالنه یې تلپاتې ژوندۍ غواړو.

گوربت له ستونزو او کړاوونو سره خپل الوت ته ادامه ورکوي. د غوړېدا، پرمختیا او د چارو پراختیا لړۍ به د گوربت د مینه والو پر مټ مخ په وړاندې ځي. گوربت له خپلو ټولو مینه والو څخه د زړه له کومې مننه کوي، په ځانګړې له هغو ښاغلیو چې له پیله تر دې دمه یې له گوربت سره مانیزې او مادیزې مرستې کړي دي.

گوربت خپل فرهنگ او کلتور ته د ودې او پراختیا په لړ کې هڅه کوي چې په ټول پوره، پاڅه او معیاري ګامونه پورته کړي، چې معیاري پړاو ته ورسېږي. ښایي ټولې پښتو خپرونې او خبري رسنۍ پر همدې واټ ګام پورته کړي. له همدې ځایه اړتیا لیدل کېږي چې فرهنگپال په دې لړ کې لاسونه سره ورکړي چې دا مزل بشپړ شي او منزل ته ورسېږي.

گوربت د پښتو ژبې چوپړ خپل ویاړ بولي نو په دې لړ کې د فرهنگپالو او فرهنگپالو غوره مشورو، لارښوونو، وړاندیزونو او مرسته ته اړتیا لري.

گوربت ویاړي چې مینه والو یې یوازې نه دی پرېښي او په ډېرو ستونزمنو شرایطو

ملي سرود

خو چې دا ځمکه اسمان وي
خو چې دا جهان ودان وي
خو چې ژوند په دې جهان وي
خو چې پاتې يو افغان وي

تل به دا افغانستان وي
تل دې وي افغان ملت

تل دې وي جمهوريت
تل دې وي ملي وحدت

تل دې وي افغان ملت - جمهوريت
تل دې وي افغان ملت - جمهوريت
ملي وحدت - ملي وحدت